

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**ORTA ANADOLU’DA KENTSEL YAŞLANMA:
KAYSERİ ÖRNEĞİ**

IŞIL AVŞAR ARIK

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. FARUK KARAARSLAN**

KONYA-2022

Oğlum Enver Selim ARIK'a...

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN KONYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Işıl Avşar Arık		
	Numarası	18810301016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	Orta Anadolu’da Kentsel Yaşlanma: Kayseri Örneği		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Işıl AVŞAR ARIK

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	İşıl Avşar Arık		
	Numarası	18810301016		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Faruk Karaarslan		
Tezin Adı	Orta Anadolu’da Kentsel Yaşlanma: Kayseri Örneği			

Bu çalışma kentsel yaşlanma deneyimini Orta Anadolu’nun en gelişmiş kentlerinden biri olan Kayseri’de ele almaktadır. Kayseri bir taraftan Neoliberal kentleşme dinamiklerine uyum sağlayarak modern, diğer taraftan geleneklere bağlılığı ve kapalı toplumsal yapısıyla muhafazakâr bir kimliğe sahiptir. Kayseri’nin yaşlı nüfusu ise Türkiye ortalamasına denktir. Kentin merkezi yönetim ile olan uyumu geçmişten bugüne süreklilik göstermiş ve bu sürekliliği korumada iş dünyası önemli olmuştur. Bu nedenle Kayseri’de politik, ekonomik ve sosyal hayat arasındaki ilişki biçimi kentin nevi şahsına münhasır bir karakter kazanmasını sağlamıştır. Fakat kent son yıllarda yaşam kalitesi bakımından bazı çelişkileri beraberinde getirmiştir. Buradaki durum çalışmada yaşlılar özelinde değerlendirilmektedir. Çalışma ekonomik, kültürel, mekânsal ve politik süreçlere odaklanarak kentsel yaşlanmayı hak temelli yaklaşımla tartışmayı amaçlayan niteliksel bir çalışmadır. Yaşlıların yaşlanma sürecine ilişkin bakış açıları, bu bakış açısının mekânsal, toplumsal ve ekonomik ilişkilere yansıması, mekân üretimiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan eşitsizlikler ve mekânsal pratikler, yaşlıların kendileri, yerel yönetimler ve sivil toplum ile görüşülerek analiz edilmiştir. Sonuçta yaşlıların yaşlanma sürecine ilişkin olumsuz kalıp yargıları benimsedikleri fakat kendilerini bu olumsuz yargıların dışında tuttukları, emeklilikle birlikte mekânsal, toplumsal ve aile ilişkilerinde görünürlüklerinin azaldığı, mekânsal pratiklerinde toplumsal cinsiyete dayalı farklılaşmanın olduğu ve yerel yönetimin mekân üretiminin bunu pekiştirdiği görülmüştür. Kentsel yaşlanmaya ilişkin mekân üretiminde yerel yönetimin önemli farkındalıklar kazandığı ve ekonomik aktörlerin bunda kendisine önemli roller biçtiği, fakat hak temelli kentsel yaşlanma olanaklarını sağlamada kentin hala yetersiz olduğu ön plana çıkmıştır. Kentte toplumsal dayanışmanın önemli bir parçası olan hayırseverliğin, dini ya da vicdani hassasiyetlerle sürdürüldüğü kadar sistemi ve mevcut yapıyı korumanın bir yolu olarak da görüldüğü anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Kentsel Yaşlanma, Mekân Üretimi, Hak Temelli Yaklaşım, Neoliberalizm, Kayseri.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	İşıl Avşar Arık		
	Student Number	18810301016		
	Department	Sociology		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Doç. Dr. Faruk Karaarslan		
	Title of the Thesis/Dissertation	Urban Aging in Central Anatolia: The Example of Kayseri		

This study examines the urban aging experience in Kayseri, one of the most developed cities of Central Anatolia. Kayseri, on the one hand, has a modern identity by adapting to Neoliberal urbanization dynamics, and on the other hand, it has a conservative identity with its adherence to traditions and closed social structure. The elderly population of Kayseri is equivalent to the average of Turkey. The harmony of the city with the central government has shown continuity from the past to the present, and the business world has been important in maintaining this continuity. For this reason, the form of relationship between political, economic and social life in Kayseri has enabled the city to gain a unique character. However, the city has brought some contradictions in terms of quality of life in recent years. The situation here is evaluated specifically for the elderly in the study. The study is a qualitative study that aims to discuss urban aging with a rights-based approach by focusing on economic, cultural, spatial and political processes. The perspectives of the elderly on the aging process, the reflection of this point of view on spatial, social and economic relations, the inequalities and spatial practices that arise in connection with the production of space have been analyzed by interviewing the elderly themselves, local governments and civil society. As a result, it has been seen that the elderly adopt negative stereotypes about the aging process but keep themselves out of these negative judgments, their visibility in spatial, social and family relations decreases with retirement, there is a gender-based differentiation in their spatial practices and the local government's space production reinforces this. It has come to the fore that the local government has gained important awareness in the production of space related to urban aging and economic actors have assigned important roles to it, but the city is still insufficient in providing rights-based urban aging opportunities. It has been understood that philanthropy, which is an important part of social solidarity in the city, is seen as a way of preserving the system and the existing structure as well as being maintained with religious or conscientious sensitivities.

Keywords: Aging, Urban Aging, Production Of Space, Rights-Based Approach, Neoliberalism, Kayseri.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo1: 65 yaş ve üzeri katılımcı listesi.....	121
Tablo2:Yerel yönetimler katılımcı listesi.....	176

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Veri analizi.....	26
Şekil 2: Türkiye yaşlılık haritası.....	67
Şekil 3: Türkiye nüfus yapısı.....	68
Şekil 4: Medeni durum ve cinsiyete göre yaşlı nüfus.....	69

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

BM: Birleşmiş Milletler

DB: Dünya Bankası

IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

SDP: Sağlıkta Dönüşüm Programı

SWAA: İkinci Dünya Yaşlılık Asamblesi (Second World Assembly on Aging)

WAA: Dünya Yaşlılık Asamblesi (World Assembly on Aging)

YADES: Yaşlı Destek Programı

YDKT: Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar

WHO: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

Vb.: ve benzeri

Vd.: ve diğerleri

TEŞEKKÜR

Yaşlılığın toplumsal ve mekânsal görünümüne odaklanan bu tez çalışmasının ortaya çıkmasına katkı sağlayan pek çok isim var. Zira bir tez çalışması ortaya koymak sadece akademik literatürü tarayıp yazmaktan ibaret değil. Yanı sıra çalışmaya yönelik motivasyon, ihtiyaç duyulduğunda destek ve tabii ki sabır da bu sürecin bir parçası. Doktora dönemim boyunca ders aşamasından itibaren yaşlılık sosyolojisi konusunda çalışmam için beni her zaman motive eden ve gerek tez yazım gerekse tezin saha kısmında desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Faruk Karaarslan'a teşekkür ederim.

Tez izleme komitesinde bulunarak tüm süreç boyunca gönderdiğim metinleri titizlikle inceleyen, oldukça önemli katkılar sağlayarak tezin bu hale gelmesini sağlayan tez izleme üyelerinden Prof. Dr. Atilla Arıcıoğlu'na ve aynı zamanda bölüm hocalarımızdan Doç. Dr. Ferhat Tekin'e çok teşekkür ederim.

Tez yazım sürecinde zaman zaman fikirlerine başvurduğum Hacettepe Üniversitesi sosyoloji bölümü hocalarımdan Prof. Dr. Birsen Şahin Kütük'e ve Prof. Dr. Aylin Görgün Baran'a; yine tezin saha kısmı için fikirleri ile katkı sağlayan ve bize vakit ayıran Doç. Dr. Özgür Arun ve Doç. Dr. Murat Şentürk'e teşekkür ederim.

Tüm lisansüstü öğrencilik dönemimde benimle birlikte olan ve bu süreci en iyi şekilde atlatmamı sağlayan, sıkıntılı ve zor zamanlarımda bana destek olan, sevgili eşim Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Arık'a sonsuz teşekkür ederim.

Gebeliğimle birlikte başlayan lisansüstü öğrenciliğim oğlum altıncı yaşını bitirirken sona eriyor. Bu süreçte annelikle öğrencilik arasında kurmaya çalıştığım denge de kimi zaman bozuldu. Fakat en büyük motivasyon kaynağım minik oğlum Enver Selim oldu. İyi ki varsın, hayatımıza kattığın tüm güzellikler için teşekkürler.

Son olarak, kendisi de 65 yaşın üzerinde olan ve hem çalışmanın sorularını hazırlama hem de saha aşamasında sürekli irtibat halinde olduğum, her sorumu içtenlikle yanıtlayan, katılımcılara ulaşmamda bana yardımcı olan teyzem Pamuş Taş'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan tüm katılımcılarıma vakit ayırdıkları için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	ii
Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Tablolar Listesi.....	v
Şekiller Listesi.....	vi
Kısaltmalar Listesi.....	vii
Teşekkür.....	viii
İçindekiler.....	ix
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Sorunsalı.....	8
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	13
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	15
1.3.1. Araştırma Deseni.....	18
1.3.2. Araştırmanın Problem Cümleleri.....	19
1.3.3. Veri Toplama Araçları.....	21
1.3.4. Veri Analizi.....	21
1.3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	23
1.4. Araştırmanın Literatür Değerlendirmesi: Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Yaşlılık Çalışmaları.....	25
1.4.1. Aktif Yaşlanma ve Yaşam Kalitesine İlişkin Çalışmalar.....	26
1.4.2. Sosyal Politikalar ve Bakım Hizmetlerine İlişkin Çalışmalar.....	31
1.4.3. Gerontechnolojik Çalışmalar.....	33
1.4.4. Kentsel Yaşlanmaya İlişkin Çalışmalar.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK AÇIDAN YAŞLILIK VE TÜRKİYE'DE YAŞLANMA

2.1. Yaşlılığa ilişkin Temel Kavramlar.....	46
2.2. Yaşlılığın Değişen Anlamları.....	46
2.3. Yaşam Seyri Perspektifi ve Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi.....	48
2.4. Sosyal Bilimlerde Yaşlılığa Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar.....	49
2.4.1. Yapısal Fonksiyonalist Teoriler.....	50
2.4.2. Çatışma Teorileri.....	56
2.4.3. Sembolik Etkileşimci Teoriler.....	60

2.5. Türkiye’de Yaşlılık Profili ve Yaşlılığa Yönelik Sosyal Politikalar.....	62
2.5.1. Demografik Dönüşüm ve Yaşlı Nüfus.....	63
2.5.2. Ortanca Yaş ve Yaş Bağımlılık Oranı.....	64
2.5.3. Yaşanılan Hane ve Medeni Duruma Göre Yaşlı Nüfus.....	65
2.5.4. Yoksulluk ve İş Gücüne Katılıma Göre Yaşlı Nüfus.....	65
2.5.5. Yaşlılığa Yönelik Sosyal Politikalar.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT, KENTLEŞME VE MEKÂNSAL BİRİM OLARAK KAYSERİ

3.1. Sosyolojik Tartışmalar Işığında Kent ve Kentleşme.....	71
3.2. Özne Olarak Mekân, Mekânın Kimliği ve Toplumsallık.....	75
3.3. Yeni Kentleşme Sosyolojisi.....	78
3.3.1. Kent Hakkı.....	79
3.3.2. Mekânın Üretimi.....	89
3.4. Tarihsel ve Mekânsal Açıdan Kayseri.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YENİ KENTLEŞME SOSYOLOJİSİ VE SOSYAL GERONTOLOJİ ARASINDA BİR KÖPRÜ

4.1. Demografik Dönüşüm ve Kentsel Yaşlanmaya Dair İstatistiksel Veriler ve Mekânın Gerontolojisi.....	100
4.2. Kentsel Yaşlanmada Sosyal Dışlanma ve Mekânsal Adalet Düşüncesi....	103
4.3. Hak Temelli Bakış Açısıyla Kentsel Yaşlanma.....	107

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Modern ve Muhafazakâr Bir Kentte Yaşlılık: Toplumsal ve Mekânsal Dinamikler.....	115
5.1.1. 65 Yaş ve Üzeri Katılımcı Listesi ve Demografik Bulgular	115
5.1.2. Yaşlılık Algısı ve Yaşlıların Toplumsal Konumu.....	119
5.1.2.1. Yaşlılık Bir His Meselesidir: İnsan Kocar, Ama Gönül Kocamaz.....	120
5.1.2.2. Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Tahayyülleri: Yaşamla Mücadelem Bitmedi.....	123
5.1.3. Kır ve Kent Yaşamına İlişkin Düşünceler.....	127
5.1.3.1. Biz Köy Çocuğuyuk, O Toprağı İstiyok.....	129
5.1.3.2. Şehirde Her İmkân Var, Ama.....	132
5.1.3.3. Yazın Bağda, Kışın Şehirde	134
5.1.4. Kayseri’de Yaşlılık, Yoksulluk ve Aile İlişkileri.....	135
5.1.4.1. Emekli Maaşı Yetmiyor, Ama İdare Ediyoruz.....	135
5.1.4.2. Genç Dururken Yaşlıyı Kim Çalıştırsın.....	139

5.1.4.3.	Emekli Olunca Görünmez Olduk.....	140
5.1.4.4.	Biz Büyüklerimizin Yanında Sesimizi Çıkaramazdık.....	143
5.1.4.5.	Şimdiki Gençler İnternet Bağımlısı.....	145
5.1.5.	Bir Kent Kimliği: Kayserililik.....	146
5.1.6.	Kayseri’de Yaşlıların Mekânsal Pratikleri ve Sosyal Etkileşim Biçimleri.....	149
5.1.6.1.	Mekân ve Toplumsal Cinsiyet.....	151
5.1.6.2.	Kafeler ve AVM’ler Biz Yaşlılara Yakışmıyor.....	156
5.1.6.3.	Şehir İçi Ulaşım ve Erişebilirlik.....	161
5.1.7.	Kent içi Enformasyon, Bilgi Ağı ve Karar Alma Süreçlerine Katılım.....	167
5.1.8.	Kayseri’de Yaşlılık Başlığı Altındaki Sivil Toplum Kuruluşları.....	169
5.2.	Neoliberal Politik Ekonomi ve Sosyal Devlet Anlayışı Arasında Kayseri Yerel Yönetimi.....	171
5.2.1.	Kayseri’de Sosyal Belediyecilik ve Sosyal Hizmetler.....	172
5.2.2.	Yaşlılara Yönelik Mekân Üretimi ve İmkânlar.....	177
5.2.3.	Kentlilik Bilinci ve Demokratik Karar Alma Mekanizmaları.....	184
5.2.4.	Sosyal Belediyecilikten Gönül Belediyeciliğine.....	189
5.3.	Mekânın Üretimi, Eşitsizlikler ve Kayseri’de İş İnsanlarının Konumu.....	192
5.3.1.	Mekânın Üretimi ve Kayseri’de İş İnsanları.....	193
5.3.2.	Politik Bir Hamle Olarak Hayırseverlik.....	195
5.3.3.	Toplumsal Dayanışmanın Temeli Olarak Aile ve Sosyal Ağlar.....	197
5.3.4.	Kayserililik Habitusu ve Oturmalar: Girişimcilik, Ticaret ve Sosyal Sermaye	200
	Sonuç ve Tartışma.....	203
	Kaynakça.....	220

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılın öne çıkan toplumsal olguları arasında kentleşme ve demografik dönüşüm oldukça önemli yer tutmaktadır. Sanayi devriminden sonra kırsal alandaki ilişki biçimi ve yapıların dönüşüme uğramasıyla birlikte kentlere olan göç günümüze kadar artan bir şekilde devam etmiştir. İçerisinde bulunduğumuz zaman dilimi itibari ile tüm dünyada kentsel nüfusun kırsal nüfusu aştığı bilinmektedir. Bu dönüşüm niceliksel değişimin yanında niteliksel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Kente göç eden nüfus kentli davranış örüntülerini, kentin kültürünü, alışkanlıklarını yaşam şekline eklemlemiştir. Kentleşmeyle birlikte kentlerdeki demografik dönüşüm de oldukça çarpıcıdır. Teknolojinin gelişmesi ve sağlık imkânlarının iyileştirilmesi ile yaşam süresinin uzaması, yaşlı nüfusun da giderek artmasını sağlamıştır. Kentlerdeki nüfus artışına paralel bir şekilde bugün yaşanan nüfusun oldukça büyük bir bölümü de kentlerde yaşamaktadır. Arun'un (2021: 72) da belirttiği gibi, kentler son yüzyılda kırlardan daha hızlı yaşanmaktadır.

Küresel anlamda tüm dünyada kentler ve kentsel mekânlarda önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Son yıllarda metropoliten alanlardan, çok merkezli kent alanlarına doğru bir yapılanma meydana gelmekte, kentler arasında ekonomik rekabet hız kazanmakta, sermaye kendini kent mekânları üzerinden yeniden dönüşüme sokmaktadır (Şentürk, 2019: 64-65). Metropol özelliği sergileyen kentler başta olmak üzere, daha sonra büyük- küçük fark etmeksizin şehirler hızlı bir şekilde değişmekte, dönüşmekte ve birbirine benzemektedir. Sermayenin kent mekânlarına çekilmesi, bu mekânların birer rant alanı olarak üretime koşulması, bu değişimi ifade eden ekonomi politik süreçlerdir ve bu süreçler Neoliberal rasyonalite başlığı altında tartışılmaktadır. Devlet müdahalesine karşı sermaye ve piyasanın çıkarlarının ideolojisi olarak tanımlanan neoliberalizmde sermayenin hareket stratejisi kârını maksimize etmek ve sürekli kâr elde etmektir (Filho, 2014: 25-26).

Kent mekânlarında görülen Neoliberal atılımlar, kentler açısından bu dönemde ekonomik büyüme ve gelişme anlamında oldukça kilit bir noktada durmaktadır. Bu noktada kente dair rekabetçilik, yatırım çekme, marka kentler, kentsel pazarlama ve soylulaştırma çalışmaları yapılmakta; arz yönelimli kentsel politikalar daha önceki dönemlerde görülmemiş bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da

kentler sermayeyi, uluslararası nitelikli emeği, kozmopolitan elitleri kentlere çekmek için yarışarak, kent mekânlarını üretim mekânlarından çok tüketim mekânları haline getirmekte, böylece kentler ekonomik, kültürel ve mekânsal projeler etrafında değişmektedir (Yılmaz Bakır, 2017). Ancak giderek yaygınlaşan bu süreçten kentte yaşayanların pek çoğu veya diğer bir deyişle kentli kitleler olumsuz etkilenerek, birçok haktan mahrum bırakılmaktadır (Harvey, 2015).

Kentlerin ve mekânın sermaye birikiminin birer parçaları olarak görülmeleri, tüketime yönelik hayat tarzının bir yaşam kalitesi olarak sunulması, bugün ekonomik ve toplumsal bölünmelerin daha önce hiç olmadığı kadar belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Diğer bir deyişle, zaten hali hazırda var olan eşitsizlikler ve dezavantajlar Neoliberal politik ekonomiyle birlikte derinleşmekte ve katmerleşmektedir. Bu dönemde kent ve kent çeperleri yoksulluk mekânları olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel mekânlar her ne kadar farklı grupları bir araya getiren yerler olsa da modern kent yaşamı ve tasarımı, üretime katkıda bulunamayan veya görece az katkıda bulunan kesimleri bu alanlardan belli ölçülerde ve zaman zaman dışlamakta, kenara itebilmektedir. Genç, engeli olmayan, üretebilen ve tüketebilen (yani makbul) bireylere yönelik olarak üretilen kentler, bunların haricinde kalan tüm toplumsal grupları marjinalize edebilmektedir. Bunlardan bir tanesi ise genellikle fiziksel, bilişsel, psikolojik ve ekonomik kayıpları yaşayan bir dönemde olan yaşlılardır. Bu bağlamda yaşlılık bir dezavantajlılık olarak değerlendirilmektedir. Kentte yaşlanma ise genellikle yoksullukla birlikte tartışılmaktadır. Ekonomik yapıdaki değişimler ve yaşlıların çalışma yaşamının genellikle dışında kalması gibi istihdam piyasasında gerçekleşen farklılaşmalar yaşlıları olumsuz etkilemektedir. Bu dönemde yaşlılar emeklilik sebebiyle gelirlerinin azalmasından dolayı ekonomik güçlüklerle karşı karşıya kalmışlardır. Buna yaşlılığa ilişkin toplumsal kalıpyargılar da eklenince kentte yaşamak yaşlılar için çoğu zaman bir dezavantaja dönüşmektedir.

Yaşlılığa ilişkin toplumsal kalıpyargılar kent yaşamında yaşlıların sosyalleşmelerini etkileyen konular arasındadır. Bu kalıpyargılar yaşlıların kentlerde kendilerini sosyal olarak dışlanmış ve izole hissetmelerinde hiç küçümselemeyecek kadar önemli bir yer tutarlar. Çünkü onlar yaşlıların kentsel mekânlara erişimine, buraları sahiplenme duygularına ve karar alma süreçlerine katılımına kadar

yansımadır. Ekonomik olduğu kadar toplumsal riskleri de ifade eden dışlanma kavramı, bugün merkezi ve yerel yönetimlerin kent üzerine olan politikalarında dikkate alması gereken konular arasındadır.

Tüm bunlar kentsel yaşamada birtakım mücadele alanlarını doğurmuştur. Refah devletinin krize girmesi ve Neoliberal rasyonalitenin hâkim paradigma haline gelmesi ile yoksulluk bireysel bir başarısızlık olarak görülmüş ve mağdur suçlayıcı bir dil içerisinde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu dönemde yoksulluk refah devleti öncesinde de olduğu gibi hayırseverlerin merhametine bırakılmış bir olgu haline gelmiştir. Çünkü devletin kamusal müdahalelerinin geri planda kalması ve piyasanın hâkimiyeti yoksullukla mücadelede bireysel çabaları ön plana çıkarmıştır. Etkili ve hak temelli sosyal politikaların eksikliği ise kentlerde yaşayan yaşlıların ekonomik ve sosyal açıdan risklerinin çözüme kavuşturulmasını geciktirmiştir. Kentsel yaşlanma ise neoliberalizm ve yoksulluk meselesinden ayrı tartışılamayacak, oldukça yeni ve son derece önemli bir çalışma alanıdır.

Neoliberalizmin yoksullukla kurduğu ilişki biçimi ve eşitsizliklerin giderek derinleşmesi sosyal politikalarda hak temelli tartışmaları doğurmuştur. Hak temelli yaklaşım temel hak ve ihtiyaçlara erişme noktasında eşitlikçi, içermeci ve adil bir düzeni varsaymaktadır. Diğer bir deyişle *sosyal adalet* düşüncesi günümüz hak temelli sosyal politikaların merkezinde yer almaktadır. Kaynakların ve refahın paylaşılması ve dağıtılmasında eşitlikçi bir bakış açısına sahip olan bu yaklaşımın temelinde ise piyasanın etki alanının daraltılıp, devletin sosyal ve ekonomik alana müdahale etmesi söz konusudur. Bu nedenle Buğra'nın (2015) da belirttiği gibi, bu bakış açısı kapitalizmi dönüştürücü bir potansiyel de taşımaktadır. Bu yaklaşım kent bağlamında kendisini en özgün biçimde ise *kent hakkı* düşüncesinde göstermektedir. Kent hakkındaki sahiplenme, erişebilirlik ve katılım hakkı gibi kavramlar insan hakları düşüncesinin kentsel mekânlardaki somut karşılığını ifade etmektedir. Bu nedenle kent hakkı, hak temelli sosyal politikalar içerisinde değerlendirilebilecek ve yaşlılıkla bağlantısı kurulabilecek bir tezdur. Fakat kent sosyolojisi ile gerontoloji arasında kuramsal bağ kuran çalışmalar eksik kalmıştır.

Kentsel yaşlanmayı hak temelli yaklaşım etrafında tartışan bu çalışma ekonomik, kültürel ve politik bağlamın meydana getirmiş olduğu sosyal düzenin

yaşlıların toplumsal, mekânsal ve ekonomik yaşantısına nasıl etki ettiğini ele almaktadır. Yanı sıra yaşlıların kentsel yaşama dair neler düşündükleri, mekânsal etkileşimleri ve pratikleri, mekân deneyimleri, yaşlılık algıları, ekonomik yaşantıları ve yeterlilikleri, yaşam tatminleri ve beklentileri gibi konular bizzat öznelere gözünden anlaşılmasına çalışılmaktadır. Bu sebeple yerel yönetim, kentin kanaat önderleri, iş insanları, kent kimliği gibi yapısal faktörler ve öznenin gündelik ve kentsel yaşantısı birlikte ele alınmıştır. Böylece kentsel hayatta ortaya çıkabilecek etkileşim biçimleri ve mekânsal pratiklere dair geniş bir bakış açısı yakalanmak istenmiştir. Bunun için yaşam seyri perspektifi ve yaşlılık sosyolojisi teorilerinden politik iktisat teorisi yol gösterici olmaktadır. Öte yandan yeni kentleşme sosyolojisi etrafında, *mekân üretimi* tezi mekânsal pratikleri ve mekânda tezahür eden sosyal etkileşim biçimlerini ortaya çıkarmak, *kent hakkı* tezi ise hak temelli yaklaşımın tamamlayıcı bir kuramsal zemini olarak ele alınmaktadır.

Bu nedenle kentsel yaşlanmayı anlamak ve araştırmak çok boyutlu, derinlikli ve kompleks bir analizi gerekli kılmaktadır. Bu derinlikli analizin bir kısmında yaşlıların gündelik hayat deneyimleri, yaşlanma sürecine yüklediği anlamlar, geçmişten bugüne beraberinde getirdikleri sosyo-ekonomik avantaj ve dezavantajlar; diğer kısmında ise merkezi ve yerel yönetimlerin politik duruşu, mekân üretim projeleri ve yaşlılık başlığındaki sivil toplum kuruluşlarının yaşlılığa yönelik yaklaşımı ile kentin ekonomik aktörlerinin dezavantajlılığa –yaşlılara- yönelik yaklaşımları bir arada değerlendirilmiştir. Böylece çalışma, yaşlılık sosyolojisi ile yeni kentleşme sosyolojisi arasında kuramsal bir bağ oluşturma denemesidir.

Araştırma evreninin Kayseri olarak belirlenmesinde üç önemli husus etkili olmuştur. Bunlardan ilki, Kayseri'nin yaşlı nüfus oranının Türkiye ortalamasına denk olmasıdır. Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı %9,5 iken, Kayseri'ninki %9,2'dir (TÜİK, 2020). İkincisi, araştırılan konunun makro özellikler göstermesi nedeniyle sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler bakımından Türkiye'nin genel özelliklerini yansıtabilecek bir kent olmasıdır. Kayseri sosyo-politik anlamda Türkiye'nin ve Orta Anadolu'nun bir prototipi, bir izdüşümü olarak ele alınabilir. Kayseri'de yerel yönetim dünden bugüne merkezi yönetim ile genel itibariyle uyumlu olmuştur. Yerel seçim sonuçları ile genel seçim sonuçları benzerlik göstermiştir. Kayseri'de sosyo-ekonomik

ve politik atmosfer bir çeşit özdeşlik göstererek genel itibariyle merkezi yönetimle ters düşmemiştir. Üçüncüsü ise kentsel yaşlanma çalışmalarının İstanbul ve ülkenin kıyı kesimleriyle sınırlı kalması ve Orta Anadolu'nun bu konuda kenarda kalmış bir bölge olmasıdır. Orta Anadolu bu konudaki akademik çalışmalarda ilgi görmemiştir. Oysa Orta Anadolu'nun kendine has toplumsal özelliklerinin yaşlılık bağlamındaki karşılığı araştırılmaya değerdir. Kayseri, ekonomik ve sosyal yaşam anlamında Anadolu'nun merkezi bir kenti haline gelmiştir.

Bilindiği gibi 1980'lerin sonunda Türkiye'de Anadolu kentleri ekonomik anlamda büyük bir canlanma yaşamış, bu canlanma *Anadolu Kaplanları* benzetmesiyle söyleme dökülmüştür. Böylece Anadolu kentleri ekonomik ve sınıfsal bir dizi hareketliliğe sahne olmuştur. Kayseri ise bu kentlerin başında gelmektedir. Kayseri'nin ticari başarısının geçmişten günümüze tarihsel bir süreklilik arz ettiği bilinmektedir. Bu süreçte Kayseri, elindeki fırsatları son derece rasyonel bir şekilde kullanarak Anadolu Kaplanları arasında dikkat çekmiş, ticari başarısı ve buna eklenilen politik ilişkileri ile yükselişini sürdürmüştür. Ticari başarısının yanında Kayseri, aynı zamanda muhafazakâr-milliyetçi kent kimliği ve kendine has kapalı bir toplumsal yapıya sahip oluşu ile bilinmektedir. Bu toplumsal yapısı *oturmalar* denilen bir mekân pratiği ile devamlılığını korumaktadır. Kentin aileye, kültüre, geleneklere ve dine olan bağlılığı, dayanışma ve beraberlik duygusu, ekonomik güç ile birleşmiş, böylece kültürel ve ahlaki değerlerin bir arada ve birbirini destekleyici bir mekanizmaya dönüştüğü bir toplumsal ortam doğurmuştur. Kayseri'nin ekonomik ve kültürel hayatı böylesine bir arada harmanlaması, Müslüman kimliği ile kalkınmacı, girişimci ve modernleşme dinamiklerine uygun bir toplumsal ve ekonomik hayatı yansıtan bir örnek olması, 2005'te European Stability Initiative (ESI) tarafından yapılan "İslami Kalvinistler: Orta Anadolu'da Değişim ve Muhafazakârlık" isimli çalışmanın örnekleme olarak seçilmesine sebep olmuştur.

Fakat Kayseri'nin tarihi ve kültürel değerlere olan bağlılığına rağmen bu bağlılığı son yıllarda kentsel mekânda koruyamadığı, muhafazakâr bir yapılanmanın mekânsal pratiklerini yansıtmakla birlikte, bazı değerleri muhafaza etmekte zorlandığı belirtilmektedir. Bu durum Kayseri'yi özel bir vaka haline getirmektedir. Kayseri'nin elindeki ekonomik imkânlarla kültürel özellikleri arasında sorunlu bir ilişki olduğu

vurgulanmaktadır (Kılınç ve Zengin, 2012: 28-42). Kayseri ekonomik dinamizmi ve atılımına rağmen bu gelişmeyi sağlık, eğitim, güvenlik, kent hayatı, yaşam kalitesi, kültür ve sanat etkinlikleri gibi yaşanılabilirlik kriterleri bakımından yerine getirememektedir (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010). Kayseri, TÜİK'in illerde yaşam endeksi araştırmasına göre bugün 49. Sırada yer almaktadır (TÜİK, 2015). Bu sıralama, kentte yaşam kalitesinin düşük olduğunun en bariz kanıtı niteliğindedir. Bunun sonucu olarak Kayseri'nin Neoliberal muhafazakâr kentleşme pratiklerinin mekân üretimi ve yaşam kalitesi arasında bir tür çelişki ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Yaşam kalitesi yaşlılık deyince akla ilk gelen olgulardan bir tanesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın kapsamı ve yönteminden bahsedilmiştir. Araştırmanın temel sorunsalı ve bu sorunsalı ele almak için seçilen niteliksel çalışmanın nasıl tasarlandığı anlatılmıştır. Araştırma tasarımı için seçilen *temel nitel araştırmaya* dair bilgiler verildikten sonra ilgili yerlerde araştırmanın neden ve hangi yönlerden bu tasarıma uygun olduğu aktarılmıştır. Kapsam ve yöntem kısmının sonunda araştırmanın saha pratiği sırasında araştırmacının karşılaştığı kısıtlılıklardan da bahsedilmiştir. Son olarak ise bu araştırma kapsamına uygun şekilde taranan literatür, birbiri ile ilişkilendirilerek ve sınıflandırılarak değerlendirilmiş, araştırmanın özgün yanı burada aktarılmıştır.

İkinci bölümde çalışmanın yaşlılık sosyolojisi ile ilgili kavramsal ve kuramsal çerçevesi verilmiştir. Sosyolojik olarak yaş, yaşlılık ve yaşlanma sürecine ilişkin kavramlar tartışıldıktan sonra yaşlılık sosyolojisinde tercih edilen kuramsal yaklaşımlar aktarılmıştır. Bu bölümün son kısmında Türkiye'nin yaşlılık haritası çıkarılmış ve yaşlılığa ilişkin sosyal politikalar eleştirel bir bakışla değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde çalışmanın bir diğer ayağı olan kent ve mekân konusu sosyolojik bir bakışla tartışılmıştır. Buna göre sosyolojinin kurucuları tarafından kentin nasıl ele alındığı ve kent sosyolojisinin bir bilimsel alt disiplin olarak nasıl doğduğu ele alınmıştır. Devamında mekânın toplumsal olana etkisi ve sonrasında eleştirel kentleşme sosyolojisinin ortaya çıkışı ile beraber mekânın toplumsal etkileri tartışmaya açılmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini tamamlayan bir diğer unsur

olan mekânın üretimi tezi ve kent hakkı düşüncesi burada aktarılmıştır. Son olarak ise Kayseri modern bir kent olarak, mekânsal bir birim olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde kent ve yaşlılık sosyolojileri arasında teorik ve kuramsal bir köprü kurulmaya çalışılmış ve kentsel yaşlanma konusu bu bağlamda tartışılmıştır. Kayseri'nin kentsel yaşlanmaya dair niceliksel profili burada aktarılmıştır.

Beşinci bölümde araştırmanın saha pratiği ve analizine yer verilmiştir. Beşinci bölüm kendi içinde üç bölüme ayrılmaktadır. İlkinde yaşlılar ile yapılan görüşmelerin bulgularına yer verilmiştir. Burada yaşlıların kenti nasıl deneyimlediği, kent içerisindeki ekonomik, toplumsal ve aile ilişkilerinin nasıl tezahür ettiği, kentte yaşlıların görünürlükleri, eşitsizlikler ve sosyal dışlanmaya dair ortaya çıkan veriler aktarılmıştır. Bir alt bölümde kentin yerel yönetimi ile yapılan görüşmelerin bulgularına yer verilmiştir. STK ile yapılan görüşmeler hem ilk alt bölümün hem de ikinci alt bölümün ilgili yerlerine eklenmiştir. Üçüncü alt bölümde ise mekân üretimi, kentsel eşitsizlikler ve dezavantajlılık noktasında kentin toplumsal, ekonomik ve politik tutumunu anlayabilmek adına ekonomik aktörler ile yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Tüm alt bölümlerde sadece saha bulgularından yararlanılmamış, aynı zamanda doküman analizi de yapılarak, gerek literatür gerekse yerel yönetimlerin resmi internet siteleri ve gazete haberlerden alınan bilgilere de yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise her üç sahanın bulguları birbiri ile ilişkilendirilerek tartışılmış, problem cümlelerine yanıtlar aranmıştır. Çalışmanın sonuçları literatürle ilişkili bir şekilde verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve YÖNTEMİ

Bu bölümde çalışmanın kapsamı bağlamında konusu, amacı ve önemi, hangi sosyolojik gerçeklikten ve sorunsaldan hareket ettiği ve tüm bunları ele almak için hangi bilimsel yöntemi kullandığına dair detaylı açıklamalara yer verilmiştir. İlk olarak kapsamı açıklandıktan sonra yöntem kısmında araştırma deseni ve veri toplama ve analiz süreci ile birlikte çalışmanın saha kısmında veri toplarken karşılaşılan güçlükler aktarılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Sorunsalı

Bu çalışma nüfusunun büyük çoğunluğu kentleşmiş ve demografi açısından yaşlı toplumlar¹ sınıflamasında yer alan Türkiye’de kentsel yaşlanmanın nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimin ortaya çıkmasındaki toplumsal, kültürel ve ekonomik şartları konu edinmektedir. Çalışma kentte yaşayan yaşlıların kentteki görünürlükleri ve toplumsal ilişkilerini, mekân pratiklerini, kent mekânlarına erişimini ve bu mekânlardaki toplumsal etkileşim biçimlerini anlamaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda, yaşam boyunca kümülatif olarak biriken yaşam deneyimlerini anlamayı sağlayan yaşam seyri perspektifi ve hak temelli bakış açısı yol gösterici olmuştur. Çalışma, hak temelli sosyal yaklaşımların yanı sıra kentsel yaşlanmada son derece önemli olan mekânın üretimi yaklaşımını da kentsel yaşlanmaya etki eden faktörler arasında değerlendirmektedir. Böylece çalışma ilk olarak yaşlılık ve yeni kent sosyolojisi arasında kuramsal bir bağ oluşturmakta ve sonrasında bunun sahadaki yansımalarının izlerini sürerek kentsel yaşlanmayı çok boyutlu bir şekilde ele almayı hedeflemektedir.

Böyle bir zeminden hareket eden çalışma, Türkiye’nin hem yaşlı nüfus açısından büyük bir yoğunluğa sahip olan hem de sosyo-politik anlamda Türkiye’nin bir izdüşümü olarak değerlendirilen Orta Anadolu kentlerinden Kayseri’de nitel araştırma tasarımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma yaşlıların kentsel yaşam

¹ Birleşmiş Milletlerin yaptığı tanıma göre bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %8-10 arasında ise o toplum “yaşlı toplum”, eğer %10’un üzerinde ise “çok yaşlı toplum” olarak kabul edilir (TÜİK, 2018). TÜİK’in verilerine göre bugün Türkiye Yaşlı nüfusu 2019 yılında %9,1 iken, 2023 yılında %10,2 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2020).

içerisindeki toplumsal ve ekonomik ilişkilerini; yaşlılığa ve yaşlanma sürecine olan bakış açılarını, aile ve kuşak ilişkilerini, mekân pratiklerini, kentsel mekânlara olan erişimlerini, karar alma süreçlerine katılımlarını ve buralardaki etkileşim biçimlerini bizzat öznenin kendi deneyimleri çerçevesinde anlamaya çalışmaktadır. Fakat diğer taraftan hak temelli sosyal politikalar oluşturmada ve mekân üretiminde birincil konumda olan yerel yönetimler ile devlet ve birey arasında bağ kuran STK'ları modern kapitalist kentlerde kentsel yaşlanmayı etkileyecek yapısal faktörler bağlamında ele alarak, söz konusu kurumların kentsel yaşlanmaya dair politika ve uygulamalarını da değerlendirmektedir. Bununla birlikte Kayseri'nin ekonomik ve politik yapısının tarihsel anlamdaki uyumu, iş insanları olarak kentteki ekonomik aktörlerle de görüşmeyi gerekli kılmıştır. İş insanları kentteki politik atmosferin yanı sıra, kentin toplumsal ve ekonomik yapısını, kent kimliğini, kentin dezavantajlılığa olan yaklaşımını anlamayı sağlayacak aktörler olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu nedenle çalışma üç sahaya yayılan ve yanı sıra doküman analizlerini de kapsayan çok boyutlu ve kompleks bir analizi amaçlamaktadır. Böylece kentsel yaşlanmaya dair günümüzün sosyo-politik ve sosyo-ekonomik atmosferi içerisinde ortaya çıkan eşitsizlik, yoksulluk, dışlanma, sosyal yoksunluk, kent hakkı ve bilinci, vb. gibi olguların kentsel yaşlanmadaki tezahürlerinin nasıl olduğu tüm boyutlarıyla ele alınmak istenmiştir. Çalışmada sosyolojik bakış açısıyla birey, toplum, mekân, sosyal yapı, sivil ve sosyal katılım, kesişimsellik, eşitsizlikler ve güç ilişkilerine odaklanılmaktadır.

Kentsel mekânların üretilmesinde ve buralardaki sosyalleşme süreçlerinin şekillenmesinde kentlerin politik tutumları son derece önemlidir. Erdönmez ve Akı'ya göre mekânlar merkezilik, yakınlık, erişilebilirlik, sınırlayıcılık, belirleyicilik, odaklayıcılık, yönlendiricilik, birleştiricilik, ayrıştırıcılık gibi davranışa yön veren bazı özelliklere sahiptirler (Erdönmez ve Akı, 2005: 71). Mekân ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkide nasıl ki toplum mekânı şekillendiriyorsa, aynı zamanda mekân da toplumu ve toplumsal ilişkileri etkileyip onları şekillendirmektedir (Wiles, 2005: 101). Mekân, toplumu içine alan basit bir kap olmanın ötesinde, toplumsal pratiklerin şekillendirici bir unsurudur. İnsanlar mekânı tecrübe etmekle kalmaz, aynı zamanda mekân aracılığıyla düşünür ve hayal kurar (Stavrides, 2016: 11). Kent mekânları

böylece her ne kadar fiziki bir yapıya sahip olsa da onlar fiziki yapılarının yanında sosyal, kültürel, ekonomik, vb. ilişkilerin yaşandığı, oldukça önemli sosyolojik bir temele de sahiptir.

Bütün bu sebepler kentlerde son dönemdeki ekonomik dönüşüm başta olmak üzere bir toplumsal dönüşümün de yaşandığını ve bu durumun yaşlıları etkilediğini göstermektedir (Şentürk, 2019: 64). Görülmektedir ki ekonomi-politik açıdan kentlerde gerçekleşen değişimler beraberinde oldukça önemli bir sosyal değişmeye de kapı aralamaktadır. Bunun bir sonucu olarak ise yaşlılar hızlı akan şehir ortamında ve toplumsal alanlarda daha az görünme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Tüm bunlara kadın olma, yoksul olma, okuma yazma bilmeme, göçmen olma, vb. gibi farklı kesişimsellikler de eklendiğinde kentte yaşama bazı yaşlılar açısından bir avantajdan çok bir dezavantaja dönüşmektedir. Arun'un (2021: 75) da dikkat çektiği gibi, kişinin yaşamında mevcut olan eşitsizlikler yaşlılık dönemine de taşınmaktadır. Çünkü yaşlılık dönemi yaşam seyri perspektifi ile değerlendirilmediğinde eksik kalmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda yapısal eşitsizlikler, sınıf ve toplumsal cinsiyet boyutu da gözeterek ele alınmalıdır.

Kent mekânları aynı zamanda, insan haklarının da yaşama geçirildiği önemli yerler olarak (Tekeli, 2014; 203) kamusal olma özelliğine de sahiptirler. Kentler, insan hakları gibi soyut bir kavramsallaştırmanın hayat bulduğu ve somuta döküldüğü; gündelik pratiklerinde bunu ortaya çıkardığı kamusal (toplumsal) mekânları içerirler. Kamusal kelimesi bir yer veya bir şeyin tek bir kişiye ait olmayıp, herkese açık, genel, umumi olması anlamındadır. Özel alanın dışarısında olan; diğerleri ile bir karşılaşma, var olma, iletişim kurma, alış veriş yapma, günlük rutinleri ve işleri yapabilme, temel ihtiyaçları karşılayabilme, çeşitli faaliyetlerin yürütülmesine imkân tanıma, vb. gibi fonksiyonlara sahip kamusal mekânlar her bireyin olduğu gibi yaşlının da yaşamın içerisinde aktifliğini sağlayabilmesi, sosyalleşebilmesi için son derece önemlidir. Kamusal alanlar bu sebeple toplumsal mekânlar olma özelliği taşıdıklarından sosyalleşme süreçlerine içkindir. Fakat kamusal alan kavramından farklı olarak, Doğan'ın (2007: 18) da belirttiği gibi toplumsal mekânlar, mekân üretimi açısından önemli olup, toplumsal mekânlarda mekân sadece değişim değeri ile değil, kullanım değeri ile yaşam alanı olarak somut mekâna atıfta bulunur.

Mevcut çerçeve karşısında yaşlıların mekân ile olan deneyimini anlamak ve kentlerin getirdiği avantaj ve dezavantajları bir arada değerlendirebilmek için en başta yaşlılık deneyimlerinin anlaşılması ve bununla birlikte sosyal politikaların kentsel mekân üretimi ile birleştiği alanlara odaklanmak gerekmektedir. Bu noktada ise yerel yönetimler olarak belediyeler kilit bir pozisyonda durmaktadır. Yöneticilerin yaşlılığa yönelik sosyal politikaları, yerel yönetimin mekân üretim projeleri ve sivil toplumun arabulucu karakteri, kentsel yaşlanma ve hak temelli yaklaşımlar arasındaki bağı anlamak için elzemdir.

Halka en yakın ve gelişmiş idari birim olarak belediyeler, bağlı oldukları ilçelerde ve mahallelerde yaşayan kesimin gündelik hayatına doğrudan etki edebilecek pek çok kentsel projenin hayata geçirilmesinde birincil konumdadır. Bu sebeple hak temelli stratejilerin ve politikaların uygulanmasında önemli bir basamağı temsil ederler. Böylece yerel yönetimler katılımcılık, eşitlik, ayrım gözetmeme, kapsayıcılık, hesap verilebilirlik gibi temalar altında kent yaşamını iyileştirmede etkili bir mekanizma olarak (Coşgun, 2021: 10-2) ortaya çıkabilir. Belediyeler sosyal ve kültürel faaliyetlerin geliştirilmesinde, yoksul ve yardıma muhtaç kimselerin ihtiyaçlarını tespit etmede, kentin sahip olduğu artı ürünü yine kente eşit bir şekilde dağıtmada ve böylece temel haklar noktasında herkese eşit bir mesafede durma noktasında önemli bir konumdadırlar. Bundan dolayı bir aktör olarak belediyelerin yerelde yürüttükleri faaliyetler kentsel mekânların üretiminde, kavranmasında ve deneyimlenmesinde (Doğan, 2007) önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Öte yandan yerel yönetimler kentlerin Neoliberal rasyonaliteye adaptasyonu ve pazarlanması noktasında da son derece etkili aktörlerdir (Kılınç ve Zengin, 2012: 30). Yönetimde etkili olan toplumsal sınıf ve grupların uyguladığı *mekân temsili* projeleri toplumsal mekânın kavranması ve onun deneyimlenmesi üzerinde oldukça etkilidir (Doğan, 2007: 20-21). Joy'un da dikkat çektiği gibi, yerel yönetimler ve hatta kar amacı gütmeyen diğer kuruluşlar merkezi yönetimin aksine ideolojik olmayan ve problem çözmeye yönelik bir duruş sergileyerek bir bölgede yaşayan kişilerin ihtiyaç ve problemlerine yanıt verebilecek temel aktörler olmalıdırlar (2021: 4). Belediyelerin mekân üretimindeki rolü, yaşlının kentsel mekânı nasıl deneyimlediğini anlamada nedensel açıklamalar elde etmek için ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Çalışma

kapsamında Kayseri yerel yönetimler ve bunların uygulamaları bakımından bir model olarak sunulmaktadır.

Yerel yönetimlerin yanı sıra devlet ve vatandaş arasındaki aracı rolü üstlenen STK'lar ise bireylerin istek ve ihtiyaçlarının yönetime taşınmasında kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Bir taraftan aktivizm ve toplumsal hayatta dönüştürücü (transformative) rolü üstlenen STK'lar bu sebeple yerel yönetimlerin üzerinde etkileyici role sahiplerdir. Devlet kurumları ile karşılaştırıldığında daha özerk olan bu yapılar, yerel yönetimler ile iş birliği içerisinde olduğunda halkın ihtiyaçlarına yönelik politikalar yürütmede oldukça etkili kanallardan bir tanesi olabilirler. Joy'un da belirtmiş olduğu gibi, kar amacı gütmeyen bu türden yapılanmalar yaşlılar için kent hakkını elde etmeye aracılık edebilecek özelliklere sahip olabilirler (2017: 48). Kent hakkı bugün kentsel sosyal politikalarda hak temelli politikaları en iyi yansıtan kavramsallaştırmalardan bir tanesidir.

Bu doğrultuda, çalışmada sözü edilen kentsel dinamikleri temsil ettiği düşünülen Kayseri kenti seçilmiştir. Anadolu Kaplanları benzetmesiyle Orta Anadolu'nun ticari ve kültürel bir merkezi haline gelen ve son yıllarda küresel kapitalist dinamikler açısından önemli bir ivme yakalayan Kayseri'nin politik anlayışı burada kent ve yaşlılık arasındaki ilişkiyi araştırmaya olanak tanımaktadır. Kayseri hem kültürel hem de politik anlamda muhafazakâr bir kent olma özelliğini tarihsel bir norm olarak günümüze kadar taşımıştır. Yönetimin sosyal politikalar kapsamında dile getirdiği sosyal belediyecilik ve gönül belediyeciliği söylemlerinin uygulamadaki karşılığını en iyi yansıtan şehirlerden bir tanesidir. Bu, hem kentin kültürel özellikleri bakımından muhafazakâr yönetimle uyuşması hem de politik ve ekonomik aktörler arasındaki uyumu sayesinde.

Kayseri 1980'lerle birlikte ekonomide dışa açılma politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu sayede tehlikeli olmakla birlikte aynı zamanda da geniş bir hareket alanı elde eden kent, hızlı bir ekonomik gelişme ve sanayileşme gerçekleştirerek kapitalist sisteme eklemlenmiştir. Kentin kapitalizmle olan önemli ilk temasları Özal döneminin Neoliberal politikaları ile başlamış, böylece sermaye birikimi ve sürekli büyüme zorunluluğu sonucunda pazar arayışı ile uluslararası ekonomik ilişkiler

yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Kayserili iş insanları küreselleşmeye ise olumlu anlamlar atfetmiştir (Gençoğlu, 2014: 277-80).

Son dönemlerde de Kayseri kendisini “dünya kenti”, “turizm kenti”, “sanayi kenti” gibi söylemlerle tanımlamakta ve gelecekte de bu şekilde resmetmektedir (Yılmaz Bakır, 2013; 2017). Aynı zamanda “hayırseverlerin dünya kenti” olarak da tanınmaktadır. Özellikle 2000’li yıllarla birlikte çağdaş kent projelerinin yanında yeni kent imgesi yaratılmaya çalışılmış ve böylece sosyo-mekânsal pratiklerde hızlı bir değişim ve dönüşüm gerçekleşmiştir. Küresel düzeyde inşa edilen AVM’ler ve raylı sistem ile sanayi, turizm, spor ve ticaret alanlarını bir araya getiren, bunları her geçen gün artıran bir şehir olma özelliği sergileyen Kayseri, bu sayede güçlenen sermayesi ile taşınmaz mallar üreterek birikim yapmış ve kent saçaklanarak büyümüştür. Gecekondu bölgelerindeki kentsel dönüşümler ile bu bölgeler hızlı bir şekilde dönüştürülmüştür. (Yılmaz Bakır, 2017). Tüm bu dinamikler göz önünde bulundurularak, kent yaşamı ve yaşlılık arasındaki ilişki, bir taraftan muhafazakâr değerleri diğer taraftan Neoliberal politikaları bariz bir şekilde bünyesinde barındıran, dahası, bu dinamikler açısından adeta Türkiye’yi ve Orta Anadolu’yu yansıtan bir *ideal tip* olma özelliği gösteren Kayseri merkeze alınarak tartışılmaya çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yaşlıları da kapsayan bir kent yaşamı için yapılabilecekler sadece fiziki anlamda değil, psikolojik ve sosyal anlamda da önem arz etmektedir. Yaşlıları üretmeyen, atıl ve pasif bir kesim olarak görmek yerine, topluma katkı sağlayan, onun önemli bir parçasını oluşturan bireyler olarak görmek gerekmektedir. Kentlerde yaşayan nüfusla birlikte, yaşlı nüfusun büyük bir oranının kentlerde yaşamaya başlaması göz önüne alındığında, yaşlıların sosyal yaşamlarını destekleyici bir kent dokusunun oluşturulmasının toplumdaki diğer tüm sosyal gruplar açısından da fonksiyonel olacağı düşünülmektedir. Kentte yaşamayı her kesim açısından avantajlı bir hale dönüştürme amacıyla tasarlanan ve/veya bu doğrultuda üretilen kentsel mekânlar bir toplumda yaşayan tüm farklılıklar ve çeşitlilikler için fayda sağlayacaktır. Bu dönemde hak temelli politikaların geliştirilmesi yaşlılar da dâhil olmak üzere, toplumda yaşayan her sosyal grubun yaşamını kolaylaştıracağından, gelecek yıllar açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma hem demografik açıdan hem de ekonomik açıdan her geçen gün büyüyen ve yaşlı nüfus açısından Türkiye ortalamasına eşdeğer bir orana sahip olan şehirlerden bir tanesi olan Kayseri ilinin kentsel mekânlarının yaşlılar açısından nasıl deneyimlendiğini araştırmayı amaçlamaktadır. Yaşlıların gerçek yaşam deneyimlerinden ve görüşlerinden hareket eden bu çalışma, Kayseri ilinin merkez ilçelerindeki son dönem kentleşme pratiklerine odaklanarak, eleştirel bir duruşla kentsel yaşlanmayı incelemektedir. Yaşlıların kentsel mekânlardaki sosyal hayatını ampirik verilere dayanarak açıklama çabasında olan çalışmada yaşlı görüşlerinin değerlendirilmesinin yanı sıra yaşlıların kentsel yaşama katılımında önemli bir rolü olan ve kent düzenlemesinde etkin olabileceği düşünülen yerel yönetim ve yaşlılık başlığındaki sivil toplum kuruluşlarının kentsel yaşlanmaya ilişkin söylem ve uygulamaları da değerlendirilmeye alınmıştır. Aynı zamanda kentin politik ve ekonomik aktörleri arasındaki uyum göz önüne alındığında, mekân üretimi, kentin toplumsal yapısı ve sosyal eşitsizliklere olan bakış açısını anlamada kentin ileri gelen ekonomik aktörleri ile görüşmeyi gerektirmiştir. Zira ekonomik olanla toplumsal olan; ekonomik olanla politik olan birbirinden ayrılamaz parçalardır. Çalışmanın evreninin Kayseri olması, toplumsal yapıyı tartışabilmek adına böyle bir saha pratiğini zorunlu olarak ortaya çıkarmıştır.

Bu çerçevede çalışma, ortaya koyacağı ampirik verilerle hem literatüre hem de gelecekte oluşturulması muhtemel sosyal politikalara katkı sağlayacak olması açısından önemlidir. Sosyo mekânsal eşitsizliklerin yaşlanma bağlamına yapılan vurgu literatürde oldukça eksik kalan, yeterince araştırılmamış ve bir o kadar da araştırılmaya değer bir konudur. Kişi, insan olduğu için eşitlik, özgürlük, adalet, yapabilirlik, erişebilirlik, kent hakkı vb. haklara sahip olduğu unutulmamalıdır. Bunun için sosyal adalet ilkesine dayalı hak temelli politikalar, mekân üretimi ve kişinin hayatına etki eden ekonomik, kültürel, politik ve mekânsal faktörleri bir arada sunan bu çalışma, Türkiye’de kentsel yaşlanma alanında oldukça kapsamlı ve özgün bir araştırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışma hem kent sosyolojisinde görece eksik kalan bir alan olarak, hem de gerontoloji çalışmalarında ampirik olarak yeterince çalışılmamış bir alan olarak kentsel yaşlanma konusuna, eleştirel açıdan yaklaşarak, iki alan arasında bir köprü kurmakta ve her iki alana önemli katkılar sağlamaktadır. Son olarak

kentsel yaşlanmaya ilişkin (veya genel anlamda tüm yaşlanma araştırmalarına ilişkin) araştırmalarda Orta Anadolu bölgesinin çalışılmaması Türkiye’de kentsel yaşlanmayı anlamak bakımından bir eksiklik olarak görülebilir. Bu çalışmanın bir Orta Anadolu kentinde yapılması literatürdeki oldukça önemli bir eksikliği doldurmaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma Türkiye’nin sosyo-politik anlamda bir mikro formu olarak değerlendirilen Kayseri’de yaşayan 65 yaş ve üzeri kişilerin kentsel mekânlarla olan ilişkisini anlamaya çalışmaktadır. Bu anlamda yaşlıların kendilerinin yaşlılığa ilişkin görüşleri ve yaşadıkları yere (mekâna) olan bakış açıları ve bu ikisi arasındaki ilişki biçimi; hem toplumsal mekânlara katılım düzeyi, hem de buralarda diğerleriyle kurdukları sosyal ilişkiler ve bu ilişkiyi etkileyebileceği öngörülen mekâna erişebilirlikleri sorgulanmaktadır. Toplumsal mekânlara katılım, erişim ve buralardaki sosyal etkileşimleri hak temelli politikalar bağlamında ele alan bu çalışmada ayrıca il bünyesindeki yaşlılara yönelik STK ve yerel yönetim mekanizmaların bu hakkı pratik etmelerindeki rollerinin neler olduğu incelenmektedir.

Sosyal bilimlerde nitel araştırmaların önemi yirminci yüzyılın ortaları ile birlikte anlaşılmaya başlanmıştır. Bu dönemde B. Glaser’in *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (1967) ve E. Guba’nın *Toward a Methodology of Naturalistic Inquiry in Educational Evaluation* (1978) isimli kitapları nitel araştırmaları oraya çıkaran iki önemli çalışma olarak görülmüştür. Burada Guba’nın kullandığı naturalistik kavramı ise, araştırmanın laboratuvar ortamında değil, fakat bunun yerine kendi doğal ve gerçek ortamında yapılmasını ifade etmektedir (Merriam, 2009: 6-7). Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ise pozitivist yönetime karşı nitel araştırmayı savunan araştırmacılar tarafından son derece eleştirel yazılar yazılmaya başlanmıştır (Teddlie ve Tashakkori, 2020: 7; Merriam, 2009: 7). Bu yazılar eleştirel olmanın yanı sıra, aynı zamanda nicel yöntemlere alternatif olarak nitel yöntemlerin neler olabileceğine yönelik öneriler de ortaya koyarak, nitel araştırma tekniklerinin sosyal bilimlerde nicel yöntemlere birer alternatif olarak kullanılmasının önünü açmışlardır (Teddlie ve Tashakkori, 2020: 7). Bugün ise nitel araştırmalar konusunda yüzlerce kaynağa ulaşmak mümkündür (Merriam, 2009: 7).

Nitel araştırmacılar verileri sayılara çevirmekten ziyade, toplumsal yaşamın birçok alanını son derece anlamlı nitel verilerden oluşmuş olarak görürler (Neuman, 2011: 232). Nitel yöntem en basit şekliyle *anlatı* bilgisinin analizi, yorumlanması ve raporlanması ile ilgili tekniklerin kullanılmasıdır. Çünkü nitel bir araştırmada sorulara alınan yanıtlar anlatılar şeklindedir (Teddlie ve Tashakkori, 2020:7). Bununla da paralel olarak nitel araştırmalarda yorumlayıcı veya naturalistik paradigmlar eşlik eder (Merriam, 2009:2). Nitel araştırmalarda insanların sundukları davranışlar, jestler ve mimikler, söyledikleri kelimeler, yazılı belgeler veya görsel imgeler irdelenir (Neuman, 2011: 232-233). Bu sebeple nitel araştırmalar yorumlayıcı geleneğe (hermenutik) yaslanmaktadır. Bu çalışmada görüşülen kişilerin kentsel yaşlanmaya ilişkin anlatılarına başvurulmuştur. Katılımcı ve görüşmecilerin sorulan sorulara ilişkin dşnceleri araştırmacı tarafından yorumlanarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmaların en önemli özelliklerinden bir tanesi toplumsal bağlama vurgu yapmasıdır. Nitel araştırmalar toplumsal süreçler ve olayları bunların gerçekleştiği kendi sosyal ortamlarında inceleyerek anlam çıkarma ve yorumlamaya imkân tanırlar (Neuman, 2011: 232; Merriam, 2009: 2). Nitel çalışmalarda araştırmaya dâhil edilen toplumsal grubun fikirleri alınarak, bu fikirler toplumsal ortamın bağlamı kapsamında değerlendirilir. Bu sebeple nitel araştırmalarda değişkenler değil; fakat toplumsal dünyanın somut yönlerini ifade eden motifler, temalar, ayrımlar ve fikirler incelenir (Neuman, 2011: 232-233). Bu çalışmada toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel bağlam oldukça merkezi bir yerde durmaktadır. Muhafazakâr yapısı ve ekonomik becerisi ile bilinen Kayseri’de bunları anlamayı sağlayacak kavramlar görüşmeler sırasında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırılan herhangi bir eylem veya olgu, anlamını ortaya çıktığı bağlama göre kazanır. Aynı olay veya olguların farklı toplumsal veya kültürel bağlamlarda farklı sonuçları ortaya çıkarması olasıdır. Böylelikle parçalar, onları saran toplumsal bütün içerisinde anlamını kazanır (Neuman, 2011: 232- 234). Bütüncül (holistik) bakış açısı çoklu perspektifleri, bir bağlamda gerçekleşebilecek tüm faktörleri tanımlayabilmeyi ve böylelikle ortaya çıkaracak olan genel resmi izebilmeyi gerektirir (Creswell, 2013: 308). Bu sebeple nitel araştırmalar keşfetmeye yöneliktir. Holistik (bütüncül) bir yaklaşımın benimsenmesi, teorilerin, sistemlerin ve süreçlerin kapsamlı bir şekilde

tanımlanmasını gerektirir (Brodsky vd., 2016: 13). Eldeki çalışma Kayseri’de yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin içerisinde yaşadığı ekonomik ve toplumsal bağlamı göz önünde bulundurularak, aktörlerin kendi deneyimlerini anlamayı ve holistik bakış açısını yakalamayı hedeflemektedir. Bu nedenle çalışma son yüzyılın iki önemli fenomeni olan kent ve yaşlılık arasındaki ilişkiyi keşfetmeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Nitel araştırmalar aynı anda birden fazla veri toplama tekniğinin bir arada kullanılmasına imkân verirler (Punch, 2005) Görüşme, gözlem, katılımlı gözlem, belgeler, vb. temel veri toplama araçlarının başında gelmektedir (Punch, 2005; Creswell, 2013:307). Nitel araştırmalarda gösterge bilim, anlatı, içerik söylem, arşiv, gibi pek çok tekniğin kullanılabildiği gibi, istatistikler, sayılar, tablolar ve grafikler dahi kullanılabilir (Denzin ve Lincoln, 2017: 49). Sonrasında ise araştırmacı tüm bunları gözden geçirir, anlamlandırır, organize ederek kategorilere veya temalara ayırır ve hepsini birbiri ile ilişkilendirir (Creswell, 2013: 307). Dolayısıyla nitel araştırma devasa bir çeşitliliği kapsayan şemsiye bir terimdir (Punch, 2005: 132). Nitel araştırmalar birbirine karşı hiçbir üstünlük iddiasının olmadığı etnometodoloji, fenomenoloji, hermenutik, feminizm, yapısöküm, etnografya, görüşme, psikoanaliz, kültürel çalışmalar, survey araştırmaları, katılımlı gözlem gibi birçok metod ve tekniği kullanmaya imkân tanırlar (Denzin ve Lincoln, 2017: 49).

Nitel kelimesinin bir diğer karşılığı tema olarak isimlendirilebilir. Bu sebeple nitel veri analizi, anlatı verilerinin analiz edilerek temalara ulaşılmasını sağladığından, tematik veri analizi olarak da nitelendirilebilir (Teddle ve Tashakkori, 2020: 7).

Bu çalışmada da araştırmanın amacı kapsamında araştırma sahasının birden fazla olması gerektiği düşünülmüştür. Sahanın çeşitliliğinin yanında, nitel araştırmalardaki teknik zenginlikten faydalanılarak mülakat ve gözlem tekniklerinin yanı sıra Kayseri’ye ilişkin kentsel düzenlemelerle ilgili yapılan haberler ve yerel yönetimlerin resmi internet sitelerindeki yazılar (dokümanlar) da taranmıştır. Tüm bu teknikler çalışmanın analiz aşamasında bir araya getirilerek, son kertede hepsi birbiri ile ilişkilendirilerek, bütüncül bir bakış açısıyla araştırmacı tarafından yorumlanarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle araştırma, elde edilen temalar çerçevesinde kompleks bir analiz ortaya sunma çabasıdadır.

1.3.1. Araştırma Deseni

Araştırma desenleri veya tasarımları bir çalışmada veri toplama, analiz etme, yorumlama ve raporlamaya kadar olan tüm kısımları içerisine alan geniş bir kavramı ifade etmektedir. Nitel araştırmalar araştırmanın amaçlarına göre çeşitlilik gösterebilir. Örneğin Creswell, anlatı analizi, fenomenoloji, gömülü teori, etnografya ve vaka çalışması olmak üzere temelde 5 nitel araştırma deseninin olduğunu belirtirken (Creswell, 2015), Merriam ve Tisdell ise temel (basic) nitel araştırma, fenomenoloji, etnografya, vaka çalışması, gömülü teori, anlatı analizi ve eleştirel nitel araştırma olmak üzere temelde 6 tane nitel araştırma tasarımı olduğunu belirtir. Her ne kadar her bir araştırma en nihayetinde niteliksel bir özellik taşısa da soru hazırlama aşamasından analiz tekniklerinin belirlenmesine kadar, seçilen desen, araştırma sürecini şekillendirmede önemli yollar sunmaktadır. Bunlar arasında temel nitel araştırmanın özellikleri diğer bütün araştırma desenleri için geçerlidir; fakat diğerlerinin her birinin daha özel olarak ilgilendiği bir nokta olduğundan çeşitlenmektedir (Merriam, 2009: 21-23; Merriam ve Tisdell, 2016: 22-24).

Bu çalışmada araştırma deseni olarak Merriam (2009) ve Merriam ve Tisdell'in (2016) önerdikleri *temel nitel araştırma deseni* tercih edilmiştir. Buna göre temel nitel analiz tekniği sağlık alanından sosyal bilimlere kadar en çok tercih edilen desen olma özelliğine sahiptir. Burada araştırmacı ilgilendiği fenomenin anlamını öğrenmeye çalışır. Anlam ise keşfedilmez, inşa edilir. Bu sebeple temel nitel araştırma yapan araştırmacılar “insanlar deneyimlerini nasıl yorumlar?”, “kullandıkları kelimeleri nasıl inşa ederler?” ve “onların deneyimlerine atfettikleri anlam nedir?” gibi sorular etrafında çalışmalarını sürdürürler. En temeldeki amaç ise araştırılan sosyal grubun hayatlarını ve deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını *anlamaktır*. Burada veriler görüşmeler, gözlemler, doküman analizi, vb. vasıtasıyla toplanabilir. Hangi sorunun sorulacağı, neyin gözlemleneceği, hangi dokümanların inceleneceği gibi konular ise araştırmanın kuramsal arka planına göre değişmektedir. Genel yorum ise araştırmacının, katılımcıların ilgili fenomenle alakalı olarak ne anladığını anlamaktır (Merriam, 2009: 23; Merriam ve Tisdell, 2016: 24-25).

1.3.2. Araştırmanın Problem Cümleleri

Bir çalışmada problem cümlelerin nasıl oluşturulup, daha sonrasında ise nasıl analiz edileceği, ister açık, isterse üstü örtük bir şekilde olsun, teorik bir temelden hareket eder. Teorik temel ise araştırmacının durduğu yer veya bakış açısını yansıtır. Teorik yaklaşımlar çalışmada kullanılacak temel kavramların, terimlerin, tanımların, vb. oluşturulmasında oldukça etkili bir rol oynarlar (Merriam, 2009: 67). Sosyal bilimlerde yöntemin en önemli noktası ise nesnelerin nasıl kavramsallaştırıldığı konusudur (Sayer, 2017: 73). Kavramlar araştırmacının teorik ve paradigmasal anlamda nereden ve nasıl hareket ettiğini gösterir. Merriam'ın da belirttiği gibi, böylece teorik çerçeve araştırmacıyı problem cümlelerine ve spesifik soru cümlelerinin oluşturulması sürecine yöneltecektir ve bu çerçeve araştırmanın tüm aşamalarına yansıyacaktır (2009: 67). Bu çalışmanın ilgili problem cümleleri de hak temelli sosyal politikalar ve politik iktisat teorisi temel alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Nitel bir araştırma tasarımına sahip bu çalışmada araştırma soruları da buna uygun olarak hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda araştırma soruları merkezi bir problematik ve onunla bağlantılı alt problem cümleleri olmak üzere iki forma sahiptir. Temel araştırma soruları merkezdeki fenomeni açıklamaya yarayan en geniş anlamı kapsar. Alt araştırma problemleri ise her bir merkezi problemin kapsamını biraz daha daraltacak, fakat yine de soruşturmaya açık bırakacak soruları kapsar. Alt problem cümleleri araştırma esnasında spesifik soru cümlelerine dönüştürülebilir (2013: 242). Buna göre çalışmada aşağıdaki temel sorular etrafında nitel görüşmeler yapılmıştır.

A. Kayseri’de kentsel mekânlara katılımı, erişimde ve buraları kullanımda yaşlıların deneyimleri nasıldır?

A.1. Kentte yaşayan yaşlılar kenti ve kentsel mekânları nasıl anlamlandırmaktadır?

A.2. Kentte yaşlıların sosyalleşebileceği mekânlar yeterli midir?

A.3. Kent mekânlarında sağlanan hizmetler nelerdir? (Örneğin umumi tuvaletler, su içme alanları, dinlenme yerleri var mı?)

A.4. Kentsel mekânlara olan erişimde ve buralara katılımı cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik sınıfa göre yaşlılar deneyimlerini nasıl anlamlandırmaktadır?

A.5. Yaşlılar mekân üretimine hangi açılardan, ne ölçüde katılım sağlamaktadır?

B. Kayseri’de kentsel alanlarda ve buralara erişimde yaşlılara yönelik hizmet ve imkânlar nelerdir?

B.1. Sosyal ve kültürel faaliyetlerde yaşlılara yönelik olarak hangi hizmetler vardır?

B.2. Kentsel mekânlarda yaşlıların deneyimlediği avantaj ve dezavantajlar nelerdir?

B.3. Ekonomik açıdan kent içi ulaşım ve diğer sosyal faaliyetlerde herhangi bir yardım/ indirim/ ücretsiz hizmet sağlanmakta mıdır?

C. Kayseri ilinin Kocasinan, Melikgazi ve Talas ilçelerinde yaşlılara yönelik mekân üretiminde yerel yönetim nelere dikkat etmektedir?

C.1. Mekân üretiminde toplumun tüm kesimi göz önünde bulunduruluyor mu veya bir standart varsa, nedir? (Bu alanlar tasarlanırken halkın görüşlerinin alındığı anket çalışmaları, halk yoklamaları, vb., gibi sosyal veya sosyolojik çalışmalar gerçekleştiriliyor mu?)

C.2. Mekân üretiminde ulaşım ve erişim imkânları planlamaya dâhil ediliyor mu?

C.3. Mekân üretiminde sosyoekonomik düzey, yaş, cinsiyet ve engellilik faktörleri dikkate alınıyor mu?

C.4. Yerel yönetimin mekân üretiminde ve sosyal hizmetlerde yaşlılara yönelik hangi yapılanmalar vardır? Bunları kullanma ve bunlardan yararlanma koşullar nelerdir?

D. Kayseri’de yerel yönetimin ve STK’ların kentsel yaşlanmaya olan yaklaşımı nasıldır?

D.1. Kentsel mekânlarda gerçekleştirilen/gerçekleştirilecek sosyal ve kültürel faaliyetler, istihdam olanakları, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler gibi konularda yerel yönetimlerde karar alma mekanizmalarına yaşlıların katılımı için imkânlar var mıdır?

D.2. Yerel yönetimin ve sivil toplumun hak temelli sosyal politikalara ve sosyal hizmetlere karşı tavrı nasıldır?

D.3. Yerel yönetimin yaşlılara yönelik STK'lar ile aralarında iş birliği var mıdır?

E. Kayseri'de kentsel politikaların yaşlıların toplumsallaşmasına ve kent mekânlarına katılımına etkileri nelerdir? Kentsel politikalarda hangi aktörler etkilidir?

E.1. Kentsel eşitsizlikler ve dezavantajlılık konusunda politik ve ekonomik aktörler neler düşünmektedir?

E.2. Mekân üretimi ve kentsel politikalarda ekonomik ve politik aktörler arasında bir uyum veya iş birliği var mıdır?

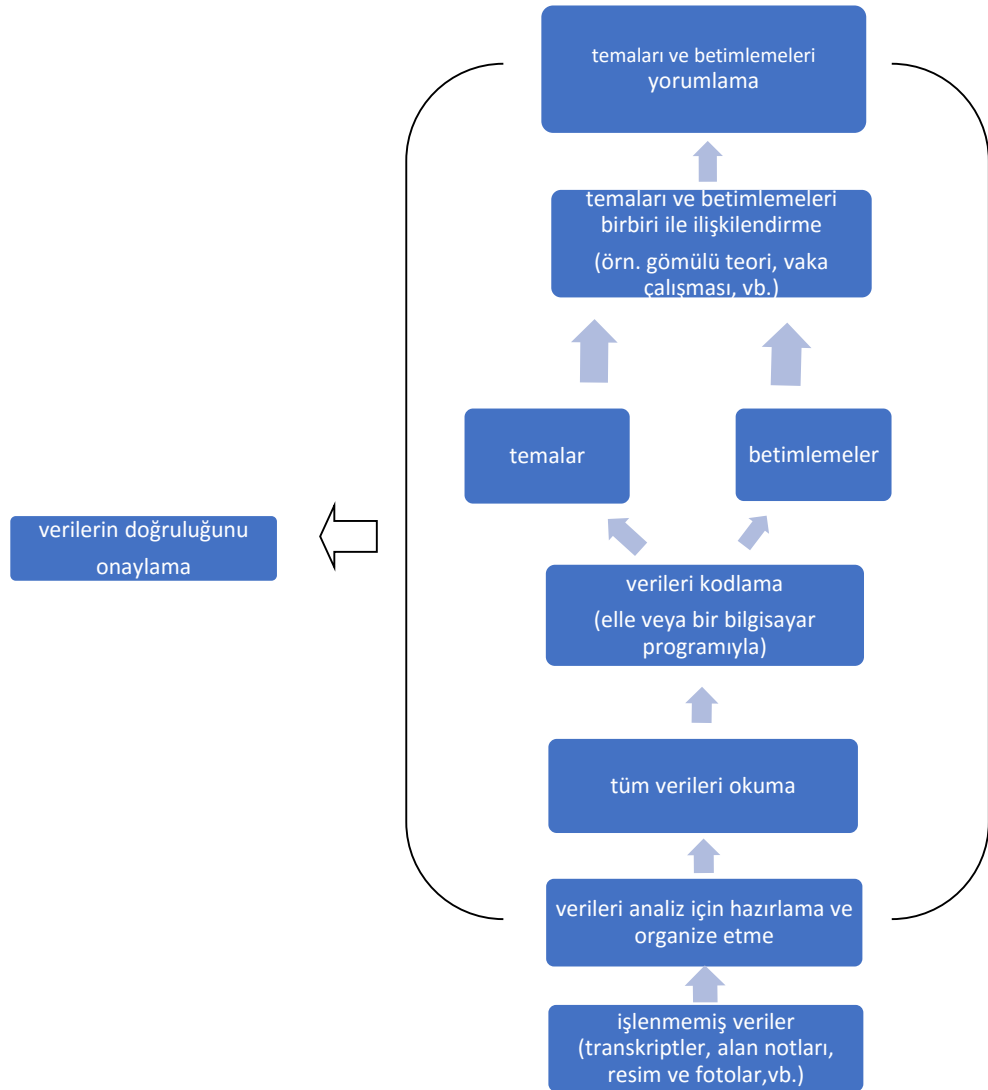
E.3. Kentsel politika ve mekân üretiminin yaşlıların toplumsallaşma sürecine yansımaları nasıl olmaktadır?

1.3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat formları yaşlılar, yerel yönetimler ve STK'lar olmak üzere üç ayrı formda hazırlanmıştır. Bu formlardan yerel yönetimlere yönelik olanı, İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri kitapçığında, Arun (2021)'un geliştirmiş olduğu Yaşlanma Göstergeleri'nden araştırmanın amacı doğrultusunda bir kısmı seçilerek geliştirilmiştir. Bu kısımda, araştırmanın amacı kapsamında araştırmacı tarafından oluşturulan sorular da eklenmiş veya bazı sorular yine amaç doğrultusunda dönüştürülerek kullanılmıştır. İlgili göstergelerin kullanımı konusunda Arun'un izni alınmıştır. Diğer formlardan yaşlılara yönelik olanda, yine bu göstergeler ve literatür taramasından elde edilen fikirler yol gösterici olmakla birlikte bu form araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Son olarak, STK'lara yönelik soru formu da benzer şekilde literatür taranarak hazırlanmıştır. Tüm bu formlar, çalışmanın EK kısmında mevcuttur.

1.3.4. Veri Analizi

Nitel araştırmalarda veri analizinde amaç, toplanan verilerden bir anlam çıkarmaktır. Bu süreç verileri kategorileştirme ve sonra tekrar bir araya getirme şeklinde gerçekleşir (Creswell, 2013: 320). Aşağıdaki şekil nitel bir araştırmada verilerin nasıl analiz edileceğini göstermektedir:

Şekil 1: Veri analizi. Creswell'den (2013) uyarlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda veri analizi aşağıdan yukarıya doğru yorumlanmalıdır. En alttaki kutucuk ham verileri ifade ettiğinden analiz aşaması ikinci kutucuktan itibaren başlar. Buna göre birinci adımda verileri analiz için hazırlamak ve organize etmek gerekmektedir. Bu aşamada yapılan görüşmeleri transkriptlere aktarmak, görsel verileri gerekiyorsa tarayıcıdan geçirmek, vb. işlemler gerekmektedir. İkinci adımda tüm verileri okuyarak toplanan veriler hakkında ilk anlamı ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Burada katılımcıların genel fikirlerinin, tonlamalarının, izlenimlerinin veya düşüncelerinin neler olduğu ortaya çıkmaktadır. Üçüncü adımda verilerin kodlanması yapılır. Burada bir önceki aşamada okunan verilere uygun

kelimeler atanarak (etiketleme veya kodlama), ilgili cümleler, paragraflar veya varsa görseller kodlanmış olur. Yani burada ilgili kategorilere bir tema atanarak etiketleme yapılır². Dördüncü adımda kodlama süreçleri kullanarak tanımlamalar üretilir veya temalar üretilmeye devam edilir. Burada, betimleme, insanlar, yerler, olaylar veya durumlar hakkında detaylı bir tercümeyi gerekli kılar. Araştırmacı bu noktada betimlemeler için kodlar üretir. Kodlama ile az sayıda temaya ve kategoriye ulaşılır. Bu sayı genellikle 5 ila 7 arasında olmalıdır. Bu az sayıdaki temalar o çalışmada ön plana çıkan temalar olma özelliğine sahiptir. Beşinci adımda nitel anlatılar birbirleri ile ilişkilendirilerek neyi ifade ettikleri ortaya konulur. Bu aşamada ek olarak görsel materyaller veya dokuman analizleri de kullanılabilir. Altıncı aşamada elde edilen tüm veriler *yorumlanır*. Bu aşama “*ne öğrenildi?*” sorusuna yanıt aranır. Buradaki yorum araştırmacının kişisel yorumundan ileri gelebileceği gibi, literatürden veya bir teoriden elde edilen sonuçlardan ileri de gelebilir. Aynı zamanda geçmişteki benzer araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlarla olan benzerlik ve farklılıklar da tartışılır (Creswell, 2013: 323-327).

Çalışmada ses kayıt cihazı kullanılarak görüşmeler kayıt altına alınmış ve daha sonra bu görüşmeler araştırmacı tarafından deşifre edilmiştir. Çalışmada yukarıdaki aşamalar kullanılarak yapılan analizden sonra her üç sahanın verileri bir arada değerlendirilip yorumlanmıştır. Ayrıca dokuman taraması sonucu elde edilen veriler de bunlara eklenmiş ve daha sonra ilgili literatürdeki diğer çalışmalarda ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıklar bir arada tartışılmıştır. Bu kısım ise sonuç bölümünde aktarılmıştır.

1.3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma tüm dünyaya yayılan Covid-19 (SarsCov-2) virüsünün neden olduğu küresel salgın, diğer bir deyişle pandemi döneminde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sahası 2021 yılının 1-30 Temmuz tarihleri arasında uygulanmıştır. Bilindiği gibi bu süreçte kronik hastalıkları olan veya 65 yaş ve üzeri kişilerin virüsün yıkıcı etkilerinden daha fazla etkilendiği belirtilmiştir. Çalışmanın örnekleminin ise 65 yaş ve üzeri kişilerden oluşması saha etkileşimini direkt olarak etkileyen bir faktör

² Kodlamaya dair daha ayrıntılı bilgi için bkz. Creswell (2013).

olarak ortaya çıkmıştır. Araştırmacı bu süreçte hem kendisini hem de katılımcıları virüsün olası etkilerinden koruyabilmek adına görüşmeler için sadece açık kamusal alanları tercih etmeye çalışmıştır. Bu alanlarda görüşülen kişilerle bir buçuk metre fiziksel mesafe koyma kuralına uyarak, her iki tarafın da cerrahi maske takmasını sağlayarak ve görüşme süresini olabildiğince kısa tutarak görüşmeleri tamamlamıştır. Çalışmanın havaların dışarı çıkmak için uygun bir mevsimde ve aynı zamanda 1 Temmuz 2021 tarihi itibarı ile yaşlılara yönelik uygulanan karantina ve kapatılma süreçlerinin bitiminde gerçekleşmesi katılımcı bulma oranını artırsa da istenilen katılımcılara ulaşmakta yine de zorluk yaşanmıştır. Bu noktada araştırmacı ilk olarak, belirlenen ilçelerin en merkezi konumlarına (Kocasinan için Sahabiye Mah. ve Çınaraltı Parkı; Melikgazi için Yıldırım Beyazıt Mh., Altınoluk Mh. ve Belsin Mah.; Talas için Mevlana Mah.) giderek buralarda açık alanlarda bulunan 65 yaş ve üzeri kişilerden araştırmaya katılmayı kabul edenlerle görüşmelere başlamıştır. Fakat yaşlıların pandemi döneminden dolayı gerek dışarı pek fazla çıkmaması gerekse virüsle enfekte olma endişesi ve tanımadığı kişilere olan güvensizlikleri nedeni ile yeterli görüşmeciye ulaşamayacağı düşünülmüştür. Özellikle Melikgazi'deki Yıldırım Beyazıt Mahallesi'nde birçok kez araştırmacı reddedilmiştir. Saha öncesinde bunlar öngörülerek aynı zamanda her üç ilçenin bir veya iki muhtarı ile iletişime geçilmiş (Kocasinan ve Talas için birer muhtar, Melikgazi için 2 muhtar) ve muhtarlar anahtar kişi olarak tanımlanmıştır. Muhtarlar aracılığı ile araştırmaya katılmayı kabul eden kişiler evlerinin önünde ve oturma imkânı olan kamelya tarzı açık alanlara davet edilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Melikgazi'de Yıldırım Beyazıt Mahallesi'nden muhtar desteğiyle dahi katılımcı bulmak zor olmuştur. Burada ikna edilen iki katılımcı ise ses kaydına izin vermemiş ve görüşmek istememiştir. Bu nedenle Melikgazi ilçesindeki görüşmeler Altınoluk ve Belsin mahallelerinden örneklem toplama ile tamamlanmıştır. Belirtilmesi gereken önemli bir sınırlılık da kadın katılımcılara ulaşmanın erkeklere göre daha zor olmuş olmasıdır. Muhtarlar aracılığıyla ulaşılan bazı kadın katılımcılar dışarı çıkmamak için görüşmeyi evde yapmak istemiş, fakat yukarıda bahsedilen hassasiyetler sebebi ile araştırmacı evlere girmemeyi tercih etmiştir. Sadece iki kadın katılımcı ile apartman içerisinde, kendi evlerinin dış kapılarının eşiğinde görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle araştırmacı kadın katılımcılara ulaşmak için başka bir strateji geliştirerek telefon ile görüşmeyi tercih

etmiş ve bu konuda muhtarların desteğini rica etmiştir. Fakat muhtarlardan alınan geri dönüşe göre, kişiler telefonla görüşmeye sıcak bakmamıştır. Sadece bir kişi ile telefon üzerinden görüşme gerçekleşmiştir.

Buradaki fark aynı zamanda şehrin toplumsal ve kültürel yapısını da ifade etmektedir. Yapılan görüşmelerde kadınların genelde ev içerisinde (özel alan) vakit geçirdiği, dışarıya (kamusal alan) pek fazla çıkmadıkları öğrenilmiştir. Buna ek olarak bulgular bölümünde görüleceği üzere kadınlar, kamusal alanları erkeklerin daha fazla kullandığını ve kendilerine yer kalmadığını, bunun da dışarı çıkmamak için bir sebep olduğunu belirtmişlerdir. Yani toplumsal ve kültürel yapıya bağlı olarak kadın ve erkek katılımcıların mekânsal pratikleri değişiklik göstermektedir. Bu durum karşısında araştırmacı örneklemin cinsiyete göre olan dağılımının Kayseri'nin toplumsal yapısı ile mekânsal pratikleri arasında gerçekçi bir ilişki ortaya koyduğunu düşünmüş, bir sınırlılık olarak ortaya çıkan bu durumun aynı zamanda sosyolojik bir veri olduğunu da düşünmüş ve bu nedenle daha fazla kadın katılımcı arayışına girmemiştir. Sonuç olarak 65 yaş ve üzeri katılımcıların 18'i erkek, 11'i kadın katılımcı olmak üzere toplam 29 kişi ile sınırlandırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Literatür Değerlendirmesi: Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Yaşlılık Çalışmaları

Literatür taraması bir çalışmada oldukça önemli bölümlerden biri olmakla birlikte, mevcut çalışmaların birbiri ile ilişkilendirilmeleri ve eleştirilerek verilmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde düz bir anlatım ve veri aktarımından öteye gidemez. Konuyla ilgili literatür taramasında yaşlılıkta yaşam kalitesi, aktif yaşlanma, başarılı yaşlanma, teknoloji kullanımının yaşlının yaşamına olan etkisi ve kentte yaşlanma gibi başlıklarının ön plana çıktığı görülmüştür. Ortaya çıkan temel konu başlıkları ve değişkenler analitik bir bakış açısıyla bir arada değerlendirilerek, ulusal ve uluslararası literatür ayırımına gidilmeden ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Benzer amaç güden ve benzer değişkenleri ele alan çalışmaların yine benzer ve farklı sonuçları, kullandıkları metodolojik planlar tartışılarak aktarılmıştır. Son olarak ise konuyla ilgili eldeki çalışmayla benzerlik içeren çalışmaların neler olduğu ve çalışmanın hangi bakımlardan onlardan ayrıldığı belirtilmiştir.

1.4.1. Aktif Yaşlanma ve Yaşam Kalitesine İlişkin Çalışmalar

Sosyal bilimlerde “yaşam kalitesi”, “aktif yaşlılık” ve “başarılı yaşlanma” kavramlarının kimi noktalarda birbirlerine yaklaştığı ve beraber kullanıldığı görülmektedir. Örneğin kaliteli bir yaşam için başarılı yaşlanma ve aktif yaşlılık değişkenleri bazı çalışmalarda birbirini tamamlayan iki kavram olarak ele alınmaktadır. Kavramların aralarındaki karşılıklı bu ilişki, çalışmanın bu bölümdeki başlığını oluşturmada etkili bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Aktif yaşlılık ve yaşam kalitesine yönelik yapılan çalışmalar genel olarak sosyoloji veya psikoloji alanlarında çalışmalar yürüten araştırmacılar tarafından yapılmaktadır. Bunun yanında halk sağlığı alanında uzmanlaşan bilim insanları tarafından da konunun temel bir çalışma alanı haline geldiği söylenebilir. Bu çalışma, sosyoloji anabilim dalında gerçekleştirilen bir çalışma olduğundan, bağlamdan kopmamak adına çalışmanın bu bölümünde sosyal bilimler literatürüne ağırlık verilmeye çalışılmıştır.

Yaşlılıkta yaşam kalitesi ve aktif yaşlılık pek çok yaşlılık çalışmasının en merkezi yerinde durmaktadır. İster kır, ister kent, ister açık ve kapalı mekânlar veyahut ev veya huzurevi gibi yaşanılan yer bağlamında olsun, yaşlılık çalışmalarının oldukça büyük bir bölümü doğrudan veya dolaylı olarak bu konuya değinmektedir. Aktif yaşlılık ile birlikte yaşam kalitesi, yaşam doyumu, başarılı yaşlanma gibi konuların yaşlılık çalışmalarına bu denli eklemlenmesinde elbette biyolojik, fiziksel ve kronolojik gerekçeler de söz konusudur, ancak bunun altında yatan temel sebebin yaşlılığın toplumsal bir olgu olduğundan ileri geldiği söylenebilir. İleri yaş grubu, bir toplumsal örgütlenmeyi meydana getiren, belirli türden ortak özellikleri sergileyen gruplardan yalnızca bir tanesidir. Yaşlılık döneminde kişinin fiziksel, bilişsel, ruhsal yaşamında bazı değişiklikler olabilmektedir. Yapısal fonksiyonalist açıdan bakıldığında bir grubun etkinlikleri, davranışları, konumu, statüsü, diğerleri tarafından nasıl algılandığı, neler yapabilmek neler yapamayacağı ve benzeri konular, diğer gruplarla ve en nihayetinde toplumun tamamı ile ilintilidir. Aktif yaşlılığı kendisine temel bir zemin olarak koyan çalışmalar ise bu değişimin olumsuz tarafların nasıl minimize edilebileceğine, diğer bir deyişle, yaşlanan bireyin mümkün olan koşullar (bedensel, zihinsel ve çevresel anlamda) içerisinde nasıl daha kaliteli ve kendi kendine

yeter bir şekilde yaşamını devam ettirebileceğine yönelik bilimsel çalışmalardır. Çünkü kurumlar perspektifinden bakıldığında, yaşlılıkta aktif olabilmek ekonomiden aileye kadar toplumun neredeyse tüm yapılarını etkilemektedir.

Yaşlının topluma katılımını destekleyen ve mevcut kapasitesini ön plana çıkaran aktif yaşlılık kavramı ilk olarak 1990'lı yıllarla birlikte fiziksel etkinlik ve sağlık arasındaki ilişkiyi araştırmak için ortaya çıkmıştır (Görgün Baran ve Kurnaz, 2019: 41). Dolayısıyla ilk olarak medikal bir yaklaşımla değerlendirildiği söylenebilir. Fakat daha sonra aktif yaşlılık kavramı 65 yaş ve üzerindeki bireylerin ekonomik ve sosyal hayatta daha fazla yer alabilmelerini ifade edecek şekilde (Kurtkapan, 2018: 38) daha geniş bir çerçeveye yerleştirilmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren aktif yaşlılık ve başarılı yaşlanma kavramları, son yıllarda meydana gelen demografik dönüşüme ve yaşlanan toplumlara ilişkin birer strateji önerileri olarak da (Foster ve Walker, 2015: 83) ifade bulunmaktadır.

Bu küçük paragraftan da anlaşılacağı üzere aktif yaşlılık, yaşam kalitesi ve başarılı yaşlanma kavramları birbiri ile ilişki içerisinde olmasına rağmen aralarında temel farklılıklar bulunmaktadır. Bazı çalışmalar bu temel farklılıkları incelemişlerdir. Örneğin Foster ve Walker (2015) aktif yaşlanma ile başarılı yaşlanma kavramını karşılaştırarak aktif yaşlılık kavramının başarılı yaşlanma kavramına göre daha bütüncül (holistic) ve yaşam boyu devam eden bir anlayış olduğuna dikkat çekmiştir. Araştırmacılar burada aktif yaşlılığın hem toplumun hem de vatandaşların katkıları ile sağlanabileceğini; bireyin kendi sorumluluğunda olduğu kadar aynı zamanda toplumun da sorumluluğunda dikkat çekmektedirler. Başarısı yaşlanma ilişkin ise Bowling ve Dieppe (2005) iki farklı kavramsal yaklaşım olduğunu, bunlardan birinin medikal, diğerinin ise Psikososyal model olduğunu belirtirler. Araştırmacılar Rowe ve Kahn'ın öncülük ettiği medikal yaklaşımın hastalığın olmaması ve fiziksel ve mental sağlığın yerinde olması şeklinde karşılık bulduğunu, öte yandan Psikososyal modelin ise daha kapsamlı olduğunu belirtirler. Psikososyal modelde yaşam tatmini, sosyal katılım sağlama ve işlevsel olma, kişisel gelişim ve psikolojik kaynakların yeterli olması, vb. başarılı yaşlanabilmenin temel unsurlarıdır.

Konuyla ilgili kavramsal tartışmalar yapan çalışmalardan başka, pratik deneyimleri olan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Leon ve diğerlerinin (2020)

İspanya’da yapmış olduğu, aktif yaşlılık sürecinde yaşam kalitesinin psikososyal yordayıcılarını belirlemeye çalıştıkları araştırmalarında, yaşlıların sosyal kaynaklarını en iyi seviyeye çıkarmalarının gerekli olduğu düşünülmüştür. Bu sosyal kaynaklar sadece insanlar arası iletişim veya etkileşim değil, bununla birlikte ihtiyaç halinde yardım ve destek alabilecekleri sosyal kaynaklardır. Çalışma göstermiştir ki, yaşlılar arasında yaş fark etmeksizin, ihtiyaç halinde destek alabilecekleri bir kimseye (aile) veya bir şeye (hizmetler) ulaşmak istemektedirler.

Diğer çalışmaların kent (Kurtkapan, 2018; Şentürk ve Ceyhan, 2018), sosyal sermaye (Görgün Baran ve Kurnaz, 2019; Kurtkapan, 2019), sosyalizasyon (Görgün Baran, 2008) yaşanılan yer (Baş, 2019), aile ve akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri gibi sosyal desteklerin (Aydiner Boylu ve Günay, 2018) yanı sıra fiziksel yeterlilik, ekonomik yeterlilik gibi değişkenlerle birlikte de incelendiği görülmektedir. Pratik açıklamalar ve çözümler üretme sorumluluğu da hisseden bu çalışmalar, sosyolojinin en temel kavramlarından biri olma özelliği sergileyen sosyalizasyon kavramından yola çıkılarak incelenebilir.

Sosyalizasyon süreci en yoğun olarak çocukluk ve ilk gençlik (ergenlik) dönemlerine yaşansa da hayat boyu devam eden bir öğrenme sürecidir. Yaşlılık dönemi bireyin yaşamında yeni bir evreyi beraberinde getirdiğinden, bu dönemde oldukça yoğun bir sosyalizasyon süreci geçirilir. Fakat yaşlılıkta sosyalizasyonun yaşam kalitesine olan etkisine dair yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmüş ve ulusal literatürde konuya dikkat çeken birkaç çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Görgün Baran’ın (2008) gerçekleştirmiş olduğu bir çalışma, sosyalizasyon sürecinin yaşam kalitesini belirlemede nasıl bir role sahip olduğu ile ilgilidir. Görgün Baran sosyalizasyonu ana değişken olarak ele alırken, Bourdieu’nün kültürel sermaye ve habitus kavramlarının, bireyin sosyalizasyon süreci içinde kazandığı kimlik ve kişiliği belirlemede etkili olduğunu düşünmektedir. O, kültürel sermayeyi bu sürecin bir alt değişkeni olarak değerlendirir. Buna göre yaşam kalitesi anlayışı kültürel sermaye ile ilişkilidir. Sosyalizasyon sürecinde şekillenen bireysel özellikler yaşam doyumunu ve yaşam kalitesini etkiler.

Literatürde direkt olarak sosyalizasyon süreci ile aktif yaşlılık veya yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ölçen çalışmalar az olmakla birlikte sosyalizasyon sürecini

dolaylı yoldan ölçen çalışmaların daha fazla olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar yukarıda bahsedilen Görgün Baran'ın (2008) çalışmasında yaptığı gibi sermaye teorileri perspektifinden incelenebilir. Sosyal sermaye ise bunlar arasında en dikkat çekici olanıdır. Şentürk ve Ceyhan'ın belirttiği gibi, yaşlının deneyimini, bilgilerini ve bununla birlikte sahip oldukları sosyal ve kültürel sermayelerini topluma tekrar aksettirebilmek amacıyla ABD'de son otuz yıldır aktif yaşlılık çalışmaları gerçekleştirilmektedir (2015: 318). Çünkü ABD'de nüfusun yaşlanması ve yalnız yaşayan kişi sayısındaki artış, yaşanan toplumdaki sosyal sermayenin önemini her geçen gün ortaya çıkarmaktadır. Sosyal sermaye ise sosyal bağlar ve sosyal ilişkiler yoluyla bireyler ve grupların elde ettikleri kaynaklardır. Bu nedenle sosyal sermayeye sahiplik yaşlı bireyi daha aktif, üretici ve bağımsız kılar. Bu nedenle başarılı yaşlanmanın önemli bir parçasıdır (Cannuscio vd., 2003: 395). Kent yaşamı açısından bakıldığında ise, kentlerde değişen toplumsal ilişkilerin yaşlının yaşamını etkileyebileceği söylenebilir. Dolayısıyla kentlerde yaşayan yaşlılar için sosyal sermaye oldukça önemlidir. Sosyal sermaye, beşeri sermaye ile birlikte güven, dayanışma, gruplar ve iletişim ağları, normlar, kurumlar, değerler, sivil ve siyasal katılım, vb. pek çok alanı kapsayan geniş bir kavramdır. Gönüllü kuruluşlara katılım ve sosyal ilişki ağları bu nedenle sosyal sermaye başlığı altında değerlendirilebilir.

Sermaye perspektifinden yaşam kalitesini ölçen bir diğer çalışma Kurtkapan'ın (2019) gerçekleştirmiş olduğu çalışmadır. Burada emekli dernekleri sosyal sermaye kaynağı olarak ele alınmıştır. Birer dayanışma örüntüsü oluşturan bu dernekler aktif iş yaşamından çekilen yaşlılar için önemli bir sosyal sermaye kaynağıdır. Derneklerde yürütülen gezi, seminer, kutlama gibi çeşitli faaliyetler, yaşlıyı sosyal hayata dâhil ettiğinden, aktif yaşlanmaya da katkı sağlamaktadır. Benzer perspektiften yapılan bir diğer çalışma ise Görgün Baran ve Kurnaz'ın (2019) gerçekleştirdiği araştırmadır. Çalışmada sosyolojik bakış açısıyla sosyal ilişki ağlarının genişliği ile sosyal sermaye sahipliği eş anlamlı olarak kullanılmış ve sosyal sermayenin geniş olması yaşlıların aktif bir yaşlılık süreci geçirdiği şeklinde yorumlanmıştır. Çalışmada sosyal sermaye varlığının aile, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin memnuniyeti ile gönüllü kuruluşlara üyelik bağlamında ölçülmeye çalışılarak, yaşlıların sosyal ilişkilerinin sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Çalışma gönüllü

kuruluşlara üyeliğin düşük olmasından kaynaklı sosyal sermayenin düşük olduğu kanısına varmıştır. Kurtkapan'ın (2018) İstanbul ilinde yerel yönetim ve aktif yaşlılık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmasında ise gönüllü kuruluşlara üyeliğin doğrudan aktif yaşlılığı desteklediği görülmüştür. Kurtkapan burada sosyal sermaye perspektifinden hareket etmese de, sosyal sermaye teorilerindeki sivil katılımın önemi dolayısıyla bu bölümde bahsedilebilir. Gönüllü kuruluş ve organizasyonlara katılımda aktif yaşlılık ve yaşam kalitesi arasında bağ kuran benzer çalışmalarda yine benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Şentürk ve Ceyhan (2015) "İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu" araştırmasında yaşlının gönüllülük faaliyetlere katılımının oldukça sınırlı olduğunu tespit etmişlerdir. ABD'de gerçekleştirdiği çalışmasında ise Collom (2008) yaşlıların gönüllü olarak yerel organizasyonlara katılımını incelemiş ve bu sürecin oldukça verimli geçtiğini tespit etmiştir. Araştırmacı sosyal ağ analizin sonucunda, genel literatürün aksine, yaşlıların en az diğer bireyler kadar aktif olduğunu tespit etmiştir. Connusio ve diğerleri (2003) gönüllü kuruluşlara olan sivil katılım ve sosyal güven gibi unsurları sosyal sermayenin geleneksel formu olarak değerlendirip, tüm toplumlarda sosyal sermayenin bu formunda bir azalma gerçekleştiğini düşünürler. Araştırmacılar bu duruma bir çözüm önerisi olarak ise yaşlılar için tasarlanan destekli yaşam merkezleri (assisted living facilities) ve yaşlı yaşam merkezlerinin (senior housing) geliştirilmesini önerirler. Fakat bunu sağlamak her sosyoekonomik kesim için mümkün olmayacağından, Cannusio ve diğerleri bu noktada yerinde yaşlanmanın oldukça önemli olduğunu belirtirler. Öte yandan ulusal literatürde yer alan bir diğer çalışma toplumsal cinsiyet değişkenini kendisine çıkış noktası olarak yaşlı kadınların sosyal ilişkilerinde ve kamusal alanlarda deneyimledikleri sorunların ve beklentilerin neler olduğunu tespit etmeyi amaçlayan Özkul ve diğerlerinin (2017) gerçekleştirmiş olduğu çalışmadır. Çalışma yaşlı kadınların yaşam sürelerinin daha fazla olmasından da kaynaklanan yalnızlık, eşler arası yaş farklılıkları, eğitim seviyesinin düşük olması gibi sorunların yanında, yaşlı kadınların ekonomik ve toplumsal nitelikler bakımından genç nüfusa oranla aralarında büyük farklılıklar oluştuğunu tespit etmiştir. Bu nedenle çalışmaya dâhil olan grubun beşeri ve sosyal sermaye rezervlerinin zayıf olduğunu saptamışlardır.

Yaşam kalitesi ile ilgili çalışmalar elbette sermaye teorileri ile sınırlı değil, hatta çok daha geniş bir ağa sahiptir. Yaşam kalitesini etkileyen önemli değişkenlerden bir tanesi de yaşanılan yerdir. Baş'ın (2019) bu konuda gerçekleştirmiş olduğu çalışma evde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesini belirlemeye yönelik olarak yapılmış olup, evinde yaşayan yaşlılarda cinsiyet, yaş, meslek, medeni durum, sosyal güvence gibi faktörlerin yaşam kalitesini etkilemede önemli faktörler olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşanılan yer dışında, sosyal çevrede cereyan eden ilişkiler de yaşlılıkta yaşam doyumu ve yaşam kalitesi başlığı altında incelenmeye değer bir konudur. Ulusal literatürde Aydıner Boylu ve Günay'ın (2018) yapmış olduğu çalışmada yaşlıların birlikte yaşadığı diğer bireyler, akrabaları ve çocuklarıyla görüşme sıklıkları gibi faktörler ile algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı ilişki bulunurken, sosyal destek düzeyinin yaşam doyumunu yordamada etkili olduğu ortaya çıkmıştır. İspanya'da gerçekleştirilen benzer bir çalışmada ise Ballesteros (2002) sosyal desteğin yaşlılıkta iyilik hali ve yaşam kalitesi üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, İspanya'da yaşayan yaşlıların güçlü aile, akrabalık ve komşuluk bağlarının olduğunu, bu durumun yaşlılıkta önemli bir etkene sahip olduğu ve yaşam doyumunu artırdığını görmüştür.

1.4.2. Sosyal Politikalar ve Bakım Hizmetlerine İlişkin Çalışmalar

Yaşlılıkta sosyal politikalara dair hizmet ve servislerin sosyolojik yönü ile ilgili çalışmalar incelendiğinde ilk olarak yerinde yaşlanma ve bakım hizmetleri ile ilgili çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Demografik dönüşüm ile birlikte kentleşme ve modernleşmenin bakıma ihtiyacı olan yaşlıların bakımı konusundaki geleneksel rolleri değiştirdiği ayrı bir tartışma alanı haline gelmiştir. Bunun yanında, yaşlı nüfusu artan ülkelerin sağlık, ekonomi ve toplumsal anlamda geleceğe yönelik stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Chow'un (2007) yaşlılığa yönelik bakım hizmetlerine odaklanan çalışması bu örneklerden bir tanesidir. Çalışma Çin'in güneyinde ve Çin'e bağlı özerk bir bölge olan, Çin halk kültürünün hâkim olduğu Hong Kong'da gerçekleştirilmiştir. Buna göre söz konusu bölgelerde yaşlı bakımıyla ilgili olarak, mümkün olduğu kadar aile temelli bakımla birlikte, yaşlıların toplum içine kalmasını ifade eden "toplum içinde bakım" politikasının benimsendiği de ifade edilmiştir. Fakat yukarıda bahsedildiği üzere, modernleşme süreci ile birlikte, son yıllarda Çin'in aile

yapısındaki değişmeler bu politikanın uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Buna bir çözüm yolu olarak ise Chow, yaşlı bakımının sadece ve tamamen devlete yönelik olmasından ziyade hem devletin hem de ailenin ortak sorumluluk alabileceği yollar önermektedir. Evde bakım hizmetlerine yönelik Türkiye perspektifinden de çalışmaların yapıldığı görölmüştür. Öztop ve diğerlerinin (2008) gerçekleştirmiş olduğu çalışma, kişinin evde bakımının olumlu ve olumsuz tarafların neler olabileceğine odaklanmıştır. Evde bakımın bir taraftan bazı sorunları çözerken, diğer taraftan ise bakım veren kişi açısından başka sorunlara yol açabileceği ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı araştırmacılar bakım veren kişilere profesyonel destek verilmesinin uygun olacağı sonucuna varmışlardır. Benzer bir çalışma gerçekleştiren Gözübüyük Tamer (2017) de evde bakım hizmetlerinin nasıl yapıldığına, sunumuna, kapsamına ve hem yaşlı hem de bakımı veren kişi açısından bu hizmetlerin olumlu ve olumsuz yanlarına değinmiştir. Yerinde yaşlanmayı destekleyici faktörleri araştıran Bercaw (2020) ise hem yaşlılarla hem de hizmet sağlayıcı kişilerle yapmış olduğu odak grup görüşmeleri sonucunda, her iki grubun da yaşlının evinde yaşlanmasını bir engel olarak değil, olumlu bir süreç olarak gördüklerini tespit etmişlerdir. Çalışmada yaşlılar ev içi değişikliklerde kendilerinin bir otonoma sahip olmak istediklerini belirtmişler ve bakım hizmeti veren kişiler de yaşlıların kendi yaşadığı ev hakkında kendi isteklerinin yerine getirilmesinin oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Göröldüğü üzere yaşlı bakımı ile ilgili konularda özne olarak bakım alan yaşlıların dışında bakım veren kişi(ler) de vardır. Bu doğrultuda Kurian ve Uchiyama (2012) Japonya ve Hollanda’da karşılaştırmalı olarak bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar yaşlının bakımını sosyal kalite teorisi bağlamında ele almış, yaşlı ile birlikte bakım veren kişinin de psiko-sosyal durumunu değerlendirmişlerdir. Kurian ve Uchiyama bütüncül bir yaklaşım sergilemesinden ötürü yaşlı bakımında katılımcı sosyal ilişkilere temellenen “Sosyal Kalite Kuramı”nı kullanmanın yaşlının iyilik halini ve toplumsal ortama katılımını artıracığını, bakım verenin de bu süreçte güçleneceğini belirtmişlerdir. Araştırmacılar ayrıca burada toplum temelli bakım kriterlerine de dikkat çekmeyi amaçlamaktadırlar. Toplum temelli bakıma odaklanan bir diğer çalışma da yine karşılaştırmalı olarak yapılmış olan Japonya ve Kore ülkelerinde gerçekleştirilmiştir. Lee ve Hashimoto (2018) Japonya ve Kore’nin

toplumsal olarak birçok ortak özellik sergilemesine rağmen, bakım verenin istihdamı konusunda farklılaşmaları üzerine yoğunlaşmışlardır. Araştırmacılar yaşlı bakımı konusunda devlet ve topluluk arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamıştır. Toplum temelli bakımın giderek yaygınlaşmasının bakımın sosyalleşmesi anlamına geldiğini belirten araştırmacılar, özellikle bakım veren kurum çalışanlarının devletin desteği konusunda yetersiz olduğunu vurguladıklarına dikkat çekmişlerdir.

Bu türden çalışmalar görüldüğü üzere daha çok ülke karşılaştırmaları şeklinde yapılmıştır. Bunun altında yatan sebeplerden bir tanesi, karşılaştırma yapılan toplumlardan birinin diğerinden çok daha önce “yaşlı toplumlar” sınıflamasına girmesi; ekonomik, sosyal ve sağlık alanlarında meydana gelebilecek problem ve fırsatları daha önceden tecrübe etmiş olmasıdır. Daha fazla gelişmiş olan toplumların yaşamış olduğu tecrübe ve değişimler diğerlerine örnek olabilmektedir. Ayrıca Japonya, Çin ve Kore gibi doğu ülkelerinin toplumsal yapısının benzerlik göstermesi fakat nüfus ve bakım politikalarının farklılıklar arz etmesi, birbirleri ile karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasına zemin hazırlamaktadır. Ulusal literatürde de karşılaştırmalı örneklerle rastlamak mümkündür. Çağlar’ın (2015) Federal Almanya Cumhuriyetleri ile Türkiye’de uygulanan yaşlı bakım model ve uygulamalarını karşılaştırmalı olarak incelediği çalışmasında, Türkiye’de gelecekte yaşlı bakımının nasıl olabileceğine ilişkin öngörüler ve öneriler sunulmaktadır. Çağlar bu çalışmasının sonucunda yakın bir gelecekte Türkiye’nin karşılaşılabileceği birtakım sorunlara çözümler bulabilecek kapasitenin ve kurumsallaşmanın olmadığını belirlemiştir.

1.4.3. Geronteknolojik Çalışmalar

Gerontoloji ve teknoloji kelimelerinin yan yana gelmesiyle oluşturulan bir kavram olan *geronteknoloji*, yaşlılığa yönelik hizmetler kapsamında ele alınabilecek konular arasındadır. Geronteknoloji hem yaşlanmayla yaşanabilecek algısal, bilişsel ve fiziksel gerilemeleri önlemek amacıyla hem de boş zaman aktiviteleri, çeşitli öğrenmeler, sanatsal aktiviteler, vb. için yaşlıların teknoloji kullanımına odaklanan bilimsel bir yaklaşımdır (Fozard vd., 2000). Geronteknoloji, yaşlanan bir toplumda, yaşlanma sürecini temel alarak, mühendislik gibi alanlarda araştırma, geliştirme ve tasarımlar yaparak, ihtiyaçları karşılamaya çalışan bir alt disiplindir. Dolayısıyla burada teknoloji doğrudan yaşlının kendisine ve çevresinin yaşlılıkla olan ilişkilerine

odaklanır. En genel anlamda geronteknoloji, yaşlının sağlıklı olma, topluma tam ve aktif bir şekilde katılma, bağımsız bir şekilde hayatını idame ettirebilme, gibi konularda pratik çözümler arar (Harrington ve Harrington, 2000: 2).

Geronteknoloji yaşlılık çalışmalarında görece yeni bir çalışma alanı olsa da, dijital çağ olarak adlandırılan günümüzde bu konuya ilginin ve bunun da ötesinde ihtiyacın artacağı öngörülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar yaşam kalitesi bağlamına kayabileceğı gibi, teknoloji ve teknolojik ürünler aynı zamanda hizmet ve servis sağlayıcı özellikler de sergilemektedir. Fozard ve diğerlerinin (2000) de belirtmiş olduğu gibi, geronteknoloji, teknoloji temelli ürün, çevre ve hizmetlerin yaşlılara fayda sağlayacak şekilde geliştirilmesidir. Hazer ve Özsungur'a göre ise evde bakım hizmetlerinde kullanılan acil durum butonları, hemşire desteğı ve sağlık ihtiyaçlarında kullanılabilecek mobil teknolojiler, iletişimi sağlayan teknolojik aletler, vb. geronteknolojik hizmetler arasındadır (2017: 453).

Fozard ve diğerlerinin (2000) yapmış olduğu çalışmada yaşlının teknoloji ile ilgili olarak yerleşim yeri, sağlık, iletişim, kişisel hareketlilik ve ulaşım, çalışma ve kendine yeterlilik olmak üzere altı temel alanı vardır. Ulusal literatürde bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar arasında Kalinkara ve diğerlerinin (2016) yaptığı çalışma dikkat çekmektedir. Yaşlıların teknolojik ürünleri ne derece kabul edip etmediğini araştıran bu çalışmanın sonucunda, yaşlıların geronteknolojik ürünlerin kullanımlarında bölge, yerleşim yeri, yaş, cinsiyet, öğrenim durumu gibi faktörlerin etkili olduğu görülmüştür. Çalışmadan çıkarılan en genel sonuç ise geronteknolojik ürünlerin kullanımlarının öğretim ve yaygınlaştırılmasının yaşlıların yaşam kalitelerini artıracacağı yönündedir. Bununla beraber, yaşlının teknoloji kullanımını kolaylaştıran faktörlerin neler olduğuna yönelik çalışmaların yapılmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Bu bağlamda hem sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi hem de öğrenmede kolaylık sağlaması açısından genç neslin yaşlılara teknoloji öğretebileceğı düşüncesinden yola çıkan çalışmaların olduğu görülmüştür. Hazer ve Özsungur'un (2017) yapmış olduğu çalışmaya göre, kuşaklar arası işbirliğı geronteknoloji ile beraber sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Çünkü kuşaklararası işbirliğı yaşlıların öğrenmede zorluk çektikleri teknolojik aletlere uyum sağlama ve kullanmalarında oldukça fonksiyoneldir. Bu çalışmaya benzer bir çalışma gerçekleştiren Pieri ve

Diamantinir (2010) ise genç bireyler ile yaşlı bireylerin teknoloji kabulü ve kullanımı noktasında nasıl farklılaştığına dair bir çalışma gerçekleştirmiştir. Buna göre gençlerin en çok kullandığı teknoloji mobil telefonlar iken, yaşlılarınki televizyonlardır. Teknoloji kabulü ve kullanımı konusunda karma bir model oluşturan yaşlılardan bir kısmı yeni dijital teknolojileri kabullenip, onları öğrenme ve kullanma konusunda istekliken, bir kısmı ise bu teknolojiyi kullanmayı reddetmekte, hatta onlardan nefret ettiğini belirtmektedir. Bu olumsuz düşünceler bilgisayar ve teknoloji dilinin sadece İngilizce olması ve bununla birlikte de teknik dili anlamının zor olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan en son yapılan çalışmalar arasında akıllı ev aletlerinin kullanımına yönelik çalışmaların olduğu görülmüştür. Choi ve diğerlerinin (2020) gerçekleştirdiği, yerinde yaşlanma ve aktif yaşlılığı teşvik için ev içi internet teknolojilerinin uygulanabilirliğine ilişkin çalışmada, yaşlıların en çok birden fazla fonksiyonu olan sensörleri ve akıllı spikerleri kullandığı ortaya çıkarken; genellikle güvenlik amaçlı gözetim için kullanılan IP kameralarını ise neredeyse hiç tercih etmedikleri görülmüştür.

1.4.4. Kentsel Yaşlanmaya İlişkin Çalışmalar

Bu bölümün son alt başlığında çalışmanın konusunu oluşturan kentsel yaşlanma ile ilgili olan çalışmalara yer verilmiştir. Bu alt bölümde kentsel yaşlanma ile ilgili literatür değerlendirildikten sonra çalışmanın onlardan ayrıldığı ve farklılaştığı noktalar belirtilecektir. Bu da çalışmanın özgünlüğünün ifade edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Son yıllarda kentlerde meydana gelen demografik dönüşüm ile birlikte yaşanan toplumsal değişimler kentsel yaşlanma çalışmalarının ilgi çekmeye başlamasını sağlamıştır. Bu konuda ilk olarak 1970’li yıllardan itibaren teorik ve ampirik çalışmaların yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra “yerinde yaşlanma” gibi kavramsallaştırmalar da kentte yaşlanma konusunda son zamanlarda öne çıkan konular arasındadır. Bu çalışmaların temelinde yaşlıların çevresi veya diğer bir deyişle yaşadığı kent ile olan ilişkileri yer almaktadır.

Yaşlılar ile kentin fiziki ve toplumsal mekanları arasındaki ilişkiyi araştıran ampirik çalışmaların oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalar kentsel açık

mekânların yaşlılar açısından ne derece kullanılır olduğu (Düzenli ve Alpak, 2017), yaşlıların kentsel kamusal mekan kullanımı (Çukur ve Ergin, 2008; Alves ve Mendes, 2012; Öztürk ve Turan Kızıldoğan, 2017), kentte yaşlanma ve yerel yönetimler arasındaki ilişki (Kurtkapan, 2018), soylulaştırma çalışmaları ve yaşlılık arasındaki ilişki (Dahlberg, 2020), yerinde yaşlanma (Esendemir, 2016: 417), kent hakkı (Tunçer, 2017; Wanka vd., 2018; Moulaert vd., 2018) gibi konular etrafında kümelenmektedir. Öte yandan son birkaç yıl içerisinde Neoliberal kentleşme pratikleri ve kentte yaşlanma arasındaki ilişkiyi inceleyen yeni çalışmaların ortaya çıktığı (Simpson, 2010; Finlay ve Finn, 2020; Moulaert, vd., 2018; Wanka vd., 2018; Joy, 2017; 2021), daha da özelden ise bu çalışmaların mekânsal ayrışma ve yaşlılık arasındaki ilişkiye (Wanka vd., 2018; Walsh, vd., 2016; Walsh vd., 2021; Phillipson, 2007; Moulaert, vd., 2018; Buffel vd., 2012) odaklandığı görülmektedir.

Dış mekân ve yaşlılık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan Düzenli ve Alpak Trabzon’da yapmış oldukları çalışmalarında, kentsel mekânların yaşlıların fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını gidermede önemli olduğundan hareketle, çeşitli kentsel açık mekânların yaşlılar açısından ne derece kullanılır olup olmadığını irdelemişlerdir. Anket tekniğinin kullanıldığı bu çalışmanın sonucunda, yaşlıların en çok parkları kullandıkları, bu açık mekânları sosyalleşme amacıyla kullandıkları ve bu mekânları tercih sebeplerinin ulaşılabilirlik, güvenlik ve doğallık olduğu görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada araştırmacılar yaşlı bireylerin kendileri ile görüşerek, ihtiyaçları ve yaşlılara yönelik mekânların nasıl tasarlanacağına ilişkin görüşleri yaşlıların kendi ağızlarından, yani birinci ağızdan duymanın önemine vurgu yapmışlardır. Çalışma yaşlıların emsalleriyle bir arada vakit geçirebileceği açık kamusal mekânların önemli olduğu sonucuna varmıştır (Düzenli ve Alpak, 2017). Ulusal literatürde yaşlıların kentsel kamusal mekân kullanımını araştıran bir diğer çalışma ise Öztürk ve Turan Kızıldoğan’ın Eskişehir ilinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmadır. Günümüzde kentsel mekânların hızlı dönüşmesinden yaşlıların olumsuz etkilendiği ve hareket alanlarının sadece içerisinde bulundukları çevre ile sınırlı olduğu görüşünden hareket eden bu çalışma 65 yaş üstü bireylerin kent hayatına ve kentsel mekânlara katılımı incelemiştir. Çalışmada yaşlıların kentsel mekânlarda bulunma biçimleri, bunların nedenleri, kentin geçmiş ve bugünkü bellek öğeleri ve değişimi kullanılan anket tekniği ile ölçülmüştür.

Çalışma yaşlıların kentsel mekanlara katılmalarının yaşlı sağlığı ve yaşam kalitesi açısından önemini ampirik verilere dayanarak ortaya koymuştur (Öztürk ve Turan Kızıldoğan, 2017). Kurtkapan (2018) ise kentsel yerel yönetimlerin aktif yaşlılığa etkisini incelediği çalışmasında, yerel yönetimlerin bu konuda doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki açıdan etkili olduğu sonucuna varmıştır. Çevre düzenlemesi ve ekonomik yardımlar dolaylı katkı kategorisine girerken, gönüllü organizasyonlara katılım ve sorumluluk projeleri ise doğrudan katkı sağlamaktadır. Öte yandan kentsel kamusal mekanlara katılımı daha spesifik olarak tek bir değişken üzerinden inceleyen çalışmaların varlığı da söz konusudur. İzmir ilinde yaptıkları çalışmaları ile Çukur ve Ergin (2008) yaşlı bireyin kamusal mekân katılımlarını umumi tuvaletler üzerinden incelemişlerdir. Modernizmin ürettiği şehir planlama disiplininin yaşlıları ötekileştirdiği iddiasından hareket eden çalışma, bu sebepten ötürü mekân dizaynında yaşlı ihtiyaçlarının göz ardı edildiğini belirterek, bir dinlenme, rahatlama ve tazelenme sağlayan tuvaletlerin yaşlıların kentsel kamusal mekânlara katılımında oldukça önemli bir noktada durduğuna dikkat çeker. Araştırmacılar bunun önüne geçebilmek adına yaşlıların yürüme mesafelerini dikkate alan, kentin ulaşım sistemine ve açık yeşil alanlara uyumlu bir proje önermiştir. Benzer konuda uluslararası literatüre bakıldığında ise Alves ve Mendes (2012)'in 2012'de yaşlıların kamusal mekân kullanımına yönelik olarak yaptıkları çalışmadır. Araştırmacılar kamusal mekânları yaşlıların evlerinden dışarı çıkarak aktifleştirebilecekleri mekânlar olarak düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda kamusal mekânların yaşlıların aktif yaşlanmasını teşvik edici mekânlar olarak değerlendiren araştırmacılar, a) kamusal mekânları kalitesi ve yaşlı bireyin ihtiyaç ve aktiviteleri arasındaki ilişki, b) günlük hayatta yaşlıların dış mekânları kullanımına yönelik olarak kamusal mekân planlanmasında kriterler belirlemek ve c) yerel plan, kural ve politikalara rehberlik edebilecek yeni parametreler belirlemek olmak üzere üç amaç doğrultusunda bu çalışmayı gerçekleştirmişlerdir. Bu doğrultuda çalışmada yaşlı bireyler ilk olarak demans, dejenerasyonun ne derece olduğu gibi özelliklerine göre kategorileştirilmişlerdir. Sonrasında ise WHO gibi organizasyonların tüm yaşlar için gerekli şehir kriterlerini göz önünde bulundurmışlardır. Çalışma Peter (2000)'in doktora tezinden hareketle kendisine dört çıkış noktası belirlemiştir: konut sağlama, yaşanılan çevre, şehir çevresi ve kamusal mekânların fiziksel karakteri. Sonuç olarak çevresel faktörlerin bedensel

işlevlerde etkili olabileceği ortaya konmuş ve gelecekteki şehir planlaması için yenilikçi (innovative) teknolojilere ihtiyacın olacağı vurgulanmıştır.

Mekânın ve kentsel çevrenin değişmesine odaklanan çalışmalardan Dahlberg soylulaştırma çalışmaları gibi kentleşme dinamiklerinin yerinde yaşlanma konusunda önemli bilgiler sunacağını öne sürerek, sosyal dışlanma ile kentsel değişim arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Yaşlıların hem fiziksel hem de sosyal anlamda yaşadıkları çevrede meydana gelen değişmelerden etkilendiğine dikkat çeken araştırmacı, bu değişimin genç bireyler ile karşılaştırıldığında, yaşlı bireylerde daha farklı etkileri olabileceğini aktarmaktadır. Sosyal dışlanmanın çevre boyutu ile ilgili sonuçlar arayan Dahlberg bu çalışmasında çevre, sosyal aktiviteler, sosyal ağlar, sosyal katılımı engelleyen faktörler, yalnızlık, hizmetler, yaş ayrımcılığı, ulaşım imkânları, yaşam kalitesi ve bireysel değişmelere odaklanmıştır. Çerçeve analizi ile beş aşamadan oluşan bir analiz gerçekleştiren araştırmacı, çalışmanın sonucunda hepsi çevresel değişimle ilgili olan ve birbirine bağlı 4 ana temaya ulaşmıştır: Topluluk bağı, politik süreçler, güvende hissetme ve fiziksel çevre. Bu temalar çevresel dışlanmanın önemli boyutlarına işaret etmektedir (Dahlberg, 2020). Esendemir ise mekân gerontolojisi bağlamında yapmış olduğu çalışmasında yerinde yaşlanmanın yaşlılar için ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Yaşlıların yerinde tutulması durumunda çevrenin de ona göre düzenlenmesi gerektiğini belirten Esendemir, aynı zamanda soylulaştırma çalışmalarının Dahlberg'in çalışmasının sonucunda elde ettiğine benzer şekilde, yaşlılar arasında dışlanmayı ortaya çıkarabileceğini vurgulamıştır. Çünkü bu durumda yaşlıların kendi mahallerinde bir mekân kaybı yaşamaları söz konusu olabilir, dahası garip/gureba durumuna düşebilirler (Esendemir, 2016: 417).

Dahlberg (2020) ve Öztürk ve Turan Kızıldoğan'ın (2017) da dikkat çektiği üzere kentsel mekânlardaki değişimin yaşlılar açısından dikkate alınması gereken diğer önemli çıktıları da bellek/hafıza ve güven duygusu ile ilgili olanlarıdır. Çünkü mekânın değişmesi hatıraları, hafızayı ve yaşanmışlıkları eskisi gibi, olduğu gibi, aynı çerçeveden bakmayı zorlaştırır. Yeni kent dinamikleri olarak adlandırılan kentsel dönüşümler ve soylulaştırma çalışmaları bu mekânsal değişimin örneklerindendir. Dahlberg (2020) çevresel değişimin toplumsal hafızayı etkilediği kadar bireysel hafızayı da etkilediğini, sosyal dışlanmanın çevresel değişmelerden de

etkilenebileceğini ortaya koymuştur. Öztürk ve Turan Kızıldoğan'ın (2017:1) dikkat çektiği üzere, kentlerin hızlı büyümesi, gelişmesi ve farklılaşmasıyla karmaşık kentsel mekânlar oluşmakta ve bu durum kette yaşayan bireyler için güvensizlik ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yaşlılar bulundukları mekânları konut çevresi ve yakın çevresiyle sınırlandırmaktadır. Her iki çalışmadan da çıkarılabilecek ortak bir sonuç ise mekânsal ve çevresel değişimin bireyi özel alana daha fazla yaklaştırarak kamusal mekânla arasına mesafe koymak durumunda kalması ve böylece sosyal dışlanma ve yabancılaşıma tehlikesi ile karşı karşıya kalacak olmasıdır.

Kentsel yaşlanmaya ilişkin yapılan bir diğer araştırma ise Tunçer'in (2017) İstanbul/Kadıköy'de yaşayan 70 yaş ve üzerindeki yaşlılarla gerçekleştirdiği ve kent hakkı ile yaş dostu kentler arasında bir bağ kurduğu çalışmasıdır. Yaşlılığa dair toplumsal algı, kentin fiziksel koşullarının toplumsal yaşama katılımına etkisi ve yerel yönetimin yaşlının içerisinde yaşadığı ortamla ilişkisini nasıl etkilediğini inceleyen çalışma, sonuç olarak sınıf ve toplumsal cinsiyetin kent hakkını araştırmada ve toplumsal yaşama katılımında etkili faktörler olduğunu elde etmiştir. Ancak Tunçer'in de belirtmiş olduğu gibi, çalışmada evren olarak seçilen Kadıköy'ün yaşlılık profili Türkiye'nin genel profilinden farklılık arz etmektedir. Bunun sebebi en başta Kadıköy'deki yaşlı nüfus yoğunluğunun fazla olmasıdır (%17). Ayrıca Kadıköy hem sınıfsal açıdan hem de eğitim açısından ortalamanın üstü kişilerin ağırlıklı olarak yaşadığı bir yerdir. Dolayısıyla Tunçer'in örneklemini de bu çerçeveyi yansıtmaktadır. Öte yandan Kadıköy belediyesi WHO'nun yaş dostu kentler ağına üyedir. Buna rağmen ekonomik durumdaki farklılıklar yaşlıların kentle olan ilişkisini etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Lui ve arkadaşları (2009) son zamanlarda yürütülen yaşlılık çalışmalarında kent olgusunun giderek popülerleştiğini ve özellikle kentlerde yaş dostu çevrelerin nasıl oluşturulabileceğine yönelik çalışmaların ön plana çıktığını belirtmektedirler. Kentlerde yaş dostu çevreler oluşturma düşüncesi ilk olarak Kuzey Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Yaş dostu çevreler yaşlılıkta ortaya çıkabilecek toplumsal ve ekonomik riskleri en aza indirmeye yönelik olarak çevrelerin tasarlanmasını ifade etmektedir.

Yaş dostu çevre tartışmalarında kavramsal açıdan bir birlik sağlanamadığı da görülmektedir. Buna göre yaş dostu kentler, yaş dostu toplumlar ve topluluklar ve hatta yaşlı dostu kentler gibi çeşitli isimlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Uluslararası literatürdeki bu farklılık ulusal literatürde de vardır. “Yaş dostu şehir” ve “yaş dostu topluluk” kavramlarının aynı anlamda kullanılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) “yaş dostu şehirler” ifadelerini kullanırken, Kanada “yaş dostu topluluk” kavramsallaştırmasını, ABD “yaşanılabilir topluluklar/toplumlar” ve İngiltere ise “hayat boyu çevre” tanımlamasını kullanılmaktadır (Lui, vd., 2009). Bu çalışmada ise hem fiziksel hem de toplumsal öğeleri bir arada ifade ettiği için yaş dostu kentler ve topluluklar (YDKT) şeklindeki kullanım tercih edilmektedir.

Yaş dostu çevre tartışmaları WHO’nun 2005 yılında duyurduğu ve hemen araştırmaya başladığı, İstanbul da dâhil olmak üzere 33 şehirde yürüttüğü *Yaş Dostu Şehirler Projesi* ile daha fazla dikkat çeken bir konu haline gelmiştir. Çalışmanın sonuçlarını 2007 yılında yayınlayan WHO’dan sonra İkinci Dünya Yaşlılık Asamblesi (SWAA) de yaşlılıkta çevrenin önemine dikkat çekerek bu konudaki çalışmaları teşvik etmiştir. Yaşlılar için destekleyici ve olanak sağlayıcı bir çevre SWAA’da belirlenen üç temel konudan bir tanesi olmuştur (SWAA, 2002: 5).

WHO’nun YDKT yaklaşımı, kentlerde yaşayanların yaşam kalitelerini artırma amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik bakımından olanakları iyileştirerek *aktif yaşlanmayı* teşvik etmektedir (WHO, 2007:1). WHO aktif yaşlanma kavramını yerel yönetimler aracılığıyla pratiğe dökmeyi hedefleyen ilk girişimdir (Moulaert ve Garon, 2016: 6). WHO yaşlıların kendi tecrübelerinden elde ettiği, kentlerde yaşlanmaya dair toplam sekiz kriter belirlemiştir: a) dış mekânlar ve binalar, b) ulaşım, c) konut ihtiyacı, d) sosyal katılım, e) saygı ve sosyal içerme, f) sivil katılım ve istihdam, g) iletişim ve bilgi akışı, h) topluluk desteği ve sağlık hizmetleri (WHO, 2007: 1). Kriterlerin tespitinden sonra başta Kanada ve Avustralya gibi yaşlı nüfus bakımından oldukça yoğun olan ülkeler bunları baz alarak, ülkelerinin çeşitli şehirlerinin söz konusu kriterleri ne derece sağladığı ve yaşadıkları şehirlerin ne kadar yaş dostu bir şehir olduğunu tespit etmeye çalışmışlardır (Lui vd., 2009; Menec, vd., 2011; Kendig, vd., 2014; Kano, vd. 2018; Nieboer ve Cramm, 2018). Gerek dünyada gerekse Türkiye’de YDKT çalışmaları son on yılda oldukça hız kazanmıştır. (Bkz: Andrews

vd., 2009; Buffel, vd., 2012; Coleman, 2015; Tatal ve Üstün, 2009; Düzenli ve Alpak, 2017; Öztürk ve Kızıldoğan, 2017; İçli, 2017; Tunçer, 2017; Çapçioğlu ve Alpay, 2019; Görgün Baran, 2019).

YDKT'ler son yıllarda yerinde yaşlanmayı destekleyecek kentsel ortamı oluşturabilmek adına çok önemli bir politika haline gelmiştir (Woolrych ve Sixsmith, 2020). Fakat YDKT çalışmaları son yıllarda hız kazanmasına rağmen aynı zamanda eleştirilerin de odağı olmuştur. YDKT'lerin teorideki ideal yaklaşımının pratikte hayata geçirilmesinde kimi sorunların olduğu tartışılmaktadır. Bazı çalışmalar YDKT'nin "ideal şehir" sunduğunu ifade etmektedir. Buna göre farklılıkların ve karşıtlıkların bir arada olduğu modern kentlerde YDKT bu farklılıkları değerlendirmede yetersiz kalmaktadır. Çünkü ideal şehir evrensel kıstaslara göre inşa edilmekte ve farklılıkları görmezden gelebilmektedir (Buffel vd., 2012: 598-601). Benzer şekilde Liira ve arkadaşları (2018) yaşlıların homojen bir grup olmadığını, aksine heterojenlik sergilediklerini ve bunun eşitsizliğe olan etkilerinin anlaşılmasında YDKT'lerin geniş bir bakış açısına sahip olmadığını eklemektedirler. Bu heterojenlik kişinin yaşlılık sürecinde ortaya çıkabileceği gibi, aynı zamanda yaşanan yerde sosyal, kültürel veya politik süreçler yoluyla da ortaya çıkabilir (akt. Woolrych ve Sixsmith, 2020: 24). Bazı çalışmalar ise kentlerin sermaye birikiminin mekânları haline gelmeleri ve yeni kentleşme pratiklerinin YDKT oluşturma yönünde engel teşkil ettiğini belirtmektedir (Joy, 2017; 2021; Moualart ve Garon, 2016; Woolrych ve Sixsmith, 2020).

YDKT'ler yaşlanma ile ortaya çıkabilecek talep, gereksinim ve ihtiyaçlar konusunda yerel yönetim ve aktörleri devreye sokmaktadır. Fakat program yerel ölçekte uygulanmaya çalışıldığında altyapı eksiklikleri, ulaşımındaki kısıtlılıklar, vb. gibi problemler yaşlı nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır (Joy, 2021- 4-5). Modlich (2011) ve Scharlach'a göre (2012), merkezi yönetimlerin maliyet azaltma stratejileri yerel yönetimlere kaynak ve destek sağlamakta yetersiz kaldığından program uygulamada sorunlarla karşılaşmaktadır (Akt. Joy, 2021). Bu yüzden YDKT'yi tam anlamıyla uygulamak yerel yönetimler ve programın dizaynı açısından bir mücadele alanı gibi düşünülmekte (Buffel vd., 2012: 601) ve yeni "kent çağı"nın yaş dostu kentler oluşturmada ne gibi fırsatlar yaratabileceği ise muğlaktır.

Zira hizmet ve kaynaklara erişimin önündeki engellerden kentsel eşitsizlikler buna benzer uygulamaların hayata geçirilmesini engellemektedir. Kentlerdeki değişim ve yenilemeler, konut inşa tarzının değişmesi, kent merkezlerinin dönüştürülmesi ve soylulaştırma gibi kentsel dönüşümler bu noktada önemli parametrelerdir (Phillipson, 2016: viii). Özellikle de kent mekânlarında giderek büyüyen eşitsizliklerin sosyal hayata etkisi ve yerel yönetimlerin bütçe kısıtlama stratejileri YDKT uygulamalarının geleceği konusunda akıllarda soru işaretleri bırakmaktadır (Buffel ve Phillipson, 2018: 175). Bu nedenle programın uygulanmasındaki sorunları daha ayrıntılı görebilmek için eleştirel açıdan bakan kentleşme literatürüne ve sahaya dayalı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Neoliberal rasyonalite ile yerel yönetimler ve kar amacı gütmeyen yerel kuruluşlar arasındaki ilişkiler bu noktada oldukça önemli parametreler olarak görülmektedir (Joy, 2021).

Aktif yaşlanma düşüncesine temellenen YDKT programı (WHO, 2007; Buffel vd., 2012; Pluoffe, vd., 2016; Joy, 2021; Arun, 2021) yaşlıları negatif bir yaşlılık algısı çerçevesinden çıkarıp, aktif ve kendine yeten insanlar olarak pozitif bir çerçeve içerisine almaya çalışmaktadır (Joy, 2017: 43). Aktif birey sağlıklı, ekonomik giderlerini ve kendi ihtiyaçlarını kendisi görebilen, böylece sağlıkla ilgili oluşabilecek giderlerini de kendisi karşılayabilen bir bireydir. Bu nedenle bu kavram, sağlıklı yaşlılık, yaşlılığın geciktirilmesi ve başarılı yaşlanma gibi medikal söylemlerle sık sık bir arada ele alınır. Aynı zamanda yerinde yaşlanma gibi kavramlarla da ilişkilidir. Fakat aktif yaşlanmanın bu tanımlamaları tartışmaya açıktır³. Aktif yaşlanma başarılı ve sağlıklı yaşlanma ile eş anlamlı olarak kullanıldığında, aktif yaşlanmayanlar başarısız veya sağlıksızmış gibi algılanabilir. Bu yüzden aktif yaşlılık düşüncesine temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü Arun'un da dikkat çektiği gibi, bir arada ele alınan bu iki kavram sınıf ve toplumsal cinsiyet olgularını gözden kaçırır. Kente aktif katılım ekonomik, fiziksel veya toplumsal cinsiyet faktörlerinden dolayı sağlanamadığında, aktif katılımı sağlayamayanlar *başarısız* olarak nitelendirilebilmektedir. Dolayısıyla kente katılım sağlamada yaşlının zorluk çekmesi,

³ Aktif yaşlılığın temeli, sosyal gerontoloji kuramlarından bir tanesi olan aktivite teorisine dayanmaktadır. Bu çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde görüleceği gibi, aktivite teorisi de aktif olmaya fazla vurgu yaptığı için eleştirilmiştir.

yapısal faktörlerin dışına, kendisine atfedilmekte, bu da öznelere kurbanlaştırmak olmaktadır (2021: 74-75). Yaşlılığın kendisi Neoliberal dönemde aktiflik üzerinden inşa edilir. Bu nedenle aktif yaşlanma söylemlerinin politik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kentlerde yaşlı yetişkinlerin karşılaştıkları dışlanma ve ayrımcılıkları veya eşitsizlikleri daha iyi anlayabilmek adına, kümülatif bir şekilde yaşlılık döneminde yaşamı etkileyen bireysel ve yapısal faktörlerin değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu noktada kesişimsellik kavramının bu eşitsizlikleri anlamadaki rolü ise büyüktür. Kesişimsellik, bireylerin sosyal kimliklerini, yaşam deneyimlerini ve fırsatlarını, kümülatif bir biçimde şekillendiren yapısal engellerle kesişen ve farklı sosyal kategorilerde yer alan bireyleri anlamayı sağlar (akt. Woolrych ve Sixsmith, 2020: 24). YDKT farklı etnik grupların veya ekonomik geliri düşük olanların ihtiyaçlarını karşılamada yeterli bir çözüm sunamamaktadır (Lehning vd., 2006: 9). Hatta YDKT özellikle göçmeler, mülteciler veya yoksul bölgelerde yaşayan insanların yaşamış olduğu sosyal ve mekânsal dışlanmayı çoğu zaman göz ardı etmektedir (Buffel ve Phillipson, 2018: 182). Bu nedenle sosyo-kültürel açıdan ortaya çıkan yaş, sosyo ekonomik statü, toplumsal cinsiyet, etnisite, vb. gibi farklılıkları analiz etmede şemsiye bir kavram niteliğinde olan ve bir bakış açısı sağlayan kesişimsellik yaklaşımı önemlidir (Woolrych ve Sixsmith, 2020: 24).

Neoliberal kentlerde yaşlı ve yaşanan yere ilişkin yaşam seyri perspektifi ile birlikte, farklılıkları ve yapısal unsurları görmezden gelerek oluşturulmak istenen evrensel bir YDKT projesi, teoriden öteye gidemeyerek, bu sistemi yeniden üretmeye hizmet eden politikalar olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu sebeple Neoliberal kentlerde yaşlılık ve yaşanan yer arasındaki ilişkiyi ele alacak daha kapsamlı bir bakışa ihtiyaç vardır. Hak temelli yaklaşımlar buradaki ilişkiyi anlamaya olanak tanımaktadır. Buffel ve Phillipson gelecekte oluşturulması mümkün yaş dostu bir kent için tüm bu eleştirilere bir yanıt olarak, yapılacak çalışmalara yaşlıların kendilerinin de katılmalarını ve bu noktada yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde faaliyet gösteren aktörlerle yapılacak iş birliğinin sağlanması gerektiğini savunurlar. Fudge vd., (2007) ise yaşlılar için ve yaşlılar hakkında bir yapılacak bir çalışmaya

değil, yaşlıları merkeze alarak, onlarla *birlikte* veya onlar *tarafından* yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğunu söylerler (akt. Buffel ve Phillipson, 2018: 183).

Bu tartışmalar ışığında eldeki çalışma herkes için adil ve eşit bir kentte yaşamanın bir ihtiyaç değil, hak olduğundan hareket etmektedir. Çalışma bu doğrultuda, kentsel yaşlanmaya ilişkin hak ihlallerinin, eşitsizliklerin, avantaj ve dezavantajların ortaya çıkarılmasını önemsemektedir. Kentsel yaşlanma alanına ilişkin mekânın üretimi tezi ve hak temelli yaklaşıma dayalı çalışmaların oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Bu kısım çalışmanın özgün tarafını ortaya koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOSYOLOJİK AÇIDAN YAŞLILIK VE TÜRKİYE'DE YAŞLANMA

Yaşlılık ilk başlarda sağlık ve tıp alanlarında incelenen bir olgu olmuştur. Bu durum yaşlılığı fizyolojik ve biyolojik bir süreç olarak ele almayı sağlamıştır. Fakat zaman içerisinde yaşlılığın sadece biyolojik ve tıbbi açıdan incelenmesi yetersiz kalmış, sosyal bilimler alanında da yaşlılık olgusu çalışılmaya başlanmıştır. Böylece 1940'lı yıllarda gerontoloji, yaşlılığı inceleyen sosyal bir bilim olarak doğmuştur. Gerontolojinin bir alt disiplini olan sosyal gerontoloji ise sosyoloji, antropoloji, ekonomi, politik bilimler, coğrafya ve diğerlerini de kapsayacak şekilde yaşlılığın sosyal boyutu ile ilgilenen bir disiplin olarak gelişmiştir. Bu bilim dallarından her biri yaşlılık olgusuna kendi kuram, kavram ve yaklaşımları etrafında farklı ve önemli katkılar sunmaktadırlar. Bu çalışmada ise yaşlılık ve beraberindeki diğer kavram kümeleri sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Yani çalışma, bir yaşlılık sosyolojisi çalışmasıdır. Bundan dolayı, sosyolojik bakış açısının bireyi toplum içerisinde anlamaya çalışması gibi, yaşlı ve yaşlılığı da en temelde toplumsal bağlamda bir bütünlük içerisinde ele almaktadır.

Sosyal politikalarda yaşlılık ve beraberinde emeklilik, ülkelerin gündemlerinde uzun yıllardır yer edinen oldukça önemli konular olmuştur. Yaşlılığa ilişkin sosyal politikalar ise sosyolojik bakış açısından bağımsız değerlendirilemez. Elbette iktisadi yapı oldukça önemli ve birincil etken olarak sosyal politikaların merkezinde durmaktadır. Fakat bununla beraber sosyal içerme ve dışla(n)ma gibi konuların çözüme kavuşturulmasında sosyolojik bakış açısına olan ihtiyaç son derece fazladır. Bu nedenle sosyal politikalar sosyoloji ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda bir ülkede yaşlılığa yüklenen anlamlar ve bakış açısı, ekonomiyle birlikte sosyal politikalarda önemli roller oynarlar. Çalışmanın bu bölümünde yaşlılığın değişen anlamları ve sosyal yaşlanmanın konumu, sosyal bilimlerde yaşlılığı anlamaya ve anlamlandırmaya yardımcı olan kuramsal bakış açıları ve sosyal politikalardan söz edilecektir. Bu arka plan ışığında ise son olarak Türkiye'nin yaşlılık profili ve sosyal politikalar arasında kurduğu ilişki irdelenecektir.

2.1. Yaşlılığa ilişkin Temel Kavramlar

Yaşlılık denince ilk olarak *yaş*, *yaşlanma*, *yaşlılık* ve *yaşlı* kavramlarının birbirinden farklı anlamlara sahip olduklarını belirtmek gerekir. Bunlardan ilki olan *yaş*, bireyin doğduğu andan itibaren içerisinde olduğu ana kadar kaç yıl geçtiğini ifade etmektedir. Yani kronolojik bir ifadeyi temsil eder. *Yaşlanma* ise bir süreçtir; bireyin kronolojik yaşının ilerlemesiyle gelişen sürecini anlatır (Işıker Bedir, 2021: 1). İnsan yavrusu doğduğu andan itibaren her yıl yaş almaya başlar. Böylece yaşlanma kişinin doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreci anlatır. Bu nedenle yaşlanma kaçınılmayacak, mutlak ve doğal bir *süreç*dir. Bu süreçte biyolojik, fizyolojik, psikolojik, toplumsal, vs. olmak üzere kişinin yaşamında pek çok değişiklik gerçekleşir. Diğer bir kavram olan *yaşlılık*, bir durumu, olguyu, statüyü belirtir. Yaşlılık farklı zaman dilimlerinde, farklı toplumlarda farklı şekilde ifade edilebilen bir kavramdır (Yazıcı, 2014: 21). Bu anlamda sadece biyolojik değil toplumsal, tarihsel ve kültürel anlamları da vardır. Bu nedenle yaşlılık toplum tarafından inşa edilen bir (toplumsal) olgudur. Son olarak *yaşlı* kavramı ise bir niteleme belirtir. Bir toplumda belirli bir yaş (kronolojik anlamda) ve üzeri insanlar yaşlı olarak kabul edilirler. Her ne kadar toplumlarda kronolojiye bağlı olarak bir “yaşlı” tanımlaması yapılsa da yaşlı kavramı da yine kültürel ve toplumsal hayatta sübjektif anlamları içerdiğinden, kavramı tanımlamak adına ortak bir zeminde buluşmak oldukça zordur. Genel anlamda tüm dünyada 65 yaş ve üzeri bireyler “yaşlı” olarak kabul edilirken, bazı durumlarda 60 yaş ve üzeri bireyler yaşlı olarak adlandırılır. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü’nün kabul ettiği yaş sınırı 65; Birleşmiş Milletlerin 60 ve ülkemizde de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 65 yaşı yaşlılığın başlangıcı olarak kabul eder. Eldeki çalışmada da TÜİK verilerine sık sık başvurulduğundan yaşlılığın başlangıç tarihi 65 olarak kabul edilmiştir.

2.2. Yaşlılığın Değişen Anlamları

Yukarıdaki kısa paragraftan da anlaşılacağı üzere, yaşlılığa ilişkin tanımlamalar değişmektedir ve kime yaşlı denileceğine dair bireysel, toplumsal, ekonomik, kronolojik, kültürel, tarihsel, vb. farklı kıstaslar söz konusudur. Bu nedenle yaşlılığı betimlemek, tanımlamak ve anlamak üzere farklı yaşlılık kavramları

geliştirilmiştir. Bunlar kronolojik yaşlılık, biyolojik yaşlılık, psikolojik yaşlılık, ekonomik yaşlılık ve toplumsal yaşlılık olmak üzere beş gruba ayrılırlar.

Kronolojik yaşlılık yaşlılığın ne zaman başlayacağına dair niceliksel bir ifadededir. Doğum günlerinin hesaplanmasıyla ortaya çıkar. Yazıcı'nın (2014: 21) da belirttiği gibi, kişinin geride bıraktığı yılları ifade eder. Kronolojik yaşlılık toplumdan topluma farklılık gösterebilir (Victor, 2005: 6). Genellikle sosyal politikalarda emeklilik gibi sosyal güvenlik sistemlerinde kronolojik yaş baz alınır. Bu nedenle yasal olarak bir toplumda hangi yaş yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilmişse, o toplumda yaşayan bireyin yaşlılık dönemi o zaman başlar. Yaşlılıkla ilgili hak ve talepleri de o yaşa göre belirlenir. Bu nedenle önemlidir. Fakat yine de yaşlılığı anlamda ve tanımlamada kronolojik yaş yeterli değildir. Pek çok kişi kronolojik olarak yaşlı sınıflamasına dâhil olmasına rağmen, kendisini yaşlı görmediğini ifade eder veya tam tersi bir durum söz konusu olabilir. Bunun da biyolojik, ekonomik, psikolojik ve toplumsal nedenleri vardır.

Biyolojik yaşlılık olarak ifade edilen yaşlılık tanımlaması, hücrelerin, vücut dokularının veya sistemlerinin yenilenmesinin durduğu veya zayıfladığı dönemle ilişkilidir (Aslan ve Hocaoglu, 2017: 53). Kişinin vücudundaki fiziksel ve şekilsel değişmelerle anlamını bulur (Victor, 2005: 2). Burada da yaşam tarzı, yaşanılan yer, ekonomik durum, cinsiyet, genetik ve kültürel faktörler, vb. vücut ve beden üzerindeki fiziksel değişimin farklılaşmasını sağlayabilir (Tümerdem, 2006: 195). Bu nedenle biyolojik yaşlanma kavramı da oldukça değişken bir kavramdır.

Ekonomik yaşlanma bireyin emeklilik dönemi ile başlar (Tümerdem, 2006: 195). Emeklilik dönemi neredeyse dünyanın tümünde ekonomik gelirdeki azalma ile ifade edilir. Bu sebeple ekonomik yaşlılık, bireyin emekli olması ile birlikte gelirinde yaşanan düşüşü, kayıpları (Aslan ve Hocaoglu, 2017: 53) ifade etmektedir.

Psikolojik yaşlanma spesifik olarak bireyin kendisine odaklanır. Burada bireyin bilişsel durumu, ruhsal davranış değişimleri (Asi Karakaş ve Durmaz, 2017: 33), aldığı eğitim, hafıza durumu, kimlik algısı, yaşanılan olaylar, içerisinde bulunduğu kültür, vb. psikolojik yaşlanma üzerinde etkilidir. Bu sebeple psikolojik yaşlanma da tıpkı biyolojik yaşlanmada olduğu gibi kişiden kişiye göre çok fazla

değişmektedir. Örneğin bedenin biyolojik yaşlanma belirtileri gösterdiği veya kronolojik olarak yaşlı kategorisinde yer alan bir kişi psikolojik olarak kendisini yaşlı hissetmiyor olabilir veya tam tersi olabilir. Burada yaş ilerledikçe öğrenme kapasitesinde ve hafızada yaşanan değişiklikler psikolojik yaşlanma için önemli birer belirteç olarak görülmektedir.

Toplumsal yaşlanma ise yaşlılığın bir toplumda nasıl algılandığını açıklamaya çalışır. Bireyin toplumdaki rollerine bağlı olarak değişen durumunu ifade eder (Tibbits, 1954: 144). Yaşlılığın sosyal bağlamı, yaşlıların toplumdaki pozisyonlarını ve deneyimlerini anlamaya çalıştığı kadar, aynı zamanda bu deneyim ve pozisyonların toplumsal yapılar tarafından nasıl etkilendiğini de açıklamaya çalışır (Victor, 2005: 5). Bu noktada toplumdaki kültürel yapı, kurumlar, toplumsal yapılar, sosyal gruplar, sosyal politikalar bir bütün olarak yaşlılığı açıklayabilir. Bu nedenle aslında yaşlılık toplumsal olarak inşa edilen bir olgudur. Tarihsel süreçte bu olgu toplumsal anlamda değişiklik gösterdiği gibi, farklı toplumlarda da yaşlılık farklı anlamlar içermektedir (Çayır, 2017: 82). Örneğin çoğu kaynakta modern öncesi dönemde yaşlılığın bir otorite ve bilgelik kaynağı olarak görüldüğü ifade edilirken, modern dönemle birlikte, medikal yaklaşımların da etkisiyle, yaşlılığın bu anlamını yitirmeye başladığı belirtilir. Özellikle ekonomik yaşlanmaya bağlı olarak gelirdeki kayıplar modern dönemde yaşlılığın anlamını değiştirmiştir. Öte yandan erken yaşta evlenme ve torun sahibi olma, erken yaşta iş gücünden ayrılma, vb. faktörler toplumsal yaşlanmayı etkilemektedir. Bu nedenle yaşlılığın başlangıcının bazı toplumlarda 50'ye kadar çekilebileceği belirtilmektedir.

2.3. Yaşam Seyri Perspektifi ve Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi

Yaşam seyri perspektifi sosyal gerontolojide bir kuram değildir, fakat yaşlılığa bir tür yaklaşım, bir bakış açısı sunar. Yaşlılığa ilişkin yukarıdaki tanımlamaların çeşitliliği yaşlılığın farklılaşan ve değişik anlamlara sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yaşlılığı anlamlandırmak zordur. Yaşlanma birden bire ortaya çıkan bir olgu değil, belirtildiği gibi bir süreçtir. Bu süreç kişinin doğumundan itibaren yaşlılık dönemine kadar pek çok konumu, statüyü, yaşama dair avantaj ve dezavantajı da beraberinde getirir. Yani yaşlılık aslında kişinin kümülatif olarak biriken yaşam deneyimlerinden, içerisinde doğduğu toplumdan ve kültürden, tarihsel olayların

akışından ayıramaz. Hepsi birlikte bir süreç içerisinde yaşlılığa etki eder. İşte bu süreci en iyi anlatan kavram *yaşam seyri* kavramıdır. Arun'un (2019: 83) da belirttiği gibi, yaşam seyri, sosyal bağlam içerisinde kişinin tüm yaşamı boyunca ortaya çıkan deneyimlerinin yaşlılık dönemine de etki etmesini vurgular. Yaşam seyri, yaşlılığı anlama ve anlamlandırmada kümülatif birikimleri ve kesişimsel faktörleri de kişinin yaşamına etki eden faktörler olarak ele alır. Yaşlılık yaşam seyri perspektifi ile ele alındığında aile, kültür, toplumsal yapı, toplumsal cinsiyet, iktisadi yapı, kır ve kentte yaşama gibi mekânla kurulan ilişki biçimleri, vb. pek çok farklı boyut çalışmaya dâhil edilir. Kısaca özetlemek gerekirse, Akış ve Korkmaz Yaylagül'ün (2020: 281-9) de belirttiği gibi, yaşam seyri perspektifinin temel odağı, kişilerin hayat deneyimlerinde kendi biyografilerinin etkisinin olduğu kadar nesnel toplumsal koşulların da etkisinin olduğudur. Diğer bir deyişle, kişilerin mevcut durumlarını geçmiş deneyimleri ve gelecek beklentileri belirleyeceğinden, kişinin yaşamı bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Tüm bunlar kişinin yaşam kalitesini de etkilemektedir. Yaşam kalitesini anlamak için yaşam seyri perspektifi önemlidir. Sever'in de belirttiği gibi, yaşlının sosyal uzamdaki konumu, durumu ve edimi; yaşam seyri boyunca elde ettiği habitus ve sermaye biçimleri kişinin yaşam kalitesini etkilemektedir (2021: 198). Sosyalizasyon süreci boyunca kişinin öğrenimleri, içselleştirdiği davranışlar, vb. yaşam kalitesi açısından önemlidir. Bu nedenle yaşam kalitesi ile kişinin kültürel sermayesi arasında bir ilişki vardır. Kişinin aldığı eğitim, yetiştiği ortam, toplumsal yapı ve sosyo-ekonomik sınıfı yaşam kalitesini etkileyen sosyal faktörler arasındadır (Görgün, Baran, 2008).

2.4. Sosyal Bilimlerde Yaşlılığa Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Yaşlılık sosyolojisindeki kuramlar yaşlıların toplumsal yaşamına ilişkin betimlemenin de ötesinde, açıklama imkânları sağladığından önemlidir. İster açık isterse örtük bir biçimde olsun, bir olgu olarak yaşlılığı açıklamak için teoriler kullanılmaktadır (Victor, 2005: 11). Yaşlılık sosyolojisinde kullanılan teoriler bu alanda çalışan araştırmacıların çalışmalarına teorik bir göz (theoretical lens) sağlaması açısından önemlidir.

Sosyolojik açıdan yaşlılık konusu incelenmek istendiğinde sosyologların kutsal üçlü olarak isimlendirdikleri Marx, Durkheim ve Weber gibi klasik düşünürlerin yanı sıra, yapısal fonksiyonalizm (Parsons ve Merton), sosyal çatışmacı yaklaşım (Lenski ve Dahrendorf), sosyal etkileşim ve değişme (Simmel, Homans ve Blau), sembolik etkileşimcilik (Mead, Cooley ve Goffman) ve fenomenoloji ve sosyal inşacılık (Schutz, Berger ve Lucakmann) gibi teorilerin önde gelen isimlerinin düşüncelerinden de yararlanılmaktadır (Settersten ve Angel, 2011: 4).

Yaşlılığa ilişkin teorileri Victor temelde 3 kategoride ele alır. Bunlardan ilki yapısal işlevselci kuramlar, ikincisi çatışmacı kuramlar ve üçüncüsü ise sembolik etkileşimciliğe dayanan kuramlardır (Victor, 2005: 16). Konuya ilişkin bir diğer kapsamlı araştırma ise Jill Quadagno tarafından yapılmıştır. Quadagno yaşlılık kuramlarını makro ve mikro olmak üzere temel olarak iki alt bölümde inceler. Psikososyal kuramları mikro bağlamda inceleyen Quadagno, bu kuramlar arasında aktivite teorisi, çözülme teorisi, devamlılık teorisi olmak üzere üç kuram olduğunu belirtir. Öte yandan birey ve toplum arasındaki ilişkiye odaklanan kuramlardan alt kültür ve değişim teorisinin bulunduğunu belirtirken, sosyal inşacılık teorisini ise yine mikro kuramların içerisinde ele alır. Quadagno, bununla birlikte, makro teorileri ise yaş temelli olarak üç başlığa ayırır. Bunlardan yaş ve sosyal statü teorileri arasında yaş tabakalaşması, yaş bütünleşmesi ve modernite teorisi yer alırken, güç ve eşitsizlik teorileri arasında politik ekonomi ve feminist teori ve üçüncü kategori olarak ise kritik gerontolojiyi ele alır (Quadagno, 2017: 76-85).

Bu çalışmada Victor'un sınıflandırması temel alınarak yaşlılık teorilerinden kısaca bahsedildikten sonra, çalışmanın teorik kısmının oturduğu ve makro teoriler arasında yer alan eleştirel yaşlılık teorisi daha ayrıntılı bir şekilde aktarılacaktır.

2.4.1. Yapısal Fonksiyonalist Teoriler

Sosyolojide ortaya çıkan ilk teori olma özelliğine sahip yapısal fonksiyonalist teoriler yaşlılık sosyolojisinde de ilk olarak ortaya çıkan teoriler olmuşlardır. Sosyolojideki fonksiyonalist bakışa paralel bir şekilde burada birey ve toplum arasındaki uyum, rol ve statüler ilk ön plana çıkan kavramlardır. Gençlik döneminden yaşlılığa geçişte bırakılan roller, yeni edinilen roller ve bunların toplumsal yapıda

göreceği işlev yani fonksiyon bu teorilerin temel çıkış noktalarıdır. Çözülme, aktivite ve süreklilik teorileri olarak ön plana çıkan üç temel yaklaşım ve aralarındaki benzerlik ve farklılıktan kaynaklanan ilişki aşağıda ele alınmıştır.

Çözülme Teorisi

Yaşlılık teorileri arasında bilinen ilk teori Cuming ve Henri (1961) tarafından *Growing Old* isimli çalışmadan üretilen çözülme teorisidir (Estes, vd., 2001: 25; Hochschild, 1975: 553; Settersten ve Angel, 2011: 4). Bu teori Amerika’da yaşları 50-80 arasında değişen kişilerle yapılan beş yıllık bir alan araştırması sonucunda oluşturulmuştur (Cumming, 1964: 3). Buna göre yaşlılık, kişinin sağlığının ve ekonomik durumunun iyi olması halinde bile, kişinin aşamalı fakat kaçınılmaz bir şekilde toplumsal bağlamdan geri çekilmesini ifade etmektedir (Cumming, 1964: 3; Settersten ve Angel, 2011: 4). Yaşamdan geri çekilme ve çözülme süreci doğal, biyoloji temelli ve tarihin her aşamasında gerçekleşmiştir. Bu sebeple bu durum evrenseldir (Quadagno, 2017: 69; Estes vd., 2001: 25). Bu teori, gücün yaşlı bireyden gence doğru yumuşak ve aşamalı bir şekilde aktarılmasını ifade ettiğinden dolayı işlevsel veya faydalı olarak görülmüştür. Hatta bu bakış açısından emeklilik de yaşlı bireyin iş yaşamından kaynaklanan baskılardan kurtulması gibi düşünülerek, işverenler tarafından yaşlı bireye sunulan zarif bir seçenek olarak değerlendirilmesinin yanı sıra, emekli olan kişilerin yerine geçecek gençler için de birer fırsat olarak görülür. Yani, bir anlamda, aktif olma durumundan çekilme anlamına gelir ki böylece bireyler kendilerini ölüme hazırlayabilirler. Çözülme teorisi yaşlanan birey için üç tür kayıp belirler: rol kaybı, sosyal ilişkilerin azalması ve sosyal kurallara ve değerlere uymadaki azalma (Victor, 2005: 18-19). Bu teorinin en belirgin özelliği ise yaşlı bireyin yaşamdan geri çekilmesinin toplum açısından bir bozulmaya sebep olmaması (Quadagno, 2017: 69), bunu hem birey hem de toplum açısından faydalı bulmasıdır (Settersten ve Angel, 2011: 4). Zira birey açısından üzerindeki toplumsal baskı azalırken, toplum açısından da daha genç ve sonraki kuşaklar için toplumsal formlarda yer açılmasıdır (Victor, 2005: 18-19).

Çözülme teorisi sosyal bilimlerde yapısal fonksiyonalist teorilerin baskın olduğu 1950-60’lı yıllar boyunca geliştiğinden, bu etkiden payını almış ve fonksiyonalist teoriler arasında değerlendirilmiştir. Zira yukarıda bahsedilen tüm bu

süreçlerin arka planında yaşlanmanın hem birey hem de toplum açısından fonksiyonel olduğu görüşü vardır (Estes vd., 2001: 25; Victor, 2005:18).

Bu teori araştırmacılar arasında pek kabul görmemiştir, fakat politik arenada hala etkilidir. Özel sektördeki sosyal güvenlik ve tıbbi bakım sigortalarının yanı sıra emeklilik politikalarında da bu teori temel alınır. Çünkü erken emeklilikler için teşvik edici nedenler arasında teorik bir gerekçe sağlar (Estes, vd. 2001: 25). Bu sebeple teori pek çok eleştirinin hedefinde görülmektedir. Fakat bundan da öte, çözülme teorisi yayımlandıktan sonra pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilerin temelinde, toplumun diğer bireyleri gibi yaşlı bireylerin de hayatlarında yaşadıkları kayıplar karşısında birtakım stratejiler geliştirebilmelerinin teori bağlamında göz ardı edilmiş olması vardır. Örneğim dul kalan yaşlının tekrar evlenmesi gibi. Fakat çözülme teorisi toplumsal ve sağlık politikalarının oluşturulma sürecindeki olumsuz etkisinden dolayı teorinin yaşlı bireyler üzerinde negatif etkisinin olduğunu belirtilmiştir. Örneğin Blau (1973) çözülme teorisinin Amerikan toplumunda yaşayan yaşlı bireyleri marjinalize etme noktasındaki tartışmaları ve karşıtlıkları göz ardı edebilmek için kullanıldığını belirtir (Victor, 2005: 20). Bu eleştirilere yanıt veren Cumming, üretmiş oldukları teorinin yaşlılık dönemindeki bireylerin toplumla olan ilişkilerinde oldukça derinlikli değişikliklere sebep olabilecek olan dulluk, emeklilik, hastalık ve engellilik gibi kimi olguları kapsamadığını kabul etmiştir (Quadagno, 2017:69).

Aktivite Teorisi

Çözülme teorisi tabii ki yaşlılık sosyolojisinde üretilen ilk teori olma özelliğini sergilediğinden dolayı, bu alana önemli katkılar sağlamıştır. Fakat yukarıda bahsedildiği gibi, akademik çevreler tarafından da ciddi eleştirilere maruz kalmıştır (Victor, 1005: 20). Pek çok kaynakta yaşlılık teorilerinden aktivite teorisinin, çözülme teorisine eleştirel bir yanıt olarak ortaya çıktığını belirtilir (Victor, 2005: 20; Estes vd., 2001: 25; Quadagno, 2017: 69; Settersten ve Angel, 2011: 4).

Bir diğer yapısal fonksiyonalist ve aynı zamanda makro teori olma özelliğini taşıyan kuram ise Havighurst tarafından 1960'larda geliştirilen aktivite kuramıdır. Aktivite kuramında temel nokta yaşlı bireyin toplumla olan uyumu ve bütünleşmesidir.

Aktivite teorisine göre bireyler hayat boyunca öğrendikleri davranışsal örüntüleri ve rollerini yaşlılık döneminde de aktif bir şekilde devam ettirebilirler (Cornwell ve Shafer, 2016: 190). Bu teorinin en temel argümanı, insanların ne kadar aktif olursa, yaşamdan da o derece mutlu olacaklarına dayanmaktadır (Estes vd., 2001: 25-6; Knapp, 1977: 553).

Aktivite teorisi yaşlılıkta aktif yaşlanma ve başarılı yaşlanma kavramlarını gündeme getirmektedir. Buna göre aktif olma ve hayata tutunma (engagement) başarılı yaşlanmanın temel şartlarıdır (Victor, 2005: 21; Knapp, 1977: 553). Başarılı yaşlanma kavramları ise kişinin orta yaşlarındayken sahip olduğu tutum ve davranışların yaşlılık döneminde de mümkün olduğunda sürdürülmesini ifade eder (Victor, 2005: 21; Quadagno, 2017: 69; Knapp, 1977: 553). Kısaca başarılı yaşlanma aktif yaşlanmadır (Quadagno, 2017: 69).

Victor'a göre aktivite teorisinde iki temel varsayım vardır. Bunlardan bir tanesi manevi güç ve yaşam tatmininin sosyal bütünleşme ve sosyal ağ örüntülerine katılım ile ilişkili olduğudur. Çünkü bu türden aktiflikler yaşamdan tat almayı sağlar (Victor, 2005: 21). Quadagno buna yönelik olarak pek çok akademik çalışmanın gerçekleştiğini ve bu çalışmaların, yakın arkadaşlık ve sosyal ağ örüntülerinin aktif ve başarılı yaşlanmada önemli noktalar olarak ortaya çıkmış olduklarını belirttiğini söylemektedir (Quadagno, 2017: 69). Bu çalışmalara göre aktiflik yaşam tatmininin bir belirleyicisidir. Victor'un belirlediği ikinci varsayım ise dulluk ve emeklilik gibi rol kayıpları ise yaşam tatmini ile negatif bir ilişki içerisinde olması ve telafi edilmesi gerektiğine dair olan varsayımdır (Victor, 2005: 21).

Fakat aktivite teorisi de tıpkı çözülme teorisinde olduğu gibi herkesi kapsamadığı için önemli eleştiriler almış bir kuramdır. Çünkü her birey kuramda ifade edilen başarılı yaşlanma kriterlerine uyum sağlayamamaktadır. Yaşamın içerisinde aktifliğini devam ettiren yaşlıların olduğu kadar, bunun tam tersine, belli kayıplar yaşayan ve yaşamdan belli noktalarda ve rollerde çekilmek zorunda kalan, söz gelimi engelli, Demans veya Alzheimer hastası, yoksul, dul, yalnız, vb. gibi yaşlılar da vardır.

Buradan da anlaşılabacağı gibi, fiziksel ve psikolojik faktörlerde yaşanan kayıplar, yaşlıların yaşamdan çekilmesine, diğer bir deyişle çözülme yaşamlarına

sebepler olacaktır. Fiziksel çözülme, yaşlıların daha az sosyal ağlara katılmaları, daha az kişiyle görüşmeleri, daha az aktiviteye katılması anlamına gelirken, psikolojik çözülme ise kişinin diğerlerinin ilgisinden uzaklaşması, içe dönük olmasını ifade etmektedir (Quadagno, 2017: 70).

Görüldüğü gibi aktivite teorisi, çözülme teorisinin aldığı eleştirilere benzer eleştiriler almıştır. Fakat Victor'un belirttiği gibi, yaşamdan çekilmeye değil, yaşamın içerisinde bir şekilde aktif kalmaya vurgu yaptığı için daha çok benimsenmiştir (2005: 21). Böylece aktiflik teorisi beraberinde bazı sosyal psikolojik teorilerin ortaya çıkmasında önemli bir adım olmuştur (Estes vd., 2001:26).

Süreklilik Teorisi

Çözülme teorisindeki eleştirilerden hareketle geliştirilen aktivite teorisinin yanında süreklilik teorisi de benzer eleştirilerden yola çıkarak geliştirilmiştir.

Süreklilik teorisinde yaşam döngüsü veya yaşam boyu perspektifleri önemli bir açıklama sağlamaktadır. Yaşam boyu anlayışından hareket eden süreklilik teorisine göre yaşlı, yaşlılığa geçiş dönemine kadar değer verdiği alışkanlıkları, hayat tarzını, kişiliğini ve benzeri yönleri yaşlılık döneminde de sürdürerek benzer parametreleri yeniden üretir (George ve Ferraro, 2016: 18; Estes vd., 2001: 26). Buna göre kişi yaşlandığında birden bire sahip olduğu alışkanlık ve davranışları değiştiremez ve tüm bunları yaşamı boyunca devam ettirme gereği hisseder.

Süreklilik teorisi diğer iki teorinin aksine aktifliğe veya başarılı yaşlanmaya vurgu yapmaz. Aksine hangi rollerin devam ettirileceği veya bırakılacağı, Atcheley'in iç ve dış süreklilikler ikiye ayırdığı devamlılık çeşitleri ile ilgilidir. Buna göre kişinin hafızası, içsel dünyası, deneyimleri, tercihleri, vb. ile ilgili iken dış süreklilikler de sosyal veya fiziksel çevre gibi dış dünya ile ilgili şeylerdir (Athcheley, 1989: 184-5).

Yaşlılığa yapısal fonksiyonalist açıdan yaklaşan teorilerin temel noktası, iki temel argüman etrafında özetlenebilir. Bunlardan bir yaşlılıktaki rol ve alışkanlıklar iken, diğeri ise başarı yaşlanma ve aktif yaşlanma süreçleridir. Bu iki temel noktanın ise söz konusu teoriler bağlamında bireysel faktörlere odaklandığı söylenebilir. Her üç teori de rollerin devam ettirilmesi veya bazı rollerin bırakılıp, yerine farklı rollerin benimsenmesi noktasında yaşlılığı anlamlandırmaya ve yaşlılık stratejileri

geliştirmeye çalışmaktadır. Öte yandan bu rollerle de bağlantılı olarak başarılı ve aktif yaşlanma gibi kavramların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Genel anlamda yaşlının çevresiyle olan bağlantısının yüksek, ekonomik ve fiziksel kayıplarının düşük olması başarılı ve aktif yaşlanma ile ilişkilendirilmektedir. Bu noktada ise öznel olarak yaşlı bireyin kendisini suçlayıcı veya diğer bir deyişle kurbanlaştırıcı dilin kullanılmaması oldukça önemlidir. Bu nedenle yapısal faktörleri de gözetecek teorilere ihtiyaç vardır. Bir sonraki kuramlardan çatışmacı teoriler ise bu türden yapısal faktörleri de yaşlılığı değerlendirme önemli hususlar olarak görmüş ve yeni bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlamışlardır.

Modernleşme Teorisi

Modernleşme teorisi yaşlıların toplum içerisindeki statü kayıplarına odaklanmaktadır. Modernleşme teorisi modern öncesi ve modern toplumlarla yaşlılığı açıklamaya çalışan makro bir kuramdır. Teoriye dair en kapsamlı bakış açısını 1970’lerde Cowgill ortaya koymuştur. Toplumun modernleşme seviyesine göre yaşlının statüsünün değiştiğini ileri sürer. Modernleşme ve sanayileşmeyle birlikte yaşlıların toplum içinde statü kayıpları yaşadığını belirtir. Buna göre sanayileşmeden önce kuşaklar arası bağ güçlü iken sanayileşmeyle birlikte bu bağ azalmaktadır. Bu nedenle yaşlıların sosyal dışlanma yaşamasının sebebi de modernleşmenin kendisidir (Rhoads, 1984: 243). Modernleşme teorisi pek çok açıdan eleştiri almıştır. Örneğin Fischer (1978) Amerikan toplumunda yüzyıllar içerisinde yaşlılığın değişen anlamlarını incelediği çalışmasında yaşlılığın statüsünde bir düşüş görür, ancak bunun sanayileşmeden dolayı olmadığını belirtir. O bunu eşitlik vurgusunun geliştirilmesiyle açıklar (Rhoads, 1984: 244). Modernleşmeyle birlikte yaşlının statüsünün azalmasına yönelik görüşler sosyal olmakla birlikte tarihsel açıdan da eleştirilmiştir. Yaşlılık dönemini huzursuzluk ve bunalımla birlikte ele alması da eleştirilerin bir diğer yüzünü oluştururken (Müftüler, 2016), yaşlıların statü düşüşünü kültüre odaklanarak açıklaması ve sosyoekonomik durum ve cinsiyet faktörünü görmezden gelmesi en çok eleştiri alan kısmıdır. Çünkü Japonya gibi modern ülkelerde yaşlılığın statüsünde bir düşüş olmadığı görüşü modernleşme teorisine uymamaktadır (Cocherham’dan akt. Kurtkapan, 2017: 44). Buna göre modernleşme teorisi farklılıkları görmezden

gelmektedir ve tüm toplumların aynı süreçlerden geçtiğini iddia eden doğrusal modernite anlayışına sahiptir. Bu sebeple de eleştiri almıştır.

2.4.2. Çatışma Teorileri

Çatışma teorileri veya eleştirel teoriler yaşlılığı geleneksel olarak kuramsallaştıran teorilere bir karşı duruş olarak doğmuştur (Estes, 2001: 31). Yaşlılık sosyolojisine ilişkin ilk teoriler yaşamın son aşaması (later life) hakkında kuramlaştırma adına önemli adımlar atmış olsa da, değişimle ilgili yönü eksik kalmıştır. Bu nedenle 1970'lerden sonraki yıllarda üç önemli faktör bu değişime öncülük etmiştir: politik ekonomi perspektifi, yaşam seyri perspektifi ve yaşlılıkta yorumlayıcı sosyolojisinin gelişmeye başlaması (Marshall ve Bengtson, 2011: 19). İlk teoriler bireysel faktörlere odaklanırken, sonraki teoriler ise yaşlılığı bir süreç olarak yaşam seyri perspektifi ile değerlendirmeye çalışmıştır. Yaşam seyri teorileri sosyal yapı, sosyal süreçler ve sosyo-psikolojik etkenleri bir araya getiren makro ve mikro teoriler arasında bir bağ kurabilmişlerdir. Buna göre yaşlılığın deneyimlenmesini ve durumunu etkileyen devlet ve ekonomi makro level olarak, sosyal etkileşimler yoluyla bireylerin kendi dünyalarını inşa etmelerini mikro level olarak ve yaşlıların kuramsal ve organizasyonel boyutlar aracılığıyla kendi dünyalarını ve toplumlarını oluşturmaları anlamında ise mezo level olarak ele alırlar (Estes, 2001). Bu teorilere göre toplum, farklı grupların arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak farklı sınıf ve gruplar şeklinde tabakalaşmıştır. Neo-Marksist yaklaşımlar bu farklılaşmanın altında yatan temel sebebin ekonomik gücün belli bir grubun elinde toplanmasından ötürü ortaya çıkan ekonomik eşitsizlikler olduğunu söyler. Neo-Weberyan görüşler ise çatışmanın köklerine dair daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşarak, ekonomik güçten başka statü ve ideolojileri de analize dâhil ederler (Victor, 2005: 26). Bu teoriler sosyal yapı, devletin uygulamaları, kamu politikaları, sağlık harcamaları, toplumsal cinsiyet, etnisite, göçmenlik, vb. gibi pek çok yapısal unsura işaret eden çatışmacı teorilerde daha açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Genel anlamda sosyolojide çatışmacı teoriler fonksiyonalist teorilerden farklı olarak güç, eşitsizlik, ideoloji, çatışma, çıkar, vb. gibi kavramlar etrafında sosyal tartışmaları yürütürler. Benzer şekilde yaşlılık sosyoloji veya sosyal gerontoloji içerisindeki çatışmacı teoriler de aynı kavramları kullanırlar. Burada yaşlı, bireysel ve

biyolojik modele göre değerlendirilmez; fakat bunun yerine bir toplum içerisinde yaşayan, o toplum tarafından etkilenen, bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinden, yaşlılığın sosyal bir inşa olduğuna vurgu yapılır. Yaşlılık ve beraberinde ortaya çıkan bazı problemler bireysel bir sorun değildir. Bu türden meseleler ekonomi, siyaset, küreselleşme, ideoloji, vb. gibi daha kompleks süreçler veya yapılar tarafından inşa edilir. Bundan dolayı yaşlılık döneminde ortaya çıkacak dezavantajlılık, yoksulluk veya sosyal dışlanma bireysel bir olgu değil, toplumsal bir olgu olarak görülür. Yaşlılığı toplumsal bir dezavantajlılık konumuna getiren, aslında toplumdaki tabakalaşma ve eşitsizliklerdir. Bundan dolayı çatışmacı teoriler veya eleştirel teoriler olarak da adlandırılan buradaki kuramlar *Yaşam Seyri* (Life Course) perspektifine önem verirler ve yaşlılığı yaşam boyu devam eden ve yapısal faktörlerden etkilenen bir süreç olarak ele alırlar. Yaşlılığa çatışmacı açıdan yaklaşan teoriler yaş tabakalaşması ve politik iktisat teorileridir. Bunlar aşağıda incelenmiştir.

Yaş Tabakalaşması Teorisi

1970’lerde M. W. Riley tarafından geliştirilen yaş tabakalaşması teorisi yaş ve toplumsal yapı arasındaki ilişkiye odaklandıkları için kurama bu ismi vermeyi tercih etmiştir (Quadagno, 2017: 78). Yaş tabakalaşması, belli bir toplumun üyesi olan bireyin hem davranışını etkileyen hem de ondan etkilenen toplumsal yapı ve dinamiklerin önemli bir unsurudur (Riley, Johnson ve Foner, 1987: XIV). L. Cain tarafından da önemli katkılar sağlanan yaş tabakalaşması teorisi yaşlanmanın sosyal ve yapısal özellikleri ile yaşam seyri perspektifini araştırmaya olanak sağlayan teorilerden ilkidir. Her iki teorisyene göre de yaşlılık ve yaşam seyri toplumların yapısal bir özelliğidir. Bu teoriye göre her insan doğup, büyüyüp yaşlandığı ve belli bir yaş tabakasına doğru hareket ettiği dinamik bir sürece dâhil olurlar (Settersten ve Angel, 2011: 5). Toplum bireyi belli bir yaş tabakasına yerleştirir ve ona uygun davranışlarda bulunmasını ister.

Yaş tabakalaşması teorisine göre toplum sınıf, etnisite, (Victor, 2005: 23), zenginlik, toplumsal cinsiyet (Quadagno, 2017: 79) vb. gibi bir bireyin toplumdaki rollerini tahsis eden tabakalara bölünmüştür. Yaş da bu tabakalardan bir tanesidir (Dowd, 1981: 160). Yaş tabakalaşması teorisinin en temel varsayımı yaştan kişileri veya grupları toplumsal tabakalamanın belli bir yerinde konumlandırmasıdır. Tıpkı

sınıf gibi yaş da toplumsal tabakalaşma içerisinde bir katmanı meydana getirir ve bundan dolayı kişilere belli statüler ve roller dayatır (Dowd, 1981: 160; Foner, 1974: 188; Victor, 2005: 23). Her yaş grubu toplumdaki baskın sosyal değerler açısından kendisini ve diğerlerini değerlendirir ve bunun sonucunda ise yaş grupları arasında belli türden eşitsizlikler ve farklılıklar ortaya çıkabilir (Victor, 2005: 24).

Bu teoriye göre toplumda belli bir zaman diliminde doğan ve belli hayat tecrübelerini paylaşan yaş grupları vardır. Yaşlanma sürecinde ise bu teorinin öne sürdüğü iki temel faktör etkilidir. Bunlardan bir tanesi farklı yaş gruplarında (cohort) yaşam tarzlarının değişiklik gösterecek olması ve ikincisi ise yaşlanma sürecinin deneyimlendiği farklı sosyal yapıların olması (Quadagno, 2017: 79). Yaş tabakalaşması teorisi, anlaşılabileceği üzere kuşak kavramı ile yakından ilişkilidir. Buna göre farklı kuşaklara dâhil edilen yaşlıların yaşlılık deneyimlerinin de bir sonraki kuşaktan farklı olacağı düşünülmektedir. Örneğin Bebek Patlaması Nesli ile bir sonraki nesil olarak kabul edilen X Nesli'nin yaşlandığında farklı tecrübelerden hareket edecekleri düşünülmektedir.

Riley'e göre toplumdaki her yaş grubu (genç, orta, yaşlı) toplumda benimsedikleri rolleri açısından değerlendirilebilir. Örneğin bir çalışma yaşamındaki işçiler genç ve yaşlı işçi olarak ayrılabilir ve ödenen maaşlar da gençlerin daha üretici olduğu gerekçesiyle gençlerde daha yüksek olabilir. Sosyal rolleri paylaştırmaya aracılık eden kronolojik yaş böylece evrensel bir nitelik kazanır. Ancak yaş normlarının doğası belirli bir toplumun kültürünü, tarihini, değerlerini ve yapısını yansıtır (Victor, 2005: 23-24).

Yaş tabakalaşması teorisi güç ve sosyal sınıf konularına karşı görece bir sınırlılık içermektedir. Quadagno ve Raid'in (1999) belirttiğine göre, bu teori toplumsal yapının doğal olarak statik olduğuna dayanarak, eşitsizliğin yaratılmasında içkin siyasi süreçleri ihmal etmiş ve kurumsallaşmış eşitsizlik kalıplarını göstermede yetersiz kalmıştır (Estes vd., 2001: 30). Yani yaş tabakalaşması teorisi güç ilişkilerinden kaynaklanan eşitsizlikleri göz ardı etmiştir (Quadagno, 2017: 83). Bu teori araştırmacılara herhangi bir yaş grubuna demografik açıdan bakabilmeyi sağlasa da, yaş tabakalaşması sistemi her toplumda daha kompleks ve karmaşıktır ve etnisite veya sınıf gibi diğer toplumsal faktörlerle ilişkilidir. Bunların göz ardı edilmemesi

gerekir. Grup özelliklerine odaklanırken, bireysel davranışları açıklamadaki yetersizliği nedeniyle deterministik bir bakış açısına sahip olmakla eleştirilmektedir (Victor, 2005: 25).

Politik İktisat Teorisi

1970’li yıllar sona erdiğinde sosyolojide politik ekonomi yaklaşımının benimsenmeye başlanmasıyla beraber yaşlılık sosyolojisinde benzer bir eğilim ortaya çıkmıştır (Marshall ve Bergtson, 2011: 20). Bu yaklaşım 1970’li yılların sonu ve 1980’li yılların başlarında Estes, Guillemard, Phillipson ve Walker’ın çalışmalarıyla, yaşlılığın marjinalize edilmesi noktasında kapitalizmin ve devletin oynadığı role odaklanmıştır (Estes, 2001: 40).

Estes gerontolojideki teorilerin yaşlılıkla ilgili sorunları yapısal faktörlerden çok bireysel faktörlere bağlayarak, bu problem alanlarını değiştirmekten çok yeniden ürettiğini ve hatta aktivite ve çözülme teorileri gibi yapısal fonksiyonalist teorilerin yaşçılığı (ageism) körüklediğini ve bağımlılık yaratacak politikaları yasallaştırdığını belirterek eleştirmiştir (Estes, 2001: 31). Politik iktisat teorisi gerontoloji çalışmalarındaki yaşlılığa uyum sağlamaya ilişkin bireysel bakış açısını, kaynakların nasıl dağıtıldığını da anlamayı sağlayacak sosyal süreçlere doğru çevirmiştir (Quadagno, 2017: 83). Yaşlanmanın ekonomi politik yönüyle ilgilenen pek çok araştırmacıya göre sosyal hareketler, politik ve ekonomik süreçler, Marksist anlayışta olduğu gibi yalnızca maddi çıkarlar ile şekillenmez, aynı zamanda kültürel meşruiyet anlayışları, eşitlik, vatandaşlık hakları ve nesiller arası ahlaki sözleşmelerle de şekillenir. Bu nedenle bu teori *yaşam seyri* perspektifi ile doğrudan bağ kuran bir yaklaşıma sahiptir (Akt. Marshall ve Bergtson, 2011: 20).

Teorik kökenlerini eleştirel teori, çatışmacı teori, kültürel çalışmalar ve feminist teorilerden alan politik ekonomi yaklaşımı (Estes, 2001: 35) en temelde, bireyin yaşamındaki eşitsizliklerin yaşlılık dönemine de etki ettiğine vurgu yapmaktadır. Yaşlıların kendi aralarındaki eşitsizliğin kaynağını bu minvalde ele almaktadır. Bu teori devlet, ekonomi ve sosyal gruplara odaklanır. Bu sosyal gruplardan bir tanesi de yaşlılardır. Buna göre yaşlıların yaşlılık döneminde karşılaştığı problemler ve onların toplumsal konumları sağlık ve yaşlılığın toplumdaki

kavramsallaştırılmasına bağlı olarak sosyal olarak inşa edilmiştir. Yaşlılığı şekillendiren sosyal politikalar ekonomik, sosyo-politik ve kültürel güçlerin bir çıktısı olarak görülür. Bu yaklaşımın en önemli özelliklerinden bir tanesi de mağdur suçlayıcı bir dil ve biyomedikal yaklaşımlarla oldukça keskin bir karşıtlık içerisinde olmasıdır (Victor, 2005: 27). Çünkü yaşlılığı yük olarak gören bu türden yaklaşımları eleştirmektedir (Kurtkapan, 2017:64). Bu yaklaşıma göre belirli bir zamanda ve toplumda sosyal politikalarda rol oynayan emeklilik gelirleri, sağlık, sosyal hizmetler ve faydalar ekonomik, politik ve sosyokültürel süreçlerin ve güçlerin birer çıktısıdır (Estes, 2001: 40; Quadagno, 2017: 61). Bu nedenle sosyal politikaya sosyal çatışmaların, güç ilişkilerinin ve mücadelelerinin bir ürünü olarak yaklaşır. Politikalar ise sınıf, etnisite, ırk, toplumsal cinsiyet ve yaş ilişkilerine gömülü olarak ortaya çıkan avantaj ve dezavantajları ve yapıyı yansıtır. Bu nedenle sosyal politikalar yaşlıların da hayat şartlarını belirleyen önemli belirteçlerdir (Estes, 2001: 40). Bu teorinin en temel vurgusu, yaşlılığı etkileyen en önemli faktör olarak ekonomik, politik ve toplumsal yapıyı temel alması, toplumdaki grupların ve bireylerin konumlarını yapısal olarak inşa edilmiş statüler olarak görmesidir. Teorinin eleştiri alan kısmı da burasıdır. Ekonomi politik yaklaşımın çoğunlukla yaşlanmanın bireysel deneyiminden ve anlamından ziyade sosyal yapılara odaklanması eleştirilmektedir. Ancak teorinin mimarı Estes, bu yaklaşımın, sosyal yapıların sadece yaşlıların nasıl görüldüğünü değil, aynı zamanda yaşlıların kendilerini nasıl gördüklerini, diğer bir deyişle, kendi yaşlanma süreçlerini nasıl anlamlandırdıklarını da araştırmaya olanak verdiğini hatırlatır (Holstein ve Minkler, 2007: 18). O, kuramın, yaşlanmanın toplumsal (makro level), örgütsel ve kurumsal (mezo level) ve bireysel boyutları (mikro level) arasındaki bütünleyici bağlantılara karşı duyarlı olduğunu söyler (Estes, 2001: 1). Devlet ve ekonomi yaşlanma deneyimini etkiliyor olabilir, ancak bireyler, aynı zamanda kişisel etkileşimler ve sosyal dünyalarını oluşturan örgütsel ve kurumsal yapılar ve süreçler aracılığıyla dünyalarını aktif olarak inşa ederler (Estes, 2001: 39-40).

2.4.3. Sembolik Etkileşimci Teoriler

Klasik sosyolojide fonksiyonalist ve çatışmacı teoriler bireyin davranışı üzerinde etkili olan toplumsal yapıları ele almışlardır. Bu nedenle toplumsal olana yönelik makro bir bakış sunmuşlardır. Sembolik etkileşimci teoriler ise tam tersine,

mikro sürelerle, bireye, bireyin davranışına yön veren güdülere yönelmiştir. Bu nedenle gündelik hayat ve bu hayatta ortaya çıkan semboller insan davranışı ve insanların bu dünyayı nasıl anlamlandırdığı üzerinde etkilidir. Bu perspektifte yaşlılık karşılıklı etkileşimlerle inşa edilen bir süreçtir.

Günlük hayatta yaşlılığın aldığı formlar ve sosyal kategorilerin nasıl tezahür ettiği, yönetildiği ve organize edildiği merkezi bir konumdadır (Gubrium ve Holstein, 1998: 306). Yaşlılığa yönelik sembolik etkileşimci teorilerde sosyal bağlam ve içerisinde yaşanan kültür yaşlılık deneyimini doğrudan etkilemektedir. Buna göre yaşlılık deneyimi kişinin çevresinde bulunan diğerlerinin yaşlılığa nasıl bir anlam yüklediğine göre şekillenmektedir. Yaşlanma sürecinde *anlam* önemlidir ve bu anlam yaşlının diğerleriyle olan etkileşimi sonucunda ortaya çıkar (Estes, 1981'den akt. Phillipson ve Baars, 1996: 74). Çünkü bu yaklaşımda deneyimle elde edilen dünya anlamlardan oluşmaktadır. (Gubrium ve Holstein, 1998: 308). Yaşlılığın anlamı ekonomik, toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlama göre değişir ve buradaki değişen anlamlar inşa edilir. Diğer bir deyişle, yaşlılık ve yaşlılıkla ilgili gerçeklik, kişiler arası etkileşimle sosyal olarak inşa edilir (Hoyman ve Kıyak, 2018: 285).

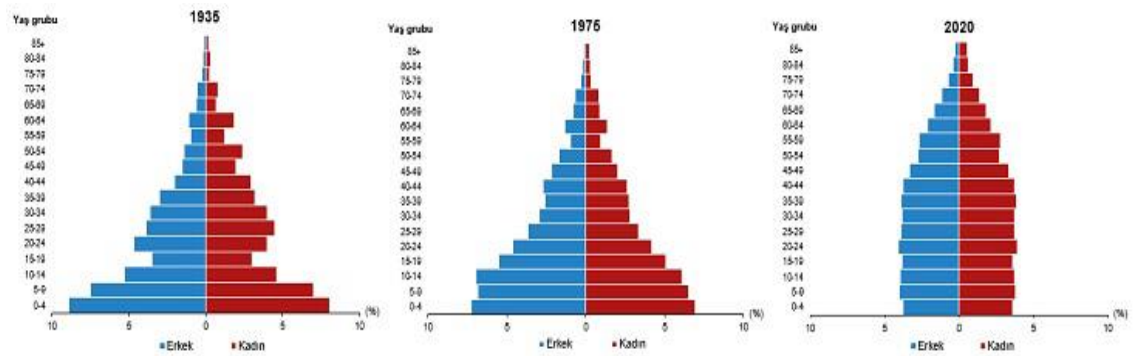
Kuramlar en genel tanımıyla sosyal dünyaya ilişkin ortaya çıkan olguların neden ve nasıl olduğunu açıklamaya çalışan kavramsal çerçevelerdir. Neuman'ın da belirttiği gibi araştırmaların neredeyse tamamı kendisine bir kuramsal çerçeve edinir (ama örtük ama açık bir şekilde), fakat burada esas olan bir kuramın kullanılmasından çok nasıl kullanıldığıdır. Kuram konusunda açık olmak araştırmayı bir başkasının okumasını kolaylaştırır (Neuman, 2011, 77). Yaşlılığa yönelik yukarıdaki kuramsal yaklaşımlar bir arada değerlendirildiğinde, her birinin sosyal dünyanın belli bir kısmını açıklama çabasında olduğu görülmektedir. Yapısal fonksiyonalist teoriler genellikle yaşlılıkta değişen rollere odaklanırken, çatışmacı teorilerin ise politik, ekonomik ve kültürel faktörleri daha çok dikkate aldığı görülmektedir. Elbette her teorinin eleştiri aldığı kısımlar vardır. Bunun olması doğaldır, zira her bir kuram dünyayı belli bir göz, belli bir çerçeve etrafında açıklamaya çalışır. Bu çalışmada ise politik iktisat teorisinin yol gösterici olabileceğinden hareketle günümüzde yaşlanma deneyiminde etkileri göz ardı edilemeyecek politik, kültürel, toplumsal ve ekonomik sebeplerin yaşlıların kendi deneyimlerinden nasıl anlamlandırıldığı ve aynı zamanda yerel yönetimlerin

uygulamalarına nasıl yansıdığı görülmek istenmiştir. Burada politik iktisat yaklaşımından yola çıkılmasının sebebi, araştırmacıya kavramsal bir çerçeve sunarak araştırma nesnesine yönelik bir göz, bir bakış açısı sağlamasındandır. Çünkü günümüz Neoliberal rasyonalitesi ile ortaya çıkan kentleşmede bu faktörlerin yaşlıların kendi deneyimlerinde nasıl tezahür ettiği literatürde eksik kalan bir yöndür. Oysaki yeni kentleşme teorisindeki kentin yaratılmış bir çevre olduğu savı ile politik iktisat teorisindeki yaşlılığın sosyal bir inşa olduğu savları birbiri ile iyi bir uyum yakalamaktadır. Kentsel yaşlanma deneyimi toplum tarafından üretilmekte, inşa edilmekte ve bunun altında da ekonomi, kültür, toplumsal cinsiyet, politika gibi faktörler yer almaktadır. Teorinin bunu anlayacak bir kavramsal çerçeve sunduğu düşünülmektedir. Kentsel politikaların ve ekonomik unsurların yanı sıra öznelere nerede durduğu, mevcut tartışmalardan nasıl etkilendiği, bu tartışmalara paralel olarak nasıl bir anlam dünyası inşa ettiği, vb. konular ve meselenin teorik bir tartışma olarak kalmaması için öznelere konuşturmak, böyle bir inşa sürecine gitmek son derece önemlidir. Nitel araştırmanın kıymeti buradadır. Yapısal iktisat teorisi yaşlılık, engellilik, vb. gibi olguları bir yük olarak tasvir eden medikal yaklaşımlara karşı son derece eleştirel bir bakış sunmaktadır. Böylece mevcut olanı sorgulatma imkânı tanımaktadır. Bu yüzden eleştireldir. Medikal yaklaşımlar ve sosyoloji birbiri ile karşıt bir ilişki içerisindedir. Sosyoloji, ele alınan olgulardaki yapısal süreçlere vurgu yaparak medikal yaklaşımların mağdur suçlayıcı dilini reddeder. Kültürün, sosyal politika ve hizmetlerin, ekonominin ve toplumsal olanın yaşlılık deneyimini nasıl etkilediğini, diğer bir deyişle yaşlıların kendi dünyalarını inşa ederken, anlamlandırırken, bunların etkilerini görmeye olanak tanır. Yaşlılıkta ortaya çıkan ve “sorun” olarak görülen her türlü olguyu toplumun kendisi üretir. Engelsiz, ayrımcılığın olmadığı bir dünyada yaşamak ise haktır. Sosyal politikalar ve hizmetler bu hakkı vermelidir. Bu nedenle çalışmada toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik süreçler deneyimler üzerinden yeniden inşa edilmektedir. Bunları anlamadan yapısal faktörlerden kaynaklanan eşitsizlikler, dezavantajlar, vb. çözüme kavuşturulamaz.

2.5. Türkiye’de Yaşlılık Profili ve Sosyal Politikalar

Yukarıdaki bölümde yaşlılığa ve yaşlanma sürecine yönelik değişen anlamlar ve bunların yanı sıra toplumsal olarak yaşlılığın nasıl anlaşıldığına ilişkin kuramsal

TÜİK'in yapmış olduğu nüfus projeksiyonlarına göre bu oranının 2025 yılında %11,0, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2020). Buna göre 2025 yılından itibaren Türkiye “çok yaşlı” nüfus tanımlaması içerisinde yer alacaktır. Fakat Türkiye açısından önemli olan bir diğer konu, Türkiye'nin yaşlı nüfusunun oldukça hızlı bir şekilde artıyor olmasıdır. Diğer bir deyişle, Türkiye çok hızlı bir şekilde yaşlanmaktadır. Avrupa ile kıyaslandığında, Avrupa'nın yüzyıllar içerisinde ulaşmış olduğu yaşlı nüfus oranına Türkiye yüz yıldan daha kısa bir sürece ulaşacaktır. TÜİK'in (2020) verilerine göre son beş yılda Türkiye'deki yaşlı nüfus oranı %22,5 artmıştır. Belirtilen nüfus projeksiyonlarına bakıldığında ise 2080 yılına kadar yaşlı nüfusun %25'in üzerinde olacağı görülmektedir. Tüm bu istatistikler demografideki dönüşümün oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşeceğini ve buna ilişkin olarak çalışmaların yapılması gerektiğini göstermektedir. Aşağıdaki görsel Türkiye nüfus yapısının 1935 yılından itibaren günümüze kadar nasıl değiştiğini göstermektedir.

Şekil 3: Türkiye Nüfus Yapısı. Kaynak: TÜİK, 2020.

2.5.2. Ortanca Yaş ve Yaş Bağımlılık Oranı

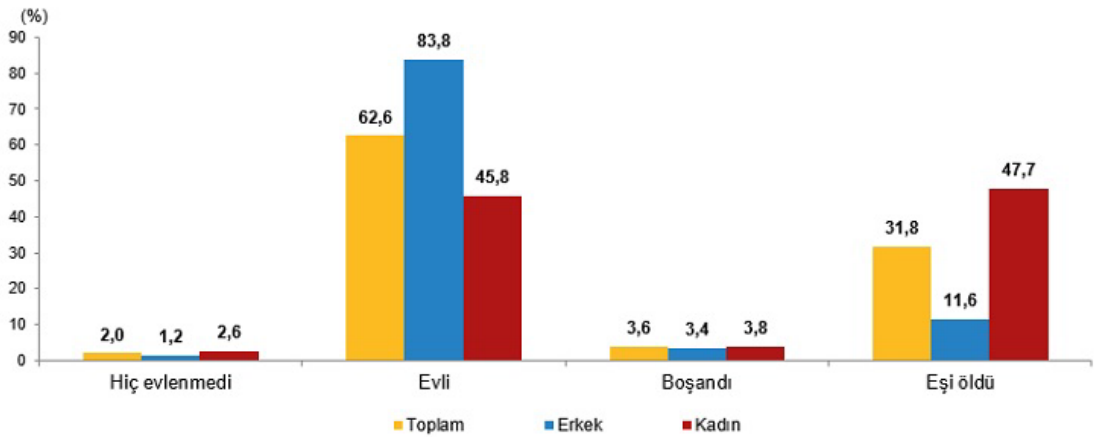
Herhangi bir toplumda yaşlılığa ilişkin genel profili anlayabilmek için kronolojik yaş yeterli değildir. Ortanca yaş ve yaş bağımlılık oranı da yaşlılık göstergeleri arasında yer almaktadır. Bir toplumun ortalanca yaşı, o anda doğan bir bebekten, yaşayan en yaşlı kişiye kadar nüfus küçükten büyüğe sıralandığında, en ortada kalan kişinin yaşını ile belirlenmektedir. Türkiye'de yaşlı nüfusun artması ile birlikte aynı zamanda ortalanca yaş da artmıştır. Buna göre ortalanca yaş 2015 yılında 31,0 iken 2020 yılında 32,7 olmuştur. Ortanca yaş 2020 yılında erkeklerde 32,1,

kadınlarda 33,4'tür. 2080 yılında ortalanca yaşın 45 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2020).

Yaş bağımlılık oranı ise çalışan nüfusun yaşlı nüfusa oranlanması ile ortaya çıkmaktadır. Çalışan her yüz kişiye karşılık düşen yaşlı sayısını ifade etmektedir. Yaş bağımlılık oranı Türkiye'de 2015 yılında %12,2 iken, 2020'de %14,1'e yükselmiştir. 2080 yılında %43,6'ya yükseleceği tahmin edilmektedir (TÜİK, 2020).

2.5.3. Yaşanılan Hane ve Medeni Duruma Göre Yaşlı Nüfus

Türkiye'de toplam hanelerin %24'ünde en az bir yaşlı bulunmaktadır (TÜİK, 2020). Bu, Türkiye'de yaklaşık her 4 haneden birinde en az bir yaşlının yaşadığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, yaşlı bulunan her 5 haneden 1'inde ise yaşlılar tek başına yaşamaktadır (TÜİK, 2020). Tek başına yaşayan yaşlı nüfusta ise cinsiyete göre farklılaşma olduğu görülmektedir. Eşi ölmüş yaşlı kadınların oranı eşi ölmüş yaşlı erkeklerinin 4 katıdır (TÜİK, 2020). Aşağıdaki görsel medeni durum ve cinsiyete göre yaşlı nüfusu göstermektedir.

Şekil 4: Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Yaşlı Nüfus. Kaynak: TÜİK, 2020.

2.5.4. Yoksulluk ve İş Gücüne Katılıma Göre Yaşlı Nüfus

Yaşlılığın ekonomik anlamdaki tanımı, yaşlılıkla birlikte kişinin gelir düzeyinde meydana gelen azalmayı ifade etmektedir. Çoğu zaman emeklilikle birlikte kişinin toplam gelirinde meydana gelen gerileme, yaşlı nüfusta yoksulluk oranlarının da arttığını göstermektedir. Son verilere göre Türkiye'de yaşlı yoksulluğu %14,2'dir.

Bu oran yüksek bir orandır. İş gücüne katılan yaşlı nüfus oranı ise %12'dir. Bununla birlikte çalışan yaşlı nüfus daha çok tarım sektöründe çalışmaktadır. Çalışan yaşlı nüfusun %64,7'si tarım sektöründe çalışmaktadır. Geri kalanın ise %28,1'i hizmet, %5,3'ü sanayi, %1,9'u inşaat sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2020). Çalışan yaşlı nüfusun yarısından fazlasının tarım sektöründe çalışması kırsal yerleşim yerlerinin yaşlılara ekonomik açıdan daha fazla avantaj sağladığını göstermektedir. Bu durum yaşlıların kentlerdeki ekonomik ilişkilerine dair de ipuçları vermektedir. Yaşlıların kırsal alanlarda çalışma ihtimallerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

2.5.5. Yaşlılığa Yönelik Sosyal Politikalar

Sosyal politikalar kısa ve en genel anlamda bir toplumda ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal risklere karşı alınan tedbirler veya uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir. Kapitalist ekonomi ile birlikte ortaya çıkan eşitsizlikler ve yoksulluk karşısında daha eşit ve kapsayıcı bir toplum için devletin uyguladığı politikalar sosyal politikalar olarak isimlendirilmektedir. Hak temelli sosyal politikalar, bireyselmış gibi görünen bazı riskleri toplumsal olarak tanımlar. Yaşlılık ise sosyal politikaların en önemli konularından bir tanesidir. Yılmaz, yaşlılık bağlamındaki sosyal politika çalışmalarının “iyi yaşlanma”ya ilişkin imgelemler geliştirme amacını taşıdığını belirtmektedir. Ona göre sosyal politikalarda yaşlılık gelir kaybı ve sağlık riski ile beraber bakım ihtiyacı konuları kapsamında ele alınmaktadır. Son yıllardaki eğilim ise sosyal içermeci yaklaşımın ağırlık kazanmasıdır (2017: 177). Çünkü yaşlılık, büyük oranda bedenin ve bilişsel faaliyetlerin gelişmesinin zayıfladığı veya gerilediği ve aynı zamanda emeklilikle birlikte ekonomik gelirden de azalmanın yaşandığı bir dönemdir. Yaşlılığa ve yaşlanma sürecine ilişkin olumsuz kalıpyargılar ise ekonomik ve bedensel risklerin yanı sıra kültürel ve toplumsal riskleri ve bunun sonucunda sosyal dışlanma tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda kentlerdeki yaşam kalitesi anlayışının tüketim odaklı bir çerçeveye bürünmesi ve yaşlıların genellikle bu anlayışın dışında tutulması, kentte yaşayan yaşlıların kırsala oranla sosyal dışlanma riskine daha yakın olduğunu işaret etmektedir. Bu nedenle yaşlılığa yönelik sosyal politikalar kamu politikalarının oldukça önemli bir boyutunu kapsamaktadır. Yaşlılığa yönelik sosyal politikalar bu çalışmada sosyal yardımlar, kamusal emeklilik sistemleri, bakım hizmetleri ve sağlığa erişim şeklinde ele alınmıştır. Politikalar arasındaki ilişki tarihsel

ve sosyolojik açıdan değerlendirilmeye çalışılmış, hak temelli bakış açısıyla eleştirel bir ilişki içerisinde sunulmuştur.

Sosyal politikalar ilk olarak yoksulluğu tespit ve önleme amacı ile ortaya çıkmışlardır. Türkiye’de yoksulluğu önlemeye yönelik sosyal politikalar kapsamında yaşlılar için önemli olan bir uygulama, 1976 yılında yürürlüğe giren 2022 sayılı kanundur. Kanun, sosyal refahın artırılmasını amaçlayan sosyal devlet anlayışının bir uygulaması olarak görülmektedir (ASPB, 2017: 30-1). Buna göre emeklilik hakkı ve geçimlerini sağlayacak kimsesi olmayan 65 yaşını doldurmuş, kimsesiz ve muhtaç engelli ve yaşlılara aylık belli bir miktar nakit transferi sağlanmaktadır (Buğra ve Sınmazdenir, 2007: 98). Bu bağlamda kişinin kendisine ve eşine ait her türlü gelir toplamı esas alınarak kişi başına düşen ortalama aylık gelirin asgari ücretin aylık net tutarının 1/3’ünden fazla olmaması gerekir.⁴ Bu şartları sağlayan kişilerin toplumdaki en kırılgan kesimlerden bir tanesi olduğu söylenebilir. O yüzden nakit transferinin hayati kıymeti vardır.

Yaşlılıkta artan gelir kaybı riski ve beraberinde ortaya çıkabilecek toplumsal dışlanma riskine karşı şimdiye kadar geliştirilen en etkili politikalar kamusal emeklilik ve sosyal sigorta sistemleridir. Türkiye’de 2000’li yıllara kadar emeklilik sistemlerinin parçalı, hiyerarşik ve kapsayıcılıktan uzak olduğu görülmektedir. Çünkü 2008 yılında yürürlüğe giren sosyal güvenlik reformundan önce sosyal güvenlik sistemi üç farklı kuruma bölünmüştür: 1946’da kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), 1950’de kurulan Emekli Sandığı (ES) ve 1971’de kurulan Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur). Bunlardan SSK ücretli çalışanların, ES devlet memurlarının ve Bağ-Kur ise kendi hesabına çalışanların sosyal güvenliğini sağlamaktaydı. Parçalı olan sosyal güvenlik kurumları 1999 ve 2008 yıllarında kademeli olarak birleştirilerek tek çatı altında toplanmıştır. (Saydam, 2018: 382). Emeklilik sisteminde kişi aktif çalışma yaşamı boyunca her ay maaşının belli bir kısmını emeklilik fonuna öder. Bununla birlikte kişinin işvereni de aynı şekilde her ay

⁴ T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. Kanun no: 2022. Kabul tarihi: 1.7.1976. Daha ayrıntılı bilgi için bkz:

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2022&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

düzenli olarak belli bir miktar emeklilik fonuna ödeme yapar. Kamusal emeklilik sistemleri yaşlanmada ortaya çıkabilecek gelir kaybı riskini toplumsal bir risk olarak değerlendirmekte ve bu riski azaltmaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2017: 179).

Emeklilik ve 2022 sayılı kanunun yanı sıra yaşlılıkla ilgili sosyal politikalarda bir diğer önemli alan bakım konusudur. Yaşlılıkta bakıma ihtiyacı olanlara yönelik genel anlamda iki tür bakım stratejisi vardır. Bir tanesi kurum temelli bakım, diğeri ise toplum temelli bakımdır. Kurum temelli bakımda gündüzlü ve yatılı bakım, özel ve kamunun sağladığı bakım hizmetleri yer almaktadır. Yaşlı bakım evleri, destek ve rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri kurum bakımı kapsamına girmektedir. Yaşlılara kurumsal bakım veren tüm huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri Türkiye’de 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) bünyesindeki Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlıdır. Ayrıca genel müdürlük tarafından 2016 yılında Yaşlı Destek Programı (YADES) başlatılmıştır. YADES’in amacı, uzun süreli kurum bakımına alternatif olarak evde bakım desteği, evde sağlık desteği, gündüzlü bakım, gündüzlü dayanışma ve yaşlı siteleri gibi hizmetler sunmaktır (ASPB, 2017: 32).

Toplum temelli bakımda ise genellikle yaşlının yerinde veya aile içinde bakımı kast edilmektedir. Sosyal politikalarda Türkiye’nin genellikle Güney Avrupa refah rejimi ile benzerlik gösterdiği belirtilmektedir (Akkan, 2018; Buğra ve Keyder, 2006, Yılmaz, 2017). Bu benzerliğin sebeplerinden bir tanesi, ailenin bakımı üstlenen temel kurum olmasıdır. Türkiye refah rejimi anlayışında aile her zaman merkezi bir konumda olmuştur (Rittersberger Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2017: 307). Diğer bir adı Akdeniz Aileciliği olan bu stratejide aile kültürel bir norm olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşlı, engelli ve çocuk bakımı aile içerisinde uygulanmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, bütüncül aile politikaları ve çocuk, engelli ve yaşlıların bakımından ve sosyal yardımlardan sorumlu kurum olmuştur. Bakanlığın isminden de anlaşılacağı üzere, ASPB bakımın ailede uygulanmasına yönelik anlayışın, diğer bir deyişle açık ve bütüncül aile politikaların uygulanmasında kurumsal bir altyapı sağlamaktadır. (Akkan, 2018: 401-8). Daha sonra 2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek ismi

değiştirilen ve yeni ismi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olan kurumda⁵ Engelli ve Yaşlı Hizmetleri genel müdürlüğü yaşlılık ve engelliliği bir arada ele alarak, yaşlılar ve engellilere sunulan hizmetleri tek çatı altında toplamıştır. Fakat burada önemli olan bir konu, yaşlılık ve engelliliği aynı bağlamda ele almasıdır. Bu durumda hem engellilerin de hem de yaşlıların sosyal statülerini belirlemede kısıtlı bir bakış açısı yaratmaktadır (Con Wright, 2020: 133). Oysa engellilik ve yaşlılığın ekonomik, toplumsal ihtiyaçları ve sosyal görünüşleri farklılıklar içerebilir. Yaşlılık her zaman engelliliğin mecburi bir şekilde ortaya çıktığı bir dönem olmadığı gibi, engellilerin ihtiyaçları da yaşlılarınkıyla bir tutulamaz. Kronolojik olarak bir tanımlama içerisine giren yaşlıların kendileri dahi homojen bir sosyal grup olma özelliği taşımazken, engellilik ve yaşlılığı bir arada ele alma bu homojenliğin sınırlarını genişletme anlamına gelmektedir. Bu nedenle her iki durumda daha kapsamlı ve sınırları belirgin politikaların üretilmesi, engelliliğin ve yaşlılığın ekonomik ve toplumsal görünüşleri hakkında çok daha isabeti adımların atılmasını sağlayacaktır.

Aile temelli bakımda ekonomik durumu iyi olmayan ve kendi öz bakımını gerçekleştirmekte zorlanan yaşlının akrabalık bağı bulunan bir kişi tarafından bakım ve sorumluluğunun üstlenilmesi durumunda aileye her ay belli bir miktar nakit para transfer edilmektedir. Yaşlının aile içinde bakımında bakım veren ise genellikle kadınlardır. ASPB'nin raporuna göre yaşlılara bakım verenlerin %70'i kadınlardan oluşmaktadır (ASPB, 2017: 40). Fakat bakımı üstlenen kişilerin genellikle kadınlar olması özellikle feminist literatürde oldukça sık tartışılan bir konu haline gelmiştir. Çünkü bakımın enformel bir şekilde kadınlar tarafından verilmesi ve kadının çalışan kişi statüsünde tanımlanmaması hak kayıplarının yanı sıra toplumsal cinsiyet rollerini de pekiştirmektedir. Bakım işlerinin ailede kadınlara bırakılması kadının kamusal alandaki görünürliğini azaltırken, ev içi rollerini de yeniden üretmektedir.

Yaşlılıkla ilgili sosyal politikalarda son olarak sağlık alanına ilişkin konular yer almaktadır. Yaşlılık sağlık risklerinin ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak ekonomik harcamaların en sık olduğu dönemlerden bir tanesidir. Yaşlılıkta sağlık ve bakım

⁵ 2021 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı kurularak buradan ayrılmış ve bakanlığın adı tekrar değiştirilerek yeni adı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmuştur.

konularına olan ihtiyacın arttığı nicel verilerle desteklenmektedir. Sağlık hakkına erişim, eşit ve kaliteli bir hizmet alımı tüm vatandaşların kullanacağı hak temelli yaklaşımlardan bir tanesidir. Fakat Neoliberal dönüşüm yaşlıların (ve tüm halkın) sağlık hakkına olan erişimi ve aldığı hizmetleri de değiştirmiştir. 1990 yılında DB ile “Birinci Sağlık Projesi” imzalanmış, daha sonra bu durum Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) olarak isimlendirilmiştir. Sağlık alanına ilişkin bu reformların temel hedefi aile hekimliği, genel sağlık sigortası ve hastanelerin özelleştirilmesini veya işletilmesini kapsamaktadır (Belek, 2014: 181).

Türkiye’de sağlık hakkına erişim genellikle sosyal sigortalar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi 2008 yılından önce parçalı olan sistemde, yoksulluk sınırı altında olanlar Yeşil Kart uygulamasından faydalanmaktaydı. Parçalı sistemin SGK altında toplanmasından sonra da bu uygulama devam etmiş ve SDP ile SGK kapsamında bu kişiler diğer kamu sağlık sigortası olanlarla aynı sağlık hizmetlerine ulaşabilmiştir. SDP kapsamında gerçekleşen bu önemli dönüşüm hakkaniyet prensibinin kurumsallaşmasında önemli bir adım olurken, öte yandan program, hizmeti finansman eden ile sunanı birbirinden ayırdığı için başka türden dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Bu diğer dönüşüm piyasa unsurlarının sağlık alanına girmesi ile özelleşmenin önünün açılmış olmasıdır (Ağartan, 2017: 263-4). SDP’nin en son uygulaması olan şehir hastaneleri ise hizmette kalite sağlarken, şehirlerin dışına yapılmaları nedeni ile hastaların ulaşımını zorlaştırmaktadır. Özellikle engelli, gebe veya yaşlıların şehir hastanelerine ulaşmakta zorluk çekmesi hak kayıplarına sebep olabilecek niteliktedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki hastanelerde 65 yaş ve üzerine pozitif ayrımcılık kapsamında, muayene sırasındaki bekleme sürelerini azaltmak için öncelik verilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENT, KENTLEŞME VE MEKÂNSAL BİRİM OLARAK KAYSERİ

Bu bölümde kentin ve kentleşmenin sosyolojik tartışmasıyla birlikte yaratılmış ve inşa edilmiş bir özne olarak mekân, mekânın sunduğu habitus ve kimliği Kayseri merkezli olarak tartışılmak istenmiştir. Bölümde ilk olarak kent ve mekân sosyolojik açıdan tarihsel süreçte ele alınmış, mekânın kimlikli ilişkisine benzer şekilde yaşla olan ilişkisine de değinilmiş ve son olarak Kayseri'nin kimlikli özelliklerini şekillendiren hususlar tartışılarak, kentin geçmişten günümüze mekân bağlamındaki değişimleri ele alınmıştır.

3.1. Sosyolojik Tartışmalar Işığında Kent ve Kentleşme

Kent ve kır dikotomisinin bariz bir şekilde ortaya çıktığı ve modern kentin bir özne olarak yükselişi sanayi devrimi ile mümkün olmuştur. Bu yönüyle modern kent toplumları; ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal yapısıyla feodal kent toplumlarından ve kırsal alanlardan kökten ayrılırlar. Bu ayrılık “Sanayi Devrimi” ile birlikte pazar ekonomisinden piyasa ekonomisine geçiş ve rasyonalite ile ortaya çıkmıştır. Bu yeni durum toprağa dayalı geleneksel üretim tarzını ve mekânsal yapıyı kökten sarsmıştır. Keleş'e göre makineleşmenin ve rasyonelleşmenin sistemli ve geniş bir biçimde uygulanması ile birlikte zihniyet ve davranışların kapitalist üretim biçiminin istekleri doğrultusunda oluşması geleneksel kent yapısını dönüştürmüştür (2012: 33). Bu dönüşüm, sosyal teorinin kurucuları tarafından derinlikli olarak incelenmiş olsa da kent bu inceleme içerisinde nedensel analizin merkezinde bir özne olarak ele alınmamıştır. Bu süreçte sosyal teori kenti ve kentsel süreçleri açıklama gayreti içerisinde bir kuram inşa etmezken; özel mülkiyet ilişkisi çerçevesinde Marx, meşru egemenlik yapısı bakımından Weber ve iş bölümünün gerçekleştiği mekânsal küme anlamında Durkheim tarafından kent ikincil olarak temel kuramsal çerçevelerinin bir parçası olarak sınırlı seviyede yer almıştır. Max, Durkheim ve Weber açısından asıl mesele bir kent teorisi oluşturmaktan ziyade kapitalizmin gelişmesi ve sanayi çağı ile birlikte değişen toplumsal ilişkilerin temelini ve yönünü açıklayan bir teori inşa etmek olmuştur (Saunders, 2013: 16; Holton, 1999: 34). Kısaca

kent, bu türden önemli sosyal değişmelerin asıl sebebi olarak değil, bunların gelişimi üzerinde ikincil bir etki olarak ele alınmıştır (Saunders, 2013: 17).

Kentin ilk olarak toplumsal ve ekonomik değişimin bir bağımsız değişkeni olarak, bir dönüştürücü öznesi olarak ele alındığı tartışmalarına Simmel ve Tönnies'te rastlanılmaktadır. Simmel *Metropol Ve Zihinsel Hayat* isimli makalesinde şehre ilişkin belirli türden bireysellik tipinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu bireysellik insanı ayırtıran, farklılaştıran psikolojik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Şehir, sosyo-ekonomik ve mesleki anlamda gerek psikolojik temelleri gerekse hayatın keşmekeşliği ve çeşitliliğiyle taşra hayatıyla keskin bir farklılık içermektedir. Şehir hayatındaki bu farklılık taşraya oranla insanın daha farklı bir bilinç geliştirmesine neden olmaktadır. Çünkü taşra zihinsel ve duygusal anlamda ve hayatın akışı anlamında daha düzenli, sıradan, yavaş ve bilindiktir. Simmel ayrıca kullanım değeri ve değişim değeri kavramlarına da göndermede bulunmaktadır. Modern şehirlerde paranın mübadele değeri yani değişim değeriyle iş yapıldığını ve kent yaşamında duygusal ve samimi ilişkilerin ortadan kalkarak rasyonel ilişkilere evirildiğini, tıpkı insanın da bir para gibi, sayı gibi, nesnel, ölçülebilen ve değişim değeri içerisinde anlamı olan bir nesne gibi ele alındığını belirtmiştir (Simmel, 2000: 168-170).

Modern ve geleneksel hayat ayrımı üzerinden kentsel yapı içerisindeki toplumsal ve kültürel hayatın dönüşümünü ele alan bir diğer isim ise Tönnies'tir. *Cemaat ve Cemiyet* olarak Türkçeye çevrilen çalışmasında cemiyet tipi toplumun kentsel bir form içerisinde kültürel ve toplumsal dönüşümünü tartışmıştır. Cemiyet olarak tarif etmiş olduğu kentsel toplumsal hayatı, gayri şahsiliği ve rasyonel ilişki ağı ile tarif etmiştir. Simmel'de olduğu gibi Tönnies de kenti karmaşıklığı ve farklılıkları ile tartışmış (mesleki, kimliksel, sınıfsal) ve mübadele ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı bir mekânsal birim olarak ele almıştır. Tönnies kentsel bir form içerisinde cemiyet yaşantısında öne çıkan unsurları bireycilik, ikincil ilişkiler, "kapitalistik toplum" olarak nitelendirdiği ekonomik ilişki ağı ve siyasi bir örgütlenme olarak düşünmektedir (Tönnies, 2000).

Modern kent, bir analiz birimi olarak sosyal teorinin merkezine bugün adına Chicago ekolü denilen Park, Burges, McKenzie (Park ve Burgess, 2015) ve Wirth gibi isimlerin çalışmaları doğrultusunda girmiştir. Kent çalışmalarının öncü isimleri olan

teorisyenler doğada canlıların yaşadıkları çevreye dağılmaya ve farklı türler arasında ilişki kurmaya yatkın olduğunu ve bu bağlamda kentsel yerleşimlerin de bu ilkeye uygun olarak ortaya çıktığını belirtirler. Buna göre kentler rastgele değil çevrenin ve doğanın avantajlarına uygun bir biçimde seçilmiş bir mekânsal kümelenme olarak değerlendirilir (Giddens, 2012: 945). Bu çerçevede insan ve toplum tabiatının kendini gerçekleştirme süreci ekonomik ve toplumsal hayatlarını inşa etme süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan kentler Chicago okulu teorisyenleri tarafından “ekolojik kuram” yaklaşımı ile ifade edilmiştir. Bununla birlikte Louis Wirth (1938) “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kent” isimli çalışmasında kentin sadece mekânsal bir birim olmaktan öte kimi kültürel ve bir takım davranış örüntülerinin oluşturduğu toplumsal bir alan olduğunu, bir tür yaşam şekli olarak kırdan ayrıldığını belirtir. Bu yönüyle de kentin sosyolojik bir olgu olarak toplumsal hayatı yöneten, yönlendiren bir unsur olarak ele alındığı görülmektedir.

Kent sosyolojisi şehirleri modernitenin mekânları olarak görürken, kapitalist ekonomik sistemin şehirleri nasıl inşa ettiğini görmezden gelmiştir (Savage ve Warde, 1993: 34). Kent, 1970’lerden sonra Marksist literatür içerisinde de kendine önemli bir yer bulmuş ve kapitalizm Castells, Lefebvre ve Harvey gibi isimlerce kent, mekân ve sermaye merkezli olarak tartışılmaya başlanmıştır. Araştırmacılar; mekân, toplumsal süreçler ve kapitalist ilişki ağları arasındaki nedensel ilişkileri analize tabi tutmuşlardır. Mekânın bir meta olarak toplumsal üretimi ve toplumun da mekânsal yeniden üretimi içerisinde kapitalist kentin bir incelemesi kentsel çalışmaların önemli bir boyutu haline gelmiştir (Kaygalak, 2006: 27). Kenti yaratılmış bir çevre, bir ideoloji, kapital bir birikim süreci olarak ele alan bu yaklaşımlar mekânı; üretim ve yeniden üretim süreçleri, kolektif tüketim alanları, toplumsal hareketler, sermaye birikimi çerçevesinde ele almışlardır⁶.

Kent sorunsalını veya mekân meselesini tartışmaya açarken, bu tartışmaların temellerine inmek için sanayi devriminden sonra ortaya çıkan ve değişen toplumsal ilişkilerin (Lefebvre, 2017: 21; Torlak, 2016: 13) eşitlik ve özgürlük bağlamında yeniden ele alınması önemli bir adım gibi görünmektedir. Bu sebeptendir ki, tartışmanın

⁶ Bu isimler Lefebvre, Castells ve Harvey’dir.

temelinde kapitalizmin insanlık üzerindeki yıkıcı etkileri ve yabancılaşma biçimlerinin nasıl üstesinden gelinebileceği vardır. Elbette kapitalist sistemin işleyişine ilişkin en kapsamlı analizi Marx ve Engels ortaya atmıştır. Fakat onlar için kent, temel analiz birimi olarak ele alınmamış, burjuva iktidarının mekânı ve aynı zamanda da kapitalizmi ortadan kaldıracak sınıfı yaratacak bir mekân olarak ele alınmıştır. Marx ve Engels'in diyalektik yöntemini ve yabancılaşma kavramını kendilerine referans alarak, bu kavramlar etrafında kentin işleyiş biçimini analiz ederek, kente dair daha kapsamlı kuramlar ise Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey gibi Marksist kent kuramcıları tarafından geliştirilmiştir (Torlak, 2016: 13-15). Kente dair eleştirel bir bakış açısı ortaya koyan bu düşünürlerin ve daha sonrasında onları takip edenlerin Marksizmi kendilerine referans aldıkları, fakat aynı zamanda, Marksizmi eleştirmekle birlikte, onu daha ileri bir boyuta taşıdıkları, söz gelimi onun eksiklerini kapatarak, çağdaş kentsel meselelere eklemledikleri söylenebilir.

1970'lerde ortaya atılan bu tartışmalara göre, kent, kapitalizm içerisinde ayrı bir değişken olarak, oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü kent, bir yandan sermaye birikimin önünü açarken, öte yandan ise sınıfsal ve toplumsal çatışmalara zemin hazırlamaktadır (Merrifield, 2017: 25). Günümüz modern kentleri bir taraftan hızlı bir büyüme gerçekleştirirken, diğer taraftan da bazı gruplar veya kişiler için yeni mücadele alanları haline gelebilmektedir (Phillipson, 2010: 598). Bu sebeple kent aynı zamanda politik bir öznedir.

Kentin politik bir özne olarak ele alınması onun sermaye ve güç/iktidar ilişkilerinden bağımsız olarak ele alınamayacağını, bu ilişkiler çerçevesinde bir kent okumasını gerekli kılar. Bugün “marka kentler”, “küresel kentler” “dünya kentleri” olarak adlandırılan kentler ve bunların sahip olduğu kentsel düzenlemeler küresel sermayenin kent bağlamındaki yapılanmalarına işaret etmektedir. Özel sermaye ve iktidar ilişkilerine gömülü bir kentleşme deneyimi ise kentlerin kullanım ve değişim değeri, yabancılaşma, vatandaşlık hakları, kent hakkı, sosyal adalet, gibi bazı kavramları tartışmaya açmayı gerektirmektedir. Mekânın yapılanması mekânla sınırlı kalmamakta, sosyal ilişkilerin en derinlerinde kendini göstermektedir. Savage ve Warde'in de belirtmiş olduğu gibi kentlerdeki bölünmeler fiziksel bölünmelerden öte sosyal bölünmelere sebep olmaktadır (1993: 64).

Günümüz modern kentlerinde yaşanan kentleşme pratiklerinin sermaye lehine değiştiğine yönelik eleştiriler oldukça fazla çalışılan konular arasındadır; fakat konuya yaş bağlamında veya yaşlılar açısından yaklaşan çalışmaların ise eksik kaldığı görülmüştür. Finlay ve Finn'in de söylediği gibi, Neoliberal politikalarla birlikte ortaya çıkan son derece eşitsiz koşullar yaşlılar açısından da kentte olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir ve yaşlılığın sosyopolitik inşası, modern eşitsiz kapitalist kentleşme süreçleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan eşitsizlikler günlük hayatın ayrılmaz bir parçasıdır (2020: 2). Bu anlamda kentleşme literatüründe de bir boşluk olduğu düşünüldüğünde günümüz modern kentlerini anlamada önemli parametreler olarak görülen sermayenin kentleşmesi veya diğer bir deyişle, modern kentleri ortaya çıkaran sebeplerin tartışılması, yaşlıların kent mekânlarındaki deneyimini anlamada önemli veriler sunacaktır. Son dönem kentleşme pratiklerine yaşlılar açısından eleştirel bir bakışla yaklaşmak, *kentsel yaşlanmanın* toplumsal, politik ve ekonomik yönünü aydınlatacak, aynı zamanda da kentleşme literatürüne yaşlılık sosyolojisi bakımından bir katkı sağlayacaktır. Devam eden bölümde bir özne olarak mekânın ortaya çıkışı, mekânın bir kimliğe bürünmesi ve bununla birlikte Neoliberal politikaların kentlerdeki yansımaları ve son dönem kentleşme pratikleri eleştirel kent sosyolojisi olarak adlandırılan geleneğin temsilcileri etrafında tartışmaya açılmaktadır. Kent hakkı ve mekânın üretimi ise bu konuların merkezinde yer almaktadır.

3.2. Özne Olarak Mekân, Mekânın Kimliği ve Toplumsallık

Mekân modern dünyada cansız, ruhsuz, taştan, sabit, tarihsiz bir yapı olmaktan ziyade canlı, dönüşen, dönüştüren, tarihselliği olan, üreten, yeniden üreten bir birim olma özelliği gösterir. Mekân bazen bir kentin tamamına yayılan bir kültürel ve kimliksel özellik barındırırken bazen de bir mahallenin, bir sokağın hatta tek başına bir binanın tarihsel, toplumsal ve kimliksel göndermelerine sahne olabilir. Örneğin mahalle, çoğu zaman bir mekânsal birim olmaktan öte kültürel bir dünyaya göndermede bulunur. Bu haliyle mekân toplumsallığın, kültürel evrenin ve ilişkiler ağının kesiştiği bir düzlemi, sembolik evreni ve metaforu ifade eder. Alver mahalle, insan ve mekân üçlemesindeki ilişkiler ağını ise şu şekilde ifade eder:

“Mahallenin temeli, mekân ve insandır; mekân ve insanın/hayatın bütünleşmesidir. Ne sadece mekân ne de insandır; insan ve mekânın el ele verip dokuduğu yeni bir birlik, yeni

bir hayat sahnesidir mahalle. Mahalle inşası doğrudan insanın mekâna el vermesiyle mümkündür; bu bakımdan insan mahallenin temel taşıdır. Mahalle, hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortamdır. Gerçek bir yaşam alanıdır” (Alver, 2010, 117).

Mahalle, ben iken biz olduğumuz kültürel ve toplumsal dünyamızı imleyen sembolik bir coğrafya iken ev-yuva ise Bachelard’ın (1996) deyiimi ile bizi hem gökten inen fırtınalara karşı hem de yaşanmış olan fırtınalara karşı kollayanıdır. O’na göre ev-yuva hem beden hem ruhtur, insan varlığının ilk evreni, toplumsallığa ve dünyaya açılan kapıdır:

“Ev düşünce barındırır, düş kurarı korur... İnsana özgü değerleri bize benimseten yalnızca düşünceler ve deneyimler değildir. Düş kurmada, insanı tüm derinlikleriyle ortaya koyan değerler vardır... Düş kurma, kendi varlığından doğrudan yararlanır. Bu durumda düşün yaşadığı yerler imgelemimizde yeni kurduğumuz bir düşün içinde kendiliğinden yeniden kurulur. Geçmişte oturduğumuz evler içimizde ölümsüzleşmiş olduğundan, eski evlerin anılarını düş gibi yeniden yaşarız... Geçmiş, bugün ve gelecek eve farklı dinamikler kazandırır.” (Bachelard, 1996, 34-35).

Urry de benzer bir şekilde mekânın toplumsallığına göndermede bulunurken şunları belirtir. Alanlar, kasabalar, tarımsal bölgeler, ticaret alanları, alışveriş merkezleri, yollar, vb. sadece mekânsal bir yapının öğeleri ve insan faaliyetlerinin belirleyicileri olmaktan öte bizzat toplumsaldır, toplumsal olarak üretilmiştir ve toplumsal olarak yeniden üretilmişlerdir. Bu sebeple bir toplumsal alan içerisindeki anlamlı toplumsal nesnelerden ve bu nesnelerin karşılıklı bağlı bulundukları karakteristik biçimlerden ayrılamazlar (2018, 105). Mekânsal olan toplumsal olandan ayrılamaz, zira mekânsal ilişkilerin önemi toplumsal nesnelerin doğasına dayanır. Böylelikle Urry’ye göre yalın mekân yoktur, mekânsal ilişkiler ve mekânsallaşmalar vardır.

Stavrides, mekânı, toplumu içinde barındıran bir kap olarak değil toplumsal ilişkilerin, tarihin, hafızanın, habitusun şekillendiği, hayat bulduğu ve hayat verdiği bir özne olarak ele alınması gerektiğini belirtir. Bu anlamda insanlar mekândan gelip

geçmekle, barınmakla, tecrübe etmekle kalmaz aynı zamanda mekân aracılığıyla düşünür, var olur ve hayal kurar (2016, 11).

Kayseri, Hatay, Konya, Gaziantep, Bursa, Rize, Karabük kentleri mekânın bir tür toplumsal, ekonomik ve kültürel özellik ile anıldığı kentlere örnek olarak ele alınabilir. Kayseri, girişimci ve modern ekonomik sisteme eklemlenen yapısı ve muhafazakâr kültürel özelliklerini bir arada harmanlamış ve başarı elde etmiş bir kent olarak bilinir. Bununla birlikte işini bilen, ekonomik dengeleri gözetten, ekonomik çıkarlarını maksimize etmeye çalışan bir kültürel özellik Kayserililik olarak ele alınır. Kimsenin herhangi bir alışveriş esnasında pazarlık etmedeki yetisi ve ikna kabiliyeti sonrasında kişinin Kayserili olup olmadığının sorgulanması mekân ve mekânın ortaya çıkarmış olduğu kültürel habitusun en güzel örneklerinden biridir. Türkiye'nin neresinde olursa olsun söz konusu kültürel özelliğin Kayserililik olarak ele alınması ise mekânsal birimlerin uzam ve zamandan bağımsız doğasını ve kimliksel gücünü de ortaya çıkarmış olur. Diğer yandan Karabük kenti klasik bir sanayi kentine benzer şekilde fabrika etrafında kümelenen ve yoğunlaşan bir kent olma özelliği taşır. Hatay ise kimliksel farklılıkları bir arada yaşatan bir mekânsal kümelenme olarak karşımıza çıkar ve bu özelliği ile bir kent kimliği inşa edilir. O kimlik ise "hoşgörü kenti Hatay" olarak karşımıza çıkar. Bursa ise Tanpınar'ın deyişiyle mekânsallığın tarihsellik içerisinde kırıldığı bir kenttir. İki tarih vardır Bursa'daki mekânda. Biri Osmanlının kuruluş dönemine işaret eder öbürü ise bugüne. Tanpınar bu anlamda zamanı mekânsallaştırır. Bursa kentinin ruhunu külliyeler ve türbeler verir (Tanpınar'dan akt. Aslanoğlu, 2000, 233). Bu örnekler çoğaltılabilir.

Kent içerisinde farklı mekânsallıklardan ve farklı mekânsal öznelerden ve kimliklerden de bahsetmek mümkündür. Bu öznellik bazen sınıfsal bazen de kimliksel olma özelliği taşıyabilir. Modern kentlerin çeperlerinde ortaya çıkan yoksulluk mekânları olarak ele alınabilecek gecekondu, gettolar, banliyöler bir tür sınıfsal konumlanma içerirken, ekonomik tabakalaşmanın en altında kalan mekânsal birimler olarak ele alınır. Benzer şekilde kapalı siteler ise modern kenti bölen ve üst sosyo-ekonomik yapıdaki bireylerin barındıkları yerler olarak karşımıza çıkar. Bu sınıf merkezli mekânsal bölünme aynı zamanda bir tür kimlik ve kültürel farklılığı ve bu farklılıkların yarattığı bir tür habitusu da oluşturarak mekânsal birimlerin kültürel

unsurlarla sürekli birbirlerini dönüştürdükleri yeniden üretim sürecini doğurmuş olur. Mekân aynı zamanda bu dönüşümün bir aracısıdır. Benzer şekilde kimliksel kimi farklılıklar da sosyo mekânsal ayrışmanın tetikleyicisi olur. Bazen dini kimlikler ve mezhepsel farklılıklar bazen etnik kimlikler mekâna ruh veren bir özellik taşıyabilir. Hatay bu anlamda bir örnek olarak ele alınabilir. Sosyo mekânsal farklılaşmanın kimlikler üzerinden inşa edilmiş olduğu Hatay'da kent merkezi Antakya iki ilçeye ayrılmıştır. Bir tarafta Antakya öbür tarafta Defne merkezin iki ayrı yüzü haline gelmiştir. Defne alevi kimliği ve coğrafyasıyla Antakya'dan ayrılmaktadır. Ben ve öteki ayrımı her zaman mekânsal ve tarihsel bir yapı oluşturmaktadır.

Mekân; şekillendirici, yönetici, yönlendirici etkisi ile her zaman bir tür iktidarın görünen yüzü olma özelliği de taşır. İktidar ilişkilerinin düzenleyici mantığı mekân üzerinden kodlanır ve mekân ve toplumsallık bir dönüşüm ve etkileşim sürecinin parçası olarak hareket eder (Foucault'dan akt. Stavrides, 2016, 145).

Bourdieu'ya göre ise mekân zihinsel bir yapıdır. Mekânın fiziksel gerçekliği nesneleşmiş toplumsal mekânın bir görünümüdür. Mekân fizikselleşip ete kemiğe büründüğünde ise iktidarın nesnesi olmaktan kaçamaz. O toplumsal mekânın soyut bir mekân olduğunu belirtir. Mekân ekonomi, sanat, kültür, bürokrasi, gibi bir dizi alt alanlardan oluşur. Sembolik bir alan olarak mekân; faillerin bilinç ve iradelerini, pratiklerini ve yorumlarını yönlendirme ve belirleme kabiliyetine sahip objektif yapılarıdır (Akt. Gülhan, 2019, 112).

Mekânların kimlikleri olduğu gibi yaşlarının da olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin camiler yaşlıdır, fakat bunun yanı sıra alışveriş merkezleri daha gençtir, dinamikler. Parklar ise hem çocuktur hem yaşlı. Mekân, içinde yaşattığı ve var ettikleri ile bütünleşir, benzeşir, onlarla bir bütün olur. Mekân yaşamın ve insanın aynasıdır. Bu nedenle mekân meselesi yaş meselesine içkindir.

3.3. Yeni Kentleşme Sosyolojisi

Kent ve çevre konuları kapitalist toplumlarda hem toplumsal hem de politik anlamda önemli alanlardandır. Bu nedenle çoğu ekolojik konular pek çok siyasi aktörün temel ilgilerinin merkezinde yer almaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında çevresel tartışmalar insanların deneyimlediği gündelik hayatın nasıl örgütlendiğini

anlamak bakımından da önemlidir ve siyasi ve maddi koşullar arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturma özelliğine sahiplerdir (Castells [1978], 2014). Kentin nasıl bir anlama sahip olduğu ve farklı kesimler tarafından nasıl deneyimlendiği ise son zamanlarda bu çerçevede sosyal, politik ve ekonomik bakımlardan inşa edilmiş bir mekân olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Kentin sahip olduğu anlamın sosyal olarak üretildiğine işaret eden görüşler Lefebvre'in görüşlerinden hareketle mekânın da kapitalist üretim şekillerine içkin bir biçimde bir meta olarak ortaya çıktığına işaret eder. Bu nedenle mekân artık fiziksel ve coğrafi anlamıyla tartışılmaz, o kapitalist güçlerin üretiminin bir sonucu olarak değerlendirilir. Kent Lefebvre için politik bir anlama sahiptir. Lefebvre'in mekânın sosyal olarak üretildiği düşüncesi sonrasında ise Harvey ve Giddens gibi sosyal bilimciler tarafından benimsenmiş ve yeniden tartışmaya açılmıştır. (Savage ve Warde, 1993).

Lefebvre'nin bu bağlamdaki ekonomi politik düşünceleri ile gündelik hayatın nasıl anlamlandırıldığına dair fikirleri en kapsamlı şekilde "Kent Hakkı" olarak ifade ettiği kavramsallaştırmada görülebilir (Torlak, 2016: 18). Devam eden bölümde kent hakkına dair ilk olarak Lefebvre'nin görüşleri ve sonrasına Harvey başta olmak üzere ondan etkilenmiş diğer önemli isimlerin görüşleri bir arada değerlendirilmiştir.

3.3.1. Kent Hakkı

Fransız düşünür Henri Lefebvre'in kente dair görüşleri onun ünlü kitabı "*Şehir Hakkı*" ile başlar ve sonrasında yazmış olduğu Kentsel Devrim, Mekânın Üretimi gibi kitaplarla devam eder. Purcell'in ifade ettiği şekilde, Lefebvre'in çalışmaları gelecekte devlet, kapitalizm ve özel sermayeyi de aşan bir dünyanın olasılığına dair, bugünün toplumuna eleştirel bir yaklaşım sunar (Purcell, 2014). Lefebvre'in kent hakkı üzerine görüşleri, bugünün kente dair Neoliberal politikalarını, vatandaşlık haklarını, küreselleşmenin yine kent üzerine olan olumsuz etkilerini ve kapitalizmin kent mekânı üzerindeki olumsuzlukları tartışmak için iyi bir yol gibi durmaktadır. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği üzere kent hakkı, bir kentte yaşayan tüm vatandaşların kenti kendi ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürebilme, sahiplenme, katılma ve üretme hakkını ihtiva eder. Bu yüzden kapitalist sisteme karşı derin bir eleştiri içerir. Her ne

kadar Lefebvre'in kent hakkına dair düşünceleri en nihayetinde devleti ve özel sermayeyi de aşan ve tüm vatandaşların kendine ait olanı kullanma hakkını yeniden elde etmesini içeren radikal bir görüş içerse de, bugün bu anlamı genişletilerek, insan odaklı bir kentin imkânlarına işaret edecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Attoh'nun da belirmiş olduğu gibi, kent hakkı üzerine yapılan pek çok çalışma onu vatandaşlık hakkı, iş hakkı, yasal haklar, vb. gibi ele alabilmektedir. Bu yüzden kavramın bir esnekliği söz konusudur. Fakat tüm bu çalışmaların genel teması, içerisinde yaşadığımız kentlerin ve kentsel politikaların giderek daha az demokratik bir sürece doğru evrilmesidir (Attoh, 2011). Hatta o, kente dair tüm mekânsal ve politik talep ve istekler karşısında şemsiye bir kavram haline gelmiştir (Schmid, 2012). Bu çalışmada da Lefebvre'in kendi döneminde yazmış olduğu haliyle, orijinal metinlerde kavramın nasıl bir içeriğe sahip olduğu anlaşılmaya çalışılarak, yine kavramın taşıdığı potansiyelleri gün ışığına çıkararak, güncel kent sorunlarından bir tanesi olan kentsel yaşlanma konusu ile nasıl bir ilişkisinin olduğu tartışılacaktır. Kent hakkı perspektifi böylece kentte görünmez kılınan, sosyal dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya bırakılan, ayrımcılığa maruz bırakılan, ihtiyaçları ve istekleri konusunda görüşlerine başvurulmayan veya en fazla dolaylı yollarla başvurulanan bireylerin bir sesi olarak tekrar anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

1968 olayları sırasında Fransa'da Lefebvre tarafından üretilen *Şehir Hakkı* veya diğer bir adıyla kent hakkı düşüncesi, son yıllarda da en çok tartışılan konulardan birisi haline gelerek, küreselleşmenin dışlayıcı politikaları ve sosyal eylem için adeta bir çağrı haline gelmiştir. Kent hakkı ekonomik, sosyal ve politik baskılara karşı yürütülen birçok karşı çıkışın ve güçlü sosyal hareketlerin temel gerekçesi haline geldiği kadar, aynı zamanda kentteki dışlanma ve yoksulluğa dikkat çekmek isteyen, eleştirel bir kent teorisi arayışında olan akademisyenler ve aktivistler tarafından da başvurulanan bir kavramsal çerçeve haline gelmiş durumdadır (Brown, 2013: 957-8).

1960'lı yılların sonunda ortaya çıkan kent krizi, batı emperyalizmi, Vietnam Savaşı, ayrımcılık, ötekileştirilme gibi konularda olduğu kadar, günlük hayattan yabancılaşma, kentlerin modernizasyonu ve onların niteliklerinin yıkıma uğratılması ve kent yaşamından dışlanma gibi konular etrafında gerçekleşmiştir. Tüm bunların sonucunda daha farklı bir kent yaşamı için çaba gösterilmiş, bir uğraş verilmiştir.

Lefebvre'in düşüncesini harekete geçiren nokta bunlar olmakla birlikte, aynı zamanda onun esas düşüncesi, temel haklara ulaşma noktasında değildir. O daha fazlasını talep etmiştir: Tarih boyunca kamuoyunda tartışılmayan ve ihmal edilen, kentte yaşayan her kesimden insanın temel kaynaklara ulaşımı (Schmid, 2012: 42-43).

Lefebvre, 1970 yılında kaleme aldığı *Kentsel Devrim* isimli kitabına bir hipotez ile başlar. Bu, toplumun bir bütün halinde kentleşmesidir. Kent toplumu kavramsallaştırması toplumun bir bütün halinde kentleşmesini ifade etmektedir. Bu hipotez bugün gerçekleşmemiş; fakat gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir virtüel (sanal, gerçekleşmemiş) olarak ele alınır. Lefebvre'e göre kent toplumu tarımsal üretimi içine alarak yok eden veya tarımsal toplum üzerindeki hâkimiyetten doğan ve dolayısıyla sanayileşmeden doğan toplumdur (Lefebvre, 2014b: 7-8). Bu noktada Lefebvre'in şehir ve kent arasında yaptığı ayrım tüm çalışmaların kalbi gibi görünmektedir. Merrifield'ın (2017: 31-33) da bahsetmiş olduğu gibi, Lefebvre "şehir" kelimesini kullanmayı bırakmamız ve bunun yerine "kentsel toplum" kavramsallaştırmasını kullanmamız gerektiğini belirtir. Peki, O, kent toplumu ile neyi ifade etmek, nereye varmak istemektedir?

Kent toplumu ifadesinin bir kısaltması olarak "kent" tamamlanmış bir gerçeklik olarak değil, tam tersi, tamamlanmamış, henüz gerçekleşmemiş, potansiyel, bir virtüellik olarak anlaşılmalıdır. Yani yolun sonunda, mümkün olan şeydir (Lefebvre, 2014b: 21). Lefebvre'e göre çağdaş şehirler kapitalist bir mantaliteye göre işler ve o mekândaki her şeyi, hatta mekânın kendisini dahi bir metaya dönüştürerek, değişim değerini önceler. Böylece sanayi kapitalizmi kendisini hâkim bir anlayış olarak ortaya çıkarır (Purcell, 2014: 148-149). Buna karşılık kentler kamusaldır ve farklı insanların bir araya gelebileceği ve sosyal etkileşim kurabileceği (Mitchell, 2014: 37), anlam üretebileceği yerlerdir. Şehir bir form, kent ise bir süreçtir (Schmid, 2012: 45). Lefebvre'in kent ile ilişkilendirdiği ilişki türünü şehir üretmez, hatta tam tersine onu önler. Fakat buna rağmen, kent şehrin içinden doğacaktır. Onu ortaya çıkaracak toprak parçası şehirdir. Çünkü şehir, gerçek bir kenti hayal etmenin, ona ulaşmanın, onu ortaya çıkarabilmenin en iyi yoludur. İşte bu yüzden Lefebvre "şehir hakkı" kavramsallaştırmasını kullanır. Bununla birlikte kent, sadece kentleşme kavramına tekabül etmez, aynı zamanda kapitalist şehrin ötesine geçebilmeyi de ifade

eder. Şehir hakkı, mevcut kapitalist şehrin ötesine geçecek, kenti ortaya çıkaracak, radikal ve devrimci bir yoldur. Bu sebeple onun görüşleri ütopiktir. Bu yüzden kent bir virtüeldir; henüz gerçekleşmemiş ama gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir virtüel (Purcell, 2014). Şehirde baskın olan değişim değeri ise kentlerde kullanım değerini önceleyecektir. Bugün bu tanımlama “kent hakkı” olarak da karşılık bulmaktadır.

Lefebvre *Şehir Hakkı* isimli kitabında, şehirler üzerinden *kullanım değeri* ve *değişim değeri* kavramlarını yeniden ele alır. Buna göre kullanım değeri şehir hayatı, kentsellik ve kent zamanını ifade ederken; değişim değeri ise alınıp satılan mekânları, ürünleri, malları, yer ve işaretlerin tümünü ifade etmektedir (Lefebvre, 2017 [1967]:45). Ona göre şehirlerin kültürel, politik ve sosyal yaşamının merkezlerini ihtiva eden kullanım değeri sanayileşme tarafından manipüle edilmektedir. Bununla birlikte değişim değeri ile kentsel ürünlerin metalaştırılması pek çok kişiyi sosyal yaşamın dışına itmektedir (Brown, 2013: 958). Oysa Lefebvre’e göre kent hakkı üstün bir hak olarak ortaya çıkar: O özgürlük hakkı, toplumsallık içinde bireyselleşme hakkı, yaşam alanı ve mesken hakkıdır. En önemlisi yapıt (ouvre) hakkı, *katılım ve sahiplenme hakkı* da kent hakkının içerisinde yer almaktadır (Lefebvre, 2017 [1967]: 151). Fakat Lefebvre için kent bir sanat eseri, sanat çalışması gibi düşünülmelidir. Sanatçı ise günlük rutinleri kolektif bir şekilde işleyen kent sakinleridir. Bu sebeple kent mekânı değişim için bir meta olarak düşünülmez, o, içerisinde yaşayan bireyler tarafından günlük olarak üretilen ve yeniden üretilen bir eser olarak değerlendirilmelidir (Purcell, 2003: 578). Çünkü Lefebvre’e göre kent bir yapıttır (ouvre). Bu yapıt ise sanat eseri mahiyetindedir.

Şehrin bir ouvre (ince işlenmiş eser, yapıt) olması, kentin tüm vatandaşlarının katılımını gerektirir. Kentler farklılıkların mekânı olarak, farklı insanlar ve farklı gruplar tarafından birer mücadele alanıdır. Bu sebeptendir ki, kentte yaşayan farklı insanlar kamusal alana erişim için, şehre dair haklarını kazanmak için her daim birbirleri ile mücadele içerisinde. İşte bu mücadelen kolektif bir obje olarak, tüm vatandaşların katılım gösterdiği bir ouvre olarak doğar (Mitchell, 2014: 36-37). Böylece kent hakkı şehirde yaşamakla birlikte kazanılan bir haktır (Purcell, 2003).

Günümüzde ise asıl sorun *oeuvre*'nin kendisinin yabancılaşmasıdır. Çünkü ekonomik çıkarlar ve baskın sınıf, farklılıkları ortak yaşama tabi kılmakla ilgilenmez, şehri herkesin katılımıyla elde edilen bir yapı olarak görmez ve el konulan bir yapıya dönüştürür. Kent mekânları insanlar tarafından değil, insanlar için üretilir hale gelir. Fakat insanların daha fazlasına hakkı vardır (Mitchell, 2014: 38). Kentin bir *oeuvre* olması kent içerisinde yaşama, onu yeni bir yolla yeniden üretme ve yaşayanları kent hayatından yabancılaşmamasına işaret eder (Attouh, 2011: 674). Kentte yaşayan tüm bireylerin kenti oluşturmada aktif olma hakkı vardır. Bunun anlamı, kent sakinlerine karşı ve onlara rağmen, sermayenin çıkarına olacak şekilde kentlerin oluşturulması değil, fakat hep birlikte kentlerin oluşumuna aktif katılımıdır.

Bu bakış açısı Lefebvre açısından herkesi kapsayan bir kent yaklaşımını ifade eder. Farklılıkların bir karşılaşma mekânı olması anlamında kent, farklı insanların farklı ihtiyaçlarını karşılayabilen bir yerdir. Her bir farklılık ise kenti kendi ihtiyaçlarına göre değiştirip dönüştürebilmelidir. Böyle bir yaklaşım ise dışlanmanın aksine, tüm çeşitlilikleri içine alan, herkese karşı duyarlı ve ihtiyaca yönelik bir kent düzeninin oluşturulması anlamına gelir. Böylece kamusal alanda ve kent mekânlarında cinsiyet, ırk, etnisite, yaş, sosyoekonomik durum, özel mülkiyet, vb. üzerinden ayrışma yerine, herkesin bir arada olabileceği ve kendi isteklerini, görüşlerini ve ihtiyaçlarını ifade edebilecekleri katılımcı bir kent yaşamı mümkün olabilir. Topluluk içerisinde bireyselleşme ihtiyacı da, kenti sahiplenme de ancak bu şekilde oluşabilir.

Böylece kent hakkı, içerisinde yaşayan bireylere *sahiplenme hakkı* ve *katılım hakkı* olmak üzere iki temel hakkı verir. Sahiplenme hakkı ile Lefebvre özel mülkiyeti kast etmemektedir; sahiplenme hakkı, kent sakinlerinin kent içerisinde yaşama, çalışma, oynama, kendini temsil etme, karakterize etme gibi, şehri tam anlamıyla kullanımı ifade eder. Katılım hakkı ise bir kentin içerisinde yaşayan bireylerin karar verme süreçlerinde merkezi rol almalarını ifade etmektedir. Bu da mekânın üretimi noktasında aktif bir rolü beraberinde getirir (Purcell, 2003: 577-578). Kent hakkına eklemlenen sahiplenme ve katılım hakkı, gündelik yaşamda en basit bir etkinlikten daha karmaşık olan politik karar alma süreçlerine etkiye varıncaya kadar bireyin kent üzerinde aktif bir rolünün olduğunu vurgular. Bugün bu haklar özel mülkiyet ve kamusal olan arasındaki ayrımla birlikte bastırılmakta, karar alma süreçlerinde

sermayenin ve iktidarın önceliği ön plana çıkmaktadır. Şehir planlamacılığı ise bu ortamı yaratan araç olmaktan öteye gidememektedir. Sermaye ve emek arasındaki çelişki mekânsal boyutlarda tezahür etmekte, sokaklar, meydanlar ve çeşitli toplumsal mekânlar üretim ilişkilerine tabi olmakta ve bu süreç hem mekândan hem de bireyi kendi etkinliğinden yabancılaştırmaktadır. Sahiplenme ve katılım hakkından mustarip bir kent ise denetim, yabancılaşma, baskılama ve ötekileştirmenin bir aracı olmaktan öteye gidememektedir.

Lefebvre'e göre insan güvenlik ve serbestlik ihtiyacı, çalışma ve oyun örgütlenmesi, birlik ve farklılık, inziva ve karşılaşma, mübadele ve yatırım, bağımsızlık gibi bazı antropolojik temelli ihtiyaçları vardır. Ayrıca bunlardan hariç, enformasyon, sembolizm, hayal gücünü kullanma, oyuncu faaliyetleri gibi özel ihtiyaçlar da eklenir. Fakat şehircilerin dikkate almadığı ticari ve kültürel alt yapı ne bu antropolojik ihtiyaçları ne de özel ihtiyaçları karşılar (Lefebvre, 2017 [1967]: 119). Kent hakkı ise kent ve yaşam alanlarının kentli bireyler tarafından kullanılmasına olanak tanır. Lefebvre'e göre, insanın özgürleşmesi projesi mevcut alanların radikal bir biçimde değişime uğramasını gerektirmektedir. Kent hakkı şehirdeki etkileşim ve karşılaşma alanlarına erişim hakkını içerir. Bu sebeple şehir hayatı için temel bir nitelik taşıyan kullanım değeri ancak bu şekilde değişim değerini önceleyebilir (Mitchell, 2014: 39). Kent hakkı en nihayetinde içerisinde barındırdığı bireylere kenti, devletin ve kapitalistlerin yönetiminin ötesinde, kendi kendilerine yönetme ve dönüştürme noktasında radikal bir eylem fırsatı sunmaktadır (Purcell, 2014: 141). Bu nedenle kent hakkı hem bir haykırış (çığlık), hem de bir taleptir (Lefebvre, 2017: 132). Haykırıştır, çünkü gündelik hayatın derin bir krize girmesi sonucu çekilen acıya karşı bir tepkidir. Taleptir, çünkü içine girilen bu krizle yüzleşip, içine yabancılaşmanın olmadığı, anlamlı ve keyifli bir hayatı yaşamak istemektir (Harvey, 2015: 30).

Lefebvre'in kent hakkındaki düşünceleri pek çok akademisyeni, entelektüeli ve aktivisti etkilemiştir. Bunlardan bir tanesi ise İngiliz bir akademisyen olan David Harvey'dir. Harvey'in kent hakkı ile en temelde vurgulamak istediği nokta ise onun, bireysel bir haktan ziyade *kolektif* bir hak olduğudur. *Asi Şehirler* isimli kitabında Harvey (2015: 44) ekolojik anlayıştaki Robert Ezra Park'ın şehir tanımından hareketle, eğer şehirler nasıl bir insan olmak istediğimizle, ne türden toplumsal ilişkileri inşa

edeceğimizle, doğa ile olan ilişkimizde nelere değer verdiğimizle, ne türden ve nasıl bir hayat tarzına sahip olmamızla alakalı ise, kent hakkının kolektif bir hak olduğunu savunur. Ona göre kent hakkı şehir kaynaklarına erişimden çok daha farklıdır; o “*şehri gönlimüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır*”. Bu hak Harvey’e göre insan hakları içinde oldukça önemli olmasına rağmen, bir o kadar da ihmal edilmiş bir haktır. Lefebvre’nin kent hakkı düşüncesinin köktenci ve radikal bir duruş sergilediğine yukarıda değinilmiştir. Benzer görüşleri Harvey de paylaşmaktadır. Harvey kent hakkını elde edebilmek için kökten ve radikal bir değişimi şart koşturmaktadır (Harvey, 2015: 46).

Harvey kapitalist siyasetin sürekli artı değer üreterek genişlemesini ve kentlerin bu artı değeri üretmede merkezi bir rol oynadığını vurgular. Zira kentler hem ihtiyaçlarını karşılayabilmek için artı üründen faydalanırlar, hem de bu artı ürünü eritmek için bir mekân oluştururlar. Bu sebeptendir ki kapitalizmin gelişmesi ile kentleşme arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur (Harvey, 2015: 45-47). Kentleşme, sermaye birikiminin devam etmesini sağlayan “rasyonel peyzaj” görevi görür. Bu sebeple kentleşme ve sermaye birikimi el ele ilerlerken, para da sosyal bir güç aracı olarak mekânda ve zamanda hâkimiyet kurar (Harvey, 2016 [1989]: 42).

Son dönemde kentlerde yaşanan aşırı değişimler beraberinde yaşam tarzlarında da köklü bir değişmeyi getirmiştir. Kaliteli şehir yaşamı ise ekonomik durumu iyi olanlar açısından pahalı bir yaşam biçimi haline gelmiştir (Harvey, 2015: 56). Dahası yaşam kalitesinin kendisi Harvey için bir tüketim ürünü haline gelmiştir (Harvey, 2008: 31). Harvey’nin “yeni kentleşme” dinamikleri olarak adlandırdığı bu süreç, aşırı tüketim kültürünü, şehirlerin birer turizm ve kültür merkezi haline gelişini, inşası büyük şirketlerin elinde olan ve mantar gibi her yerde biten devasa alışveriş merkezlerini ve kentsel dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu, “*mülkiyet hırsından beslenen aşırı bireyciliğe dayalı neoliberal ahlakın, benliğin toplumsallaşması için model teşkil ettiği bir dünyadır*”. Bu dünyanın sonuçları ise şehirde yalıtılmışlık hissi, ötekileştirilme ve endişe halidir (Harvey, 2015: 56). Böylece insanların kim oldukları sınıfsal konumlarına ve ne kadar çok harcadığına göre belirlenmeye başlanmıştır. Yaşam mekanları statüyü, konumu ve prestiji yansıtan yerler haline getirilmiştir. Bunlar için ortaya çıkan rekabet ise hayat fırsatlarına erişimde belirleyici olmuştur

(Harvey, [1989] 2016). Böylece, neoliberal siyaset zengin elitlere sınıf iktidarını tekrar vererek, servet ve iktidar arasındaki büyüyen uçurum, kentlerin mekânsal formlarının tahribatına yol açmıştır. Kentler giderek, özelleştirilmiş kamusal mekânlar halini almaktadır (Harvey, 2015: 57). Aşırı birikim sermaye ve emek fazlalığını eritme arasındaki gerilime sebep olurken, bu gerilim aynı zamanda kapitalist kentleşmenin de temelini oluşturmuştur (Harvey, [1989] 2016: 43). Sermayenin kentsel yenileme aracılığıyla emilmesi, kentlerin kapitalist bir mantıkla dönüştürülmesi ise ilk başta yoksulları, yoksunları ve iktidarın marjinalleştirdiği kesimleri etkilemekte, buna mülksüzleştirme ve yerinden etme süreçleri eklenmektedir, böylece bu durum kapitalist kentsel süreçlerin merkezini oluşturmaktadır (Harvey, 2015: 58). Tüm bunlar sonucunda, küresel bir düzeyde sermayenin emilmesinde kentler kilit bir noktaya gelmiştir (Harvey, 2015; [1989] 2016). Bu durum hak ihlallerine sebebiyet vermiş, kitleler şehir üzerindeki her türlü hakta mahrum edilmiştir (Harvey, 2015: 56-65).

Bugün küresel bir boyuta ulaşan yeni kentleşme dinamiklerine karşı hem bir slogan hem de siyasi bir ideal olarak kent hakkı perspektifinden ortaya çıkacak bir direnişin temel argümanı, kentler üzerinden üretilen ve yine kentlerde emilen artı ürün üzerinde daha fazla demokratik denetim olacaktır (Harvey, 2015: 66-69). Kent artı ürünü hem üreten hem de bunun soğurulmasını sağlayan bir yer olarak, bugünkü toplumsal hareketlerin arkasında yatan sebebi ortaya çıkaracak potansiyele sahiplerdir. Harvey geleneksel proletarya yerine, günümüzde artık güvencesiz ve örgütsüz prekaryanın kenti üretmede önemli bir rolü olduğuna vurgu yapar. Kent bu koşullarda çalışan herkesin kolektif bir üretiminin sonucudur. Mekânların kendilerinin rant alanlarına çevrilmesi, mülksüzleştirme yoluyla sermaye birikiminin sağlanması, artık sadece fabrikada yaşayan, çalışma ortamında bulunan işçileri etkilemez, bu süreç yaşamın bütün bir alanını etkiler. İnsanların yaşadıkları mekâna, kendilerine ve emeğine yabancılaşmasını doğurur. Bu sebeple Harvey'e göre, bugünkü toplumsal hareketlerin temelinde bahsi geçen bu türden yeni kentleşme dinamikleri yatmaktadır. Bu sebeple hareketleri sadece işçi hareketi olarak değil, fakat temel yurttaşlık hakları bağlamında okumak yerinde olacaktır. Çünkü sınıf iktidarının devamı sadece fabrikalardaki çalışma ortamlarında gerçekleşmez, yaşadığımız şehirlerde de

gerçekleşir. Bu sebeple kent hakkı kolektif bir haktır ve işçilerde sınırlı değildir. Kent hakkı, şehri üreten ve yeniden üreten her türden kişiyi kapsar. O, kapitalist kentleşme süreçlerine karşı, yoksulluğu ve eşitsizliği ortadan kaldırmak üzere, herkesin sahip olması gereken bir haktır. Kent hakkına sahip olabilmek içinse kent yaşamını ve tabii ki insan yaşamını tahrip eden sermaye birikim süreçlerinin kentlerdeki yansımalarına ket vurulmalıdır (Harvey, 2015).

Modern kapitalist kentleri Marksist açıdan ele alan bir diğer önemli isim ise Manuel Castells'tir. Castells'in Marksist çıkış noktası onun Althusserci "sistem" anlayışında yatmaktadır. Althusser, Marks'ın "*alt yapı üst yapıyı belirler*" şeklindeki ekonomik determinizmini görelî özerklik kavramı altında, her yapının veya diğer bir deyişle sistemin kendine özgü özerk bir yapıya sahip olduğunu, bu sistemlerin birbiri ile ilişkili olduğunu fakat son kertede yine ekonominin başat bir belirleyici olduğunu belirtmiştir. Saunders'ın da belirtmiş olduğu gibi, Castells için kentsel sistem de bir bütün olarak sistemin kendisinden ayrı düşünülemez; o bütünün bir parçasıdır. Kentsel sistem, bir parçasını oluşturduğu toplumsal sistemin tüm düzeylerini ve unsurlarını içerdüğinden, bütün bir sistem teorisi kentsel sisteme uygulanmalıdır. Böylece kentsel sistem; kent yönetimine karşılık gelen politik düzey, kentsel simgesel terimine karşılık gelen ideolojik düzey ve üretim, tüketim ve takas şeklinde üç unsura ayrılan ekonomik düzey olmak üzere üç düzeyde şekillendirilebilir. Castells'e (1977) göre kentsel sistem, toplumsal yapının dışında bir şey değildir, onun bir parçası olarak yine toplumsal sistemi niteler. Castells'e göre kapitalist üretim sistemi bölgesel ölçekte işlediğinden, kentteki ekonomik düzeyin asıl işlevi tüketimdir (Saunders, 2013: 211-212). Castells kentsel mekânın özgünlüğünü kolektif tüketimin örgütlenme süreçleri ile açıklamaktadır (Gündoğan, 2014: 239): "*Kent meselesi, esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir: konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi*" (Castells, [1978], 2014: 16).

Kentsel sistemin özgül işlevi ise emek gücünün yeniden üretmek için tüketmektedir. İşgücü konut ve hastaneler, sosyal hizmetler ve okullar, serbest zaman olanakları ve kültürel tesisler, vb. gibi kullanım değerlerini tüketerek çalışma kapasitesini yeniden üretir. Bu sebeple kentsel sistemin özgül işlevi emek gücünün

yeniden üretilmesidir. Bunun sonucu olarak tüketim araçları hem kolektiftir hem de yalnızca belirli mekânsal birimler içerisinde yoğunlaşır. Kentsel alan ve işgücünün yeniden üretilmesi tüketim araçlarının devlet tarafından sağlanmasına bağlı olduğundan, kent sorunsalı politik bir sorunsaldır (Saunders, 2013: 212-215)

Burada Marksist gelenekten gelen kent sosyologları açısından önemli ve temel olan nokta, kentleşme ve kapitalist süreçlerin birbirine içkin olduğu ve kentin bizatihi kendisinin sermaye birikim süreçlerine gömülü bir meta haline geldiğinin düşünülmesidir. Sermaye ve iktidar ilişkilerine gömülü olarak üretilen ve yeniden üretilen kentlerde kapitalizm doğrudan yaşam alanlarına saldırmakta, bireylerde mutsuzluk, umutsuzluk, yabancılaşma, izolasyon, kültürel ve toplumsal dayanışma ağlarının tahribatı, ayrımcılık ve dışlanma gibi toplumsal açıdan olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Bu tahribat ise kendisini en bariz şekilde yaşam alanlarında, toplumsal mekânlarda, gündelik hayatın kendisinde göstermektedir. Sınıf temelli ayrışma, yaşamdaki diğer kategorilere de eklemlenerek başka türden ayrımcılığa ve dışlanmaya sebebiyet vermektedir. Sosyo-mekânsal alanlardaki dışlanma (exclusion) da bunlardan bir tanesidir. *Kent deneyimi*, içerisinde yaşayan bireylerin sosyal etkileşim biçimleri, onların mekânla ve doğayla kurduğu ilişki, kentleşme pratiklerinde gömülü güç ilişkileri ve yaşam alanlarının yeniden üretilmesinde saklıdır. Sermaye birikim süreçleri, mülksüzleştirme, soylulaştırma, kentsel dönüşüm ile birlikte insanlar yerinden edilerek, *mekân üretiminde* sahiplenme ve katılım hakkından dışlanmaktadır. Böylece kentin kendisine veya diğer bir deyişle kentin üretiminde karar alma ve yetki sahiplerinin de sermaye sahipleri olduğunu gösterir. Kimin nereye nasıl erişeceğine yani erişim hakkına da böylece neoliberal düzende iktidar ve sermaye sahipleri karar verir. Fakat bir yaşam alanı, karşılaşma alanı olarak kent, farklılıkları bir arada tutan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmakta, kolektif olarak ise herkesin emeği ile üretilmektedir. Bu sebeple emek veren kavramı işçilerden öte bir anlama taşınmalıdır. Kent hakkı da, kenti herkesin bir arada, Lefebvre'in deyişiyle adeta bir *oeuvre* gibi yaratmak, zaten kendinin olanı geri almaktır. Kent hakkı, sadece çalışma ile ilgili haklardan ibaret değil, temel bir hak olarak yurttaşlık, hemşerilik, vatandaşlık haklarına da içseldir. Kentte insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamak, bugün, nüfusun çok büyük bir kısmının kentlerde yaşadığı dünyada en temel

hak olarak düşünölmelidir. Joy’un da belirtmiş olduğu gibi, kent hakkı, hizmetlerin ve olanakların yeniden dağıtımındaki karar alma süreçlerine vatandaşların demokratik katılımını mümkün kılan geniş anlamdaki bir vatandaşlık yaklaşımını ihtiva eder (Işın, 2008’den akt. Joy, 2017: 46). Aynı zamanda kent hakkı insanların bulundukları sosyal ve coğrafi konumlardan kaynaklı olarak hizmetlere erişmelerindeki farklılığı vurgulayarak, bu hizmetlerin ve dağıtımının doğası gereğı de toplumsal olduğuna dikkat çeker (Joy, 2017: 46).

3.3.2. Mekânın Üretimi

Lefebvre’in kent hakkına dair düşönceleri onun *Mekânın Üretimi* düşöncesi ile birbirini tamamlayan özellikler göstermektedir. Belirli tarihsel koşullar içerisinde belirli insan ve gruplar tarafından oluşturulan ve üretilen kentlerde (Lefebvre, 2017 [1967]: 64) Lefebvre “üretim” kelimesini sadece maddi yapıların üretimi olarak değil, daha geniş anlamda, hem bunların hem de toplumsal ilişkilerin üretimi olarak ele alır. Bu bağlamda, tarih boyunca nasıl bilgi, kültür, sanat eseri, pratik nesneler ve benzerlerinin üretimi olmuşsa, şehirlerin ve mekânların da üretimi söz konusu olmuştur (Lefebvre, 2017 [1967]: 65).

Lefebvre “(*toplumsal*) mekân (*toplumsal*) bir üründür” sözüyle (2014a: 56) mekânın toplumsal bir ürün olmasına vurgu yapar. Lefebvre’in mekânın toplumsal bir ürün olduğu düşöncesine onun aynı zamanda politik bir ürün olduğu düşöncesi de eklenir. Bu sebeple o “*Mekânın Üretimi*” der (Elden, 2004: 93). *Mekânın Üretimi*’nde Lefebvre, henüz 1970’lerde, modernite kisvesi altında kentleşme sorunlarının doğduğunu; stratejilerin karların azamileştirilmesi olup, yaratıcılıktan ve rasyonaliteden mustarip, kütleli ve vahşi bir kentleşme ve inşaatın ortaya çıktığını söyler (Lefebvre, 2014a: 23). Çünkü mekân meta ve para gibi araçsal ve soyut somutlamalardan bir tanesidir. Üretilen mekân hem düşünce hem de eyleme bir aygıt görevi gördüğünden, üretim aracı olduğu kadar, aynı zamanda bir tahakküm, denetim ve güç aracı olma özelliğı de gösterir. Mekân toplumsal ilişkileri içerir (Lefebvre, 2014a: 56-57) ve o üretilir ve yeniden üretilir. Lefebvre mekânın üretimi ile sadece ekonomik şeylerin üretimini kast etmemektedir. Fakat bununla birlikte, ouvre’lerin üretimini, bilginin ve kurumların üretimi gibi, toplumu ilgilendiren her şeyin

üretimimi kastettiği üst bir felsefi kategoriye kast etmektedir (Elden, 2004: 94). Tam da bu yüzden mekân, bir mücadele alanıdır (Urry, 2018: 47).

Mekânın deneyimlenmesi noktasında ise Lefebvre üçlü bir kavramsallaştırma geliştirmiştir. Bunlar algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekândır (Ghulyan, 2017: 7). Mekân bu üç kavram ile üretilen dinamik bir süreçtir (Wanka vd., 2018: 37; Moulaert vd., 2018: 11). Peet'e (1998) göre algılanan mekân veya diğer bir deyişle mekânsal pratik, gündelik yaşamdaki çelişkileri barındır ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi mekânsal pratikte bir ön koşuldur (Doğan, 2007: 18-19). Mekânsal pratik sıradan insanların mekânı kullanması ve mekânda karşılaştıkları gündelik pratikler ve algılardır. Bu nedenle günlük rutinleri, bir mekânı sahiplenme biçimini veya o mekândan kaçınmayı, vb. gibi davranışları barındırır (Wanka vd., 2018: 37; Moulaert vd., 2018: 11). *Bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır* (Lefebvre, 2014a: 67). Bu sebeple mekânsal pratikler mimari, şehircilik, parkurların ve yerlerin düzenlenmesinde, gündelik hayat ve kentlerde kendisini gösterir ve buralarda analiz edilir (Lefebvre, 2014a: 410). Mekânsal pratikler fiziksel mekânı kapsadığından, mekânın doğrudan deneyimlenmesini sağlar ve bu nedenle de *algılanan mekân* olarak kavramsallaştırılır. Mekânsal pratik şehir planlama gibi disiplinlerin eylemleriyle ilişkili olduğundan *tasarlanan mekân* ile birbirine bağlıdır (Ghulyan, 2017: 22). Tasarlanan mekân veya diğer bir deyişle mekân temsili Peet'e (1998) göre iktidarın anlayış ve ideolojisinin bir karışımıdır ve toplumsal pratikte önemli rol oynarlar (Doğan, 2007: 19). Mekânın temsilleri mekânın bölgelere ayrılması, parsellenmesi ile insanların ve şeylerin mekândaki ayrım veya birleşiminde rol oynayan uygulama ve pratiklerdir (Ghulyan, 2017: 23). Mekânın temsilleri planlamacılar, bilim insanları, politika yapıcıları tarafından yapılan haritalar, modeller, planlar ve dizaynlardır (Wanka vd., 2018: 38; Moulaert vd., 2018: 12). Temsil mekânları ise tasarlanan ve algılanan mekânın bir araya gelerek ilişkilendiği bir kavram olarak (Kurtar, 2013: 213) orada oturanların, orayı "kullananların" mekândır (Lefebvre, 2014a: 68). Temsil mekânları orada olanlar tarafından pasif bir şekilde deneyimlenen, insanların mekândaki sembolleri veya işaretleri bilinçli olmadan algılamasıdır. Bu semboller o mekânda neyin yapıldığı neyin yapılamayacağı hakkında bir öngörü verir. Bu yüzden temsili mekân ve mekânsal pratik arasında oldukça güçlü bir ilişki vardır (Moulaert

vd., 2018: 12). Temsil mekânları yaşanan, somut mekânlardır. Bu üçü arasındaki diyalektik ilişkiler bir bütün olarak kentin veya mahalle, semt gibi kentin daha küçük parçaları açısından kamu ve yerel dinamikler arasındaki güç ilişkisine göre değişmektedir. Bununla beraber bu diyalektik ilişki bir taraftan rasyonel kapitalizm bağlamında tüm kentleri birbirine benzeştirirken, diğer taraftan ise yerellikleri mekânsal farklılık bağlamında parçalayarak *çelişik mekânın* ortaya çıkmasına sebep olur (Doğan, 2007: 20).

Mekânın üretimi yaklaşımı mekân temsili, temsil mekânı ve mekânsal pratikler aracılığıyla bir mekânın üretilmesini ifade eder. Bu nedenle buradaki vurgu, mekanın sabit, stabil ve önceden var olan bir varlık olduğu değil; farklı güç seviyelerindeki farklı insanlar tarafından sürekli olarak yeniden üretilen, yeniden inşa edilen dinamik bir süreç olmasıdır. Mekânın kim tarafından kullanıldığı, kim tarafından kullanılmadığı; kimler tarafından nasıl algılandığı; kimleri nasıl temsil ettiği gibi konular mekânın üretiminde dikkat edilmesi gereken temalardır.

Mekânın üretimi aynı zamanda sadece karar alma süreçlerine dâhil olmakla ilgili değildir. Bununla birlikte, temsil mekânlarını şekillendiren planlamacılar, bilim insanları ve karar alıcılar tarafından yapılan mekânsal kavramsallaştırmalarını da kapsar. Bu nedenle onlar mekânın üretimi ve mekânsal dışlanmada merkezi bir rol oynarlar.

Her ne kadar Lefebvre kent hakkı ve mekânın üretiminden bahsederken yaşlılara değinmemiş olsa da, bu düşünceler gerontologlar tarafından yaş dostu şehirler üzerine alternatif bir bakış sunmuştur. Yaş dostu şehirlere Lefebvre'nin mekân üretimi kavramsallaştırması açısından bakıldığında yaş dostu şehirler *mekânın temsiline* bir örnektir (Wanka vd., 2018: 38-39). Buna rağmen gerontologlar tarafından Lefebvre'nin mekânın üretimi noktasındaki üç kavramı yaşlılık bağlamında detaylı çalışılmamıştır (Moulaert, 2018; Wanka vd., 2018: 39). Bu çalışmanın özgün tarafını da bu nokta oluşturmaktadır. Devam eden bölümlerde bu konu detaylandırılacaktır.

3.4. Tarihsel ve Mekânsal Açıdan Kayseri

İçinden geçtiğimiz dönem kimliksel, sınıfsal, demografik kimi dezavantajların ortaya çıktığı ve dışlama-dışlanma pratikleriyle söz konusu eşitsizliklerin derinleştiği

bir zaman olarak tanımlanabilir. Sosyolojik çalışmalar ise belirtildiği gibi son dönemde mevcut eşitsizlikleri ve bu eşitsizlikleri yeniden üreten mekanizmaları sorgulamaya başlamıştır. Ekonomik eşitsizlik, yoksulluk, gençlik-genç işsizliği, engellilik, yaşlılık gibi birçok alan Durkheim'in belirttiği gibi *“toplumsal olguların nedeni yine başka türden toplumsal olgulardır”* önermesine uygun bir şekilde olgusal olarak tartışılmaktadır. Bu çalışmada ele alınan yaşlılık meselesi ise en temelde demografik değişim ve dönüşümün ortaya çıkarmış ve çıkaracak olduğu toplumsal değişimleri kentsellik ve kent yaşamı ilişkisi içerisinde anlama girişiminin bir parçası olmuştur. Dolayısıyla modernleşme sürecinin temel ayaklarından biri olan kentsel yaşam ve kentleşme olgusu demografik dönüşümün ve yaşlı nüfusun modern kentsel hayat içerisindeki durumu, yapısı ve dönüşümü analiz edilmektedir. Bu bakımdan gerek yaşlı nüfus bakımından Türkiye ortalamasındaki kentlerden biri olan gerekse kentsel yapısı, ekonomik ilişkileri, sanayi ve ticaretin yoğunluğu, küreselleşmeye olan bakış açısı, politik tutumu, vb. gibi sebeplerle “modern kent” tanımlamasına uyan Kayseri kenti çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Kayseri birçok bakımdan modernleşme sürecinin özelliklerini ve sonuçlarını bünyesinde yaşayan ve yaşatan bir kentsel forma sahiptir. Ayrıca Kayseri'nin politik ve kültürel yapısı adeta Türkiye'nin bir mikro formu olma özelliği taşımaktadır. Bu bakımdan Kayseri'yi anlamak ve çalışmak birçok açıdan Türkiye ölçeğini açıklama ve ona projeksiyon tutma anlamı taşımaktadır. Bu bölümde Kayseri'nin kısa kentsel tarihi ile beraber onu bir Orta Anadolu kenti olarak öne çıkaran yapısı ve özellikleri tartışılmıştır.

Kayseri, Kuzey-Güney ve Doğu-Batı kesişiminde Anadolu'nun ortasında önemli bir tarihsel derinliğe sahip olan ve Asurlulardan beri Anadolu'daki ticaretin merkezinde yer alan bir şehirdir. Dünya tarihinin ilk ticari belgelerinin de Kayseri'de yapılan kazılarda bulunmuş olması Kayseri'nin bugünkü girişimci ve tüccarlığa yatkın kültürel mirasının izlerini sunmaktadır (Cengiz, 2013: 77).

Roma döneminde Kapadokya eyaletinin başkenti olan Kayseri siyasal ve ekonomik yönden gücünü arttırmış, bölgenin geniş ticaret ağı ve imkânları sayesinde dönemin ticaret merkezi olarak kendini göstermiştir. İslamiyet sonrası Arap ordularının Anadolu'ya seferleri başlamış ve bu dönemde Kayseri Arap orduları ile Bizans arasında gidip gelmiştir. Ancak 1071 Malazgirt zaferinden sonra Selçuklu

akıncılarının ele geçirdiği ve merkez kent olarak öne çıkan Kayseri, Anadolu'nun kalbi olarak ortaya çıkmıştır. Karatepe, Selçuklular döneminde de ticaret merkezi olan Kayseri'nin Pazarören'de kurulan “Yabanlu Pazarı'na” sadece Anadolu'dan değil dünyanın dört bir yanından tüccarların geldiğini belirtir. Bugün olduğu gibi o zaman da şehrin belirli ürünlerde uzmanlaşmış çarşıları ve kaliteli imalat yapan zanaatkarları vardır. Dericilik, dokumacılık, demircilik ise o dönem için öne çıkan uzmanlık ve ihtisas alanlarıdır. Çarşılar ise ahiler ve lonca teşkilatlarınca denetlenip düzenlemiştir (Karatepe, 1999: 62-5).

Bayram, Ahi teşkilatının I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Selçuklu Devletinin yeniden yapılandırılması adına kurulduğunu belirtir. Ahi teşkilatı ilk olarak Kayseri'de ortaya çıkarken sonrasında bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Ahi teşkilatı emniyet, belediye, ticaret, esnaf ve zanaatkarlık, kültürel hizmetler olmak üzere birçok alanda faaliyet göstermiştir. (Bayram, 2001: 2)

Kayseri kentinin, Osmanlı döneminde Selçuklu dönemine nazaran daha geri planda kaldığı görülmektedir. Osmanlının yetiştirmiş olduğu en önemli mimar olan Mimar Sinan'ın Kayserili olmasına rağmen kentte Kurşunlu Camii ve Kapalı Çarşı dışında Osmanlı izlerine rastlamak çok mümkün değildir. Kent ve etrafı genel itibarıyla Selçuklu izlerini taşımaktadır. Kayseri ekonomik yapısı genel itibarıyla özellikle Selçuklu döneminde uluslararası ticaret yolları üzerinde olmasından da kaynaklı olarak ticaret ile var olmuştur. Bunun yanı sıra tarım alanında çok verimli olmasa da tahıl üretimi noktasında önemli bir merkez olmuştur. Tarla ve bahçelerin dönüştürülmesiyle de bağcılık, üzüm ve şarap üretimi ve çevre illere satışı yapılmıştır. Kayseri denince akla ilk gelen ürünlerden biri olan pastırma ve sucuk özellikle iç pazarda önemli bir ticaret kalemi olarak karşımıza çıkmaktadır. İhracatta ise baş sırayı Rum ve Ermeni halı tüccarlarının denetiminde yapılan halıcılığın aldığı görülmektedir. (Cengiz, 2013: 80-2).

Karatepe, Kayseri'de ilk nüfus sayımının Osmanlı zamanında 1520'de yapıldığını, bu dönemde Kayseri nüfusunun 38.798 olduğunu, nüfusun önemli bir kısmının da cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Ermeni ve Rum nüfusunun oluşturduğunu belirtmektedir. (Karatepe, 1999: 70). Osmanlı son döneminde patlak veren dünya savaşının ülkemiz açısından önemli sonuçlarından biri de Ermeni tehciri ve gayrı

Müslim azınlıklara yönelik nüfus mübadeleleri olmuştur. Anadolu'daki gayri Müslim nüfus 1914 yılında yüzde 20 civarında iken bu oran 1927 yılında yüzde 1'e düşmüştür. Bununla birlikte Türkiye'de kentsel nüfus azalırken bu durumun önemli ekonomik sonuçları da olmuştur. 1915 yılında Türk sanayisindeki sermaye payları 3 etnik grup özelinde; Türk: %15, Ermeni %20 ve Rum %50 şeklindedir. Cengiz'e göre Kayseri açısından oluşan sonuç şu şekilde özetlenebilir; azınlıkların ticaret konusundaki üstünlükleri, girişimci özellikleri ve bununla birlikte terzilik, mobilyacılık, ayakkabıcılık gibi el becerilerine ve zanaatlara dayalı üretim faaliyetleri kentteki etnik çeşitliliğin azalmasıyla yok olmaya yüz tutmuştur. Anadolu'da Müslüman Türk girişimcilerin gayrimüslimlerin boşalttığı yeri doldurmaları ancak 1980'lerde mümkün olmaya başlamıştır (Cengiz, 2013: 86).

1926'da açılan uçak fabrikası, Sümerbank, Hacılar elektrik sanayi, Kayseri şeker fabrikası, Türkiye'deki emsallerine göre önemli bir alana ve güce sahip olan Organize Sanayi Bölgesi (OSB) gibi tarihsel olarak sanayi alanında önemli gelişmelere sahne olan Kayseri ilerleyen yıllarda özellikle ESI raporunda “kanepe devrimi” olarak ifade edilen 1950'lerin sonunda ufak bir atölye olarak başlayan Boydaklar grubunun kurmuş olduğu İstikbal ve Bellona markaları uluslararası önemli bir güce sahip olmuş ve yurt dışında 70'ten fazla ülkeye mobilyalar ihraç edilmiştir. Boydakların dışında İpek mobilya da gerek yurt içinde gerekse yurt dışında önemli bir pazar oluşturmuştur. Tekstil alanı da mobilyadan sonra önemli bir sanayi kolu olarak ortaya çıkmıştır. Amerikalı kot üretici Levi Strauss'un Avrupa'da tedarikçi arayışının bir sonucu olarak Emin Molu ve ekibi aldıkları destek ile birlikte ilk üretimi 1986 yılında gerçekleştirmiş oldukları ve son derece başarılı olan üretimleri yeni Jean kumaşı büyük yankı uyandırmıştır. Böylelikle Kayseri Levi's ürününün Avrupa'daki üç tedarikçisinden biri olmuştur (ESI, 2005). Mobilya dışında Kayseri sanayisinde öne çıkan sektörler ise; tekstil, gıda, kimya, metal, maden, elektrondur (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 39).

1980'lerin sonundan itibaren Anadolu özellikle ekonomik anlamda önemli bir atılım göstermiş, Anadolu Kaplanları tanımlamasıyla bir takım Anadolu kentleri sınıfsal bir hareketlilik yaşamıştır. Anadolu Kaplanları denince akla ilk gelen kent

Kayseri olmaktadır. Kayseri, tarihsel çizgisine paralel bir şekilde Anadolu'nun tekrar güç kazandığı bir dönemde ticaret ve girişimci gücüyle yine başı çekmiştir.

Kapitalizm her ne kadar küreselleşme ile beraber düşünülse de kapitalizmin, sermayenin mekânsal boyutu açısından kentsel dinamikler-yerellikler üzerinden yeniden kurgulandığı bir dönem olarak 1980 sonrası kentsel ve bölgesel gelişmelere sahne olmuştur. Tokyo, Londra, İstanbul gibi megapoler üzerinden dünya kenti olma yarışı ya da bölgesel kimi özelliklerin ön plana çıkarıldığı merkez kentler inşası neoliberal dönemin önemli bir çıktısı olarak görülebilir. Anadolu kaplanları, Kayseri'nin bölgesel konumu ve yükselişi bu sürecin bir parçası olarak düşünülebilir. Doğan, 1990'larla birlikte Anadolu kentlerinin özellikle yoğun ve ucuz iş gücü sayesinde büyüme sürecine girdiklerini belirtir, ayrıca bu büyümeye kaynaklık eden temel nedenin ise neoliberal politik ekonominin ve küreselleşme politikalarının yeni söylemi olan “kentler üzerinden kalkınma”, “yarışan yerellikler” gibi yeni politik söylemin etkili olduğu belirtilmiştir. Yerellik ve kentsel dinamikleri hareketlendirmek Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırlamış olduğu planlar çerçevesinde de stratejik bir hamleye dönüşmüştür (Doğan, 2007: 61).

Kayseri kentinden söz edildiğinde ekonomik gücü ve muhafazakâr kimliği ön plana çıkmaktadır. Ekonomik gücü perçinleyen olgu genel itibariyle girişimciliğe ve ticari zekâyâ dayandırılmaktadır. Bu ticari zekâ ise sadece kent içerisinde değil Türkiye genelinde “Kayserililik” olarak beliren bir uyanıklık, ticari kabiliyet, beceri olarak ortaya çıkmaktadır. Keyman ve Koyuncu Lorasdağı Kayseri'nin küresel ölçekte ayakta kalmasının devlet desteğinden ziyade teknolojik alandaki gelişmelerin takip edilmesine ve öz kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasına bağlamaktadır (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 37). Son teknolojik trendlerin Erciyes Teknopark tarafından yakından takip edildiği ve Erciyes Teknopark'ın “Türkiye'nin teknoloji üssü olma” söylemleri (<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/erciyes-teknopark-genisliyor/1955898>, 2020) kentin sadece Türkiye'ye değil dünyaya açılmayı hedeflediğini de göstermektedir. Bununla birlikte dayanışma, yardımlaşma ve muhafazakâr değerleri benimseme Ahilik geleneğinin bir temsilcisi olarak kentin ekonomik gücü ile kültürel ve ahlaki değerlerin bir arada ve birbirini destekleyici bir mekanizmaya dönüştüğü söylenebilir.

Kayseri, toplumsal ve ekonomik değişimin yani modernleşmenin hem yerel hem de küresel boyutları itibariyle tartışılabilirliği önemli bir zemin oluşturmaktadır. Modernleşme süreci açısından Kayseri ekonomik ve kültürel hayatın beraberce ve eklemlenerek sürdürüldüğü önemli bir durak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan birçok çalışmanın ve araştırmanın da konusu olmuştur. Bu tartışmanın esasları özellikle toplumsal hayat içerisinde din-dindarlık ile ekonomi-ekonomik girişim arasında bir mesafenin varlığından hareket eder. Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyetin kendi burjuvazisini yaratma girişimi olarak ele alınan kimi çabalar, Osmanlı'da ticaretin, zanaatın, sanayinin gayri Müslimler elinde olmasından kaynaklanmaktadır. Müslümanların inanç gereği ticaretten ve parasal ilişkilerden uzak durduğu gibi bir anlatıya sıklıkla rastlanmaktadır. Fakat Kayseri tüm bu tarihselliği kıran bir kent dinamiği olarak tartışılmaktadır. 2005 yılında European Stability Initiative (ESI) tarafından yapılan “İslami Kalvinistler: Orta Anadolu’da Değişim ve Muhafazakârlık” isimli araştırma Avrupa kapısında olan Türkiye’nin özellikle Müslüman kimliği ile kalkınmacı, girişimci ve modernleşme dinamiklerine uygun bir toplumsal ve ekonomik hayatı yansıtan örnek olarak Kayseri bir prototip olarak araştırmanın örneklemini olmuştur. İslami Kalvenizm tanımlaması ise yurt içinde ve yurt dışında önemli tartışmalar yaratmıştır. Bu tanımlamanın kaynağı olarak bilindiği üzere Weber “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu” adlı eserinde kapitalizmin ortaya çıkışına kaynaklık eden dini ve ahlaki yapıyı çözümlemeye ve kapitalist ekonominin çok boyutlu bir sentezini yapmaya girişmiştir. Weber bu eserinde kapitalist ekonominin yani modern ekonomik rasyonalitenin ortaya çıkmasında irrasyonel etkilere bahseder. Dolayısıyla ekonomik bir çıktı olarak kapitalizm sadece ekonomik ilişki ağının bir unsuru olarak karşımıza çıkmamakta, Protestan etiği ve püriten ahlak gibi ahlaki öğretilerin de kapitalizmin ortaya çıkışındaki önemine gönderme yapmaktadır. Yani maddi olmayan unsurlar maddi unsurları ortaya çıkarmakta ve dönüştürmektedir.

Söz konusu çalışmadan ilham alarak Kayseri’nin muhafazakâr kimliği ile ekonomik olarak gelişmiş ve girişimci kültürel özelliğin bir aradalığı sebebiyle Protestanlık ile en azından Kayseri’deki şekli ile Müslümanlığın ekonomik alandaki başarıları açısından bir birliktelik olduğu tartışmanın esasını oluşturmaktadır. Cengiz

(2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada tartışma bu esas üzerine kurgulanmış ve “Kalvinist İslam” tanımlamasına karşı çıkmıştır. Zira Kayseri’de Protestan ahlakı ya da püriten ahlakın emrettiği dünyayı tanrının şanını yüceltme ve ibadet etme olarak çalışmanın kutsanması olgusuna Kayseri’de ya da İslam’ın farklı anlayışlarında bu boyutuyla varlık kazanmadığı söylenebilir. Neden-Sonuç ilişkisinin nasıl kurgulandığı ve toplumsal zeminde dini hayatın ve ekonomik gerçekliklerin nasıl ele alındığı Kayseri açısından özerk bir alan olarak tartışılmalıdır. Kayseri’de ilahi bir amaç için ekonomik faaliyette bulunma gibi bir anlayışın, çabanın ve amacın olmadığını fakat dinin toplumsal hayattaki etkileşim ve dayanışma dinamiklerinin etkilerinin görüldüğü ve ekonomik başarıda da bunun etkili olduğu söylenebilir.

Türkiye’de 1990’lardan bu yana inşaat-emlak sektörü üzerinden neoliberal muhafazakâr kentleşme pratiklerinin hız kazandığı görülmektedir (Gürbüz, 2018). Kayseri’de ise kentin bu dönemde oluşturduğu sermaye birikimi mekânsal yapılanma üzerinde yöneltilmiştir. Fakat buradaki ekonomik gelişmişliğin aksine yaşanabilirlik ve birlikte yaşama standartları bakımından Kayseri beklenen gelişmeyi göstermemiştir (Kılınç ve Zengin, 2012: 28; Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 40-1). Kayseri’nin 2009 yılında yaşanılabilirlik açısından Türkiye’de 19. sırada olduğu belirtilirken⁷ (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 40), bugün TÜİK’in illerde yaşam endeksi verilerine göre Kayseri genel değerlendirmede 49. Sıradadır. Ancak bu araştırma genel değerlendirmenin yanı sıra konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olmak üzere toplam 11 alt bölüm içermektedir. Kayseri bu araştırmada alt bölümlerden yaşam memnuniyeti açısından 53.; sosyal yaşam açısından 55.; ve çevre kıstası açısından ise 60. sıradadır (TÜİK, 2015)⁸. Bu nedenle Kılınç ve Zengin Kayseri’nin elindeki ekonomik imkânlarla kültürel özellikleri arasında *sorunlu bir ilişki* kurduğunu düşünmektedirler. Muhafazakâr bir yapılanmanın mekânsal pratiklerini yansıtmakla birlikte, bazı değerleri muhafaza etmekteki başarısızlığı

⁷ Araştırmacılar bu kriterleri CNBC-e Business Dergisi’nin Eylül 2009 yılına göre belirlemişlerdir. Burada yaşanabilirlik ölçütleri ekonomi, sağlık, eğitim, güvenlik, kent hayatı, kültür ve sanat kıstaslarıdır.

⁸ TÜİK’in illerde yaşam endeksine dair yaptığı en güncel araştırma bu tarihte olduğundan ve daha ileri bir tarihte daha kapsamlı bir veri bulunmadığından buradaki veriler dikkate alınmıştır.

araştırmacılara göre Kayseri'yi özel bir vaka haline getirmektedir. Tarihi ve kültürel değerlere olan bağlılığa rağmen, Kayseri bu bağlılığını kentsel mekânda korumakta zorlanmaktadır. Araştırmacılar Kayseri'nin göze çarpan en belirgin özelliği olan sosyo-ekonomik anlamdaki bu çelişkisini son yıllarda kentte meydana gelen değişimlerle yaşam kalitesi bağlamında ele almışlardır (Kılınç ve Zengin, 2012: 28-42). Buradan Kayseri'nin neoliberal muhafazakâr kentleşme pratiklerinin mekânın üretimi ve yaşam kalitesi arasında bir tür çelişki ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Buradaki durum bu çalışmada yaşlılar özelinden değerlendirilmek istenmiştir. Gelenek ve muhafazakâr değerler söz konusu olduğunda bu değerleri nesilden nesile aktaran yaşlılar, neoliberal kentleşme pratiklerinde çoğu zaman görmezden gelinen özneler olmaktadır. Kent özelindeki bu çelişki böylece yaşlılık bağlamında da okunabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YENİ KENTLEŞME SOSYOLOJİSİ VE GERONTOLOJİ ARASINDA BİR KÖPRÜ

Bu bölüm, önceki iki bölümde ele alınan yaşlılık ve yeni kentleşme sosyolojisini ortak bir paydada bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Gerontolojiye dair yöneltlen en klasik eleştirilerden bir tanesi, bu disiplinin veri açısından oldukça zengin olmasına rağmen, teori açısından oldukça zayıf kalmış bir disiplin olduğudur (Birren, 1999: 459; Moulaert, vd., 2018, 9; Wahl ve Wiesman, 2003: 621). Bugün bu eleştiriler mekân gerontolojisi bağlamında da görülmektedir. Özellikle kent ve yaşlılık arasında başarılı bir kuramsal bağın oluşturulamadığı sıklıkla dile getirilmeye başlanan bir vurgudur. Bu nedenle kentsel yaşlanma üzerine çalışmalar yapan pek çok araştırmacı kent sosyolojisi ile gerontoloji arasında kentleşme sosyolojisinden gelen ortak bir damar olduğunu, fakat bu konunun hem kent hem de gerontoloji literatüründe eksik kaldığını ifade ederler (Finlay ve Finn, 2020; Moulaert vd., 2018; Phillipson, 2004; Wanka vd., 2018). Yaşlı nüfus oranı kentlerde artarken, yaşlı ve mekân arasındaki ilişki genellikle görmezden gelinmektedir. Bu durum “mekânın kör noktası” olarak isimlendirilmiştir (Finlay ve Finn, 2020). Bugün modern kentler ve yaşamın ilerleyen yıllarındaki mücadele alanlarına dair daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmasına rağmen hala kent sosyolojisi ve gerontoloji arasında sistematik bir ilişki oluşturulabilmiş değildir (Phillipson, 2004; 2010). Oysa kent sosyolojisi ve gerontolojinin karşılıklı olarak birbirine öğreteceği çok şey vardır (Wanka vd., 2018).

Bu minvalde bölüm, kentsel yaşlanmaya ilişkin temel vurgular ve istatistiki veriler hakkında da bilgi vererek, mekân gerontolojisinin doğuşu ve sonrasında bu alanda oraya çıkan yeni tartışmaları içermektedir. Mekân gerontolojisine dair en son tartışmalar eleştirel gerontoloji disiplininin yola çıkarak çalışmanın kurmaya çalıştığı disiplinlerarası bağ için bir temel oluşturmaktadır. Bu nedenle eleştirel açıdan mekânın gerontolojisinin nasıl yapılabileceği ele alınmıştır.

4.1. Demografik Dönüşüm ve Kentsel Yaşlanmaya Dair İstatistiksel Veriler ve Mekânın Gerontolojisi

Demografik dönüşüm ve kentleşme yirmi birinci yüzyılın ön plana çıkan önemli sosyal olguları arasındadır. Doğumda beklenen yaşam süresinin artması ve teknolojiye gelişmelere paralel bir şekilde geçtiğimiz yüzyıllara göre ortalama ömrün uzaması yaşlı nüfus oranının daha yüksek seviyelere ulaşmasını sağlamıştır. Kısaca *demografik dönüşüm* olarak ifade edilen bu durum “yaşlı” olarak tanımlanan 60 yaş ve üzeri nüfus oranının toplam nüfus oranındaki artışıdır.

Demografik dönüşüm genç olsun, yaşlı olsun, bir bütün olarak toplumun tüm katmanlarında doğrudan veya dolaylı yollarla değişim yaratma potansiyeline sahiptir (Moore ve Pcey, 2004: 6). İkinci Dünya Yaşlılık Asamblesi (SWAA) verilerine göre şu anda yetişkinlik dönemini yaşayan genç nüfus, 2050 yılında nüfusun %20’sini oluşturacak yaşlı nüfus içerisinde yer alacaktır (2002: 15). Demografik dönüşüm karşısında çoğu ülke kendi politikalarını uygulamakta ve geleceğe dair yeni adımlar planlamaktadırlar. Ulusal aktörlerin yanı sıra, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Yaşlılık Asamblesi (WAA) gibi uluslararası kuruluşlar da bu konuda çeşitli araştırmalar ile belli aralıklarla strateji planları yayınlamakta ve nüfus yaşlanması karşısında hem farkındalık oluşturmaya hem de ihtiyaçlara yönelik öneriler sunmaya çalışmaktadır. Örneğin yaşlılık asamblelerinden ilki 1982 yılında Viyana’da toplanmıştır. İkincisi ise yirmi yıl sonra 2002 yılında Madrid’te toplanmıştır⁹. Her iki toplantıda yaşlanmaya ilişkin önemli kararlar alınmıştır. Dünya Sağlık Örgütü ise en son 2007 yılında yaş dostu kentlere (YDKT) dair bir çerçeve sunmuştur. Hem WHO’nun YDKT programı hem de SWAA’nın son toplantısı kentlerde yaşlanmaya dikkat çekmektedir.

Artan yaşlı nüfusun çoğu bugün kentlerde yaşamaya başlamıştır. Gelecek yıllarda küresel boyutta yaşlı nüfusunun bir milyarı geçeceği ve %70’inin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (Arun, 2020: 1). WHO’nun (2007: 1-2) YDKT için bir rehber niteliği taşıyan bildirisinde de şehirlerin büyümesi ile beraber 60 yaş ve üzeri nüfusun aynı anda büyüdüğü vurgulanmıştır. Şu anda dünyanın yarısından fazlası

⁹ İkinci toplantıda alınan kararlar “Madrid Planı” olarak da isimlendirilmektedir.

kentlerde yaşıyor olmakla birlikte 2030 yılına gelindiğinde dünyanın üçte ikisi kentlerde yaşıyor olacak (Moulaert ve Garon, 2016) ve yirmi birinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerin çoğu büyük oranda kentleşmiş olacaktır (Phillipson, 2010: 597).

Tüm bunlardan hareketle, kentleşme ve kentlerdeki yaşlı nüfus oranının artışı sosyolojik bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Artan yaşlı nüfus oranıyla birlikte kentlerde ekonomik, kültürel, toplumsal, mekânsal, vb. pek çok değişim kaçınılmaz olmaktadır/olacaktır. Zira yaşlılık işitme ve görme kaybı, kas dokularında değişme ve denge kaybı gibi fiziksel değişimlerin (Kalinkara, 2017: 232) ve yanı sıra Demans Alzheimer gibi bilişsel olarak gerilemelerin yaşanabildiği bir dönem olduğundan kentte yaşayan yaşlılar için mekânın nasıl organize edildiği büyük bir öneme sahiptir. Kentlerde yaşayan yaşlı nüfusun artışı kent mekânlarında birtakım düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Bu durum ise yaşlılığa dair güncel çalışmaların kent, kentleşme ve mekânsal çevre bağlamındaki önemini göstermektedir. Çünkü Esendemir'in (2016: 411) de belirttiği gibi yaşanan çevrenin yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı ve özellikle sağlık durumlarından kaynaklı ihtiyaçları gidermeye ilişkin bir çevrenin nasıl oluşturulabileceği, yaşlılığa ilişkin son dönem tartışmaların başında gelmektedir.

Yaşlanma ve mekânsal çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalı olan mekân gerontolojisi veya diğer bir adıyla coğrafi gerontoloji, gerontoloji çalışmalarının daha spesifik bir alt bölümünü oluşturan disiplindir. Yaşlılığın ekolojisi olarak da anılmaktadır. Mekân gerontolojisi beşeri coğrafya ve sosyal gerontolojiyi birleştiren özel bir alan olarak son yıllarda ilgi çekmeye başlamıştır (Wahl ve Lang, 2003: 7). Mekân gerontolojisi yaşlılar ve onların ihtiyaç ve tecrübeleri ile ilgili sosyo-mekânsal durumları arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır (Lui vd., 2009; Wiles, 2005; Wahl ve Weisman, 2003; Kendig, 2003; Phillipson, 2004;). Fakat o, fiziksel bir perspektife vurgu yapmaktan ziyade, bunun yanı sıra sosyal ve kültürel formlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi de vurgulamaktadır (Esendemir, 2016: 415; Simpson, 2010: 17; Wanka, vd., 2018: 28). Kısaca mekân gerontolojisi, insanın içerisinde yaşadığı ve kendisini sarıp çevreleyen mekânın bireyin kendisini ve kültürünü anlamlandırması üzerindeki etkisini (Peace vd., 2006: 8) incelemektedir.

Yaşlıların çevre ile olan etkileşimlerini inceleyen disiplin olan mekân gerontolojisi ilk olarak 1970’lerde yaşlıların içerisinde yaşadıkları çevreyle ilişkilerini inceleyen coğrafyacılarla birlikte başlamıştır. Daha sonra ise farklı disiplinlerde yapılan çalışmalar ile bu alan disiplinlerarası bir boyut kazanmıştır (Andrews vd., 2009: 1642). Hatta gerontologlar ve coğrafyacılar tarafından “*gerontoloji coğrafyada –mekânda- yapılır*” söylemleri gündeme gelmiştir (Andrews vd., 2009; Warnes, 1981; 1990). Daha sonra yaşlılık ve mekânsal çevre ilişkisi 1980’lerde Lawton’un öncülüğündeki ekolojik perspektif ile kuramsal bir zemin kazanmıştır. Sonrasında kendisine başka taraftarlar bulan ekolojik teorilerdeki temel vurgu, yaşamın ilerleyen yıllarındaki yaşam kalitesine olumlu veya olumsuz anlamda etki edebilecek fiziksel çevre üzerinedir. Bu yaklaşım daha sonra “yerinde yaşlanma” olarak kavramsallaştırılacak yaklaşımda da etkili olmuştur (Buffel ve Phillipson, 2018: 179).

Yerinde yaşlanma ile yakın bir ilişki içerisinde olan mekânsal gerontoloji, yaşlının fiziksel veya bilişsel bir bozulma ile karşılaştığında, yaşadığı çevrenin içerisinde ve dışarısındaki olanakları kullanarak mümkün olduğunca bağımsız kalabilmesini veya çevrenin değişmek zorunda kaldığında yeni çevreye adapte olabilmesini ifade eden gerontolojik yaklaşımdır (Wahl ve Lang, 2003: 7). Bu nedenle yaşlıların yaşamında ortaya çıkabilecek olası bakım ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabilmesi veya huzurevi gibi kurumlara yerleşmek zorunda kalmamasını ifade eden “yerinde yaşlanma” kavramının yaşlılık çalışmalarında kullanılmaya başlanması mekânsal gerontoloji çalışmalarının yaygın hale gelmesini sağlamıştır (Wanka, vd., 2018: 26). Ayrıca mekânsal gerontoloji çalışmalarının sağlıklı yaşlanma ve yaş dostu toplumlara dair hem kuramsal arka plan hem de güçlü ampirik veriler sunması (Kendig, 2003: 611) bu disiplini günümüzde giderek yaygın hale getiren diğer bir sebeptir. Yerinde yaşlanma düşüncesi 1990’larda daha yaygınken bu düşünce günümüzde yerini “yaş dostu” fikrine bırakmaktadır (Moulaert vd., 2018: 18). Kentsel yaşlanma ile ilgili toplumsal bir program olma özelliği gösteren WHO’nun YDKT yaklaşımı yerinde yaşlanma prensibini benimseyerek, son yıllarda bu politikaların kurumsal bir zemini haline gelmiştir.

Mekânsal gerontolojideki yaklaşımlardan bir diğeri ise mekân ve yaşlılık çalışmaları ile bilinen Phillipson’ın (2004) mekân gerontolojisine dair sunduğu yeni

bir yaklaşımdır. Onun yaklaşımının eleştirel gerontolojiden beslendiği söylenebilir. Phillipson, son yıllarda mekân ve yaşlılık arasındaki çalışmaların yeniden canlanmaya başlamasına rağmen bu çalışmaların daha geniş teorik perspektiflerle ilişkilendirilmesinde eksiklikler olduğunu ve çalışmaların kırsal veya kentsel alanlarda baş gösteren son dönem değişiklikleri iyi değerlendirmedeğini belirtir. Ona göre iyi bir mekân gerontolojisi geliştirebilmek için kentsel değişimin ardında yatan sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplerin dikkate alınması gerektiğini savunur (Phillipson, 2004; 2007). Çünkü ona göre üç önemli sebep bu değişimin altında yatmaktadır: a) küreselleşme ile bazı bölgeler büyürken, bazı bölgelerin ekonomik ve sosyal anlamda gerilemesine sebep olan radikal değişimler, b) kent yoksulluğu, yaşanan çevredeki sosyal ilişkiler ve sınıf, cinsiyet, etnisite, yaşa bağlı olarak değişen ilişkiler gibi kentsel dinamikler ve c) yaşlının servis ve hizmetlerden mahrum kalmasına sebep olan şehir merkezine ulaşımındaki zorluklar.

Bu çalışmada da mekân gerontolojisi Phillipson'ın görüşleriyle uyumlu olacak şekilde eleştirel açıdan değerlendirilmektedir. Kent ve yaşlılık sosyolojileri arasında kurulmaya çalışan kuramsal bağlantı, tezin genel dilinde olduğu gibi eleştirel bir dili içermektedir. Aşağıdaki alt bölümler iki disiplin arasındaki ilişkiyi detaylandırmaktadır.

4.2. Kentsel Yaşlanmada Sosyal Dışlanma ve Mekânsal Adalet Düşüncesi

Kapitalizmin doğasında olan sosyal eşitsizlikler kentlerde yaşayan bazı gruplar için avantajlar sağlarken, bazıları içinse dezavantaj yaratabilmekte (Savage ve Warde, 1993: 64) ve dışlanmaya sebep olabilmektedir. Küresel piyasalarda birbirleri ile yarışan kentler tarafından üretilen mekanlar yaşlıların da içerisinde bulunduğu pek çok toplumsal grubu dezavantajlı konuma getirebilmektedir (Buffel vd., 2012: 601). Bu dezavantajlılığı yaratan sebeplerden bir tanesi de kentsel eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin sonucunda ortaya çıkan sosyo-mekânsal ayrışmadır.

Yaşlıların değişen kent dokusu karşısında neler yaşadığı ve hissettiği, bu durumu nasıl deneyimlediği dikkate alınması gereken bir durumdur (Phillipson, 2010). Kentlerin küresel etkilerle hızlı bir şekilde değişmesi ve kentlerde yaşayan yaşlı

nüfusun giderek artması, kent yaşamında yaşlılar açısından yeni mücadele alanlarının ortaya çıktığına dair tartışmaları doğurmuştur. Bu tartışmalara göre değişen kent mekânları yaşlılar için sürekli yenilenen bir stratejik alan olmakta ve yaşlılar bu değişime uyum sağlayabilmek için çeşitli taktikler geliştirmektedir (Şentürk ve Kurtkapan: 2017: 5). Kent mekânları gerek tasarım gerekse bu mekânlara ulaşım ve erişilebilirlik açısından yaşlıların kullanımlarına ve sosyalleşmelerine her zaman uygun değildir. Bu durum yaşlılar için zaman zaman bir dezavantaja dönüşmektedir. Kent mekânlarının yapılanmaları yaşlıları kamusal alanın ve toplumsal mekânların dışına itebilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak hızlı akan şehir ortamında yaşlıların görünürlükleri azalmaktadır. Kent yapılanmalarının çoğu belli bir kesime hitap ederken, toplumun önemli bir kesimini oluşturan ve gelecekte de oransal anlamda ciddi bir artış sağlayacak olan yaşlıları dışarıda bırakmaya yönelik olarak tasarlanabilmektedir.

Neoliberal kentleşme pratikleri mekânsal, ekonomik ve toplumsal ayrışmalara ve dışlanmalara sebep olurken, bu dışlanmaya dâhil olan gruplar arasında bazı yaşlılar da vardır. Buradaki dışla(n)ma da mekânın kullanımı, temsili ve algılanmasını içeren çok boyutlu bir durumdur (Wanka vd., 2018: 39). Kentleşmenin hızla arttığı bir dünyada destekleyici mekanizmaların eksik olması durumunda, yaşlılar kendilerini daha yalnız, izole olmuş ve sosyal olarak dışlanmış hissedebilmektedir (Woolrych ve Sixsmith, 2020). Dışla(n)ma, Levitas (2007) ve arkadaşları tarafından çok boyutlu bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Buna göre dışla(n)ma ekonomik, sosyal, kültürel veya politik bakımdan kaynaklar, haklar, mallar ve hizmetler gibi bir toplumda yaşayan çoğu insanın ulaşma imkânının olduğu faaliyetlere bazı kimselerin ulaşamaması veya ulaşmada zorluk çekmesidir. Bu sebeple hem yaşam kalitesini hem de toplumun bir bütün olarak uyumunu ve eşitliğini etkiler. Phillipson (2010; 2020) kentsel dışlanmanın kent çevresinin değişmesinden, kent çevresinde gerçekleşen genel baskılardan ve küreselleşme nedeniyle mekân ve kimlik algılarındaki değişmeden kaynaklı olmak üzere üç boyutu olduğundan bahseder. Yaşlılık ve dışlama arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar oldukça az (Walsh vd., 2016: 81) ve yaş, mekân ve dışlama konusu yeni gelişen, “genç” bir alandır (Moulaert vd., 2018: 10).

Sosyal yaşamdan dışlanma ayrımcılığın bir türü olarak da ele alınabilir. Kişinin etnik durumu, ırkı, cinsiyeti, sosyo-ekonomik durumu gibi sebeplerle uğradığı ayrımcılık bugün yaşından dolayı da ortaya çıkmaktadır. Yaşa dayalı ayrımcılık ise *yaşçılık* olarak isimlendirilmektedir. İlk kez 1969'da Butler tarafından ifade edilen yaşçılık, tıpkı cinsiyetçilik, ırkçılık gibi dışlayıcı ve ayrıştırıcıdır. Yaşçılık yaşlanma sürecine ilişkin olumsuz önyargı içeren tutumlar, yaşlıya yönelik sergilenen ayrımcı pratikler ve kişinin adil ve diğerleriyle eşit bir şekilde yaşama şansını azaltan politikalar olmak üzere üç temel kategoride ortaya çıkabilir (Butler, 1980: 8). Fakat daha da tehlikeli olanı *yaşçılığın içselleştirilmesidir*. Yaşa dayalı olumsuz kalıpyargılar kişinin kendisine yönelik de olabilir (Levy, 2009: 332). Yaşçılığın içselleştirilmesi kişinin fiziksel, bilişsel, sosyal kapasitelerini stabil tutmayı güçleştirebilir veya azaltabilir.

Woolrych ve Sixsmith (2020: 18) yaşlıların kentlerde karşılaşılabileceği dışlanma ve ayrımcılığın sosyal, politik ve mekânsal olarak birkaç boyutta olabileceğini belirtmişlerdir. Scharf ve diğerleri (2005: 77-78) ise farklı çevrelerde yaşayan yaşlıların karşılaştığı ve deneyimlediği farklı dışlanma türlerinin incelenmesinde sosyal dışlanmanın önemli bir araç olabileceğini söylemişlerdir. Onlar özellikle yoksul bölgelerde yaşayan yaşlıların beş farklı dışlanma türü ile karşı karşıya gelebileceklerini belirtmişlerdir: maddi kaynaklardan dışlanma, sosyal ilişkilerde dışlanma, sivil aktivitelerden dışlanma, temel hizmetlerden dışlanma ve çevresel dışlanma.

Kişinin toplum içindeki dezavantajlı konumunu ifade eden sosyal dışlanma, sosyal içirme kavramının birebir zıddıdır. Yaşlıların sosyal katılımı ve sosyal içermelerini destekleyecek, onlar için fırsatlar ve imkânlar yaratacak bir kent ortamı için sosyal politikalara ve bunu gerçekleştirmek için ise radikal bir dönüşüme ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçların ise a) şehirlerin birbirlerine göre olan farklılıklarını kabul etmek, b) yaşam seyri boyunca değişen ihtiyaçlara yönelik olarak yeni tür kentsel vatandaşlık biçimleri geliştirmek ve c) mekan planlaması ve üretimine yaşlıları da dâhil ederek, fikirlerinin alınabileceği imkanlar yaratmak şeklinde üzere üç temel alanda karşılanabilir (Buffel vd., 2012: 606).

Kentlerde yaşlılara yönelik ortaya çıkabilecek dışlanmanın bir diğer özelliği ise, yaşlılara atfedilen sosyal statülerde ilgilidir. Zira bunlar yaşlıları “pasif”, “aciz” veya “bağımlı” olarak tanımlayan söylemlerden kaynaklanmaktadır. Yaşlılık çoğu zaman bu türden olumsuz sıfatlarla bir arada ele alınmakta hatta eş anlamlı olarak dahi kullanılabilir. Bunlar yaşlılıkla ilgili olumsuz önyargıları içeren kalıpyargılardır. Yaşlılıkla ilgili kalıpyargılar yaşlıların sosyal ortamlardaki görünürlüklerini ve toplumsal statülerini doğrudan etkileyebilirler. Bu türden tutumlar aile yaşamından kentsel mekân kullanımına kadar oldukça geniş bir çerçevede yaşlıların sosyal etkileşimlerini değiştirebilirler. Önemli bir diğer dışla(n)ma türü de demokratik süreçlerde sözde var olan eşitliğe rağmen, karar verici mekanizmalarda yer alan kişi ve kurumların bu kararlar sonucunda elde edeceği eşitsiz faydalardan kaynaklanan politik ayrımcılıktır. Yaşlıların karar alma mekanizmalarına katılımı kent boyutunda çoğunlukla eksik kalmaktadır (Vanmechelen, 2012’den akt. Buffel ve Phillipson, 2018: 178). Handler’in (2014: 86) de belirttiği gibi, yaşlılar kentleşme süreçlerinde çoğunlukla marjinalize edilmekte (Woolrcyh ve Sixsmith, 2020: 19) hatta “görünmez” kılınmaktadır (Buffel ve Phillipson, 2018: 178). Bu da yaşçılığın altında yatan sebeplerden bir tanesi haline gelmektedir. Bu durum çoğu kentsel değişimlerin karakteristik bir özelliği olarak, yaşlıların “pasif kurbanlar” olarak temsil edilmesi riskini beraberinde getirmektedir (Woolrcyh ve Sixsmith, 2020: 19-20). Oysaki yaşlılar bu değişim süreçlerini tecrübe eden ve bunlardan etkilenen bireyler olarak kendi hayatlarını etkileyecek bu türden değişimlerde karar alma mekanizmalarında etkin bir şekilde rol almalılardır.

Tüm bunların farkındalığının son yıllarda artmaya başladığı ve gerontoloji ve yeni kentleşme sosyolojisi arasında bir tür bağ oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu çalışmaların çıkış noktası ise *mekânsal adalet* düşüncesidir. Mekânsal adalet yaklaşımı yaş ve sosyoekonomik durum (bazen buna cinsiyet ve etnisite de eşlik eder) ve bunların hep birlikte yaşlıların mekân kullanımı açısından nasıl bir tehlike oluşturduğuna odaklanır. Diğer bir deyişle mekânsal eşitsizlikler ve yaşlılık arasındaki ilişkiye odaklanılır. Fakat bu çalışmalar sosyoekonomik durum veya politik durum gibi konuların genellikle uzağında kalmıştır (Wanka vd., 2018: 31).

Kentlerde yaşayan ve yaşamın ilerleyen yıllarında insanların neden bir dışlama ile karşılaştıkları konusunun da yine teorik olarak açıklanması gerontoloji içerisinde oldukça ihmal edilmiş bir alandır (Scharf, vd., 2005; Walsh vd. 2016: 87). Yaşlılık, mekân ve dışlama arasındaki ilişkiyi teorik bir zemine oturtturarak daha net anlaşılacağını belirten Moulaert ve arkadaşları, Lefebvre'in mekânsal üçlü kavramsallaştırmasının burada kilit noktada olduğunu belirterek, yaşlıların da mekân üretiminde etkili bir aktör olduğunu vurgularlar (Moulaert vd., 2018). Bu açıdan öne çıkan diğer bir unsur ise sosyal dışlamanın mekânsal mekanizmalarında ortaya çıkan güç ilişkileridir (Wanka vd., 2018: 39).

Eldeki çalışma ise bu noktadan hareket etmekte ve gerontoloji ile yeni kentleşme sosyolojisi arasında bir tür kuramsal bağ oluşturmaya çalışmaktadır. Bunun için Moulaert ve arkadaşlarının (2018) önerdiği gibi *mekânın üretimi* bunun için bir imkân sağlayabilir. Çalışma Lefebvre'in mekânın üretimi ve kent hakkı tezlerini yaşlanma sosyolojisindeki eleştirel kuramlardan politik iktisat teorisini eklektik olarak ele almayı amaçlamaktadır. Yeni kentleşme teorilerinde kentin yaratılmış, inşa edilmiş bir mekân olduğu görüşü ile politik iktisat teorisindeki yaşlılığın yaratılmış bir sosyal gerçeklik olduğu düşüncesi birleştirilmektedir. Buna göre Moulaert ve arkadaşlarının (2018: 8) belirttiği gibi günümüz kentlerinde mekân, yaş ve dışlanma sosyal olarak inşa edilmektedir. Bu inşada yaşlılar kentin *görünmez öznesi* olarak kalmaktadır. Bu konu politik, politik olduğu kadar ekonomik ve ekonomik olduğu kadar da toplumsal bir konudur. Böylece tüm bu faktörlerin ve ayrıca öznelerin kentsel yaşlanmaya ilişkin kendi deneyimlerinin önemi vurgulanmakta ve bunlar bir arada ele alınmaya çalışılmaktadır. Son kertede kentsel yaşlanmaya ilişkin ortaya çıkan tablo, hak temelli bakış açısı etrafında tartışılmaktadır. Zira hızla değişen kentlerdeki değişim üzerinde, diğer bir deyişle mekânın üretiminde söz sahibi olmak, sosyal içerme politikaları ile kentlerde sağlanan her türlü imkân ve fırsata ulaşabilmek, erişebilmek ve karar alma mekanizmalarına katılmak bir lütuf değil, haktır.

4.3. Hak Temelli Bakış Açısıyla Kentsel Yaşlanma

Hak temelli bakış açısının dayanak noktası insan hakları düşüncesidir. İnsan hakları ise en temelde insanı diğer canlılardan ayıran üretme, düşünme, bağımsızlık, saygınlık, emeği üzerinde düşünme, vb. gibi olguların önemini vurgulamaktadır.

Dolayısıyla insanın sadece insan olmasından kaynaklı olarak sahip olduğu bazı temel hakları ve ayrıcalıkları vardır. Bu haklar ise eşitlik ve sosyal adalet düşüncesine temellenmektedir. Herkes için eşit ve ulaşılabilir bir eğitim, sağlık ve çalışma hakkı, sivil ve sosyal katılım, vb. gibi haklar insan haklarının özünü oluşturur. Bu nedenle güvenlik, eşitlik, adalet, erişebilirlik, ulaşılabilirlik ve demokratik katılım insan haklarının en temel ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu haklar hukuki bir temele ilk olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) ile sahip olmuştur.

1948 yılında kabul edilen insan hakları evrensel beyannamesinde veya 1960'lı yıllarda kabul edilen insan hakları sözleşmelerinde yaşlılıktan ayrı bir olgu olarak bahsedilmez. Çünkü bu yıllarda yaşlılık, uluslararası toplumun gündeminde olan bir konu değildir. Yaşlılık ve yaşlıların yaşadığı problemler yaşlı nüfusun artmaya başlaması ve bunun refah devleti üzerinde yaratacağı muhtemel etkilerden sonra sorunsallaştırılmış bir alandır. Fakat daha da ötesi 1980'li yıllarda neoliberalizmin başat bir ekonomi politik haline gelmesinden sonra 1990'lı yıllardan itibaren yaşlılık olgusu uluslararası gündemin hak temelli politikalarında tartışılmaya başlanmıştır. 1991 yılında BM tarafından kabul edilen the Principles for Older Persons (Yaşlılar İçin Prensipler) yaşlılara yönelik hak temelli anlayışın ilk örneklerindendir (Alkan Olsson, 2019: 42-3). Prensipler bağımsızlık, katılım, bakım, öz yeterlilik ve saygınlık (United Nations Principles for Older Persons, 1991: 1-2) olmak üzere kendi içinde alt başlıkları olan beş temel başlığa ayrılmıştır.

20 yıl arayla toplanan Birinci ve İkinci Dünya Yaşlılık asambleleri (WAA) konuyla ilgili tarihte ilk çalışmaları yapmışlardır. Burada yaşlıların insan haklarına ve özgürlüklerine kavuşmasının altı çizilmiştir. Buna göre, yaşlılar ekonomik, politik ve sosyal anlamda yaşamın tüm alanlarına tam ve etkili olarak katılabilmeli, yaşlılığa karşı her türlü ihmal, istismar ve şiddet içeren durumlar ortadan kaldırılmalıdır. Yaşlılığa yönelik ayrımcılıkla mücadele edilmelidir, bunun için özellikle cinsiyet eşitliği sağlanmalıdır. Kuşaklararası dayanışma ve bağların önemi kavranmalı ve karşılıklı ilişki ve etkileşimin kurulmasının önü açılmalıdır (Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı, 2002: 5-8), gibi önemli temalara temas edilmiştir. Madrid'de yapıldığı için Madrid Planı olarak da bilinen ikinci asamble, uluslararası insan hakları kapsamında sadece yaşlılığa ayrılmış bağlayıcı gücü olan tek uluslararası plandır

(Demir, 2018: 370). Fakat hala yaşlılara ilişkin uluslararası boyutta bir “yaşlı hakları sözleşmesi” bulunmamaktadır (Arun, 2021b: 27; Alkan Olsson, 2019: 42).

İnsan haklarının temel ilkeleri soyut bir kavramsallaştırmayı ifade ederken, bu hakların somut bir hale büründüğü yer ise gündelik hayatın kendisidir. İster kır isterse kent olsun, insan, yaşadığı yerde haklarını pratiğe dökebilir. Kişinin almak istediği eğitime ulaşabiliyor olması, hastalık durumunda sağlığına kavuşacak imkânlara erişebilmesi veya geçimini sağlamak ve hayatını devam ettirebilmek için çalışma hakkını elde etmesi ve refahını artırması bu hakların ete kemiğe büründüğü alanlardan bazılarıdır. Son yıllarda kentli nüfusun küresel anlamda artış göstermesi ise insan haklarının kent boyutu üzerindeki önemini ön plana çıkarmaktadır. Bir taraftan kentli nüfus oranı artarken, diğer taraftan ekonomide piyasanın hâkimiyeti gündelik hayattaki eşitsizliklerin derinleşmesine ve sosyal dışlanmanın daha fazla ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle kentleşmedeki artış ve Neoliberal politik ekonominin ortaya çıkardığı sosyal düzen son zamanlarda insan haklarının kent bağlamındaki önemini artırmış ve konuyla ilgili çalışmaların birikmesini sağlamıştır.

Kentte yaşamaya ilişkin hak temelli yaklaşımlar kentli hakları başlığında insanın yaşam kalitesini en üst düzeye çıkarma hedefi gütmektedir. Parlak (2018: 28) yaşam kalitesi bakımından kentli haklarını birkaç başlık altında toplamıştır. Buna göre insan haklarına dayalı bir kent kişinin refahının ve kişiliğinin gelişmesini, saldırı ve suça karşı güvenli bir ortamı, ekolojik dengeleri, yeterli bir alt yapıyı, mal ve hizmetleri seçme olanağını ve ekonomik gelişmeden pay almayı sağlamalı ve kültürel farklılıklara hoşgörü ile bakmalıdır.

Kentler tarihsel perspektifte her zaman insan hakları, demokrasi, yerelleşme ve katılım gibi kavramlarla yan yana anılmıştır. Kentli hakları ve insan hakları günümüzde iç içe geçmiştir (Koçak ve Bektaş, 2019: 108-9). Kentli hakları kentte yaşayan kimselerin insan haklarını ve yaşanılan kentteki kentsel toplumun üyesi, kentlisi olarak kişinin kent ve çevresi üzerindeki haklarının tümünü kapsamaktadır (Karasu, 2008: 38). Kentli hakları 1980’li yıllardan itibaren uluslararası boyutlarda tartışılmaya başlanmış ve bu haklar ilk kez 1992 yılında Avrupa Kentsel Şartı’nda metin haline getirilmiştir. Bu şart diğer uluslararası sözleşmelerden farklı olarak hükümetlerin değil, yerel yönetimlerin imzasına sunulmuştur. Buna göre şart, kentli

haklarının korunmasından yerel yönetimleri sorumlu tutmaktadır. 20 maddelik şarttaki en önemli maddelerden bir tanesi katılım hakkı olmakla birlikte, bu madde kent hakkı şeklinde daha sonra gerçekleştirilen pek çok çalışmada ön plana çıkmıştır. “Kent hakkı” kentteki vatandaşların kent politikalarındaki rolünün önemini göstermektedir. Diğer bir deyişle demokratik katılım hakkını önemsemektedir. Katılım hakkı 2008 yılında gerçekleştirilen ikinci Avrupa Kentsel Şartı’nda da ön plana çıkmıştır (Pektaş ve Akın, 2010: 27-34).

Kentli hakları daha spesifik bir tanımla ile kent hakkı olarak 2005 yılında Dünya Kent Hakkı Şartı’nda tanımlanmıştır. Burada kent kalıcı ya da geçici olarak kentte ikamet eden insanların tümünü kapsayacak şekilde tanımlanırken, kent hakkı ırk, etnisite, cinsiyet, sınıf, dil, din, vb. gibi unsurlarda ayrımcılık yapmadan herkesin kentin imkânlarına eşit olarak ulaşabilmesini ifade etmektedir. Dünya kent hakkı şartı özellikle kentlerde yaşayan dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırmaya yönelik önlemleri vurgulamaktadır (Zeybekoğlu Sadri, 2013: 4).

Kentlerde yaşayanların yaşam kalitelerini artırma, eşitlik ve sosyal adaletin sağlanmasında son yıllarda dikkati çeken bir diğer tanımlama ise insan hakları kentleridir. İnsan hakları kentleri (İHK) yerel yönetimlerin insan hakları temelli uygulama ve politikalarını destekleyen şemsiye bir kavramdır. İHK, kent sakinlerini hak sahibi ve belediyeleri ise görev sahibi olarak tanımlamaktadır. Hak temelli yaklaşımı hayır ve ihtiyaç temelli yaklaşımdan ayırmaktadır. İHK yerel yönetimleri insan haklarını uygulamaya davet ederek, belediyelerin katılımcılık, eşitlik, ayırım gözetmeme, kapsayıcılık ve hesap verilebilirlik ilkleri bağlamında bir yönetim benimseyerek kent yaşamını iyileştirmeyi hedeflerler (Coşgun, 2021: 12).

Kentte insan haklarını temel alan tüm yaklaşımların ortak özelliklerinin iki bağlamda ortaya çıktığı görülebilir. Bunlardan birincisi hak temelli yaklaşımın ihtiyaç ve hayırseverlik temelli yaklaşımlardan ayrılmasıdır. İkincisi ise kentli haklarını pratik etmede yerel yönetimlere görev ve sorumluluklar vermeleridir. Birincisinde Coşgun’un da belirttiği gibi hak temelli yaklaşımlarda “katılım hakkı” gibi temel unsurlar, bir strateji olarak değil, hak olarak ele alınır. Buna göre örneğin ihtiyaç temelli yaklaşımda demokratik katılım bir tür strateji politikasıdır (2021: 12). Oysa kentte meydana gelen değişim, dönüşüm ve uygulamalara katılım, kentte beraberce

yaşamadan kaynaklı olarak bir hak olmalıdır. Burada önemli olan, kişi o toplumun bir ferdi olduğu için, doğal olarak bazı haklara sahip olmasıdır. Hayırseverlik temelli yaklaşımlarda ise *hak eden muhtaçlar* bakış açısının ön plana çıktığı söylenebilir. Hayırseverlik temelli uygulamalar kamunun ve devletin sorumluluklarını geri plana iterek, özel sermayenin ve hayırsever vakıflarının rolünü merkeze alır. Bu yaklaşım yaşam kalitesini artırmanın da ötesinde kentsel eşitsizlikleri ve ayrımcılığı pekiştirme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle ihtiyaç temelli veya hayırseverlik temelli yaklaşımların politik bir taraflarının da olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüzde insan onuruna yakışır bir şekilde kentlerde yaşamak için hak temelli politikalara ve uygulamalara ihtiyaç vardır. Eşitlik, adalet, erişebilirlik, katılım, ulaşım, vb. gibi olgular ihtiyaç değildir, haktır.

Kentsel yaşam bağlamında kent hakkı düşüncesinde yer alan katılım ve sahiplenme hakkı ise bu noktada devreye girmektedir. Ancak günümüz şartlarında bunun yapılabilirliği oldukça zor görünmektedir. Kendi istek ve ihtiyaçlarını belirtmek ise hak sahipleri için önemlidir. Yılmaz'ın da belirttiği gibi, insan haklarını temel alan ve eşitlikçi bir sosyal politikaya zemin hazırlayabilmek için ihtiyaç duyulan noktalar, hizmet alan kişilerin bu hizmetlerin oluşturulmasında ve sunulmasında ve hatta değerlendirilmesinde merkezi bir konumda olmaları gerekmektedir. Diğer bir deyişle bu kişilerin karar verici konumda olmaları şarttır (Yılmaz, 2017: 187-8).

Hak temelli yaklaşımlarda ön plana çıkan konulardan bir tanesi, kentlerdeki eşitsizlik ve ayrımcılığın önüne geçilmek istenmesidir. Kentler son dönemlerde Neoliberal ekonomik politikalar ile mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştiren mekânlar haline gelme başlamışlardır. Neoliberal ekonomi politik, mevcut eşitsizliği derinleştirmesin yanı sıra bunun sorumluluğunu da kişilere yüklemektedir. Sosyal ayrılmaya zemin teşkil eden bu durum yaşlı olsun, genç olsun, insanlar ihtiyaç duydukları temel gereksinimleri karşılayamadığında en temel hakları olarak düşünülebilecek konut ve bakım hizmetlerine erişme; yiyecek, ulaşım ve eğitim gibi hayati önemi olan ihtiyaçlarını karşılamada ve sivil hayata tam katılımda başarısız sayılmaktadır (Finlay ve Finn: 2020: 6). Bu sebeple toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıdan kaynaklı meseleleri tartışmak hak temelli yaklaşımları hayata geçirmede önemlidir.

Bu çalışmanın yerel yönetimlerle olan görüşmelerinde de yol gösterici olan İHK göstergelerinden “Yaşlılık Göstergeleri”ni ele alan Arun, öncelikle, yaşam seyri perspektifinin ve yapısal faktörlerin de kentsel yaşlanma açısından oldukça önemli olduğunu belirtir. Böylece yapısal eksiklikler, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi olgulardan kaynaklanacak kazanımlar ya da kayıplar dikkate alınarak politikalara yansıtılmalıdır. Bu yaklaşımla sadece yaşlılar için değil, tüm toplum için sürdürülebilir politikalar üretilebilir (Arun, 2021: 75). Bu çalışmada ayrıca yaşam seyri perspektifi ile yaşlıların kenti deneyimleme biçimleri öznelerin gözünden de anlaşılmaya çalışılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR

Kayseri ili çevre illere göre gelişmişlik seviyesi ve iş olanakları bakımından oldukça büyük bir kenttir. Bundan dolayı hem sosyal hem de ekonomik anlamda büyümeye ve değişmeye devam etmektedir. Ayrıca Kayseri, kent büyüklüğü açısından Türkiye'nin 15. büyük kentidir (ASPB, 2018: 277).

TÜİK'in 2021 ADNKS sonuçlarına göre Türkiye geneli toplam nüfus 83.614.362'dir. Yaşlı nüfus ise 7.550. 727'dir. Bu sonuçlara göre Türkiye nüfusunun % 9,5'i 65 yaş ve üzeri nüfustan oluşmaktadır. Kayseri ilinin toplam nüfusu ise 1.421.455'tir. Kent merkezini ifade eden Kocasinan ilçesinin nüfusu 400.726, Melikgazi ilçesinin 582.055 ve Talas ilçesinin ise 165. 127'dir. Kayseri ilinin 65 yaş ve üzerindeki toplam nüfusu ise 130. 663 kişidir. Bunlardan 48.243'ü 65-69 yaş arası, 36.105'i 70-74 yaş arası, 22.615'i 75-79 yaş arası, 13.576'sı 80-84 yaş arası, 7.399'u 85-89 yaş arası ve 2.725'i ise 90 yaş ve üzerindedir (TÜİK, 2021). Kayseri'deki 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı ise il genelinde %9,2'dir (TÜİK, 2020). Bu yaşlı nüfus oranı ile Kayseri, Türkiye ortalamasına eşdeğer bir orana sahiptir. Kayseri'nin merkez ilçelerinden ise Kocasinan ilçesinin 35.987'si; Melikgazi ilçesinin 41.962'si ve Talas ilçesinin ise 10.931'i olmak üzere toplam 88.880'i 65 yaş ve üzeri nüfusu oluşturmaktadır (TÜİK, 2020). Yine TÜİK'in 2019 İstatistiklerle Yaşlılar raporunda yaşlı nüfus büyükten küçüğe sıralandığında Kayseri'nin yaşlı nüfus toplam sayısı açısından Türkiye'de 14. Sırada olduğu görülmektedir (TÜİK, 2019). Çalışma kentte yaşayan yaşlılara yönelik olduğundan çalışmanın evrenini Kayseri'nin üç merkez ilçesinde yaşayan yaşlılar oluşturmaktadır.

Kayseri'de kentsel yaşlanma üzerine kapsamlı bir analizi amaçlayan bu çalışmanın bulgular kısmı üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde 65 yaş ve üzeri kişiler ile; ikinci bölümde yerel yönetimler ile; üçüncü bölümde ise iş insanları ile yapılan mülakatların analizine yer verilmiştir. Yaşlılık başlığı altında faaliyet gösteren STK ile yapılan görüşmeler ise ilk iki bölümün içerisinde ilgili yerlerde aktarılmıştır. Son kerte her üç saha –yaşlılar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları- çalışmaya ilişkin incelenen dokümanların analizi ile birleştirilerek bütünlüklü ve

veriler iç içe geçecek şekilde değerlendirilmiştir. Araştırmada her saha için ayrı ayrı tematik analiz yapılmış olup ilk aşamada genel temalar belirlendikten sonra, her bir tema kendi içerisinde tekrar tematik analize tabi tutulmuştur¹⁰. Elde edilen temaların her biri, her saha için ayrı olmak kaydı ile bulgular başlığının alt başlıkları olarak verilmiştir. Katılımcılardan yapılan alıntılar tırnak işareti içerisinde ve italik olarak verilmiş olup, alıntı yapılan katılımcının demografik bilgileri cümle sonuna parantez içinde eklenmiştir. Alıntılarda katılımcıların isimleri kullanılmamış olup, 65 yaş ve üzeri için “katılımcı” ifadesinin baş harfi alınarak ve sonrasında katılımcılar sıraya dizilerek K1, K2,... şeklinde; yerel yönetimler için belediyenin hangi alt biriminde görevli ise oranın isminin baş harfleri ile; iş insanları içinse “görüşmeci” ifadesinin baş harfi alınarak ve yine görüşmeciler sıraya dizilerek G1, G2,... şeklinde anonimleştirilmiştir. 65 yaş ve üzeri katılımcılarda yaş ve cinsiyet değişkenleri önemli faktörler olduğundan katılımcıların anonim isimlerinden sonra yaşları ve cinsiyetleri de belirtilmiştir. Buna göre isimlerden sonra gelen büyük harfle K ve E harfleri cinsiyetleri belirtmektedir. Kadınlar için K, erkekler için E harfi kullanılmıştır. Parantezin en sonunda yer alan sayılar ise katılımcıların yaşlarını ifade etmektedir. Katılımcıların sözlerinin aktarımında yerel ağız kullanımları olduğu gibi aktarılmaya çalışılmış, kelime düzeltmeleri yapılmamıştır. Fakat yerel ağza özel bazı kavramlar veya deyişlerin neyi ifade ettiği dipnotlarda verilmeye çalışılmıştır.

Bulgular bölümü sadece görüşülen kişilerin alıntıları ile sınırlandırılmamış, literatür eşliğinde kimi tartışmalara, haberlere ve istatistiki bilgilere de yer verilmiştir. Böylece saha bulguları belirli bir çerçevede, arka planı doldurularak, diğer bir deyişle hikâyeleştirilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki üç ayrı sahanın temel başlıkları ise şu şekildedir: 1)Modern ve Muhafazakâr Bir Kentte Yaşlılık: Toplumsal ve Mekânsal Dinamikler, 2) Neoliberal Politik Ekonomi ve Refah Devleti Anlayışı Arasında Kayseri Yerel Yönetimi, 3) Mekânın Üretimi, Eşitsizlikler ve Kayseri’de İş İnsanlarının Konumu.

¹⁰ Araştırmada tematik analizin nasıl yapıldığı çalışmanın “yöntem” başlığı altında detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

5.1. Modern ve Muhafazakâr Bir Kentte Yaşlılık: Toplumsal ve Mekânsal Dinamikler

Bu bölümde 65 yaş ve üzeri ile gerçekleştirilen saha çalışmasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bununla birlikte gerekli görülen yerlerde Türkiye ve dünyadan konuyla ilgili istatistiki bilgilere de başvurulmuştur. Bu bölüm 8 alt bölümden (temadan) oluşmakta olup, bölüm başlıkları şu şekildedir: 65 yaş ve üzeri katılımcı listesi ve demografik bulgular, yaşlılık algısı ve yaşlıların toplumsal konumu, kır ve kent yaşamına ilişkin düşünceler, Kayseri’de yaşlılık, yoksulluk ve aile ilişkileri, modern ve muhafazakâr bir kent olarak Kayseri, Kayseri’de yaşlıların mekânsal pratikleri ve sosyal etkileşim biçimleri, kent içi enformasyon, bilgi ağı ve karar alma süreçlerine katılım, Kayseri’de Yaşlılık Başlığı Altındaki Sivil Toplum Kuruluşları.

5.1.1. 65 Yaş Üstü Katılımcı Listesi ve Demografik Bulgular

Yaşları 65 ile 80 arasında değişen toplam 29 katılımcının 11’i kadın, 18’i erkek olmak üzere, 8’i Melikgazi, 11’i Kocasinan ve 10’u Talas ilçesinde ikamet etmektedir. 7’sinin eşi vefat etmiş, 1’i eşinden ayrı yaşamakta, geri kalanı ise evlidir. Eşi vefat edenlerin 5’i kadın, 2’si erkektir. Hiç çocuğu olmayan bir katılımcı dışında tüm katılımcıların çocuk sayısı 2-6 arasında değişmektedir. 13 kişi eşiyle, 8’i eşi ve çocukları ile 3’ü, sadece çocukları ile ve 5’i yalnız yaşamaktadır.

Çalışma ve iş yaşamı açısından incelendiğinde katılımcıların 19’u emekli, 8’i ev hanımı, 2’si ise serbest meslek olarak çalışmaktadır. Sosyo-ekonomik durum sadece mülakat yapılan kişinin geliri ile değil, toplam hane geliri ile değerlendirilmiş olup, en düşük hane geliri 2000, en yüksek hane geliri ise 20000’dir. Ortalama gelir 5710 TL’dir. Bu çalışmanın yapıldığı gün itibari ile katılımcıların 8’i açlık sınırı altında; 18’i yoksulluk sınırı altında; 3’ü bu sınırların üzerindedir¹¹. Bununla beraber 2 katılımcının engelli yardımından faydalandığı, bir tanesinin de taşınmaz malından kira geliri olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca bazı kadın katılımcıların ekonomik gelir elde etmese de torunlarına baktığı veya çalışan çocuklarına ev ve yemek işlerinde zaman zaman yardımcı olduğu bilgisi edinilmiştir.

¹¹ Bkz: <http://www.turkis.org.tr/EYLUL-2021-ACLIK-VE-YOKSULLUK-SINIRI-d563758>.

Eğitim durumu açısından bakıldığında, 2'si okuryazar değil, 3'ü hiç okula gitmemiş fakat okuryazar, 8'i ilkokul mezunu, 4'ü ortaokul mezunu, 5'i lise mezunu ve 7'si üniversite mezunudur. Katılımcıların toplam 13'ü en fazla ilkokul mezunudur.

Yaşanılan yer açısından örneklemin profiline bakıldığında, Kocasinan ilçesinin Sahabiye semtinden katılan yaşlıların doğma- büyüne kentli oldukları, kır yaşantısını bilmedikleri gözlemlenmiştir. Diğer iki ilçeden (Melikgazi ve Talas) katılımcıların tamamına yakını kırdan göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Sahabiye semtindeki katılımcıların kentli olmalarının yanı sıra öğrenim durumlarının da diğer iki ilçeye göre yüksek olduğu görülmektedir. Örneklemdaki üniversite mezunlarının çoğu Sahabiye'de yaşamaktadır.

Sağlık durumlarına bakıldığında ise 4'ü bedensel engelli olmakla birlikte, genel olarak tüm katılımcılar sağlık durumlarının iyi olduğunu belirtmiştir. Sağlık durumunu genel olarak iyi şeklinde bildirenler zaman zaman diz ağrısı gibi fiziksel ağrılar, zaman zaman stres ve sıkıntı gibi rahatsızlıklar hissetse de bunların sürekli olmadığını ifade etmişlerdir. Çalışmada genellikle iyi olma hali bu şekilde operasyonelleştirilmiştir. Çalışmada Demans, Alzheimer gibi rahatsızlıkları olan yaşlılarla görüşülmemiştir. Aşağıdaki tablo katılımcıların özelliklerini göstermektedir.

Tablo 1: 65 Yaş ve Üzeri Katılımcı Listesi

İLÇELER	İSİM	YAŞ	CİNSİYET (K/E)	MEDENİ HAL	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	HANE GELİRİ	ÇOCUK SAYISI	KİMLİLE YAŞADIĞI	SAĞLIK VE ENGEL DURUMU
MELİKGAZİ (8)	K2	66	E	Evli	Ortaokul mezun	İşçi emeklisi	3200 TL	5	Eşiyle	Genellikle iyi/ engeli yok
	K3	80	E	Evli	Üniversite	Emekli öğretmen	4000 TL	4	Eşiyle	Genellikle iyi/ Engeli yok
	K15	65	K	Evli	İlkokul	Ev hanımı	2500 TL	6	Eşi ve çocuklarıyla	Genellikle iyi/engeli yok
	K18	75	E	Evli	Okuryazar	Emekli esnaf	6000 TL	6	Eşi ve çocuğuyla	Bedensel engelli/ genellikle iyi
	K19	68	K	Evli	Okuryazar değil	Ev hanımı	6000 TL	6	Eşi ve çocuğuyla	Genellikle iyi/engeli yok
	K26	65	K	Eşi vefat etmiş	İlkokul mezun	Ev hanımı	4000 TL	3	Çocuğuyla	Genellikle iyi/engeli yok
	K27	66	K	Evli	İlkokul mezun	Ev hanımı	7000 TL	3	Eşi ve çocuğuyla	Genellikle iyi/engeli yok
	K28	65	E	Evli	İlkokul mezun	İşçi emeklisi	2500 TL	2	Eşiyle	Genellikle yorgun/engelli (yürümde zorluk)
KOCASİĞİR (11)	K8	76	E	Evli	Lise	Emekli memur	3500 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok
	K9	75	E	Evli	Üniversite	Emekli mühendis	5000 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok
	K10	65	K	Evli	Üniversite	Emekli öğretmen	20.000 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok
	K11	76	E	Eşi vefat etmiş	Üniversite	Emekli mühendis	2500 TL	2	Yalnız	Genellikle iyi/engeli yok
	K12	75	E	Evli	Üniversite	Serbest meslek	3000 TL	3	Eşi ve çocuğu ile	Genellikle iyi/engeli yok
	K13	75	E	Evli	Üniversite	Emekli mühendis	6000 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok

	K14	70	E	Evli	Ortaokul	Emekli esnaf	4500 TL	2	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok
	K22	75	E	Evli	Ortaokul	İşçi emeklisi	4500 TL	3	Eşi ve çocuğuyla	Genellikle iyi/engeli yok
	K23	68	E	Evli	Lise Mezun	Emekli esnaf	10.000 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok
	K24	78	K	Evli	İlkokul mezun	Ev hanımı	3000 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok
	K25	71	E	Evli	İlkokul	İşçi emeklisi	2500 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/engeli yok
TALAS (10)	K1	74	K	Eşi vefat etmiş	Lise mezunu	Hemşire emeklisi	4000 TL	3	Çocuklarıyla beraber	Genel olarak iyi/engeli yok
	K4	68	E	Evli	Lise mezun	İşçi emeklisi	4000 TL	3	Eşiyle	Genellikle iyi/ Engeli yok
	K5	71	K	Eşi vefat etmiş	Okuryazar	İşçi emeklisi	6500 TL	2	Yalnız	Bedensel Engelli/ Fiziksel yorgunluk
	K6	76	K	Eşi vefat etmiş	Okuryazar	Ev hanımı	7000 TL	5	Çocuklarıyla beraber	Bazen iyi bazen kötü/ engeli yok
	K7	80	E	Eşi vefat etmiş	İlkokul mezun	Serbest meslek (pazarcı)	3000 TL	5	Yalnız	Genellikle iyi/ engeli yok
	K16	65	E	Evli	Ortaokul mezun	İşçi emeklisi	3400 TL	2	Eşiyle	Genellikle yorgun, bitkin/engeli yok
	K17	5	E	Evli	Üniversite	Emekli öğretmen	5000 TL	4	Eşi ve çocuğuyla	Genellikle iyi/engeli yok
	K20	9	K	Eşi vefat etmiş	İlkokul mezun	Ev hanımı	2000 TL	Yok	Yalnız	Genellikle iyi/engeli yok
	K21	0	E	Evli/eşi nden ayrı	Lise mezun	Emekli memur	4500 TL	3	Yalnız	Genellikle iyi/engeli yok
	K29	9	K	Evli	Okuryazar değil	Ev hanımı	4000 TL	4	Eşi ve çocuğuyla	Engelli/Genellikle iyi

5.1.2. Yaşlılık Algısı ve Yaşlıların Toplumsal Konumu

Yaş ve yaşlılık ile ilgili akla ilk olarak kronolojik tanımlamalar gelmektedir. Fakat yaşlılığın psikolojik, sosyolojik, ekonomik, biyolojik, fizyolojik, vb. olmak üzere pek çok farklı tanımı mevcuttur¹². Hangi tanımlama kabul görürse görsün, bir toplumda yaşlılığa ve yaşlanma sürecine ilişkin algı, kişiler arası ilişkilerden ulusal ve uluslararası politikalara kadar oldukça büyük etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Mikro anlamda bakıldığında bir kimsenin kendi yaşına ve yaşlanma sürecine ilişkin tutumları ve düşünceleri fiziksel, mental sağlığını etkilemekle beraber aynı zamanda toplumsal ilişkilerinde de önemli bir yer tutmaktadır. Makro anlamda bakıldığında ise özellikle ulusal siyaset ve uygulamalar bir toplumda yaşlılığın nasıl algılandığını önemli ölçüde etkilemektedir. Bunun en bariz örneği son günlerde tüm dünyanın birlikte deneyimlediği COVID-19 salgınında, küresel olarak 65 yaş ve üzerine getirilen fazladan kısıtlamalarda görülmüştür. Bu nedenle yaşa ilişkin algılar yaşlanma çalışmalarının en temel konularından bir tanesi olmalıdır. Fakat Türkiye özelinde düşünüldüğünde yaşlılıkla ilgili istatistiki bilgilerin sadece kronolojik yaşa dayandığı görülmektedir. Yaşlılığın ne olduğuna ilişkin daha derinlikli bilgi üretimine ihtiyaç vardır. Çünkü yaşlılık olgusunu sadece kronolojik yaşa indirgemek, yaşlıları homojenleştirmek anlamına da gelmektedir. Oysa aşağıda da görüleceği gibi, kişinin kendi yaşlılığına ilişkin algısı oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu nedenle yaşlılıkla ilgili sosyal bilimlerde yapılacak çalışmaların ilk sorusunun “yaşlılık sizin için en anlam ifade etmektedir?”, vb. şeklinde olması buradaki anlam zenginliğini görebilmek için çok kıymetlidir.

Kentsel yaşlanmaya odaklanan bu çalışmada yaşlılığın kişi için ne anlam ifade ettiğinin yanı sıra yaşlılığa ilişkin tutum, beklenti ve söylemlerin de kenti deneyimleme noktasında hangi açılardan davranışa dönüştüğü anlaşılmaya çalışılmıştır. Kentsel mekânlara katılım, var olan hizmetlerden yararlanma, yaşanılan çevreye uyum sağlama veya uyum noktasında zorluk çekme, aile ve akrabalık ilişkileri ile komşuluk ilişkileri, kuşaklar arası ilişkiler, vb. noktalarının yaşlılık algısı ile olan ilişkisi

¹² Yaşlılığın değişen anlamlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bu çalışmaların ikinci bölümüne bakınız.

irdelenmiştir. Kısaca bu alt bölümde yaşlılık algısının kentsel yaşlanmada nasıl bir yerde durduğu anlaşılmak istenmiştir.

5.1.2.1. Yaşlılık Bir His Meselesidir: İnsan Kocar Ama Gönül Kocamaz

Yaşlılığa ilişkin tanımlamalardan yaşlılığın bir his meselesi olduğuna dair görüşler sıklıkla dile getirilmiştir. Yaş söz konusu olduğunda önemli olanın kişinin kendisini yaşlı hissedip hissetmemesi olduğu düşünülmektedir. Örneğin bir katılımcı yaşlılığa ilişkin düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Hissettiğim yaşı yaş kabul ederim. Ben bazen 75 yaşında olduğumu unuturum, sanki 45 -50 yaşıdaymışım gibi hissederim. Biri amca diye seslendi mi, haa derim ben 75 yaşıdaydım, unutmuşum! O zaman hatırlarım. Kendisini yaşlı hisseden kişiler yaşlıdır.” (K22, E, 75)

Bir diğer katılımcı ise iyi hissetmek ile yaşlı olmak arasında zıt anlamlı bir ilişki kurarak şu sözleri söylemiştir:

“Köşesinde oturan kişi yaşlıdır. Bazen yaşlı bazen iyi hissediyorum, duruma bağlı. Beynimden başka şeyler geçerse yaşlı hissediyorum. Mesela bekâr oğlum var evelenecek, onu kafama takınca yaşlı hissediyorum” (K27, K, 66)

Katılımcı 27'nin sözlerinde de görüldüğü gibi hissedilen yaştan evlatların yaşadığı dertler, sıkıntılar veya evlatları evlendirme düşüncelerinden etkilendiği görülmektedir. Geleneksel olarak Türkiye toplumunda evlilik bir kimsenin ulaşabileceği sosyal statülerden bir tanesidir. Bu nedenle evlatların evlenememesi veya evlendikten sonra yaşadığı sıkıntılar sıklıkla dile getirilen bir diğer mesele olarak, psikolojik anlamda rahatsızlık yaratmakta ve katılımcılar tarafından kendilerini yaşlı hissettiren önemli bir sebep olarak görülmektedir.

Bir diğer katılımcı ise evlatlarıyla ilgili duyduğu sıkıntı ve yaşlılık arasında kurduğu bağı şöyle dile getirmiştir:

“Yaşlanınca moralin bozuk oluyor, canın sıkın oluyor ister istemez. İnsan tabii belirli bir yaşa gelince bazı şeylere üzüliyor. Evlatların sıkıntısı oluyor. Arkadaşlar da anlatıyor; okumuyor, işe giremiyor, hep evlat sıkıntısı. İnsanlar

yaşlandıkça hassaslaşıyor. Oğlumla konuşurken bile biraz sesini yükseltse alingan oluyorsun, eskisi gibi olamıyorsun.” (K10, K, 65)

Evlatlarının yaşadığı sıkıntıların psikolojik rahatsızlık verdiğini ve bunun da yaşlanmaya sebep olduğunu belirten diğer bir katılımcı:

“Beynin rahatsa gönül de hoş olur, yaşlanmaz, beyin hastaysa 20 yaşındaki de yaşlı olur, ben kaygılıyım mesela, çocuklarımın geleceği konusunda. Ben olmasam onların ikisi de aç. Asgari ücretle çalışıyorlar. Maaşları yetmiyor ben yardımcı oluyorum, olmasam tüm açlar. Ben yavan ekmek yiyorum onlara yardım ediyorum.” (K16, E, 65)

Evlatlarının yaşadıkları sıkıntıların kendilerinde de sıkıntılara sebep olduğunu belirten katılımcılar böyle durumlarda canlarının hiçbir şey yapmak istemediğini, yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi gönüllerinin de yaşlandığını belirtmektedirler:

“Ben yaşlı hissediyorum. Benim gönlüm de bedenim de yaşlı. Canım hiçbir şey yapmak istemiyor. Çünkü çocuklarım boşandı o nedenle sıkıntım var yoksa ben rahat olurdum.” (K6, K, 76)

Katılımcılar kendi çocuklarının mutluluğunu ve huzurunu oldukça önemsemektedirler. Bununla beraber çocuklarının sıkıntılarının yaşlı hissetmelerine sebep olduğunu söyleyenlerden kadınların konuyu genellikle evliliğe, erkeklerin ise ekonomik meselelere bağladığı görülmektedir. Burada toplumsal cinsiyete dayalı tutumların kadın ve erkeklerde etkili olduğu söylenebilir. Türkiye’de “yuvayı dışı kuş yapar” söyleminin kültürel olarak karşılığı olabilecek bu söylemler, kadınların evlilik kurumu ve aile yaşantısını erkeklere göre daha fazla önemsediklerini ve kendilerine bu konuda ayrı bir rol biçtiklerini göstermektedir. Yaşlı kadınlar bekâr çocuklarını evlendirmek, evlendiklerinde de mutlu görmek istemektedirler. Bunun verdiği stres ise kadınların kendilerini daha fazla yorgun, psikolojik olarak daha fazla yıpranmış ve nihayetinde kendi deyimleri ile *yaşlı* hissettirmektedir.

Türkiye’de aile yapısının merkeziliği ve önemi yaştan tamamen bağımsız bir şekilde ömür boyu devam etmektedir. Herhangi bir dert, ortak bir dert olarak vuku bulur. Bu nedenle evlatların yaşadığı sıkıntılar yaşlı anne babalarının stres kaynağının kültürel temeli olarak ortaya çıkmaktadır. Zira örneğin Amerika’da 18 yaşını geçmiş

bir kişi toplumsal bir birey, özne olarak ortaya çıkıp hayatla ilgili bütün sorumlulukları kendisi alırken ve bununla yüzleşirken, ebeveynler burada sorumluluk ve bazı psikolojik dürtülerden uzak kalabilmektedir.

Yaşlılığın his meselesi olduğuna dair tanımlamalarda dikkat çeken bir diğer kavram ise yukarıdaki katılımcıların da ifade ettiğı gibi “gönül” olmuştur. Gönül kavramını katılımcılar tarafından yaşam tatminini ifade etmek için kullanılmıştır. Kronolojik yaş bedenın yaşlanması gibi düşünülürken, hissedilen yaş “gönül yaşı” olarak karşılık bulmuş ve bu iki kavram bazen birbirinin tam tersi anlamlarda kullanılmıştır. Buna göre katılımcılar yaşa dair kronolojik gerçekliğin farkında olmalarına rağmen, yaşam enerjilerinin, istek ve arzularının kendilerini daha genç hissettirdiğini dile getirmişlerdir:

“Kendimi yaşlı hissetmiyorum; gönlüm geniş, daha daha neler olsa diye gönlüm neler istiyor. Gönlüm genç. Şu dünyada 71 yaşıdayım ama genç hissediyorum. Köyde evim var, herifim olsa beraber gitsek, bir soğanı koparsak yesek, maydanozu kessek, bu mutluluk değil midir? Bir bağ bahçem, bir de eşim yanımda olsa istiyorum” (K5, K, 71)

Yaşama dair isteklerin olması birer mutluluk kaynağı, umut ve yaşam tatminidir. Bunun yanı sıra bedenın yaşlanmasına rağmen yaşam hissini kaybetmediğini belirten katılımcılar, yine bu durumu *gönül yaşı* benzetmesi ile ifade etmişlerdir:

“Kendimi mecbur yaşlı görüyorum bir noktada. Şimdi ne kadar yaşlı değillik desek, şurdan şuruya varana kadar yoruluyok. İnsan gocar amma gönül gocar. Gönül gocar derken, sevgi, yaşam hissini yaşamak istiyorum. Gidemiyok, şey edemiyok amma bir tabiatı seviyok, sohbet etmeyi, gezmeyi seviyok. Gocadık ama gönül gocaradı. Allaha şükür yine iyiyiz.” (K2, E, 66)

Yaşlanmaya ilişkin yapılan bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere bazen çekilen sıkıntılar bazen de yaşama dair ümit, yaşamdan hissedilen haz ve mutluluk kişinin kendi yaşlılık sürecinde önemli faktörler olarak görülmekte, yaşlılığın anlamının kişiden kişiye değişmesine sebep olmaktadır.

5.1.2.2. Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Tahayyülleri: Yaşarla Mücadelem Bitmedi

Yaşlanmaya dair ortaya çıkan en belirgin görüşlerden biri sağlıklı, güçlü ve aktif olmaya, hayatla mücadele etmeye dair yapılan vurgu olmuştur. Katılımcıların çoğu yaşlılığı tanım olarak güçsüz olmakla, bedenin enerjisini ve aktifliğini kaybetmiş olmasıyla, sağlıksız olmayla ilişkilendirirken, çoğu kendisini diri, aktif, enerji dolu, sağlıklı hissettiğini ve henüz hayatla mücadelelerinin bitmediğini, hayata dair ümitlerini kaybetmediklerini söyleyerek yaşlanmadıklarını belirtmişlerdir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, katılımcılar yaşlılık ile aktif olmayı birbiri ile bağdaştırmamaktadır. Bu sebeple literatürdeki aktif yaşlanma tanımı katılımcılar açısından paradoksal bir durum arz etmektedir:

“Ben kendimi yaşlı olarak görmüyorum. Yaşlı, dünyadan ümidini kesmiş insanlara denir.” (K3, E, 80)

“Ben kendimi hala güçlü kuvvetli hissediyorum. Doğru mu yanlış mı bilmiyorum, ama bel fıtığım olmasa hiçbir şeyim yok. O yüzden kendimi yaşlı görmüyorum. Yaşlılık sahipsiz olmak, güçten kuvvetten düşmek, demektir.” (K21, E, 80)

“Yok, hayır, kesinlikle ben kendimi yaşlı görmem. Yürümekte zorluk çeken, aciz, bir şey yapamayan, kendini idare edemeyen kişiye yaşlı denir.” (K28, E, 65)

Yaşlılığa yönelik olumsuz tutumlarını bu şekilde dile getiren K28, katılımcı bilgileri tablosunda da görüleceği üzere yürüme engellidir. Görüşme sırasında evde aniden felç geçirdiğini ve sonrasında engelli kaldığını, buna dair engelli belgesinin olduğunu ve tek başına yürümekte zorlandığını belirtmiştir. Yaşlılığı da “yürümekte zorlanan kişi yaşlıdır” şeklinde tanımlamasına rağmen kendisinin yaşlı olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Buradan katılımcının yaşadığı engellilik durumu ile yaşlılığı birbirinden ayırt ettiği; kaza, felç geçirme gibi ani veya dışarıdan bir etki ile gerçekleşen engel durumları ile “kendiliğinden” zaman içerisinde –yaşa bağlı olarak– ortaya çıkabilecek yürümekte zorlanma, güçlük çekme, günlük işleri yerine getirememeye, vb. gibi durumların birbirinden farklı olduğunu düşündüğü

görülmektedir. Bu nedenle yürüme engellinin yaşa bağlı olmadığını, bu sebeple kendisini yaşlı hissetmediğini belirtmektedir.

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi yaşlılık güçsüz olmakla, aciz ve sahipsiz olmakla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Negatif bir kalıpyargı örneği olarak yaşlıların sahipsiz ve aciz kişiler olarak algılanması, yaşlılığın aynı zamanda bağımsız olarak geçirilmesi güç bir dönem olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Kalıpyargılar bir grubu aynı karaktere, statüye, vb. atfederek (Binstock, 1983: 136) yapılan kavramsallaştırmalardır. Yaşlılık pek çok toplumda “düşkün” olmakla beraber anılmaktadır. Bu nedenle de istenilmeyen, uzak durulması gereken bir yaşam evresi olarak algılanır. Buradaki düşkünlük kişinin başkasına bağımlı olarak hayatını devam ettirmek zorunda kalması; kendi bakımını ve ihtiyaçlarını gidermede zorluk çekmesi, bedensel hareketlerinde yardıma ihtiyaç duyması, psikolojik olarak yıpranmış olması, vb. ile ilişkilendirilir. Fakat genellikle fiziksel özelliklere vurgu yapılır. Katılımcıların da yaşlılığı tanımlarken bu türden olumsuz fiziksel özellikleri dillendirdikleri görülmektedir:

“Kendimi yaşlı görmüyorum. Yürüyemeyen, kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan kimselere yaşlı denir. Ama ben çok şükür şu anda da bahçe işiyle uğraşıyorum, çocuklar bile yardım ederim. Bağımlı var. Arabaya mangalımı koyarım, su kenarına giderim. Çay kahve yaparım. Pikniğe giderim.” (K25, E, 71)

Bir başka katılımcı ise yorgunluk ile yaşlılığı eş anlamlı kullanarak şu sözleri dile getirmiştir:

“Yaşlının yaşı yoktur. Ben kendimi enerji yüklü hissediyorum. Öyle insanlar gördüm ki, -nutuk atar gibi mi konuşuyorum-, içimden, lan moruk, diyesim geliyor! Yani yaşlı görüyorum; adam bitmiş, havlu atmış hayatta, hayatı bitmiş, yorulmuş. İşte bu, yaşlı. İş bitmiş! Ben ise şimdi insanlara ne verebilirim diye düşünüyorum.” (K8, E, 76)

Yaşlıların tarafından yaşlılık; yaşamın sonu, hayatla bağların ve mücadelenin koparıldığı bir dönem, dolayısıyla da *ölümü bekleyiş* olarak düşünülmektedir. Bu nedenle yaşama hevesi tükenmiş, yaşamla ilişkisi biten kişiler “yaşlı” olarak

algılanmaktadır. Mücadele etmek ise hala bir şekilde yaşam içerisinde aktif rol almakla ilişkilendirilmektedir:

“Şu anda ben kendimi hiçbir zaman yaşlı olarak kabullenemiyorum. Yaşlı bana göre tamamen çökmüş, yorgun bir insandır. Mutsuz bir insan. Hiçbir zaman ben kendimi öyle hissetmedim. Ben hayatla mücadele etmeyi çok severim. Yaşlılar mücadele edemezler, hala ben daha mücadele ediyorum, tek başıma.”
(K1, K, 74)

Yukarıdaki ifadelerden katılımcıların yaşlılığa ve yaşlanma sürecine ilişkin olarak negatif tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Bu tutumlar sosyalizasyon sürecinde öğrenilerek nesillere aktarılırlar. Bu nedenle yaşlılık biyolojik bir olgu olmanın ötesinde toplumsal bir olgudur. Türkiye toplumunda negatif bir kalıpyargı ve ayrımcı bir söylem olan “yaş yetmiş, iş bitmiş” tarzındaki görüşlerin katılımcılar tarafından içselleştirildiği, fakat bununla beraber kendilerini yaşlı görmemeleri, bu tür negatif algılardan kendilerini sıyırmak istediklerine işaret etmektedir. Kendilerini yaşlı görmemeleri, kendi özbenliklerine dair olumlu özellikler atfetmek istemeleri ile ilişkilendirilebilir. Çünkü toplumsal anlamda kabul gören negatif kalıpyargılardan kendilerini ayırt etmekte ve bunların içerisine dâhil etmemektedirler. Genel anlamda katılımcılar tarafından aktif ve sağlıklı olma düşüncesinin yaşlılık düşüncesini ertelediği görülmüştür.

Yaşlılık ve yaşlanma sürecine ilişkin negatif tutumları benimserken kendilerinin yaşlı olduğunu kabul etmeyenlerin yansıra aynı tutumu benimseyip, yaşlı hissettiğini ifade eden bir katılımcı ise düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Ben yaşlı görüyorum kendimi. Hareketlerime baktığımda mesela dalgınlık, unutkanlık, vb., yaş kemalini buldu. Eskiden kadir has kongrenin oraya (Kadir Has Kültür Merkezi) giderdim, günde iki sefer. Şimdi gidemiyorum, zar zor yürüyorum.” (K24, E, 78)

Yine burada katılımcının aktif olamama düşüncesi ile yaşlılığı bağdaştırdığı, eskisi gibi yürüyemediği ve hareket edemediği için kendisini yaşlı olarak nitelendirdiği görülmektedir.

Aktiflik ve yaşlılık arasında negatif yönlü ilişki kuran bir başka katılımcı ise:

“Eli ayağı tutmayan, çeşitli arızaları olan, hastalıklı olan kişiler yaşıldır. Ben de kendimi tabii ki yaşlı olarak görüyorum, başka ne şekil değerlendireceğim ki. Kitap falan okuyamam, gözüm de fazla görmüyor.” (K3, E, 80)

Yaşlılığa ilişkin Türkiye toplumunda en çok dile getirilen ayrımcı söylemlerden birinin nasıl benimsendiğini ise bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

“Geçti, geçti bizden. Biz elden ayaktan düşmüşe yaşlı deriz. Bizden de geçti artık. (K7, E, 80)

Olumsuz kalıpyargıları benimseyen yukarıdaki katılımcıların ise kronolojik olarak örneklemdaki en yaşlı üç kişiden ikisi oldukları dikkat çekicidir. Bu durum kronolojik yaşlanmanın bedensel yaşlanma ve psikolojik yaşlanma ile olan ilişkisini göstermektedir.

Yaşlılığa ilişkin katılımcıların görüşlerinin genel anlamda olumsuz olduğu görülmektedir. Burada negatif kalıpyargıların ayrımcılığa ve yaşçılığa kapı araladığını gözden kaçırmamak gereklidir. İlk kez Butler tarafından 1969 yılında dile getirilen *yaşçılık* kavramı önyargılı tutumlar, ayrımcı pratikler ve korumacı/kollamacı politik uygulamalar olmak üzere toplumda üç şekilde tezahür etmektedir (Butler, 1980: 8). Tüm bu söylemler yaşlıların kendileri tarafından benimsendiği gibi, toplumun yaşlıya ve yaşlanma sürecine yönelik bakış açısını da temsil etmektedir. Katılımcıların yaşlılığı olumsuz bir şekilde tanımlamaları fakat kendilerini bu bakışın dışında tutma çabaları tartışılmalıdır. Bu, yaşçı ve ayrımcı söylemlerin sosyalleşme sürecinde öğrenildiği, bunu benimsemiş olduklarını ve bu düşüncelerden psikolojik anlamda da kaçınmaya çalıştıklarını göstermektedir. Çünkü yaşlılığı kabullenmemektedirler. Bunun sebebi ise yaşlılığa yönelik ortaya çıkan toplumsal tanımlamalardır. Negatif tektipleştirici söylemlerdir.

Burada en tehlikeli olan ise ayrımcılığın ve yaşçılığın yaşlılar tarafından dahi benimsenmiş olmasıdır. Literatürde *içselleştirilmiş yaşçılık* olarak karşılık bulan bu kavram, ayrımcı tutumları benimseyen bireylerin, bu tutumların bir gün kendilerine yansıyacağının farkında olmamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrımcılığın içselleştirilmesi bireyde suçluluk ve utanç duygularının ortaya çıkmasına sebep olur. Bu nedenle yaşlılık istenmeyen, inkâr edilmesi ve kaçınılması gereken bir durum

olarak toplumsal düzeyde tezahür eder. Günümüzde uzun bir yaşam için teknoloji hala gelişmeye devam ederken ve ortalama yaşam süresi artarken, yaşlılığın toplumsal anlamdaki inşası ve olumsuz imajı sosyolojik çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çünkü uzun bir ömür arzu edilirken, yaşlılık istenilmeyen bir dönemdir.

Yaşlanma ve yaşlılık sürecine ilişkin toplumdaki yerleşmiş algılar sosyal gerontoloji çalışmalarında temel teşkil eden son derece önemli bir konudur. Bu sürece ilişkin olumsuz kalıpyargılar ve yaşçı tutumlar hem kent hem de kırsal alanda yaşlıların toplumsal hareketliliğini, mekândaki görünürlüklerini, yaşam kalitesini ve yaşamdan beklentilerini etkilemektedir. Bulgular bölümünün ilerleyen kısımlarında bu söylemlerin kentsel katılımı ve deneyimi nasıl etkilediği ortaya konacaktır.

5.1.3. Kır ve Kent Yaşamına İlişkin Düşünceler

Türkiye hızla yaşlanan bir toplumdur. TÜİK'in (2020) nüfus piramitlerine bakıldığında¹³ 1975 yılında aşağıdan yukarıya doğru gittikçe küçülen bir piramit mevcutken, 2020 yılı itibarıyla arı kovanına benzeyen bir piramit ortaya çıkmıştır. Bu piramitlerin en altı yaşlı nüfusu, en ucu ise yeni doğanı ifade etmektedir. 1975 yılından 2020 yılına kadar olan bu kısa sürede piramidin bu şekilde değişmesi, demografik değişimin hızını yalın bir şekilde göstermektedir. Tıpkı kentleşme sürecinde olduğu gibi, Türkiye demografik dönüşüm ve yaşlanma sürecini de oldukça hızlı bir şekilde deneyimlemektedir.

Kırdan/köyden kente yapılan iç göçler neticesinde kentleşme teriminin ortaya çıkmasının yanı sıra Tekeli (2014) Türkiye toplumunda bir de “kentlileşme” kavramının kullanıldığını belirtmektedir. Tekeli'ye göre Avrupa'da böyle bir ikili kavramsal ayırmadan söz etmek mümkün değilken, Türkiye söz konusu olduğunda bu ayırım gün yüzüne çıkmaktadır. Bunun temel sebebi de Türkiye'nin kentleşme sürecini oldukça hızlı yaşamasıdır. Hızla kentlere göç eden nüfus beraberinde kırsal yaşam biçimi ve alışkanlıklarını da getirmiş, kentli değerlerin benimsenmesi ise zaman almıştır. İşte bu süreci açıklamak için “kentlileşme” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

¹³ Çalışmanın ikinci bölümünde bu piramitler verilmiştir. Lütfen ilgili bölüme bakınız.

Türkiye’de hızlı kentleşme süreci 1945-50’li yıllardan itibaren kırdan kente göçlerin artmasıyla başlamıştır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişmeler ve nüfus artışı da toplumsal, ekonomik ve demografik yapıda yaşanacak köklü değişimlerin ilk adımlarını oluşturmuştur. 1950’lerden 1980’lere kadar olan yoğun göç dalgaları, nihayetinde kent nüfusunun kırı aşması ile sonuçlanmıştır. Günümüzde ise kentli nüfus oranı kıra göre oldukça yüksek düzeydedir. O dönemden bugüne gerek şehirlerarası gerek şehrin kendi içinde köyden kente yapılan göçlerle gelenler, günümüzde yaşlılık dönemlerini yaşamaktadırlar. Kayseri için de bu durum geçerlidir. Kentlileşme kavramının işaret ettiği üzere, kır yaşamına ilişkin alışkanlık ve düşünceler kentleşme kadar hızlı gerçekleşmemektedir. Bu nedenle çalışmada katılımcılara daha önce kırsal yaşam deneyimleri olup olmadığı, nereden ve ne zaman göç ettikleri, vb. sorular yöneltilmiştir. Buradaki amaç kentsel yaşam ile kırsal yaşam arasında katılımcıların ne türden karşılaştırmalar yaptığını anlamak, hangi noktalarda özlemler duyduklarını, hangi noktaları avantaj ve dezavantaj olarak nitelendirdiklerini ve neticesinde kentsel yaşama ve yaşlanmaya ilişkin nasıl bir bakış açısı, nasıl bir tutum içerisinde olduklarını anlamaktır.

Hızlı kentleşme ve hızla yaşlanma Türkiye toplumu için oldukça önemli toplumsal olgulardan ikisi olmaya adaydır. Hızlı kentleşmeden kaynaklı altyapı ve üstyapı sorunları ve hızlı yaşlanma kentlerdeki yaşam kalitesini, hizmetlere olan erişim ve ulaşımı olduğu kadar toplumsal yapıda da birtakım sorunları doğurmaktadır. Refahın adil dağılmaması, sosyal politikalardaki eksiklik, kentlerde yaşayan bazı kesimleri başta sosyo-ekonomik durum olmak üzere çeşitli biçimlerde marjinalleştirmektedir. Bugün kentsel yaşlanma yoksulluk ile yan yana anılmaktadır. Yaşlıların kentlerdeki görünürlüğü azalmaktadır. Bu sebeple hızlı bir kentleşmenin ardından kentlerde yaşanan hızlı bir demografik dönüşüm ve refahın adil dağılımındaki problemler, ortaya çıkan bu yeni olgu için eldeki imkânların masaya yatırılmasını ve tartışılmasını gerektirmektedir. Aile içi ilişkiler, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, ekonomik ilişkiler, sağlık ve bakıma yönelik ihtiyaçlar, mekânsal etkileşim, vb. kentleşmeye bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle kentsel yaşlanma denildiğinde, kentleşme ve kentlileşme dinamiklerinin yaşlılık döneminde toplumsal, mekânsal, kültürel, ekonomik, vb. yönlerden nasıl tezahür ettiğini anlamak

istenilmektedir. O halde, tıpkı kentin kır kavramı ile ele alınıp tartışılmasında olduğu gibi, kentsel yaşlanma söz konusu olduğunda da ilk olarak kırsal yaşamı ele almak doğru bir adım olacaktır.

5.1.3.1. Biz Köy Çocuğuyuk, O Toprağı İstiyok

Katılımcıların yarısından fazlası gençlik yıllarında kırdan kente göç ettiklerini, birkaçı ise hiç kırdan yaşamadığını, kır yaşantısını hakkında çok fazla fikir sahibi olmadığını belirtmiştir. Sahabiye mahallesi dışındaki tüm katılımcıların kırsal kesimlerden 1970-80’li yıllar boyunca kente göç ettiği, Sahabiye sakinlerinin ise kırsal yaşamı bilmediği görülmüştür. Zira burası Kayseri’nin tarihsel anlamda en eski kentsel yerleşim birimidir ve meydan, çarşı, saat kulesi, terminal, vb. gibi merkezi ifade eden mekânsal yapılanmalar ilk olarak burada oluşmuştur. Bu nedenle Sahabiye sakinleri kırsal yaşamı bilmemekle birlikte, kırsal alanda yaşamaya da olumlu bakmamaktadır. Kırdan göç edenler ise Yozgat, Sivas gibi çevre illerden veya Develi, Sarız, Pınarbaşı gibi Kayserinin ilçelerinin köylerinden göç ettiklerini belirtmiştir. Bu nedenle ilk gençlik yıllarını kırdan geçirdikleri görülmektedir. Erkekler iş sebebi ile kadınlar ise genellikle evlendikten sonra kente göç ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca kimi katılımcılar şu anda imkânı olsa kıra dönmek istediğini, kimisi ise şehir hayatından memnun olduğunu, kıra gitmek gibi bir düşüncesinin olmadığını belirtmiştir.

Kır ve kent yaşamına ilişkin en çarpıcı cevaplardan ilki çevre ile kurulan sosyal ilişkilerde ortaya çıkmıştır. Özellikle komşuluk ilişkilerinin kentlerde çok yüzeysel olduğunu ve kimseyi tanımadıklarını söyleyenlerin ifadeleri dikkat çekicidir:

“Eşin dostun var, ama tanıımıyok. Apartmanda kimseyi tanıımıyon. Dışarıda görürsen de meraba-meraba komşuyla. Komşu komşunun külüne muhtaç derlerdi, şimdi öyle bir sosyalliğimiz kalmadı.” (K18, E, 75).

Köyde yaşamak istediğini belirtenler köy yaşamına ilişkin özlemlerini dile getirirken bunu köy yaşamının birtakım avantajları ile örnekletmektedirler. Örneğin bir katılımcı:

“Biz köy çocuğuyuk, köyde meydana geldik. Şehir yaşamın değil de köy yaşamını arzu ediyoruz o yüzden. Köyde hiç olmazsa bir meşguliyet oluyor ama burada onlar yok. Geliyoruz parkta oturuyoruz, arada camiye gidiyoruz. Başka

yaptığım bir şey yok. Köyde olsa, bir domates ekerdim, iki üç tane hayvan beslerdim. Apartmanda çok sıkılıyorum, çok, hem de nasıl! Komşuluk ilişkileri de bitti kalan (artık). Köyde olsak vakit daha güzel geçerdi, meşgul olurduk.” (K3, E, 80).

Köy yaşamına ilişkin avantajlar arasında mekânsal olanaklarının, diğer bir deyişle köyün bağ, bahçe, tarla ekme gibi imkânlarının akla gelen ilk şeyler olduğu görülmektedir. Köyde yaşamayı arzulatan da tam olarak bu noktadır. Bir başka katılımcı:

“Köyde büyüdüm, o toprağı istiyorum, apartmandan memnun değilim. Bir köyden bağ aldım, oğlumla gelinim gidiyor, ben de girdim. Suladık, marul, soğan koparttım, ekmeğin arasına koydum, yedim, geldim. Bu mutluluk değil midir?” (K5, K, 71).

Köy yaşamına ilişkin söylenen bu cümleler kırın yaşlılar açısından vakit geçirmeye imkân tanıyan mekânsal avantajlar taşıdığını göstermektedir. Kırın sağladığı bu meşguliyet kentlerde ulaşılması zor olanaklardan bir tanesidir. Bu nedenle K3’ün de belirttiği gibi parka, camiye gitmek, arkadaşlarla konuşmak dışında farklı bir aktivite bulmak zordur. Her ne kadar arkadaşlarla buluşmak gibi, park, cami gibi kamusal buluşmalara imkân tanıyan yerlere gidiliyor olsa da yaşama ilişkin tatminsizlik, sıkılmışlık vardır. Bu tür aktiviteler yaşlı için meşgul olacağı ve kendi emeğinin karşılığını göreceği olanakları doğurmaktadır. Aynı zamanda bu tür aktivitelerin açık havada yapılması bir ferahlık, bir rahatlama sağlamaktadır:

“Köy daha iyi, bahçede çalışmak bana iyi geliyor. Açık hava. Şehirde evde kapalı kalıyoruz. Binana komşuluk yok; merhaba merhaba.” (K27, K, 66).

Kırın mekânsal tahayyülü ve buna duyulan özlem en çok da şehrin bunaltıcı havasından, yeşilliğin ve suyun olmayışından kaynaklanmaktadır:

“Son iki yıldır köye gidip geliyorum. Şehirler yaşlıları bunaltıyor artık. Şehirde yaşamak bunaltıyor, ondan dolayı köy benim için kaçamak oldu. Tabiatı özledik. Çocukluğumuz orda geçti, özlem var içimizde. Temiz hava var. Bura öyle değil. Yeşillik, su, her şey orda. İnsan belli bir yaştan sonra bunları istiyor,

temiz hava ve su istiyor. Ben vaktimi orada geçirmekten daha mutluyum.” (K4, E, 68).

Kayseri’de şehrin tam göbeğinde bulunan Çınaraltı Parkı genellikle yaşlıların gelip oturdukları bir alandır. Oldukça geniş ve yeşil alanı da bulunan parkta oturmak için pek çok bank bulunmaktadır. Etrafında çarşı, AVM, lokantalar, vb. gibi imkânlar ve her yere ulaşım sağlayan raylı sistem ve otobüs duraklı vardır. Burası yaşlılara özel bir yer olmamasına, tüm kamuya hizmet etmesine rağmen, özellikle yaşlıların uğrak yeri olmuştur. Dışarıdan bakıldığında sanki yaşlılara özel olarak yapılmış bir park gibi görünmektedir. Orada yapılan bir görüşmede, görüşülen bir kişi şehrin bunaltıcılığını yeşil alanların az olması ve mimari yapının özellikleri ile ilişkilendirerek düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben köyde yaşadım. Yozgat’tan geldim 50 yıl önce. Atlarla çit sürdüm. Şu durumda köyde yaşamak isterim; daha rahat. (Şehirde) her taraf bina ve beton oldu, nefes alamıyoruz. Benim köy ormanlık, yeşil hava, oksijen, enerji bol. Şimdi her taraf beton (ayağını yere vuruyor, tak, tak, tak diye ses çıkarıyor, beton sesini duyurmaya çalışıyor ve eli ile yeri işaret ederek) şimdi bak bu betona.” (K16, E, 65).

Köyün havasının ve imkânlarının insan sağlığı açısından daha iyi olduğu, bu nedenle insanca yaşayabilmek için çok daha uygun olduğu düşünülmektedir:

“Yarı yaşımız köyde geçti, yarısı şehirde. Bazen gidiyoruz köye. Havası suyu daha güzel köyün. Daha sağlıklı, hava alıyon mesela. İnsan gibi yaşıyorsun. Gelenin gidenin oluyor. Şurada ölsen kimsenin habarı olmaz.” (K19, K, 68).

Yukarıdaki alıntıda da görüleceği üzere köye duyulan özlem ve orada yaşamaya dair istek duyulan konulardan bir tanesi de sosyal ilişkilerin niteliğidir. Bazı katılımcılar şehirde insanın çok olmasına rağmen kimseyi tanımadıklarını, oysa köyde herkesin birbirini tanıdığını ve daha samimi ilişkiler geliştirdiklerini anlatmıştır. Bir başka örnek:

“Ben evlenene kadar köydeydim. Şehirde eve kapalıyız. Köyde yaşamak isterdim eğer imkânım olsaydı. Temiz hava, açık hava, serbest. Konu komşuluklar da daha güzel.” (K26, K, 65).

“Şehirde her istediğini bulursun, başka bir avantajı yok. Ama köyde horanta¹⁴ çok. Horantalı olursan köyde çok mutluluk olur. Ama şehirde ne mutluluk olabilir?” (K5, K, 71).

Kır ve kent yaşamına ilişkin ortaya çıkan bu çerçeve kentsel mekân üretiminin değişen yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Bilindiği gibi, 1990’lı yıllarla birlikte kentte hâkim olmaya başlayan yerel yönetimin stratejisi Türkiye’de olduğu gibi Kayseri’de de inşaat sektörüne yönelmiştir. Mekânın üretimindeki Neoliberal anlayış sosyal ve kültürel hayatı derinden sarsmıştır. Araştırmanın saha pratiği sırasında yapılan gözlemlerden dikey kentleşmenin ve çok katlı binaların Kayseri mimarisinde ön plana çıkan yapılanmalar olduğu gözlemlenmiştir. Semt ayırt etmeksizin her üç ilçede de 15 katlı binaların çevredekiler tarafından “mantar gibi” yükseldiğine yönelik yakınmalar dinlenmiştir. Çok katlı apartmanların ve kapalı sitelerin kentteki yükselişi, bir binada 60 daireden oluşan yapılar, sosyal hayatın tahrip olması ile sonuçlanmıştır. Katılımcıların komşuluk ilişkilerinin eskisi gibi olmayışı hakkındaki serzenişleri kentteki sosyal ve kültürel hayatın değiştiği, yaşam kalitesinin düştüğünü göstermektedir. Buradan mekân üretiminin sosyal hayata olan etkisi net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

5.1.3.2. Şehirde Her İmkân Var, Ama...

Kır ve kent yaşamına ilişkin düşüncelerde en çok vurgulanan temalardan biri de şehirde yaşamının sağladığı avantajlar olmuştur. Fakat bu avantajların yanına hiç gecikmeden şehirde yaşanan problemler de eklenmiştir. Bir taraftan şehirdeki sağlık, alışveriş, eğitim, ulaşım vb. noktalarda avantajlı olduğu söylenirken, diğer taraftan gürültüsü, kirliliği, güvensizliği gibi noktalarda şikâyetler sıralanmıştır:

“Sosyal yönden, sosyal aktivite yönünden çok güzel şehir... Avantajı da var dezavantajı da. Avantajı sosyallik. Her şeyi buluyorsun. Ulaşım kolay. İhtiyaçlarını kolay karşılıyorsun, ama köyde öyle değil. Köyde herkesi tanırısın, mesela biz çocukken her yere yalnız giderdim uzak da olsa, ... Ama şu anda

¹⁴ Yukarıdaki alıntıda geçen “horanta” kelimesi yerel ağızda “kalabalık” anlamına gelmektedir. Bir evin sakinleri için de horanta kelimesi kullanılır. Kalabalık bir aileye horantalı denir. Katılımcı burada horanta derken aile ve akrabalık ilişkilerinden, komşuluk ilişkilerinden, tanıdıklardan bahsetmektedir.

şehirde küçük çocuğum olsa gönderemem, çünkü güvenli değil, bir bakıyorsun kötü şeyler oluyor, örneğin Talas'ta kaybolan iki kız çocuğu¹⁵ ...” (K1, K, 74).

Kayseri'nin Talas adlı ilçesinde yaptığımız mülakatta yukarıdaki katılımcı şehirdeki imkânların çeşitliliğinden bahsederken güvenlik noktasında köyün daha avantajlı olduğunu belirtmiştir. Bir başka katılımcı şehirlerde imkânların bol olmasına rağmen ekonomik anlamda zorlandıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Evet şehirde her şey var, ama köy daha ekonomik. Köyde az yemekle doyarsın burada (şehirde) masraf çok oluyor.” (K18, E, 75).

Bir başkası:

“Kentte yaşamak, her şey hazır güzelce. Paran olursa her şey var. Yoksa paran olmazsa zor. Köyde olsa, bir inek, bir tavuğun olur, yine geçinirsin paran olmasa bile. Ama şehirde yaşamak zor. Allah korusun kira versek n'apardık? Öylelerimiz de var. Mesela ben kendime bir şey almak istesem, alamıyorum. Çok kalabalık zaten de zor yürüyorum.” (K6, K, 76).

Katılımcının ifadeleri şehirlerde bir eve sahip olmanın (evin mülkünün kendisine ait olması) önemine değinmektedir. Katılımcıların oldukça büyük bir kısmının kendi evlerinde oturduğu, evlerini daha önceden satın aldıkları öğrenilmiştir. Şehirde kira vermek oldukça önemli bir ekonomik giderdir. Evlerinin kendilerinin olması ekonomik bir rahatlık sağlamaktadır.

Şehrin ekonomik anlamda kendilerini zorladığını belirten bir diğer katılımcı ise:

“Şehirden köy iyi. Burada kıt kıt yiyoruz köyde bol bol yiyorduk... Hiçbir şeye gücümüz yetmez oldu.” (K7, E, 80).

¹⁵ Katılımcının değindiği çocukların kaçırılma olayı 2009 yılında Talas ilçesinde gerçekleşen ve 3 çocuğun ölümü ile sonuçlanan olaylardır. Araştırmacının da Kayserili olup, o yıllarda Talas'ta ikamet etmesi olayın toplumsal anlamda yarattığı etkiyi gözlemlene fırsatı vermiştir. Olayın duyulmasının ardından Talas ilçesinde çocukların bir daha bayramlarda şeker toplamaya gelmemesi yıllardır sık sık duyulan ve gözlemlenen bir konu olmuştur. Hatta sadece Kayseri'de değil, tüm Türkiye'de güvensizliğe neden olduğu söylenebilir. Olayın detayları için bkz: <https://www.cnnturk.com/2011/turkiye/03/26/kayserideki.kayip.3.cocuktan.kotu.haber/611174.0/index.html>.

K7 ile yapılan görüşme de Talas'ın tam merkezinde, apartmanların hemen aşağılarında bulunan, açık havada üstü kapalı ve oturma imkânı veren, etrafında küçük parklar ve yeşil alanlar bulunan kamelyalardan bir tanesinde gerçekleşmiştir. K7 ile günlük hayatın olağan seyri içerisinde, orada arkadaşları ile otururken tanışılmış ve görüşmeye davet edilmiştir. K7'nin politik kimliği sorulara verdiği cevaplarda önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Ortamda bulunan diğer yaşlılar da araya girerek kendi politik tutumları çerçevesinde onu eleştirmiş ve görüşme adeta bir odak grup görüşmesine dönüşmüştür. Politik kimliklerin yaşlılarda güçlü ve keskin bir şekilde var olduğu gözlemlenmiştir. Ekonomik yakınmalar ve mevcut durumdan memnun olup olmama, benimsenilen siyasi partiye göre değişiklik göstermiştir. Bu durum yaşlıların bir araya gelerek “memleket meseleleri” ile yakından ilgilendikleri, bunu siyasi görüşleri etrafında rahatlıkla tartışabildikleri, görüş farklılığı olmasına rağmen arkadaşlıklarını samimi bir şekilde devam ettirdiklerini düşündürmüştür.

5.1.3.3. Yazın Bağda, Kışın Şehirde

Bağ kültürü Kayseri'ye özgü yerel mekânsal pratiklerden bir tanesidir. Sosyo-ekonomik durumu görece iyi olanların Hisarcık, Endürlük, Erkilet, Gesi, vb. yerlerde bağı ve bağ evleri bulunmaktadır. Hatta bu kültür “Gesi Bağları” ve “Erkilet Güzeli Bağlar Bozuyor” isimli şarkılarla sanatla buluşmuş, dillere dökülmüştür. Kayseri’de bir tür mekânsal pratik olarak karşımıza çıkan bu kültür çok uzun yıllardır devam ederek kentte bir gelenek halini almıştır. Teorik çerçevede Kayseri ile ilgili olan bölümde bahsedilen Kayseri *oturmaların* çoğu yazın buralarda yapılır. Hatta Nacak'ın da belirttiği gibi, oturma âdetinin ilk nüveleri bağ evlerinde atılmış olabilir (2017: 114). Yazın şehrin bunaltıcı havasından, sıcağından uzaklaşarak su ve yeşillik ile buluşmayı ifade eder. Aynı zamanda yufka açma, konserve hazırlama, vb. faaliyetlerin gerçekleştirildiği, kış için hazırlıkların yapıldığı bir mekândır. Fakat dayanışma ve yardımlaşma sağlayan, eskiden beri birbirlerini tanıyan aileleri kuşaklardır bir araya getiren bir mekânsal pratik olması hasebiyle toplumsal önemi büyüktür. Yaşlılarla yaptığımız görüşmelerde de “bağa gitme”nin özellikle Sahabiye bölgesinde oturanlar tarafında yaygın olduğu görülmüştür. Buraya eklenebilecek önemli bir ayrıntı, Sahabiye bölgesinde görüşülen katılımcıların diğer iki ilçeye göre sosyoekonomik durumlarının görece daha iyi olduğudur. Fakat bağa gitme sadece Sahabiye ile sınırlı

kalmamıştır. Görüşmecilerin bazısı bağ evi olduğunu ifade etmiştir. Kayseri'nin bağ kültürü Kayserili yaşlılara bir tür kır hayatı imkânı tanımaktadır. Kır ve müstakil evlere duydukları özlemi bağ evleri ile gidermeye çalışmaktadırlar:

“Kayseri'nin yerlisi kişiler için bağ meselesi var. Herkesin bir bağı var. İşte Gesi bağları, Erkilet. Hepsi de türkülü mürkülü; Erkilet güzeli bağlar bozuyor, Gesi bağlarında dolanıyorum, Ali dağı derler dağın hası, indik Hisarcık.... Kayserinin ter tarafı bahçelik yerler.” (K9, E, 75).

“Köyde hiç yaşamadım. İki ay bir köyde kaldım iş için, ama hiç düşünmüyorum, istemiyorum. Bağımız var Hisarcık'ta, yaz günleri oraya gider kalır, 3 ay, yaz bitince tekrar geliriz. O yaşantı da yarı köy bizim için. Ama temelli köyde yaşamayı hiç düşünmedim.” (K22, E, 75).

Görüldüğü gibi Kayseri'nin bağ kültürü modern şehrin kalabalığından ve meşakkatinden sıyrılmak için adeta doğal bir sığınak gibidir (Nacak, 2017: 114).

5.1.4. Kayseri'de Yaşlılık, Yoksulluk ve Aile İlişkileri

Gündelik hayat, sunduğu imkânlar ve kısıtlamalar ile yaşamı ve yaşam kalitesini yeniden üretir. Birçok ilişki biçimi (ekonomik, sosyal, kültürel, vb.) gündelik hayatta kendisini gizlemekte veya açığa çıkarmaktadır. Gündelik hayatın ekonomi ile olan ilişkisi ise yaşam kalitesi ve toplumsal eşitsizlikler bakımından oldukça elzem bir konudur. Günümüzde yaşam kalitesinin bir tüketim kültürü haline gelmesi, ekonomik geliri emeklilik nedeni ile azalan yaşlılar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bununla birlikte ekonomik eşitsizlikler yoksulluğa sebep olarak yaşlıların kent hayatındaki görünürlüklerini, aile içi ve sosyal ilişkilerini etkileyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu yüzden yaşlılık ve yoksulluk arasındaki ilişki incelemeye değerdir. Ekonomik durumu okumak kentsel yaşlanmayı anlamada kilit bir noktada durmaktadır.

5.1.4.1. Emekli Maaşı Yetmiyor, Ama İdare Ediyoruz

Kamusal emeklilik sistemleri yaşlılıkla ilgili sosyal politikaların en merkezi alanlarından bir tanesidir. Hatta bu mesele sadece yaşlılık dönemini değil, hayatın tüm evresini kapsayan, sağlık güvencesi ile birlikte en temel kamusal yatırım alanlarından

biridir. Yılmaz (2017: 179) kamusal emeklilik sisteminde yaşlanma döneminde ortaya çıkabilecek gelir kaybı riskinin toplumsal bir risk olarak tanımlandığını, bu riskin ise sigorta modeli ile kontrol altına alındığını belirtir. Araştırmaya katılan yaşlıların bir kısmı aylık emekli maaşıyla birlikte ekonomik gelirlerinin yeterli olduğunu belirtirken, çoğunluğu ise ekonomisinin yetersiz olduğunu; fakat her iki taraf da (tüm katılımcılar) bir şekilde idare ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların “yetersiz” gelirle idare ettiklerini belirtmesi, yoksulluğa karşı kaderci bir yaklaşım içerisinde veya tevekkül anlayışı içerisinde olduklarını göstermektedir:

“Maaşın yetmesi mümkün değil ama ayağımızı yorgana göre uzatıyoruz. Bazı şeylerden mahrum kalarak, buna razı oluyoruz. Yetiyor ama bu yetme bütün her şeyi karşılıyor demek değil. Ev Allahtan bizim, kira vermiyoruz. Hanıma babasından arsadan iki daire düştü orayı da 800’e kiraya veriyoruz oradan aldığımızla geçiniyoruz. O gelmese çok zorlanırdık.” (K22, E, 75).

Eskiden sanayi ustası olan bir katılımcımız ise ara ara eski işiyle ilgili ek işler yaparak geçimini sağladığını belirtiyor:

“Emekli maaşı yetmiyor, ama idare ediyoruz. Beni bırakmıyorlar bir de beni eskiden tanıyanlar. Üç günde yap, beş günde yap, ama şu işimizi yap, bizi gençlere bırakma diyorlar, ben de gidiyorum hem vakit geçiyor hem çalışıyorum. Para da alıyorum, fazla olmasa da iyi oluyor. O da ayda bir falan oluyor.” (K25, E, 71).

Katılımcılarımız arasında 79 yaşında ve tek başına yaşamını devam ettiren bir kadın katılımcı:

“Beni kardaşlarım gördü¹⁶, ölene kadar da görürlerdi, evimin kirasını, yakıtını onlar gönderirdi. 3 erkek 1 kız kardaşım vardı, 5 kardeşten bir ben kaldım, dördünü toprağa verdim. İçimde yara var. Çok dertliyim. 4 kardaşımı toprağa verdim. Evim kira. 9.000 TL senelik. Kirayı 6 aydan 6 aya 4.500 TL olarak veriyorum. Geçimim, babamdan maaş alıyorum sadece. İşçiydi babam, işçi

¹⁶ Burada katılımcının “gördü” ile ifade ettiği konuşma, ekonomik bakımı ifade etmektedir. Katılımcı, kardeşlerinin kendisine ekonomik olarak yardım ettiğinden bahsetmektedir. “Gördü” lafzı Anadolu’da görmezden gelmeme, muhtaç olana yardımcı olma anlamlarında da kullanılmaktadır.

emeklisiydi. Babam öldükten sonra önce anneme sonra bana bağlandı. Yani ikiye bölündü babam ölünce. Ben de dul olduğum için annemle bana bölündü. Şu an 2020 TL emekli maaşı alıyorum. Yetmiyor, yeter mi, eşim dostum yardım ediyor. Kimisi ramazanda oruç parasını, fitresini veriyorlar. Konu komşu da yardımcı oluyor. Öyle geçinip gidiyorum. Beni bilenler dolu yavrum. Hem akraba hem arkadaş çevrem var. Dünyada o kadar iyi insanlar var ki, onların yüzü hürmetine ben ayaktayım. Hiç çalışmadım, ah yavrum eskiden kadınları çalıştırırlar mıydı?” (K20, K, 79).

Kentsel yaşlanmada ekonomik eşitsizliklerin yanı sıra dul olmak ve yalnız yaşamak da kente katılımı etkileyen bir diğer faktördür. Kaliteli bir yaşamın önündeki eşitsizlikler maddi imkânların yanında cinsiyet ve medeni durum ile de ilgilidir. Yaşlı kadınlar Türkiye toplumunda en yoksul ve en kırılgan toplumsal grubu oluşturmakta ve medeni durum yaşlılıkta eşitsizliğin temel nedenlerinden biri olmaktadır (Arun ve Karademir Arun, 2011: 1520). Yaşlı kadınların yaşlılık dönemlerini yalnız geçirme oranı erkeklere göre daha fazladır. TÜİK’in 2018’de yayımladığı *İstatistiklerle Yaşlılık* raporuna bakıldığında yaşlı erkeklerin %83,5’i evli iken, kadınların oranı yalnızca %44,8’dir. Yine aynı rapora göre eşi ölen, hiç evlenmemiş veya boşanan erkeklerin toplam oranı %16,5 iken, kadınlarda bu oran %55,2’dir (TÜİK, 2018). Kadınların toplumsal cinsiyete dayalı rolleri bağlamında düşünüldüğünde, yukarıdaki alıntıda da görüleceği üzere, bu rollerin çalışma yaşamına katılmayı engellemesi ve çalışma oranlarının düşük olması yaşlılık dönemlerindeki ekonomik eşitsizlikleri artırmakta ve bu da eşitsizliğin kadın yaşlılar söz konusu olduğunda katmerlendiğini göstermektedir. Bu durum yaşlı kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki bakımlardan ya başka bir bireye ya da kuruma bağımlı hale gelmelerine yol açmaktadır (Arun ve Karademir Arun, 2011: 1519). Yapılan görüşmede katılımcının da başka bireylere (önce kardeşlerine, sonra tanıdıklarına) bağımlı bir şekilde hayatını devam ettirmeye çalıştığı görülmektedir. TÜİK’in aynı rapordaki verilerine göre Türkiye’de yaşlı kadınların yoksulluk oranı ise %17,9’dur (TÜİK, 2018).

Yoksulluk belirteçlerinden en önemlisi şüphesiz ekonomik gelirdeki yetersizliklerdir. Ancak yoksulluk ve ekonomik yetersizlikle birlikte ortaya çıkan bakım ihtiyacı, sağlık sorunlarını giderme, kent mekânlarına katılım ve buralarda

zaman geçirme, kaliteli ve iyi beslenme gibi konularda yaşanan eksikliklerle kendisini gündelik hayatta göstermektedir. Konuyla ilgili bir katılımcı:

“Medyada ne diyo istatistiklerde; 3500 TL maaş alıyorsan açsın, 9500 alıyorsan yoksulsun diyor. En ucuz orba 6 TL, gidip bi’ çorba iemiyorum. Onun yerine 6 tane ekmek alayım diyorum. Ben Talas’tan buraya (Çınaraltı parkı) zellikle çorba içmeye gelirdim, paa orbası. Kemikleri güçlendiriyor, 2-5 TL idi. şimdi 20 TL. Ben o 20 TL’yi ona versem, Allah benden sorar. Onun yerine 20 liralık kıymalı¹⁷ yaptırırım, toruna, çocuğuma yediririm. Ama param olsa gelir içerim, Allaha da şükreder, hkmete de teşekkür ederim. Her ay 100 TL su parası geliyor. deyemiyoruz, çok zorlanıyoruz. Maddiyatım olmadığından sosyal hayatım da yok. Ben alışlarken her sene tatile giderdim. şimdi otobüsle bile gidemiyorum. O zaman paranın değeri, kıymeti vardı. şimdi cebime 1000 TL koyuyorum, eve gidene kadar bitiyor. Yağın kilosu kaç TL oldu. Paranın değeri bitti, kalmadı.” (K16, E, 65).

Yaşın ilerlemesi ile özellikle hastane ve sağlık giderleri masraflarının artması bir diğer ekonomik gideri oluşturduğundan yoksullukla direkt olarak bağı kurulabilecek bir meseledir:

“Ekonomik açıdan çoğu zaman zorlanıyorum. Hkmet adamları büyük adamlar hiç kolaylık yapmıyorlar. Her şey çok pahalı. Bir hap aldım, 70 TL para verdim. Bitince nereye gidecem de rapor alacam, nasıl alacam raporu bilmiyorum.” (K5, K, 71).

Katılımcıların ekonomik durumuna ilişkin betimlemelerinde, birçoğunun kent içinde alışveriş yapacakları yerleri belirlemiş oldukları, belerine uygun yerleri tercih ettikleri görülmektedir:

“Ekonomik açıdan uygun yer de var, uygun olmayan yer de var. Oturduğum yerde çay iki lira, yan tarafta 4 lira. Ucuz diye oraya gidiyoruz arkadaşlarla. 4 lira vermek var, 2 lira vermek var...” (K2, E, 66).

¹⁷ İ malzemesi hazırlanarak hamurla birleşmek üzere taş fırına verilen, Konya’da “etli ekmek” olarak meşhur olan kıymalı pide. Kayseri’deki adı “kıymalı pide” olmakla birlikte, halk arasında kısaca “kıymalı” denir.

“Bizim semtimiz uygun. Pahalısı da var. Az çok öğrendik hangisi olduğunu. Biz de ucuz ve uygun olan marketleri tercih ediyoruz.” (K27, K, 66).

Yukarıdaki ifadeler emekli maaşlarının yeterli olduğunu söyleyen katılımcıların ifadeleridir. Görüldüğü gibi ekonomik güçlükler karşısında katılımcılar kent içerisinde var olabilmek ve yaşamlarını devam ettirebilmek adına çeşitli taktikler geliştirmiştir.

5.1.4.2. Genç Dururken Yaşlıy Kim Çalıştırsın

Emeklilik ile azalan gelir ve kent yaşamının gerekli kıldığı şartlar yaşlılık ve yoksulluğun birbirini tamamlayan kavramlar olarak kullanılmasına evirilmektedir. Bugün yaşlılık denildiğinde akla ilk gelen meselelerden bir tanesi yoksulluktur. Bu yoksulluğu etkileyen faktörlerden bir tanesi de yaşlıların çalışamayacak kişiler olarak algılanması ve çalışmak isteyen yaşlılara yönelik iş gücü piyasasında ortaya çıkan eşitsiz tutumlardır. Yılmaz’ın da belirttiği gibi, yaşlanmaya özgü bedensel ve zihinsel değişiklikler toplumsal kalıpyargılar ile birleştiğinde yaşlılık, işsizlik riskinin yüksek olduğu bir dönem haline gelmektedir (2017: 179). Bu tutumların ise görüşme yapılan yaşlılar tarafından da benimsendiği, yaşlılık kavramına atfettikleri olumsuz kalıpyargıların iş yaşamı söz konusu olduğunda ön plana çıktığı görülmüştür. Bu nedenle yaşlılığa yönelik olumsuz görüşlerin yoksullukla ve gelir eşitsizliği ile bağlantılı olabileceği, üzerinde durulması gereken bir konudur:

“Genç iş buldu da yaşlıya mı yer kaldı? Yaşlı artık mezarı bekleyecek. Doğru söylüyorum. Yaşlı diyoruz, iş diyoruz. Yaşlı ve iş ikisi bağdaşmaz. Geliri yoksa da devlet sağlamalı. Yaşlıyı artık emekli etmek lazım.” (K23, E, 68).

“Yaşlılara yönelik iş imkânı yok. Zaten iş de yok. Ayrıca yaşından dolayı da çalıştırmıyorlar. Genç dururken, yaşlıyı kim çalıştırsın.” (K2, E, 66).

“Emekli maaşım olduğu için başvuru yaptığım yerler beni hep geri çevirdiler. İş bulamıyorum bir türlü.” (K7, E, 80).

Yaşlıların hangi işlerde çalışabileceğine yönelik düşünceler ise toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte yaşlılıkta ortaya çıkabilecek bedensel gerilemelere atıflarla ifade edilmektedir:

“Serbest ticaret denen bir şey var, tabiri caizse pazarda limon, karpuz satar ek gelir yapar. Yaşlılar daha çok serbest piyasa, işportacılık, inşaat bekçiliği, bekçilik gibi işlerde çalışıyor. Bunlar enerji kaybı istemeyen işler. Fiili çalışma isteyen olmaz, zaten iş vermezler bu işlerde. Kadınlar da oya örme, çorap örme gibi, genelde el işleri diyebiliriz buna.” (K8, E, 76).

Katılımcıların genel görüşü yaşlıların düşük statüsü ve düşük gelirli işlerde çalışabileceğine yöneliktir. Bu düşünceleri besleyen temel nokta yaşçılıktır. Özen ve Özbek (2017: 559) günümüz kapitalist toplumlarında Neoliberal politikalar ekseninde özellikle 45 yaşından sonra çalışma seçeneklerinin azaldığını ve zorlaştığını belirtmektedir. Çünkü rekabetçi piyasada deneyim yerine yaş en önemli faktör haline gelmeye başlamaktadır.

5.1.4.3. Emekli Olunca Görünmez Olduk

Kentleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte yaşlının toplumsal konumunda ve maddi gelirinde düşüşler yaşanabilmektedir. Gerek toplumsal ilişkilerde gerek ekonomik ilişkilerde gerekse karar alma süreçlerinde yaşlıların kimi zaman bu süreçlerin dışında kaldığı gözlemi mevcuttur. Emeklilik sonrası yaşlanma süreçleriyle beraber özellikle yaşlıya olan saygı ve onları karar alma süreçlerine dâhil etme mekanizmalarının sekteye uğradığı görülmektedir. Burada temel belirleyici unsurun ise yaşlının ekonomik güçten yoksunluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılıkta gelirin azalması sadece maddi açıdan değil psiko-sosyal açıdan da kayba sebep olur. Bu boyutuyla yaşlı olmak ile yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ataerki düzen içerisinde ekonomik ilişkileri kurmak, otorite ve söz sahibi olmak, çocukların eşlerini seçmek, vb. gibi aile içi ve dışı karar alma süreçlerinde aktif olan ebeveyn yaşlanınca ve ekonomik anlamında yoksunlukla yüzleşince, tüm bu süreçler tersine dönmektedir. Bu anlamda yaşlılığın ekonomi ile ilgili olan en önemli sosyo-psikolojik çıktısı budur. Bu durum yaşlılarda önemli bir handikapa, yalnızlaşmaya ve silikleşmeye kapı aralamaktadır. Yapılan görüşmelerde önemli bir ekonomik gelire sahip olan ve hatta çocuklarına ve torunlarına ekonomik yardım sağlayan yaşlıların sözü edilen dışlanma pratiklerine maruz kalmadıkları, fakat tam aksine, sosyo ekonomik anlamda alt sınıfta olanların toplumsal ve aile içi ilişkilerde yok sayılma

sürecini yaşadıklarına ve bir nevi görünmez olduklarına dair tutumları olduğunu görülmüştür:

“Emeklilikten sonra kendimi dışarı atılmış, dışlanmış hissettim. Kendimi boşlukta hissettim. Emekli değilken çok saygı görürdüm. Şimdi zaten herkes emekli oldu, arkadaş da kalmadı. Kenarda köşede kaldık. Cami arkadaşlığından başka arkadaşlığımız yok. Çoluk çocuk da eskiden sorardı, şimdi sormuyor. Bizi gelip gören de yok zaten. Pandemide balkonda otururdum sadece. Şimdi yeni dışarı çıktım. İşten de emekli olduğumuzdan, kimsemiz kalmadı. Eskiden çalışırken herkes saygı duyardı, şimdi görünmez olduk iş bitince.” (K28, E, 65).

“Yaşlı olunca çok ciddiye alınmıyorsun. Kızsan bile seni ciddiye almıyorlar. Daha dün kadar ailenin babasıydık, sanki şimdi çocuğuyuk.” (K4, E, 68).

“Ailede yaşlılar saygı, hürmet ister bir noktada ama artık 75-90 yaşına gelmiş kişi de çocuk gibidir. İlgi bekler. Eğer ilgi görürse çok memnun kalır.” (K21, E, 80).

Türkiye’nin gelenekselden modern toplumlara geçişi henüz tamamlamadığı ve bir geçiş toplumu olduğuna yönelik görüşler sık sık tartışılan meselelerden bir tanesidir. Günümüz Türkiye toplumunda şu an yaşlılık dönemini yaşayan nesil bu geçiş sürecinin bizzat aktörleri ve taşıyıcılarıdır. Bu nedenle aile ve ekonomik ilişkilere yönelik düşüncelerini belirtirken “bizim zamanımızda” şeklinde başlayan cümleler sık sık dile getirilmiştir.

“Düğünler yapılıyor, dernekler kuruluyor, torunlar iş kuruyor yuva tutuyor, ama bir kişi de çıkıp sen ne diyorsun demiyor. Benim kızım evlenecek olduğunda ben varacağı kişiye, arkadaşına bile karışamaz oldum. Niye? Bizi kim n’apsın hemşerim. Gidişi görüyon işte, hep davalar, aile şiddeti, boşanmalar. Niye? Anayı babayı dinlemiyor. Üzüliyorum. Eskiden önce aileye bakarlardı, onun ailesi nasıl, seninki nasıl, çevreni araştırırlardı. Şimdi bu kalktı hemşerim. Çocuklar ne derse o. Sorumluluk alamıyorsun da aldırıyorlar da. Biz bir köşede oturuyor. Bizim zamanımızda öyle miydi?” (K2, E, 66).

“Eskisi gibi saygı yok. Ben çocukları yetiştirdim, ama ben bittim. Bana yardımcı olmuyorlar. Paran varsa çoluk- çocuk saygı gösteriyor. Toruna yardım edersen, çocuğa yardım edersen saygı görüyon. Eskiden sözümüz dinlenirdi. Bizim dedelerimizin dur dediği yerde durduk, kal dediği yerde kaldık. Şimdi göremiyok bunu. Hepimiz bu saygıyı bekliyoruz. Bu bizi duygusal olarak çok üzüyor. İnsan görerek geldi miydi üzüldür.” (K3, E, 80).

Öte yandan yukarıda bahsedildiği gibi, ister direkt maddi yardımda bulunmak olsun, ister torun bakmak, ev ve yemek işlerinde yardımcı olmak bakımından olsun, bir şekilde ekonomik olarak çocuklarına yardımcı olanların bu türden dışlayıcı tutumları hissetmedikleri görülmüştür:

“Ben kaynanamla 25 yıl oturdum biz kaynanamızdan çekinirdik, şimdiki gelinler ne bir çekiniyorlar ne bir bi’ şey. Gelinle oturulur mu? Ama benim gelinim çok iyi, oğlum da çok iyi. Zaten evde toruna bakarım ben, yardımcı da olurum onlara. Emekli maaşım da var, yardım bile ederim. Bayramlarda erkenden kalkarım, nohut yahnisi yaparım, börek yaparım, herkes benim başıma gelir. Oğlanlar hepsi gelir, bayramlaşır, dağılırlar. Şimdi pandemiden dolayı iki bayramdır ne gelen var ne giden var.” (K6, K, 76).

“Bizim çocuklar çok serbest, bacak bacak üstünü boşver, biz kaynanamızın yanında normal oturamazdık. Korkudan, gelenekten. Çocuklar artık çok serbest. Ben mesela toruna bakıyom, benim kız çalışıyo, oğlana ben bakıyom. Yemek yaparım, evi toplarım. Gene iyiyik yani. Ben toruna baktığımdan onlar da beni görürler gene sağ olsunlar.” (K27, K, 66).

“Bazen kendimi yalnız hissediyorum. Bazen beni önemsemedikleri oluyor tabi. Ama bu çok fazla değil. Torunlar gelir, harçlığını çıkarırlar (gülüyor). Paraları bitti mi hemen koşarlar, gelirler.” (K22, E, 75).

Yukarıdaki ifadeleri söyleyen katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında cinsiyetler arası farklılık hemen göze çarpmaktadır. Erkekler ekonomik yoksulluğun beraberinde getirdiği otorite kaybından yakınırken, kadınların torun bakma, yemek yapma gibi işlevlerinin bu türden dışlayıcı tutumlara maruz kalmalarını engellediği söylenebilir. Kızlarının iş hayatına girmesi ile torunlarının bakımını

üstlenen yaşlı kadınlar kent hayatında aktif bir rol üstlenmektedir. Oysa erkekler kendilerini ataerkil ve geleneksel yapının kırılması, rollerin değişmesi, maddi otoritenin gerilemesi gibi unsurlar tarafından kuşatılmış ve dolayısıyla da daha yalnız, silik ve kenarda kalmış olarak hissetmektedirler. Geleneksel ve ataerkil toplumlarda otorite rolünü genellikle erkeklerin, özellikle de en yaşlı erkeğin üstlenmesi modern ve sanayileşmiş toplumlarda yaşlı erkeklerin ekonomiyle birlikte statü kaybı yaşamalarındaki en belirgin unsur olarak ortaya çıkmıştır.

5.1.4.4. Biz Büyüklerimizin Yanında Sesimizi Çıkaramazdık

Günümüz Türkiye'sinde şu an yaşlılık dönemini yaşayan nesil, oldukça hızlı yaşanan toplumsal değişmeyi her yönüyle bizzat tecrübe etmektedir. Özellikle ailenin toplumsal konumu, statüsü, değerleri ve rolüne ilişkin değişmeyi, verdikleri örneklerle günümüzle karşılaştırarak anlatmaktadırlar. Onlar hızla yaşanan bir toplumun özneleri olarak hızlı kentleşmeyi, kent hayatına uyum sağlamaya çalışarak bizzat kendileri deneyimlemektedir. Aile yaşamına ilişkin sorularda neredeyse katılımcıların tamamı şimdiki hayat ile geçmişin birbirinden çok farklı olduğunu, kendilerinin aile büyüklerine saygıda kusur etmediklerini, onların sözlerini her zaman dinlediklerini, oysa kendi çocuklarının ve torunlarının kendilerinin büyüklerine gösterdiği saygıyı göstermediklerini ifade etmişlerdir:

“Biz önceden evin en yaşlısı sofraya gelmeden yemeğe oturmazdık. Onlar kiminle evleneceğime bile karar verirlerdi. Bacak bacak üstüne oturamazdık. Konuşamazdın, sadece soru sorarlarsa cevap verebilirdin. Çocuğumuzu sevemezdik, ayıptı. Şimdi onlar hiç kalmadı. Şimdiki çocuklar hep rahat. Gönüllensen bile toruna bi' şey diyemezsin, alınır gadasını¹⁸ aldığım. Saygısızlık yaptın desek, alınırlar.” (K26, K, 65).

“Saygı, hürmet bitti. Gösteriyorlar ama bizim babamıza gösterdiğimiz kadar bir saygı kalmadı. Babamızın yanında çocuğumuzu kucağımıza alamazdık,

¹⁸ Katılımcının ifadesindeki “gadasını aldığım” söylemi Kayseri’de özellikle yaşlı kadınlar arasında günlük dile yerleşmiş, oldukça sık kullanılan bir konuşma şeklidir. Kentte kullanılan “gada” kelimesi “günah” anlamına gelip, “gadani/gadalarını alayım” söylemi de böylece “günahlarını ben alayım, sen günahsız kal” manasına gelmektedir. Bu nedenle sevilen kişilere veya yaşça kişinin kendisinden daha küçük kişilere söylediği görülmektedir.

ama şimdi öyle bir saygı kalmadı. Örf -adetlerden, ananeden koptuk. Kendi şahsiyetimizi kaybettik. Durum böyle.” (K25, E, 71).

Yapısal fonksiyonalist açıdan ailenin işlevlerinden bir tanesi de sosyal kontroldür. Kişilerin toplumsal statüleri ve bunlara ilişkin rolleri bir tür sosyal kontrol işlevi görmektedir. Katılımcının yukarıdaki sözleri kendi gençliğinde aile büyüklerinin gençler üzerindeki sosyal kontrol mekanizmaları hakkında ipuçları vermektedir. Bir başkası:

“Mesela eskiden büyüklerin yanında rahatça oturulmaz, sigara dahi içilmezdi. Yetişme tarzından kaynaklı olarak bunları büyük saygısızlık olarak görürdük. Fakat şimdi onları gayet normal karşılıyorum. Başka saygısızlık yapmasın da yapacaksa onları yapsın diyorum.” (K22, E, 75).

Bu ifadeler toplumdaki en önemli kurumlardan bir tanesi olan ailenin ve bu kurumun en önemli öznelerinden bir tanesi olan yaşlının toplumsal konumuna ilişkin değişimi göstermektedir. Aynı zamanda söz konusu toplumsal değişimin yaşlılar tarafından kanıksandığı da söylenebilir.

Öte yandan kendi ailesinde hala otorite ve söz sahibi olduğunu, geçmişte kendilerinin aile büyüklerine gösterdikleri saygıyı şimdi kendi çocuklarından gördüklerini belirtenler de vardır:

“Ben ektiğimi biçtim, babama yaptığım saygının fazlasını evlatlarımdan gördüm. Memnunum çocuklarımdan. Fakat Avrupa’da sanmıyorum ben bunu yobazlık olarak görüyorum. Biz Anadolu insanıyız elhamdülillah Müslüman’ız. İslam ve toplum ahlakı gereği çok şeyi kaybetmedik daha, ama bu televizyon bozacak çok şeyi. Anadolu ve İslam kültürünü kaybetmedik. Çabalıyorlar bozmaya ama Türk kültüründen İslam ahlakından büyük ölçüde kopmadık ama televizyon aile ortamını bozmaya çalışıyor. Aşklı meşkli cinayetli filmlerle bozmaya çalışıyorlar, ama beceremeyecekler. Türkün, İslamın kalesi kuvvetlidir, yıkamayacaklar inşallah. Aile ve ahlakı ve karakterimizi bozmaya çalışıyorlar fakat beceremeyecekler. İleri iyi görünmüyor bana ama şimdiye kadar toplum ahlakı ve Türk kültüründen taviz vermedik, İslam ahlakından.

Kale yıkılmadı sağlam duruyor ama bizden sonrakine bir şey diyemem.” (K8, E, 76).

“Ben insanları üç gruba ayırırım; gençlik, orta yaş, yaşlı. Biz üst düzeydeki yaşlı grubundayız bunun bilicindeyim ve bizden alttakiler bizden çok şey bekliyorlar. Davranış bozukluklarını düzeltmemizi bekliyorlar. Mesela şu giydiğin olmamış, bu davranış yanlış gibi, karşımdakini rencide etmeden uyarıyorum. Onlar da saygılı davranıyorlar. Baba görünümündeyim, dedeyim, uyarıyorum. Hatta yolda giderken bile sigara içen görsem, usulüne uygun bir şekilde uyarıyorum. Reaksiyon gösterebilir, o yüzden tatlı dille uyarıyorum. Tanıyorsam, senin güzel ahlakına sigara yakışmıyor diyorum. Yaşım gereği uyarma sorumluluğu hissediyorum.” (K9, E, 75).

Buradan da anlaşılacağı gibi yaşlılar kendilerini toplumdaki davranış bozukluklarını düzeltecek kişi olarak görmektedir. Buna benzer bir konuşma iş insanları ile yaptığımız görüşmelerde de ifade bulmuştur. Bu nedenle Kayseri’de yaşlının statü ve konumunda bir değişme olmasına rağmen, bazı temel değerlerin ve fonksiyonların hala yerine getirildiği görülmektedir.

5.1.4.5. Şimdiki Gençler İnternet Bağımlısı

Günümüzde teknoloji oldukça önemli bir konumda olmakla birlikte yaşlıların günlük hayattaki statü ve rollerinde azalmaya sebep olmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve son kuşağın bu teknolojiye aşina bir biçimde büyümüş olması yaşlıların kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olduğu kadar, eskisi kadar değer görmedikleri hissini de yaratmaktadır. Katılımcılara aile ve sosyal yaşama ilişkin düşünceleri sorulduğunda gençlerden bahsederken katılımcıların bazısı gençlerin teknolojik yatkınlığına vurgu yapmıştır.

“Maalesef şimdiki gençliğimiz, torunları görüyorum, şu telefonu alıyor, öbür tarafa gidiyor. Bir gelin, babanla, annenle ne konuşuyorum, sizle tartışalım. Her yaşa göre malzeme var bende. En küçük 10 yaşında, 34 yaşında da torunum var bilgisayar öğretmeni, leblebicilik yapıyor kuruyemişçide. Yani insan içine girilmeli demek istiyorum, uzak kalsa da isterse 10 tane okul

bitirsin. İnşaat mühendisi inşaatı iktisatçı defteri kebiri öğrenmiştir, biyolog biyoloji öğrenmiştir, ama insanlardan uzak olunmamalı.” (K8, E, 76).

Konuyla ilgili öğretmen emeklisi bir başka katılımcı ise şunları ifade etmektedir:

“Ben gençlere öğretmen olarak bakıyorum. Oğlum akşam eve geliyor; bilgisayar ya da telefon. Anneler de kurtulmak için veriyor, oyun oynuyorlar. Saygı ve hürmette azalma oluyor. Eskiden dertleşme, konuşma, gezme vardı. Şimdi hiç o yok. Tüm arkadaşları o. Karı kocayı da buradan buluyorlar artık.” (K10, K, 65).

Gençlerin çok serbest ve büyüklerden uzak olduğunu belirten K27 ise bunun sebebini teknolojiye bağlamıştır:

“Bu değişim televizyon, telefon, internetten oldu. Teknoloji çok gelişti. Şimdiki gençler hep internet bağımlısı.” (K27, K, 66).

Görüldüğü gibi modern toplumlarda teknolojinin aile içi ve sosyal ilişkilerde bir tür iletişim kopukluğu yarattığı, sosyalleşmeyi azalttığına yönelik bir bakış açısı hâkimdir. Bu da ailedeki fonksiyon kayıplarına ve aile içi rollerdeki değişimde etkilidir. Bu konuda literatürde de yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Ayrıca teknolojinin yeni bir sosyalleşme aracı olduğuna yönelik çalışmalar da son yıllarda dikkat çekmektedir. Fakat buradaki sosyalleşme dijital sosyalleşme olduğundan ve yaşlıların bu teknoloji ile olan ilişkisi gençlere nazaran daha sınırlı olduğundan, dijital sosyalleşme daha çok akranlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum araştırmaya katılanlar açısından kuşaklararası iletişimi ve etkileşimi bozan en önemli konulardan bir tanesi olarak değerlendirilmiştir.

5.1.5. Bir Kent Kimliği: Kayserililik

Bilindiği üzere Kayseri geleneklere bağlılığı (aileye ve dine bağlılık, yaşlıya ve otoriteye saygı, kültürel değerleri koruma, dayanışma ve yardımlaşmanın güçlü olması, hayırseverlik, vb.) bakımından muhafazakâr bir toplumsal yapıya sahiptir. Bunun yanı sıra teknolojik trendleri takip etme, kentsel mekânlarda son teknolojileri kullanma ve küreselleşmeye karşı ılımlı yaklaşımı da yeniliğe açık bir şehir olduğunu

göstermektedir. Bu da Kayseri’yi “modern şehir” tanımlaması içerisine dâhil etmektedir.

1980 sonrası neoliberalizmin küresel bir ekonomi politik haline gelmesiyle beraber, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren Kayseri’de kentsel mimari ve mekânlarda köklü değişimler meydana gelmiştir. Kayseri’nin “dünya kenti”, “marka kent” olma gibi iddiaları, üretim ve yeniden üretimde kent mekânlarının dikkate alındığını, Kayseri’nin neoliberal kent politikalarını benimsediğini göstermektedir. Marka kent, dünya kenti gibi söylemler küreselleşen sermayenin mekândaki tezahürünü; küresel sermayenin mekândaki dolaşımını, mekânın kendisinin bir üretim nesnesi olduğunu ifade eder. Öte yandan sosyal dayanışma, yardımseverlik ve hayırseverlik gibi konularda kentte sıkı bağların olduğu söylenebilir. “Hayırseverlerin Dünya Kenti Kayseri” sloganı (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 41) kentin sosyo-mekânsal anlamda bu iki kavram arasında -muhafazakârlık ve modernlik- nasıl bir örüntü kurduğunu göstermektedir. Kayseri’nin kültürel ve toplumsal yapısı ile ilgili olarak katılımcıların düşünceleri şu şekildedir:

“Kayseri mutaassıp, modern bir şehirdir. İlälem (elâlem) etkili. İlälem; konu komşu, mahalle ve aile baskısı demek. Ondan dolayı, birazcık da dini meseleler bir araya gelince mutaassıp. Modernlik ise caddeler, sokaklar, her şey var, her türlü şey geliyor. O bakımından hem mutaassıp hem modern bir şehir.” (K12, E, 75).

“Kayserimiz hem muhafazakârdır hem moderndir. Bu ikisini empoze etmiş çok mükemmel bir şehirdir. Mütevazı bir şehirdir. Hem dini yönden hem modern yönden. Teknolojinin hepini (hepsini) âdetine, dinine maneviyatına eklemiştir.” (K11, E, 76).

Kayserili kimliğinin toplumsal ilişkilerdeki baskın etkisinin olduğu görülmektedir. Kentin bir ruhu, sosyolojisi, psikolojisi ve tarihi vardır. Dolayısıyla mekân ile toplumsal ilişkiler, yani Kayseri ve Kayserililik arasında bir ilişki vardır. Her şehirde rastlanması zor olan kentin bir özelliğinin olduğu söylenebilir. Mekân olarak Kayseri korunan, sahiplenilen benimsenen bütünleşilen bir yerdir ve bu nedenle özeldir.

Kayseri'ye duyulan sevgi, saygı ve bağlılık hemen ön plana çıkmaktadır ve kentin hemşerilik bağlarının oldukça güçlü olduğu görülmektedir. Bu nedenle hemşerilikten ileri gelen bir sosyal kimlik inşası kentte hemen dikkat çekmektedir. Bu söylemlerden en çok ön plana çıkanı Kayseri kelimesine sahiplik eki getirilerek oluşturulan “Kayserimiz” ifadesi olmuştur:

“Kayserimiz çok güzel. Yaşam şartları uygun başka şehirlere göre. İyi, düzgün. Güzel yani. Kayserimizi benimsiyoruz.” (K26, K, 65).

“Kayseri'yi sevmeyen var mı, Kayserimiz çok iyi. Valla ben hiçbir şeyi Kayseri'ye değişmem.” (K20, K, 79).

Bir başka katılımcı ise Kayseri'yi anlatırken diğer şehirlerle de karşılaştırarak şehre olan bağlılığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben spordan dolayı aşağı yukarı 70 vilayete gittim. 3-5 gün birkaç kez bir şehre gittim. Dünyayı verseler Kayseri'ye değişmem. Deseler ki Ankara, İstanbul, Mersin'de sana daire vereceğiz, kira da olmasın, maaşın da var, yaşar mısın? Gitmem, çünkü Kayseri benim için anamın, babamın, kardeşlerimin toprağı burası. Alistığımız yer burası, ama diğer vilayetleri ülkeleri görüp gelmek başka. İnsanların tabiatı, bizim buradaki kültür diğer vilayetlerden çok farklı. Biz buranın kültürüyle yetiştiğimiz için burası bizim için çok farklı. Mesela Elâzığ Kayserililerden çok yüksek ama Kayseri benim için her şey, burada doğduk, büyüdük.” (K9, E, 75).

Kayseri'yi sevmeye nedenlerinden bir tanesi de yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere uzun yıllardır Kayseri'de olma, Kayserili olma, aile ve akrabaların, çocukların, tanıdıkların aynı şehirde olmasıdır:

“Kayserimiz gibi de yok. Yeri de iyi suyu da havası da iyi. Ankara'ya gittik geçen, gittiğim gün usandım. Kendi kültürümüzün insanlarını seviyoruz. Gelenimiz gidenimiz burada.” (K19, K, 68).

“Rahat ediyoruz Kayseri'de. Geleneklerimiz bakımından olsun, tanıdıklarımız, ahbap, akrabalarımız, hepsi burada olduğu için, bir de ulaşım kolay, bu yüzden Kayseri'yi seviyorum. Akraba, eş-dost hep burada olunca, burası bize çok iyi, uygun geliyor.” (K22, E, 75).

Keyman ve Koyuncu Lorasdağı (2010: 43) Kayseri'nin dışarıdan fazla göç almamasının bir tür kültürel homojenliğe sebep olduğunu ve çok kültürlülük yerine “Kayserililik” olgusu üzerinden kent kimliğinin ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra araştırmacılar toplumsal bağlılık, yardımlaşma, dayanışma gibi toplumsal olguların halk arasında organik bağlar meydana getirdiğine ve kentin kültürel dokusunun güven ve destek ile inşa edildiğine, gelenekçiliğin ise hâkim toplumsal değer olduğuna değinmektedirler. Katılımcılarımızdan da yukarıda görüldüğü gibi Kayseri'nin kültürü vurgulanan bir nokta olmuştur. Bir başka katılımcı:

“Kayseri’yi çok farklı görüyom diğer şehirlerden. Sanayi ve diğer bakımlardan, her yönden farklı görüyorum. İyi, daha iyi, olumlu. Yaşlılar için sosyal hayat başka şehirlerde de yok. Burada tanıdıklarımız çok. En ücra köyde bile kültürümüz var, güzel. Kendimi şehrin parçası olarak görüyorum.” (K3, E, 80).

Kayseri'nin kültürü ileride tartışılacağı üzere iş insanları ile yapılan görüşmelerde de vurgulanan bir konu olmuş, Kayseri'nin çevresine “kültür götürdüğü” dile getirilmiştir. Buradaki kültür ve kültürel bağlılığa ilişkin vurgu, Kayseri'nin görece daha stabil (kapalı, aynı yapıyı sürekli yeniden üreten) bir toplumsal yapıya sahip olması ile ilişkilendirilebilir. Kayseri'nin modern ve muhafazakâr yapısına ilişkin daha detaylı açıklama, metin içinde de vurgulandığı gibi, diğer bir saha olan iş insanları ile olan görüşmelerde anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle yaşlı katılımcıların bu konu özelindeki görüşleri yukarıdaki alıntılar ile sınırlıdır.

5.1.6. Kayseri’de Yaşlıların Mekânsal Pratikleri ve Sosyal Etkileşim Biçimleri

Marka kentler, dünya kentleri, vb. gibi tanımlamalarda kentler ekonomik ve teknolojik gelişmeye paralel bir şekilde ulusal/uluslararası üretimin mekânsal boyutları haline gelirken, aynı zamanda toplumsal ilişkileri yeniden şekillendirme (*yeniden üretim*) meselesine de kapıyı açarlar. Bu nedenle günümüz kentlerinde yeniden üretim tartışılması gereken oldukça önemli bir konudur. Çünkü neoliberal kentler toplumsal hayatta sınıfsal, kültürel, vb. yönlerden var olan eşitsizlikleri

derinleştirmektedir. Neoliberal politikalar yaşam kalitesini tüketim kültürüyle bağdaştırarak onu ayrıcalıklı sınıfların deneyimlediği bir konuma çeker. Serbest piyasa ve bugün kentlerin küresel anlamdaki yarışları zengininin daha zengin, yoksulun ise daha yoksul olduğu bir toplumsal dünyayı doğurur. Böylelikle gündelik hayatta alt sosyo-ekonomik sınıflar, üretim yeteneğini kaybedenler, dezavantajlı gruplarda yer alanlar ayrımcı ve dışlayıcı toplumsal pratiklerle yüzleşmek zorunda kalırlar. Bu gruplardan bir tanesi de yaşlılardır. Bu bölümde Kayseri’de yaşayan yaşlıların sosyo-mekânsal pratikleri, bu mekânların ne kadar ulaşılabilir olduğu, bu mekânlara ve kentin sunduğu avantajlara erişim fırsatlarının neler olduğu yaşlılar gözünden anlaşılmaya çalışılmıştır. Mekânsal ulaşılabilirlik/erişilebilirlik ise hak temelli sosyal politikalar bağlamında, Lefebvre’in kent hakkı fikrinin en önemli unsurlarındandır.

Bilindiği gibi neoliberal politikalar piyasadaki devlet otoritesinin ve kontrolünün zayıfladığı, piyasanın özel sermayeye bırakıldığı uygulamaları ifade eder. Neoliberal kentlerde mekânsal üretim yeni bir yaşam tarzını doğurur ki bu yaşam tarzının temelinde tüketim vardır. Neoliberal marka kentlerde konuttan alışveriş yapılan alanlara, eğlence merkezlerinden sağlık hizmetlerine varıncaya kadar mekân üretiminin değiştiği, bu üretimin ise bazı toplumsal gruplar için dışlayıcı pratikler ürettiği görülmektedir. Bu nedenle bugün sosyal adalet ilkesinden hareketle kentleri değerlendirmek bir tercihten öte sosyal bir sorumluluk haline gelmiştir.

Katılımcılara günlük aktiviteleri ve yaşam alanlarına dair sorular sorulduğunda katılımcıların bazıları kentin mimari yapısından memnun olmadıklarını, inşaat alanlarının fazla olduğunu ve buna rağmen yeşil alanların çok az olduğunu ifade etmişlerdir:

“Sıkıntı çekiyorum yaşadığım çevrede. Yer yok. Bir deprem olsa, toplanma bölgesi yok. Sokakta da can güvenliği yok... Biz kahveye gidiyoruz, Osmanlı evi var, pandemiden dolayı kapalı, ama oraya gidiyorduk. Osmanlı evini genelde yaşlılar tercih ediyordu. Evin gelini, genci diyo ki başımızdan git de nereye gidersen git. Böyle sorunlar da var. Kendim gaste alıyorum, biraz dolanıyom molanıyom, gaste alıyom, bulmacasını çözüyom, TV bakıyom, öyle vakit geçiyor. Arkadaşlarla buluşuyorum. Eşim ev hanımı onun günleri oluyor.

Altın günü, pasta günü. Onlar genellikle ev gezmesi yapar, dışarı pek çıkmazlar.” (K4, E, 68).

Talas'ta gerçekleştirilen bu görüşmede katılımcı “Osmanlı Evi”nden bahsetmektedir. Kayseri'nin en büyük mahallesi olma özelliğine sahip Mevlâna mahallesinin tam göbeğinde bulunan Osmanlı Evi, çay-kahve servisinin olduğu, yazın parkın içerisinde oturma yerlerinin bulunduğu bir belediye hizmetidir. K4'ün de belirttiği gibi tıpkı Çınaraltı Parkı'nda olduğu gibi burası da Talas'ta oturan yaşlıların genelde tercih ettiği mekânlardan bir tanesidir. Fakat pandemi dolayısıyla şu an kapalıdır. Belediyenin benzer mekânlarından bir tanesi de kentin tam merkezinde bulunan Muhabbet Kafe'dir. Kayseri Büyükşehir Belediyesi'ne ait bir şirket olan Kaytur A. Ş.'nin yönetiminde bulunan yetkili bir kişi ile olan görüşmede de görüleceği üzere, özellikle çocuklarının evinde veya onlarla birlikte yaşayan yaşlıların bu tür mekânları daha fazla tercih ettikleri öğrenilmiştir. Yapılan görüşmede görüşülen kişi, kafenin açılışıyla beraber gelen bazı yaşlıların kafenin kapanma saatine kadar gitmediklerini, birkaç saat daha durmak istediklerini belirtmiştir. Bunun sebebinin ise evde çocukları, çocuklarının eşleri veya torunlarına rahatsızlık vermek istemedikleri olduğunu söylemiştir. Bu nedenle yaşlıların ulaşabileceği yerlerde çay ve kahve fiyatlarının uygun olduğu, okuma ve rahat oturma imkânı sağlayan belediye işletmelerinin yaşlıların günlük yaşamlarında oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Öte yandan bu tür mekânların ekonomik uygunluğu ise bir diğer önemli konudur. Bazı katılımcılar ekonomik sebeplerden dolayı dışarı çıkamadıklarını belirtmişlerdir:

“Gitme gücümüz yok nerde nereye gidecez, mekân hayal oldu. Merkezde de geziyoruz, geziyoruz, acıkıyoruz, bir lokantaya gitme, simit alma gücümüz yok. Acıkıyoruz, eve düşüyoruz, onun için de eve geliyoruz mecbur. Bir yere gitme imkânımız yok yani” (K7, E, 80).

5.1.6.1. Mekân ve Toplumsal Cinsiyet

Kadın katılımcılar kamusal mekânlarda genelde erkeklerin olduğunu, buralarda kendilerine yer kalmadığını belirtmişlerdir:

“Oturma yerleri ve yeşil alanlar hiç yeterli değil Kayseri’de. Şuncağz parkımı vardı, onu da yıktılar, şu binayı getirdiler diktiler önümüze. Park fazla burda diye bina diktiler önümüze. (Evin çevresini gösterip) şöyle buraların hepsi park olsaydı keşke. Binanın önüne çıkıyoruz sade. Her yer beton. Zaten her yerde erkekler oturuyor. Biz hiç oturacak yer bulamıyoruz. Erkeklerin o tarafa hiç gidemiyoruz bile.” (K6, K, 76).

Yukarıdaki ifadeler saha sırasında kadın katılımcılara ulaşmada araştırmacının neden zorlandığının da bir göstergesidir. Fakat daha da önemlisi, kentsel mekânlarda erkeklerin kadınlardan daha fazla yer alması, kadın yaşlıların dışarıya çıkmaları konusunda çekincelere sebep olmaktadır. Bu ifadelerden sonra erkek yaşlıların daha kalabalık gruplar halinde, çevredeki yeşil alanların içerisinde bulunan bank, kamelya tarzı alanlarda daha sık oturduğu araştırmacı tarafından da gözlemlenmiştir. Kadın yaşlıların kentteki görünimleri erkeklere oranla oldukça azdır. Fakat bu yaşlılıkla ilgili bir konu değildir. Bunun çerçevesi yaş faktörünü aşan daha geniş bir durumu içermektedir. Bu da mekânın toplumsal cinsiyete göre nasıl şekillendiğini göstermektedir. Başka bir katılımcı konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Biz bir gün burada otururken, muhtar hanım peşine 5-6 bayan aldı geldi, siz kalkın, biraz da bayanlar otursun dedi, biz de dedik, bayanlar gelse, oturmak istiyoruz dese, biz kalkmaz mıyız? Muhtarı alıp gelmeleri tepkimizi çekti. Muhtarın buraya kadar gelmesi yanlış. Tartışma başladı. Ama bir taraftan da bayanlar gelse şunların hepsi (erkekleri gösteriyor) sokranıyor¹⁹. Kadınlar da kavga ediyorlar ama.” (K4, E, 68).

Görüldüğü gibi zaman zaman kadınlar ve erkekler arsında (özellikle yaşlılar arasında) bir tür *mekân kavgası*nın olduğu da öğrenilmiştir. İlerideki bölümde daha detaylı aktarılacak olmakla birlikte, yerel yönetime toplumsal cinsiyete göre mekân düzenlemesinin imkânları sorulduğunda, kadın veya erkeğe özel mekân yapmanın bir tür *ayrımcılık* olacağı ifade edilmiştir. Oysa mekân üretiminde eşitlikçi bir perspektifle hareket etmeye çalışan yerel yönetim sosyolojik gerçekliği ıskalamaktadır. Bu, en

¹⁹ “Sokranmak”, yerel dilde memnuniyetsizliğini dile getirmek, şikâyet etmek, söylenmek anlamına gelmektedir.

basit haliyle, Kayseri’de mevcut toplumsal mekânlardan bir olan İkinci Bahar Evi üzerinden de okunabilir. Adından da anlaşılacağı üzere, İkinci Bahar Evleri, öyle bir sınırlama olmamakla birlikte, genellikle yaşlılara hitap eden, Osmanlı Evi’ne benzer bir yapıdır. Bu yapının Osmanlı Evi’nden farkı ise cami yanlarında bulunmasıdır. Hatta sahada bu mekâna “cami evi” şeklinde hitap edildiği duyulmuştur. Bu nedenle sadece erkek yaşlıların beraber vakit geçirdiği bir kamusal mekân haline gelmiştir. Namaz vakitleri öncesinde ve sonrasında erkek yaşlılar bu mekânlarda buluşarak birbirleriyle sohbet etme, cüzi bir miktarla çay- kahve gibi içecekleri tüketme imkânına sahiptir. İkinci Bahar Evleri Melikgazi ve Talas’ta mevcuttur (<https://www.melikgazi.bel.tr/proje/ikinci-bahar-evi>, 2021)²⁰. Evlerle ilgili bir katılımcı:

“Bir bura var bizim oturacağımız yer. Genellikle buradayım. Yetmiyor, ama ne yapacaksın, bir tek burası. Ben isterdim ki şu alan geniş olsun, yaşlı olsa bile spor faaliyetini yapsınlar, otursun, buluşsun. Kamelyası olsun, insanın içi açılsın. Her yer bina.” (K28, E, 65).

İkinci Bahar evleri Kayseri’de yaşlı erkeklerin tercih ettiği bir kamusal mekân haline gelmeye başlamıştır. Fakat bazı kadın katılımcılar kendileri için de böyle bir mekân olmasını istemektedirler:

“İkinci bahar evleri erkekler için çok güzel, caminin önünde, tahtadan böyle. Ama sadece erkekler gidiyor. Bize de olsun çok isteriz.” (K27, K, 66).

“İkinci bahar evlerinden keşke kadınlara da yapsalar, bize de olsa biz de giderdik.” (K26, K, 65).

İçecek fiyatlarının uygun olması, kâr amacı gütmemesi, bu servisle ilgilenen kişinin de kendilerinin seçtiği biri olması, kışın kolayca ısınabilecek üstü kapalı ve tek odalı bir yapısının olması, camilerin hemen yanında olması, vb. mekânın ulaşılabilir olması açısından önemlidir. Ancak bu mekân sadece erkek yaşlılara hitap etmektedir. Kayseri’nin yerel haber sitelerinden haberler.com’un haberine göre dönemin Talas belediye başkanı bu mekânı en çok erkeklerin kullanmasının eşlerini mutlu ettiğini,

²⁰ Bkz: <https://www.melikgazi.bel.tr/proje/ikinci-bahar-evi>.

çünkü erkeklerin evden ayrılmalarının hanımları tarafından istenilen bir şey olduğunu, dolayısıyla da kendi deyimleri ile “teyze”lerin dualarını aldıklarını belirtmiştir²¹. Buradaki bakış açısı kadınların evleri ile özdeşlik kurarak evin sahibinin kadın olduğuna yönelik olabilir. Çünkü kadınların evlerinde mutlu olmasını, rahat etmesini sağlamanın onlara yapılacak bir iyilik olarak görüldüğü düşünülmektedir.

Buradaki yapı mekân üretimi ile pekiştirilerek devam ettirilmektedir. Kayseri’de Melikgazi’den başlayarak yapıyı hala devam eden ikinci bahar evleri bunun en bariz örneklerinden bir tanesidir. Yanı sıra erkeklerin cami ve kahvehaneye gitmeleri kendilerine alternatif sosyallikler sağlamaktadır. Kadınlar ise ev gezmelerini tercih etmektedir. Kent kimliği ve sosyo-kültürel yapı ile birlikte düşünüldüğünde, erkeklerin kamusal alanlarda, kadınların ise özel alanlardaki görünürlükleri daha fazladır. Bu nedenle yerel yönetimin eşitlikçi olduğunu ifade etmesine rağmen kamusal alanlarda erkeklere yönelik mekân üretiminin olması gözden kaçırılmayacak, oldukça önemli bir detaydır. Burada ayrıca kültürel faktörler, muhafazakârlık, kentlilik bilinci, gibi faktörlerin söz konusu sürecin ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir.

Osmanlı Evi ve İkinci Bahar evi dışında bazı katılımcılar evlerinin çevresinde bulunan parklarda buluştuklarını, buralarda genellikle kendi akranları ile sohbet ettiklerini ve birbirlerini gördüklerini belirtmiştir. Evlerin yakınındaki yeşil alanların yazları küçük piknikler için uygun olduğunu, çaylarını, kahvelerini alıp oralara gittiklerini belirtmişlerdir. Sahada yapılan gözlemde Talas ve Melikgazi’de bu tür parkların küçük de olsa bulunduğu, fakat Sahabiye’nin Kayseri’nin en merkezi konumda olması sebebi ile park ve yeşil alan açısından yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Sahabiye mahallesi daha çok işletmelerin, iş merkezlerinin ve kafelerin bulunduğu bir mekâna dönüşmüş, bu sebeple burada araç ve trafik sıkışıklığı ve araba park yeri sorunları da baş göstermiştir. Bir katılımcı konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

²¹ Haberin tamamı için bkz: <https://www.haberler.com/yasli-lar-icin-ikinci-bahar-evleri-5367004-haberi/>.

“Camiden çıkan yaşlılar mesela ağaç altında oturuyorlar. Ya dedim bir kent konağı yaptırılmalı, dedim. Kırsalda yapılmıyormuş o, şehirde yokmuş. Kent konağı böyle yaşlıların oturması için kafeleri olan 2-3 katlı bir bina. Orada aile hekimliği, düğün salonu da oluyor. Hem sosyal hizmet hem ihtiyaç noktasında hizmet veren bir mekân. Ya arkadaş şurada iki tane cami var, 50’şerden 100 yaşlı oturacak yer arıyor camiden çıkınca. Böyle bir okuma, çay, sohbet salonu olacak. Gevher Nesibe’de yapıldı böyle bir şey, yaşlıların oturacağı bir yer yaptılar, dinlenme merkezi. Tabibine kadar koymuşlar, sosyoloğu da var. Yaşlı dinlenme yeri var.” (K8, E, 76).

K8’in bahsettiği yaşlılar için yapılmış mekân Mustafa Kumlu Uluçınarlar Yaşlı Yaşam Merkezi’dir. Bu merkezle ilgili detaylı açıklama yerel yönetimlerle olan görüşmelerin olduğu bölümde açıklanmıştır.

Türkiye’de yaygın bir sosyalleşme pratiği olan “ev oturmaları” Kayseri’de kadınlar arasında oldukça yaygındır. İpek’in de belirttiği gibi gelin ve doğum mevlitleri, doğum günleri, kırk çıkarma, kadın günleri, hatta son zamanlarda sıkça yapılmaya başlanan baby shower kutlamaları, Türkiye’de özellikle kadınların katıldığı ev gezmeleri arasındadır (2021: 48). Araştırma sırasında hem erkek katılımcılar hem de kadın katılımcılar, günlük aktivite örneği olarak kadınların gün oturmaları yaptıklarını belirtmiştir. Günler sosyalleşme ihtiyacını gideren bir pratik olmakla birlikte, hem psikolojik fonksiyona hem de altın ve paralı gün oturmaları aynı zamanda maddi anlamda bir birikim de sağlaması açısından ekonomik fonksiyona da sahiptir. Ayrıca aile içi olan sıkıntılar, çocukların problemleri, evlilikler ve düğünler günlerinde en çok konuşulan meseleler arasındadır:

“Gün oturmalarımız var bizim. Az miktarla da olsa para toplarız. İyi olur bizim için. Hem ekonomik hem de moral oluyor bize. İnsan içine çıkıyoruz, birbirimizi görüyoruz, akrabaları çeğıştırıyoruz. Evlenecek çocuğı olan gelin damat bakıyor. Oğlanı kızı evlendirmeye çalışıyoruz. İyi oluyor yani bir moral oluyor.” (K6, K, 76).

“Ben zaten dışarı çıkamıyom, sol tarafımdan felç geçirdim, 14 yıl oldu. Verdi hamdolsun, buna da şükür. Sol ayağımlı sürüyerek anca götürebiliyom. Sol

elimle peçete bile tutamam. Eskiden günler olurdu binada. Ona giderdim tek. Yoksa dışarı hiç çıkmamam yürüyemiyom, nasıl gidecem. Virüs geldi, günler de bitti kalan. Hep evdeyim.” (K29, K, 69).

Katılımcılardan biri kadınların gün âdetini özel alanlardan kamusal alanlara taşıdığını ifade etmiştir. Bu durum son yıllarda araştırmacının da gözlemlediği bir olgudur. Restoran, lokanta veya pide salonları kadınların hep beraber toplandıkları, kendi yiyecek ve içeceğini kendisinin sipariş ettiği ve kendisinin ödediği günlere ev sahipliği etmektedir. Konuyla ilgili bir katılımcı:

“Pohpohlanmayı sevenler, gösterişi sevenler, evim batıyor diyenler, maddi gücü yerinde olanlar artık dışarda gün yapıyorlar. TV programları var ya kadın programları... Herkesin evine gidiyorlar ya, yarışma yapıyorlar. Şimdi belli bi yer tutmuşlar, orda yapıyorlar yarışmaları. Bence oralardan esinlendiler. Oralara bakıyorlar ya, aman biz de yapak diyenler...” (K27, K, 66).

Kayseri’de gün âdeti sadece yaşlılar arasında değil, genel olarak kadınlar arasında yaygın bir mekân pratiğidir. Daha önce bahsedilen oturmalar da benzetilmektedir. Bunun dışında ev gezmesi olarak adlandırılabilir Arabaşı çorbası günü, mantı kesme günü, Kur’an sohbeti günü, vb. gibi ev içi gezmeler ve oturmalar şehirde oldukça yaygın gelenekler arasındadır. Yine İpek’in de belirttiği gibi bu türden sosyallikler katılımcıların aynı zamanda kendi sosyal grupları açısından kabul edildiğini de göstermektedir (2021: 124). Bu sebeple kadınlar açısından sosyal önemi vardır.

5.1.6.2. Kafeler ve AVM’ler Biz Yaşlılara Yakışmıyor

Mekân üretimi beraberinde toplumsal değişimleri de doğurur. Çünkü mekân üretimi aynı zamanda toplumsal ilişkileri de yeniden üretmek anlamına gelmektedir. Bir mekânın üretimi oradaki insanların davranışlarını ve hatta düşünme biçimlerini dahi etkiler. Bu sebeple mekân üretimi iktidar ve güç ilişkilerinden ayrı düşünülemez. Son yılların mekân üretimi küresel ölçekte kentsel dönüşüm, soylulaştırma, vb. pratikler üzerinden şekillenmektedir. Katılımcıların her yerin beton, her yerin inşaat olması konusundaki serzenişleri de bunu göstermektedir. Bu ise toplumsal ayrışmalara

ve yabancılaşmaya sebep olabilmektedir. Mekân salt fiziki yapıdan ibaret olmayıp, mekân ve toplum arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Nasıl ki toplum mekânı şekillendiriyorsa, mekânın özellikleri de toplumsal olanı etkileme özelliğine sahiptir. Bahsi geçen mekânsal üretimlerden kafeler birer tüketim mekânı olarak günümüzde oldukça önemli bir yere sahiptir. Fakat kafelerin hareketli yapısı, yüksek sesi, hızı, pahalılığı, vb. çoğu zaman belli bir toplumsal sınıfa, söz gelimi orta ve üst sosyoekonomik sınıfta olanlara, beyaz yakalılara, gençlere hitap etmektedir. Yaşlılar ise kendilerini bu türden mekânlara layık görmemekte, bu nedenle buralara uğramak istememekte ve kendilerini yakıştırmamaktadır:

“Sıkılıyoruz da amma ne yapacaksın? Kafeler var buralarda. Kafeler de bizim yaşlıların seviyesi değil. Oralarda gençler oturuyor. Yakışık almıyor bize. Bir defa toplum kabul etmiyor. Ayıptır, belki de şu koskoca adam kafeye gelmiş derler. Ne işin var senin evin barkın yok mu derler. Bunları önemsiyorum. Bunları duyuyoruz. Gençlere bir şey diyen yok. Her şey gençlere. Buraları beğenmiyorum amma beğenir gibi görünüyom ne yapayım.” (K3, E, 80).

K3’ün sözleri yaşlılığa ilişkin algı ve kent mekânına katılım arasındaki ilişkiyi açıklar niteliktedir. K3 ile olan görüşmede katılımcı kendisinin genellikle parka geldiğini, yaşlılar için parkların daha uygun olduğunu belirtmiştir. Aslında genellikle tüm katılımcıların günlük aktivitesi evlerinin önündeki parklarda vakit geçirmek şeklindedir. Fakat buraların yeterli olmadığı da yukarıda açıklanmıştır. K3’ün ifadelerinden yaşlıların yaşa ilişkin ayrımcı tutumları benimsedikleri ve bu nedenle de gençlerin bulunduğu mekânlarda kendilerinin kabul görmeyeceği, dışlanacaklarını, yakışmayacaklarını düşünmektedir. Bu durum yaşlıların günlük hayatta, birbiriyle yarışan marka kentlerin mekânsal üretim pratiklerinin yaşlıları marjinalleştirdiğine bir örnektir. Sahabiye’de oturan bir başka katılımcı:

“Kentte park alanı, az yeşillik çok az. Sosyalleşecek alan bulamıyoruz. Bütün binaların altını kafeye çevirdiler, saygısızca. Buradaki yaşamı en çok zorlaştıran şeylerden biri bu kafeler. Çünkü evimize girip çıkmakta zorlanıyoruz. Kalabalık ve insanlar etrafa saygısız. Binanın giriş yerine kadar masalarını koyuyorlar, oturuyorlar. Oraya aile girip çıkıyor. Gelenler de saygısızca oturuyor. Son derece saygısızlar. Şuradan çıkın bir bakın. Ne kadar

doğru söylüyorum göreceksiniz. Bütün binaların altı kafe. Belediyeler nasıl bu kadar kolayca izin veriyor? Tüm mahalle sakinleri rahatsız. Ben kesinlikle istemiyorum. Buraya gelenlerin yüzde 95'i zaten gençler. Yaşlılar için uygun bir yer değil, o yüzden oturmamız zaten mümkün değil. Binaların altının bu şekilde yapısı doğru mu?" (K23, E, 68).

Harvey'in (2015) belirttiği gibi, bu süreçlerden kentli kitleler olumsuz etkilenecek, birçok haktan mahrum bırakılmaktadırlar. Bu türden yapılanmalar kentlerin "makbul" vatandaşa göre şekillendiğine dair tartışmaları doğurmuştur. Buna göre kent mekânları, üretme yeteneğini kaybetmemiş, genç ve engelli olamayan (hatta erkek) bireyler için üretilmekte, geri kalan tüm sınıfsal ve toplumsal farklılıklar dışlanmaktadır. Yapılan görüşmelerde yaşlıların kendi ifadeleri bu durumu net bir şekilde göstermektedir. Yaşlılıktan dolayı hissedilen ayrımcılık aynı zamanda ekonomik yetersizlikle de birleşince katmerleşmektedir:

"Maddiyatım olmadığından kafelere falan gidemiyorum. Sosyal hayatım hiç yok. Paranın değeri de kalmadı. Kafeye gitmek herkesin kârı değil. Belediye bize sen sabunluksun, ne yapacaksın, otur evinde diyor." (K25, E, 71).

"Biz istiyok ki, bu yaşlıların oturacağı bir yer olsun. Yaşlı evi, Osmanlı evi gibi yerler olsun. Çay dışarıda 1 liraysa, orada 50 kuruş olsun. Yaşlılar dışarıda kalmasın istiyoruz. Soğukta her zaman parkta oturamıyosun. Kayseri soğuk yer. Kışın ne yapamaz? Kışın bu adam ne yapsın, evde duruyor, duramıyor, sıkılıyor, yaşlı, ne yapsın. Gelsin kapalı bir mekân yapsınlar." (K2, E, 66).

Kayseri coğrafi yapısı ve iklim koşulları itibariyle yılın büyük bir kısmında hava sıcaklığı soğuktur. Bu nedenle kapalı mekânların iklim açısından önemi büyüktür. Kayseri'de yerel yönetim ile yapılan görüşmelerde yaşlılara yönelik kentte yapılan kapalı mekânlardan bahsedilmiştir. Örneğin kent merkezindeki Emirgan Parkı'nın içerisinde ve yine merkezdeki Muhabbet Kafe'de yaşlılara yönelik hizmetler bulunmaktadır. Sahabiye'deki katılımcılardan bazıları Muhabbet Kafe'ye ara sıra uğradığını ifade etmiştir. Muhabbet Kafe'nin Sahabiye'de olması ulaşım açısından kolaylık sağlamaktadır. Bu kafeler büyükşehir belediyesine bağlı Kaytur A.Ş. tarafından işletilmektedir. Emirgan'daki işletmede yaşlı bölümü vardır ve bu bölüm

diğer müşterilerin oturduğu yerden farklıdır, ayrı bir yerdedir. Bu bölümlerde yaşlı müşterilere ekonomik anlamda kolaylık da sağlanmakta ve gerek yemeklerde gerekse içecek ve atıştırmalıklarda %15 ila %70 arasında bir indirim sağlanmaktadır. Bu bölümle ilgili Kaytur A.Ş.’den yetkili kişi ile yaptığımız görüşmeler sonraki bölümlerde aktarılacaktır. Ancak katılımcıların bu konudaki görüşleri, mekândaki böyle bir farklılığın yaşlıları toplumun diğer üyelerinden ayıştırdıkları yönündedir:

“Emirgan’daki restoran huzurevinden daha da beter bir yer. İndirim de önemli değil, insanın rahatı önemli. İlk halini görseydiniz, ne kadar güzeldi. Şimdiki lokanta olan yer herkese açıldı gayet güzeldi. Sonradan oraya yaşlılara küçük bir yer ayırıp yaşlıları oraya doldurdular. Ama ilk hali güzeldi, eşini dostunu götürüp rahatlıkla gidebiliyordun, ama şimdi sadece sabunluklar dediğimiz bir yer yaptılar yaşlılara. Ayıştırdılar. Eskiden böyle bir ayrımcılık yoktu. 4-5 yıldır böyle ayrıldı. Yaşlının oturması için orası sadece. Evvelden tamamıydı. Ben gitmem öyle bir yere. Tercih etmem.” (K10, K, 65).

Belediyenin yaşlılara yönelik bir hizmet olarak başlattığı bu uygulama görüldüğü gibi toplumsal ayrılmaya ve dışlanma hissine sebep olmaktadır. Hatta bu uygulama yaşçı (*ageist*) bir uygulamadır ve toplumdaki yaşçılık (*ageism*) algısını da tetikleme ihtimalini barındırmaktadır. İleride daha detaylı açıklanacağı üzere, buradaki uygulamanın şekli tartışılması gereken bir konudur. Yaşlı istekleri doğrultusunda böyle bir bölümün açıldığı ileri sürülse de tıpkı İkinci Bahar Evlerinde olduğu gibi, bu uygulamanın yaşlılar açısından arızî (olumsal -contingent-) sonuçlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum yerel yönetim uygulamalarında sosyolojik bakış açısının eksik ve ne kadar elzem olduğunu göstermektedir. Sosyolojik bakış açısıyla değerlendirilmeden üretilen mekânlar her zaman arızî sonuçları doğurma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Kayseri’deki yaşlıların mekânsal pratikleri açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer mekân ise alışveriş merkezleridir (kısaca AVM). Araştırmanın örnekleminde Kayseri’deki AVM’lerden Forum AVM’ye giden sadece bir katılımcının olduğu görülmüştür. Diğer katılımcılar genellikle sosyalleşmek için kendi çevrelerindeki parklara gittiklerini, alışveriş için ise yine oturdukları yerin çevresindeki küçük marketlere gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Forum ise

merkezdedir. Fakat katılımcılar merkeze genellikle sadece maaş çekmeye gittiklerini, bazen de Çınaraltı Parkı'nda arkadaşları ile buluşacakları zaman gittiklerini belirtmişlerdir:

“Yaşlıların çoğu Forum’a falan gitmezler. Yaşlıların ne işi var orda? Yaşlı onlar! Yaşlılar giremez oraya. Bizim toplumumuz o kadar gelişmiş değil. Yaşlılara öyle yerlerde yer yok. Ama ben giderim bazen. Bazen arkadaşlarımı da götürürüm. Dondurmamı yerim, sandviçimi yerim, aşağıdaki markete giderim. Ama ben hiç yaşlı görmem benden başka oraya gittiğimde.” (K12, E, 75).

Kentsel mekânlar gündelik hayatta yaşlıların da bulunduğu bazı toplumsal gruplarda yabancılaşmaya neden olabilmektedir. Katılımcıların yukarıdaki ifadeleri, yaşlıların kentsel mekânlara karşı hissettiği yabancılaşma ve dışlanmayı oldukça net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu aynı zamanda sahiplenme hakkından dışlanmayı göstermektedir. Şehir içi ulaşım ve Avm, kafeler gibi mekânlardan yaşlıların kendilerini dışlanmış hissetmesi, kendilerini oraya ait hissetmemeleri kentteki *sahiplenme* hakkından dışlandıklarını göstermektedir. Çünkü sahiplenme hakkı kenti tam ve etkin kullanmak, kenti özgürce kullanmak anlamına gelmektedir. Bezmez’in (2013) de ifade ettiği gibi, sahiplenme hakkından dışlanma birkaç şekilde gerçekleşebilir. Toplumsal mekâna ait hissetmemekten kaynaklı olarak mekânı kullanamama da bir dışlanmadır. Yaşlıların bu şekilde toplumsal baskı hissetmeleri ve bu baskıyı içselleştirmiş olmaları sahiplenme hakkına erişmede dışlandıklarını göstermektedir. Böylece mekân üretimi politik bir süreç olarak özel sermaye ve iktidar tarafından şekillendirilmektedir. Mekân üretimi gündelik hayatı, gündelik hayattaki toplumsal ilişkileri, bireylerin neyi yapıp neyi yapmak istemeyeceklerini veya neyi yapabileceği düşüncesini (algılanan mekân- mekânsal pratik) şekillendirir. Böylece kimlerin hangi mekânları tercih edeceği, kimlerin orada istenilmediği, vb. politik bir meseledir. Hızlı akan ve sürekli değişen kentler yaşlılar açısından çoğu zaman mekânsal dışlanma ile sonuçlanan bir dezavantajlılık durumu yaratmakta, onların toplumsal mekânlardaki görünürlükleri de böylece azalmaktadır. Bu da yaşlıların kamusal alanlarda daha az görünmesi gerektiğine ilişkin bir toplumsal bilinç yaratma tehlikesini taşımaktadır.

5.1.6.3. Şehir İçi Ulaşım ve Erişebilirlik

Kentsel mekânlara katılımın bir diğer bileşeni bu mekânlara erişme ve ulaşma imkânıdır. Kentsel mekânlara ulaşım ve erişim kent hakkı düşüncesinde temel haklar arasında yer almaktadır. Mekâna ulaşım ve erişim birer hak olarak *kent deneyimini* doğrudan etkiler. Ulaşım hakkı fiziksel imkânları ifade ederken, erişim hakkı ise ulaşımı da kapsayan daha geniş bir anlamı ihtiva etmektedir. Erişim hakkını elde etme ile sınıf ve statü farklılıkları, demografik farklılıklar, bedensel ve fiziksel farklılıklar, vb. gibi kişilerin toplumsal konumlarından ve ihtiyaçlarından kaynaklı heterojenliklerin yönetim tarafından dikkate alınması ve buna uygun olarak mekân üretimi kastedilmektedir. Erişim hakkı kentin gündelik hayatta ne kadar kullanılabilir olduğunu göstermektedir ve kentsel eşitsizlikleri, dışlanmayı, çatışmaları, vb. anlamayı ve analiz etmeyi sağlar. Kentsel ulaşım ve erişebilirlik günlük hayatta boş zaman aktivitelerinin değerlendirilmesinde etkili olduğu kadar, aynı zamanda eğitim ve sağlık hakkına erişim gibi en temel hakları elde etmede başat rol oynarlar. Bu nedenle kentsel yaşlanmada son derece önemli bir konumdadırlar.

Kayseri’de kent içi ulaşım oldukça gelişmiş ve kolay görünmektedir. Kentin ulaşım açısından taksiler dışında halk ve belediye otobüsleri, hafif raylı sistem (tramvay) gibi ulaşım araçları da hizmet vermektedir. Ayrıca bu vasıtalar arasında aktarma yapmak da mümkündür. Aktarma otobüsten tramvaya, tramvaydan otobüse, otobüsten otobüse ve tramvaydan tramvaya gerçekleşmektedir. Saha gözlemleri ve katılımcıların ifadeleri doğrultusunda toplu taşıma duraklarına ulaşımın kolay ve durakların birbirine yakın, oldukça sık olduğu görülmüştür. Buradaki durakların üzeri genellikle kapalı fakat duraklardaki oturma imkânı en fazla 3-4 kişinin oturmasına imkân sağlamaktadır. Katılımcılar genel anlamda ulaşım imkânlarından memnun olduklarını belirtmekle beraber tartışılması ve üzerine düşünülmesi gereken noktalar da söz konusudur. Bunlara aşağıda sırayla yer verilmiştir.

İster kent olsun isterse kır, bir kişinin başka bir yere ulaşabilmesinin ilk şartı, bulunduğu mekândan dışarı çıkması/çıkabiliyor oluşudur. Bu nedenle kişilerin yaşadığı apartman ve evlerin kişinin bedensel özelliklerine uyumlu olması gerekir. Yaşla birlikte fiziksel kayıpların da artış gösterdiği bir gerçektir. Bu kayıplar arasında en sık rastlanılanlardan bir tanesi de bacak ve diz ağrıları sebebiyle yürümede zorluk,

yürüme yetisinin yavaşlaması veya tamamen yitirilmesi, el ve ayaklarda titreme, vb. gibi fonksiyon kayıplarıdır. Görüşülen kişilerden 4'ü bedensel engelli (yürüyememe/destekle yürüme durumu olması) olmakla birlikte, 3 tanesinin ise hem zihinsel hem de bedensel engele sahip (yürüme engeli) çocuğu bulunmaktadır. Bir tanesinin ise sadece bedensel engelli çocuğu vardır. Bunun dışında kadınlardan 3'ü ise engelli olmamasına rağmen diz ağrıları nedeniyle yürümede zorluk çektiklerini ve bu sebeple istedikleri yere kolayca gidemediklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle bedensel engel dolayısıyla kent mekânlarına ulaşmadaki zorluk, tartışılması gereken önemli bir konudur. Engelli kişilerin işlerini kent içerisinde bağımsız bir şekilde yerine getirmelerini sağlayacak mekanizmaların eksikliği onları başkalarına bağımlı hale getirmektedir:

“Hanım beni parka bahçeye bunla (tekerlekli sandalye) indiriyor. İnerkene indiriyor da çıkarkene zorlanıyor. Bayır var. Yokuş olmasa iyi. Ama çevredekiler yardımcı oluyorlar, sağ olsunlar. Öyle olunca da pek dışarıya çıkamıyoz. Zaten bir de engelli çocuğumuz var. Engelli çocuğun da akülü arabası var, o daha rahat bizden. O yüzden ben pazara mazara bi' yere gidemem. Hanım gider, öbür çocuklar gider, Kayseri'de onlar da. Otobüse ney de binemediğimden 65 yaş kartı da kullanmıyorum.” (K18, E, 75).

Araştırmanın saha gözlemi sırasında son yıllarda yapılan binaların girişlerinde rampalı çıkışların daha fazla yaygınlaşmaya başladığı görülmüştür. Fakat daha eski binalarda bu tür olanakların olmayışı bahsedilen kesim için kamusal katılımı engellemektedir. Talas gibi yüksek bir noktada yapılandırılan yerleşim yerleri, yukarıdaki katılımcının da belirttiği gibi yokuşu bol yerlerdir. Bu nedenle bina girişlerinde rampa olsa dahi, markete, eczaneye, sağlık ocağına kişinin tek başına gitme durumu oldukça zordur:

“Doktor bana merdiven ve yokuş çıkma dedi. Zorlanıyorum dizlerimden. Nefesim de daralıyor, zor yürüyorum dizlerimden dolayı. O yüzden ben bi' yere çıkmam. Torunlar gelir alır götürürler arabayla. Otobüse binemiyorum da. Dizlerimden dolayı hiç binemiyorum.” (K6, K, 76).

Bina ve çevredeki yetersizliklerin yanı sıra halk otobüslerine binmekte zorlananlar da vardır:

“Otobüse binerken zorlanıyorum, otobüslerin merdivenleri var, düz değil.” (K5, K, 71).

“Bazı otobüslerde rampa var, bazı otobüslerde yok. Mesela benim çocuğumun arabası çıkamıyor rampası olmayan otobüsten. Binemiyor. Her yorulana bir han yapılmaz. Bizde tavır budur. Ama olmasa nörürük?”²² (K2, E, 66).

Katılımcının ifadesindeki “her yorulana bir han yapılmaz, bizde tavır budur” şeklindeki anlayış tekrardan kentlerin makbul vatandaşlara göre düzenlendiği eleştirilerini hatırlatmaktadır. Burada kentte farklılıkların göz ardı edildiği, dezavantajlı konumda olanların dikkate alınmadığı, bunun da içselleştirildiği, sorgulanmadığı ve öylece kabul edildiği görülmektedir. Yerel yönetimlerde SHB ve İŞB²³ ile yapılan görüşmelerde Kayseri için bunun doğru olmayacağına yönelik geri dönüşler alınmıştır. Yerel yönetim ayrımcılık yapmadan kentin ihtiyaçları doğrultusunda planlamalar yapıldığının altını çizmiştir. Ayrıca yaşlılar isteklerini iletebilecekleri kanalları bilememekte, bununla birlikte kendi düşünce ve fikirlerini alan bir belediyeçilik anlayışı da bulunmamaktadır. Bu nedenle “yapılacak bir şey yok” şeklinde mevcut duruma razı gelme eğilimi söz konusudur.

Ulaşım ve toplu taşıma konusunda dikkati çeken bir diğer unsur da 65 yaş ve üzerine sağlanan ücretsiz toplu taşıma kartıdır:

“Toplu taşıma uygun. Ekonomik açıdan, bedava kartımız var. Onu kullanıyoruz. Belediyede kimliği gösterip kaydediyorlar. Başka bir kriteri yok. 24 saat binilebiliyor. 25 tl kart ücreti veriyoruz sadece, bir defaya mahsus.” (K4, E, 68).

Görüldüğü gibi 65 yaş ve üzeri için ücretsiz toplu taşıma kullanmanın tek şartı kronolojik yaştır ve kullanımda herhangi bir sınırlama yoktur.

²² Katılımcının ifade ettiği “nörürük” ifadesi yerel ağızda sıklıkla kullanılan bir kelimedir ve ne yaparız/yapabiliriz? Anlamına gelmektedir. Katılımcı burada “yapan yoksa biz ne yapabiliriz?” demek istemektedir.

²³ SHB sosyal hizmet bölümü ve İŞB imar ve şehircilik bölümünün kısaltmaları olup bu isimlendirme bir sonraki alt bölümde yapılmıştır.

Fakat şehir içi ulaşımında asıl dikkat çeken konu ulaşımı sağlayan şoförler ile ulaşımdan faydalanan diğer yolcuların tavır ve davranışları olmuştur. Genel anlamda katılımcılar yolculardan memnun oldukları, aksine, şoförlerin ise oldukça dışlayıcı ve ayrımcı tutumlar sergilediğini belirtmişlerdir:

“Yasak vardı pandemide. Sıkışksa binmezdim önceden. Bize paso verdiler, bedava (65 yaş ve üzeri ücretsiz toplu taşıma kartı), bunu gösterdik mi sinirlenirlerdi şoförler. Otobüslerin hepsi belediyenin değil, özel şirketler, halk otobüsleri var. Hatta birinde kavga ettim. Dedim senin bir sorunun varsa kartımla ilgili, git belediyeye! Buna hakkın yok, dedim. Varsa sorunun, git orayla hallet, böyle yapma senin anan baban yok mu dedim. Bazısı böyle yapıyor işte.” (K22, E, 75).

“Ücretsiz kartımız var, o olmasa zaten bir yere çıkamayız. Yer veriyorlar yaşlılara şimdi Allah var, otobüslerde falan. Ne geziyon gibi tepkiler şoförlerden çok geliyor, elinizden yıldık diyorlar. Bedava biniyoz ya, ondan dolayı yıldık elinizden diyorlar. (K7, E, 80).

Katılımcılar arasında bu tür ayrımcı tavırlar benimseyenlerin de olduğu görülmektedir. Hatta yaşlıların kendileri arasında dahi ayrımcı tutumlar olduğu dikkat çekmektedir. Bu da aslında yaşçılığın içselleştirildiğinin ve bu içselleştirmenin kent mekânlarını kullanımı üzerine olan etkisinin bir başka örneğini temsil etmektedir:

“Yaşlılar hep merkeze gidip vakit geçiriyorlar, ama bence gerek yok. Gereksiz yere gidersen söylenirler tabi. Yaşlıların ne işi var. Zevk için yaşlı gitmesin, ne işi var. O zaman söylenirler tabi. Burada park var, gideceksen buraya git. Marketi var mesela, adam yaşlılık kartından yararlanıyor, bu durakta biniyor, öbüründe iniyor. Şoförler de sokranıyor tabi.” (K15, K, 65).

“Bize yer veriyorlar gençler. Ben hiç ayakta kaldığımı hatırlamıyorum ama bazen de ellerine telefon alıp uyuyor numarası yapıyorlar, ben de inadına onun önünde bekliyorum, sonra buyur teyze diyorlar. Bedavacılar var ya 65 yaş üstü. Onlara sokranıyor şoförler. Bir durakta inip öbür durakta iniyorlarmış, gezmek için. Şehirliler bile, halk bile sokranıyor onlara. Kadınlar gezmeye gidiyorlardı hurra, otobüse iş çıkış saati ister istemez sokranma oluyor.

Kayınbabam da öyle yapardı, mesela ta İncesu'ya giderdi ekmek almaya. Sırf gezmek için.” (K27, K, 66).

Katılımcı söylemleri ve saha gözlemleri ücretsiz toplu taşımanın yaşlılar tarafından oldukça memnuniyetle karşılandığını ve kent içerisinde gezmek için sırf toplu taşıma kullandıklarını, bir durak öncesinden binip bir durak sonrasında indiklerini ve sonrasında geri dönüş için bunu tekrarladıklarını, bazen yürüyüş yapmak için bir durak erken indiklerini ortaya koymaktadır. Bu nedenle ihtiyaç için değil, vakit geçirmek için, katılımcıların deyişi ile “bir durak için” toplu taşıma kullanma, aslında kent içinde sosyalleşmenin bir aracı haline gelmiştir ve oldukça fonksiyoneldir.

Katılımcılar tarafından ulaşım ve erişim konusundaki en önemli mekânsal birimin sağlık kuruluşları olduğu belirtilmektedir. Sağlık kuruluşlarına ulaşmadaki kolaylıklar ve zorluklar, diğer bir deyişle imkânlar sağlık hakkına erişim ile doğrudan ilintilidir. Yaşla birlikte biyolojik, fizyolojik ve bilişsel anlamdaki kayıplar artmaktadır. Bu nedenle sağlık kuruluşları yaşlılar için son derece önemli mekânlar haline gelmektedir.

Kayseri şehir hastanesi, şehrin çıkışında, Ankara yoluna bağlanan kısmında inşa edilmiş ve tam merkezde bulunan devlet hastanesi artık işlevini kaybetmiş ve sınırlı sayıda bölüme sahiptir. Bu nedenle şehir hastanesine gitmek bir tercihten öte bir zorunluluk haline gelmiştir. Şehir hastanesi Kayseri'nin dışında bir mekâna inşa edilmiştir. Dolayısıyla bu durum yaşlıların hastaneye erişimi ve ulaşımı konusunda bazı sıkıntılara neden olmuştur. Ulaşım konusundaki problemler katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir.

“Ulaşımı çok zor şehir hastanesinin. Buradan çarşıya gidecen de çarşıdan tekrar binecen de. Bir saatten fazla sürüyor. Aşağı yukarı iki saat sürer. Fakat yine de oraya gitmek zorundayız. Zaten en güvenli yer orası. Devlet hastanesi zaten bitti. Bir orası kaldı.” (K28, E, 65).

“Ben genellikle devlet hastanesini ve fakülteyi tercih ediyorum. Şehir hastanesine gidene kadar mesela kalp krizi geçirsen, oraya gidene kadar ölürsün. Özel arabayla bile bir saatte anca gidersin, trafik ışıkları da çok fazla burada.” (K4, E, 68).

“Hastaneyi bitirdiler. Ben Talas’tayım arabaya binsen, bütün yollar açık olsa, hastaneye gidene kadar ölürsün. Hava ikmale Millet Bahçesi yapıyorlar. Oraya hastane yapsalar daha iyi. Rant için, para için hastane yaptılar oraya. Tahlile ultrasona bir sürü para... En az 1000 TL ile hastaneden çıkarsın. O nedenle fakülteye gidiyorum. Yol bakımından fakülteye gidiyorum.” (K16, E, 65).

“Hastane çok iyi ama çok uzak. Mesela Millet Bahçesi yapılacaktı. Oraya hastane olsa daha iyi olurdu.” (K14, E, 70).

Erciyes Üniversitesi içerisinde bulunan tıp fakültesi hastanesinin ise oldukça kalabalık olması ve tahlil sıralarının aylar sonraya ötelenmesinden dolayı şehir hastaneleri ilk akla gelen tercih olmaktadır. Yapılan görüşmelerde hastanenin ulaşım sorunu sağlık hakkına erişimin önündeki bir engel olarak doğrudan kent hakkına erişimin de kısıtlanması anlamına gelmektedir. Katılımcılar tarafından dile getirilen Millet Bahçesinin Kayseri’nin merkezi bir yerine ve geniş bir arazi üzerine yapılması planlanmaktadır. Bu nedenle Millet Bahçesinin yapılması planlanan mekâna hastanenin yapılabilir olduğu gibi düşünceler dile getirilmiştir. Yukarıdaki iki katılımcının belirttiği gibi, bu alana ulaşımın daha kolay olması buraya yapılacak bir hastanenin daha elverişli ve faydalı olabileceği noktasında görüşler doğurmuştur.

Toplu taşıma ve hastane ulaşımı dışında Kayseri’de kent içi ulaşım için söylenebilecek son bir söz ise genel anlamda kentteki yolların geniş ve kullanılabilir olmasına rağmen son yıllarda inşa edilen alt ve üst geçitlerin trafiği daha karmaşık hale getirmeye başladığıdır. Katılımcılar şehirde yıllardır hiç bitmeyen yol çalışmalarının ulaşımı daha zor hale getirdiğini ve yolların karmaşıklığını şu sözlerle belirtmişlerdir.

“Trafikte zorlanıyorum. Alt geçit, üst geçit yapıldı bir sürü. Eski halinden daha fazla tıkanıyor. Şu memleketin yerlisi olmam hasebiyle Kayseri’yi avucumun içi gibi bildiğim halde, bazen çok zorlanıyorum. Yollar çok karışık. Bir yabancı gelse kaybolur. Biz yanlış girsek de bir şekilde buluyoruz ama yabancı için çok zor. Elli yıldır araç kullanıyorum, çoğu zaman içinden çıkamıyorum, yayan gidiyorum mecbur.” (K23, E, 68).

5.1.7. Kent içi Enformasyon, Bilgi Ağı ve Karar Alma Süreçlerine Katılım

Kentin ve kent mekânının kurgulanması ve inşa edilmesi yapısal ve yönetimle ilgili bir mesele olarak görülse de karar alma süreçlerine katılım ve kenti inşa etmek yapı ve failin beraber ve iletişim halinde kurgulaması gereken bir konudur. Yapı ve yönetim açısından temel konu Neoliberal politik ekonominin temel yaklaşımı çerçevesinde kar odaklı ve makbul vatandaş çerçevesinde bir yapılanma sürecinin işletilmesidir. Özne açısından temel mesele ise kentlilik bilincinin, anayasal hakların mekânı, doğayı, kenti ve toplumsallığı kurgulamadaki ve yapılandırmadaki potansiyelini ve gücünü gözden kaçırmış olmasıdır. Kent yönetimine ve kenti inşa süreçlerine ortak olabilmek ve bu yolları araştırmak ve bilmek bu anlamda öznenin kentlilik bilinci çerçevesindeki sorumlulukları arasında yer almaktadır. Katılımcılar açısından bir başka handikap ise dijital çağ olarak adlandırılan yirmi birinci yüzyılın toplumsal ve bürokratik işleyişinin interaktif bir şekilde çoğunlukla internet aracılığıyla yapılmasıdır. Bu durum yaşlılar açısından başka bir dezavantajlılığı doğurmaktadır.

Kentteki toplumsal mekânlara ve aktivitelere katılım aynı zamanda bunlar hakkında bilgi sahibi olmayı da gerekli kılar. Bir kentte gerçekleşecek aktivitelerden, siyasi toplanmalardan, konserlerden, açılışlardan, vs. haberdar olmak, o kentte yaşayanlar için temel haklar arasındadır. Fakat günümüzde bu tür bilgi paylaşımları genellikle sosyal medya platformları üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. TÜİK'in İstatistiklerle Yaşlılar raporuna göre 2018 yılında internet kullanabilen yaşlı nüfus oranı (65-74 yaş) %17'dir (TÜİK, 2018). Bu oran düşünüldüğünde geriye kalan %83'lük yaşlı kesimin kent aktivitelerinde sosyal medyadan haber almaları pek mümkün değildir. Yapılan görüşmelerde de bu tür sosyal faaliyetlerin genellikle kulaktan kulağa öğrenildiği görülmüştür. Bu anlamda kentteki bilgi ve enformasyon ağının yetersiz olduğu söylenebilir.

Sosyal faaliyetlere katılım anlamında ise belediyenin düzenlediği kurslara katılımcıların pek sıcak bakmadığı, hiçbirinin yaşlılık dönemlerinde bu kurslardan yararlanmadığı öğrenilmiştir. Kadın katılımcılardan ikisinin daha önceki yıllarda belediyenin desteklediği bu kurslara katılım sağladığı, fakat sonrasında bıraktığı

görülmüştür. Katılımcıların bu faaliyetlere katılım noktasındaki görüşleri de yine yaşlılığa ilişkin olumsuz algıları ile benzeşmektedir. Bu türden faaliyetlerin genellikle gençler için olduğunu düşünmektedirler.

Sosyal faaliyetlere katılım dışında, kentteki katılım hakkını ifade eden olgulardan bir diğeri ise karar alma süreçlerine katılımdır. Bu katılım genel ve yerel seçimlerde oy kullanmakla birlikte, bir mekânın üretimi noktasında karar alıcılarla birlikte söz sahibi olmak anlamına gelmektedir. Bunun için de kentte düzenli olarak halk oylamaları, yoklamaları, sosyolojik anketler, vb. gibi faaliyetlerin yapılması gerekmektedir. Fakat yapılan saha görüşmesinde, katılımcılar belediyelerin sadece seçim zamanlarında siyasi anketler düzenlediklerini, bunun dışında kendilerinin fikirlerinin kentle ilgili meselelerde sorulmadığı ifade etmişlerdir:

“Oy zamanı gelirler, halimizi hatırmızı sorarlar. Onun dışında bizi taktıkları yok.” (K15, K, 65).

“Mekân yapılacağı zaman sormuyorlar. Hiç haberimiz bile olmuyor. Fikir alma yok. Alınmasını çok isterdik. Bize sorsalardı şu önümüze yapılan evi yaptırmazdık. Park fazla diye parka bina yaptılar. (Evin çevresini gösterip) böyle bura kadar park olsun isterdik.” (K6, K, 76).

“Anketler yapılmıyor. Kocasınan belediyesinden en büyük şikâyetim yerleşim yerlerinin altındaki kafeler. Arkadaşlarımızdan şikâyet eden çok oldu, ama bu bir talep görmedi. Buradaki trafik sıkışıklığı ve bir binanın altında 4 kafe olması. 15 metrekare dükkân 100 metrekare yeri kaplıyor. Bütün kaldırımlar işgal edildi..” (K23, E, 68).

“Vatandaşa da soran yok. Bildiklerini okurlar. Kısmî bazı şeyler oluyor ama tatmin edici, vatandaşın isteklerine uygun bir şey yapılmıyor, genelde bütün vatandaşlar şikâyetçi.” (K9, E, 75).

Görüldüğü gibi, katılımcıların yaşadıkları çevreye ve ihtiyaçlarına ilişkin kendi görüş ve istekleri de olmasına rağmen, siyasi parti yoklaması dışında genellikle halk yoklamasının olmadığı, halkın istek ve taleplerinin pek fazla dikkate alınmadığı dile getirilmektedir. Buna rağmen katılımcıların neredeyse tamamı belediyenin ilgili şikâyet ve istek mekanizmalarını da bilmemektedir. Örneğin 153 numaralı beyaz masa

şikâyet hakkını 3 katılımcı dışında kimsenin bilmediği öğrenilmiştir. Katılımcılar isteklerini genelde muhtarlara ilettiklerini dile getirmişlerdir. Kısaca belirtmek gerekirse, bir önceki başlıkta görüldüğü gibi, yaşlıların kenti sahiplenme hakkından dışlanmış hissetmelerinin yanında, mekân üretimi noktasında katılım hakkından da dışlandıkları, kente tam katılım sağlayamadıkları ve yanı sıra kentlilik bilincini geliştirme noktasında da eksik oldukları görülmüştür. Katılımcılar sadece yerel seçimlerde oy kullanarak kendilerini ifade etme şansı bulmakta olup, hepsi düzenli oy kullanmaktadır.

5.1.8. Kayseri’de Yaşlılık Başlığı Altındaki Sivil Toplum Kuruluşları

Kente katılım ve sahiplenme hakkını kolaylaştıran araçlardan bir tanesi de sivil toplum kuruluşlarıdır (STK). Üyelerin isteklerini ve taleplerini dinleyip onları yönlendirme, ihtiyaçlarını gidermede yardımcı olma ve bu ihtiyaç ve talepleri yerel yönetimlerle paylaşma noktasında etkili bir sivil toplum, kent hakkına aracılık edebilir. Kayseri’de sivil toplumun kültürel olarak yaygınlaşmadığı düşünülmektedir. Katılımcıların ise sadece küçük bir kısmı STK üyesidir. O da ilgili mahallelerdeki bir dayanışma derneği olup, günlük toplanmalar, taziye ve geçmiş olsun ziyaretleri, vb. gibi konularda aktiflik göstermektedir. Bu tür faaliyetler katılımcılar arasında sosyalleşme imkânı sağlaması bakımından önemlidir. Ancak kent hakkını elde etme bağlamında bu tür dernekler yetersiz kalmaktadır. Bunların yerel yönetim ile bir teması, bağlantısı olmamaktadır. Kendi içinde, kendi kendine faaliyetler gösteren küçük derneklerdir. Katılımcılardan sadece bir tanesi ise Türkiye Emekliler Derneği (TÜED) üyesidir.

TÜED ile yapılan görüşmede, görüşülen kişi şu anda aktif olarak 51 bin üyelerinin bulunduğu, bunlardan 10 bininin kadın, geri kalan 41 bininin ise erkek olduğu bilgisini paylaşmıştır. Kayseri’de TÜED’den başka, yaşlılık başlığında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşu bulunmamaktadır. Dernek kişi başı yıllık 36 TL²⁴ olarak bu ücreti derneğin hizmetleri için kullanıldığını; söz gelimi, yardım ve kaynakların bilgisinin olduğu broşürlerin üyelere dağıtılmak üzere basıldığını, üniversite öğrencilerine bursların verildiğini, bir kısmının da Ankara’daki merkeze

²⁴ 2021 yılı Temmuz ayı itibarı ile bu miktar geçerlidir.

aktarıldığını, vb. işlerde kullanıldığını belirtmiştir. TÜED Kayseri’de anlaşmalı olduğu kurumlarla emekli, dul ve yetimlere yönelik çeşitli sosyal ve ekonomik yardım faaliyetleri düzenlemektedir²⁵. En çok dikkat çeken konu ise Kayseri’deki bir tanesi hariç tüm özel hastanelerde oranı değişen şekillerde sağlık hizmetlerinde yaptıkları indirimlerdir. Konuyla ilgili görüşmeci:

“Kayseri’de sağlıkta atılımlar yaptık. Özel hastanelerde anlaşma yaptık. Yaklaşık on hastane ile anlaşmamız var. Sadece bir tanesi ile yok. Dernek üyelerine %50’ye kadar indirim yaptırdık. Bir hastane fizik tedaviden ücret almadı, bir diğer katarakt ameliyatına indirim yaptı. Hastane kendisi belirliyor bölümü. Biz burada sempatik olmaya çalışıyoruz. Burada STK’nın gücünü kullanıyoruz.” (TÜED)

Çalışmada 65 yaş ve üzeri ile yapılan görüşmelerde TÜED üyesi olan katılımcının özellikle hastane indirimlerinden faydalandığı öğrenilmiştir.

Derneğin bir diğer dikkat çeken projesi ise TOKİ ile olan anlaşmadır. Derneğin internet sayfasında *“emeklilerin konut sorununa çözüm üretmek için yaklaşık dört yıldır kapsamlı çalışmalar yürütüldüğü, ucuz konut projelerinin, devlet desteğiyle çok daha hızlı yaygınlaşacağı”* ; *“TÜED Sosyal Projeler Grubu, Emekliye Ucuz Konut Projesi’nin ilk olarak TOKİ kanalıyla hayata geçirildiğini”* belirtilmektedir (www.tued.org)²⁶. Konuyla ilgili görüşmeci ise Kayseri’de de TOKİ projesi yürütmek istediklerini, bununla ilgili belediye ile görüştiklerini, taleplerini ilettiklerini, fakat henüz bir yanıt alamadıklarını belirtmiştir.

Bunun dışında kentte sivil toplum kuruluşu adına hayırsever vakıfların ve derneklerin olduğu, özellikle yaşlılık başlığı altındaki derneklerin bir hayli eksik kaldığı görülmektedir. Yerel yönetimler ise kentte STK’ya ihtiyaç duyulmadığını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

²⁵ Derneğin anlaşmalı olduğu kurumlar ve nasıl yardımların yapıldığına dair şu linkten daha geniş bilgi edinilebilir: <http://www.tuedkayseri.org.tr/anlasimli-kurumlar.html>. (Erişim tarihi: 02.12.21)

²⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.tued.org.tr/uploads/tued/merkez/destek-%C5%9Fart.htm>.

“...bizde kültürel olarak yaşlı sokağa atılmaz yani devlet desteğine ihtiyaç duyulmayacak şekilde aile desteği olur, aile yapısı gereği böyledir. Belediyeler bunu kendi inisiyatifiyle yapıyor, STK'ya gerek duyulmadı şimdiye kadar, böyle bir oluşuma gerek duyulmadı.” (İŞB).

5.2. Neoliberal Politik Ekonomi ve Sosyal Devlet Anlayışı Arasında Kayseri Yerel Yönetimi

Bu bölümde çalışmanın ikinci sahasını kapsayan yerel yönetimlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Yerel yönetim ile ifade edilmek istenen ise Kayseri Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yer alan ve kentsel yaşlanma ile ilgili uygulama ve politikaları yürütmede rol oynayan sosyal hizmetler, şehir ve imarcılık, sosyal ve kültürel işler daire başkanlıkları ile Kaytur A.Ş.'nin idari sorumlularıdır. Sosyal ve kültürel işler ile yapılan görüşmede Kaytur A.Ş.'den ve şirketin yaşlılara yönelik hizmetlerinden bahsedilmesi, araştırma sırasında Kaytur A. Ş. yönetiminden bir kişi ile görüşülmesinin gerekli olduğunu düşündürmüştür. Bu sebeple Kaytur A. Ş. yönetiminden de bir kişi ile görüşülmüştür. Kaytur A. Ş. “Kayseri Turizm Eğitim Kültür Ticaret A. Ş.” olup, Kayseri büyükşehir belediyesi bünyesindeki şirketlerden bir tanesidir. Restoran, kafe, kıraathane gibi bazı işletmelerden sorumludur. İşletmeleri arasında catering ve organizasyon, hediyelik eşya dükkânı, kent ekmek, medreseler, Millî mücadele müzesi, Yoğunburç kültür ve sanat merkezi, Talas seyir alanı büfesi, Muhabbet Kafe, Emirgan Resturant, Çınaraltı Kafe, vb. gibi mekânlar vardır.

Her bir daireden ve Kaytur A. Ş.'den sorumlu birer kişi ile görüşülmüş olup, kişi bilgileri anonim olarak verilmiştir. Bunun yanı sıra bulgular bölümünün başında belirtildiği gibi, sadece görüşmecilerden elde edilen bilgiler yeterli görülmemiş, özellikle belediyecilik faaliyetleri ile ilgili Kayseri yerel gazeteleri ve belediyelerin resmi internet siteleri üzerinden doküman analizi de yapılmış ve atıflar verilmiştir.

Aşağıdaki tablo yerel yönetimle ilgili görüşülen kişileri göstermektedir.

Tablo 2: Yerel Yönetimler Katılımcı Listesi

KATILIMCI ADI	BELEDİYE	BÖLÜM
SHB	Büyükşehir belediyesi	Sosyal Hizmetler Bölümü
İŞB	Büyükşehir belediyesi	İmar ve Şehircilik Bölümü
KSİB	Büyükşehir belediyesi	Kültür ve Sosyal İşler Bölümü
Kaytur	Büyükşehir belediyesi	Kaytur A.Ş.

5.2.1. Kayseri’de Sosyal Belediyecilik ve Sosyal Hizmetler

Kayseri belediyecilik ve sosyal belediyecilikte oldukça önemli iddiaları olan ve model olarak sunulan kentlerden bir tanesidir. Temeli sosyal devlet veya refah devleti kavramlarına dayanan sosyal belediyeciliğin uygulama birimi ise sosyal hizmetlerdir. Sosyal hizmetler yaşlı, engelli, yoksulluk içerisinde bulunan ve dezavantajlı gruplar olarak ifade edilen kimselerin toplumsal ve ekonomik risklerine karşı önlem alan ve buna yönelik uygulamalarda bulunan yerel yönetim birimleridir. Fakat 1980 sonrasında yeni ekonomik politika refah devletinden Neoliberal politik ekonomiye geçmiştir. Bu geçiş sosyal devlet sosyal hizmetler sosyal güvence gibi konularda devletin işlevini ve ağırlığını azaltıp ekonomi politik piyasa lehine dönüşmüştür. Piyasa ise sürekli kârını maksimize etmeye çalışan, insan yaşamı ve toplumsal yaşamdan uzak bir temele dayanır.

Neoliberalizmle birlikte ise yoksulluk tartışmalarına sosyal dışlanma (beraberinde bu kavramın zıttı olan sosyal içerme) tartışmaları da eklenmiştir. Bu nedenle bugün yoksullukla ilgili sosyal politikalar aynı zamanda sosyal dışlanmaya da değinmekte, böylece yoksulluk meselesi sadece ekonomik bir çerçevenin içinde tartışılmamakta, toplumsal olanın da işin içine girmesi ile çok daha geniş bir çerçevede tartışılmaktadır. Yaşlılık ve engellilik gibi durumlar bu çerçevede sadece ekonomik yoksulluk ile değil, sosyal yoksunluk ve dışlanma (ayırışma- ayrıştırma) bakımından da ele alınmalıdır. Kentsel yaşlanma söz konusu olduğunda ise yoksulluk yukarıdaki katılımcı söylemlerinde de (65 yaş ve üzeri ile yapılan görüşmeler) görüldüğü gibi, yaşlıların kentsel görünümünde meydana gelen daralma ve sosyal dışlanma hissetmelerinde önemli bir boyut olarak ortaya çıkmaktadır. Buna yaşlılık ve yaşlanma

süreci ile ilgili kalıpyargılar da eklendiğinde, yine yukarıdaki katılımcı ifadelerinde görüldüğü üzere, sosyal dışlanma kaçınılmaz olmaktadır. Bu ise hak temelli anlayışla çelişen bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal hizmetler dairesinde yapılan görüşmede görüşülen idareci sosyal devlete ilişkin yönetimin tutumunu şu şekilde aktarmıştır:

“Mesele şu: devletin sosyal yardım kriteri vardır. Sosyal yoksunluk birinci şarttır. İkinci şart ekonomik yoksulluk. Hanede kişi başına giren gelir 600 TL’yi geçiyorsa, ekonomik destek verilmez. Devletin hiçbir kurumu ücretsiz destek vermez bu anlamda. Sosyal yardımlarla ilgili, karşılıksız yardımlarla ilgili yaşlılarda kriterimiz bu veya engellilerle. Bu yetersiz zaten. Ama adam emekli, 2500 TL maaş alıyor diyelim, ev kendinin, ben bu adama ücretsiz hizmeti vermiyorum. Çünkü bu işe girersem, 150 bine yakın 65 yaş üstü insan var. Bu yapılabilir sosyal devlet olmanın gereği, ama bizimki öncelikli olana, dezavantajlı olana hizmet vermek. İster engelli ister yaşlı ister diğer olsun, bu kriteri ararım.” (SHB).

Bunları sosyal devlet olmanın ve sosyal politikaların gereği olarak öne süren katılımcı, kişi başı gelirin 600 TL’nin üzerinde olanlara destek verilmediğini belirtmiştir. 2021 yılı Eylül ayı itibari ile 4 kişilik bir aile 2500 TL gelire sahipse bu noktada destek alamayacağı anlaşılmaktadır. Buna rağmen Türk-İş’in 2021 yılı Eylül ayı “Açlık ve Yoksulluk Sınırı”²⁷ araştırmasına göre 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 3.049 TL ve yoksulluk sınırı ise 9.931 TL’dir (<https://www.turkis.org.tr/eylul-2021-aclik-ve-yoksulluk-siniri-3/>, 2021). Görüldüğü gibi sosyal devlet anlayışında yoksulluk sınırını bir tarafa bırakırsak, açlık sınırının altında bireylerin olmaması gerekir. Sosyal devletin gereği olarak yapılan yardımın bu anlamda aileleri açlık sınırının üstüne bile taşımaya yetmeyeceği görülmektedir. Bu istatistiki verinin yanı sıra konunun bir sosyal yoksunluk çerçevesinde ele alınması, aile merkezli bakış ve açlığın ya da yoksulluğun aile fertleri tarafından çözülmesine yönelik anlayış,

²⁷ Araştırmanın tamamını incelemek için bkz: <https://www.turkis.org.tr/eylul-2021-aclik-ve-yoksulluk-siniri-3/>.

tamamıyla Neoliberal ekonomi politik dilin yoksulluk ve açlıkla sözde mücadelesini anlatan bir uygulamadır.

Temel sosyal politika anlayışı içerisinde yaşlıların özel bir konumunun olmadığı anlaşılmıştır. Genel itibari ile engelliler üzerinden bir sosyal politika anlayışının oluştuğu görülmektedir. Bu anlamda çocuklar, yaşlılar, kadınlar dezavantajlı küme içerisinde yoğunluğu az olan gruplar olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda görüşmecî sosyal devlet anlayışı gereği engellilerle ilgili olarak mevcut yapılabirliklerin de ötesine gittiklerini ve engellilerle ilgili olarak yapılan çalışmaları şu şekilde ifade etmiştir:

“Sosyal devlet olabilmek için ekonomik kriter getirmemek lazım. Ben ağır engelliyle ilgili bakanlıkta tartıştım. Ekonomik kriteri geçin. Bir engelli varsa, her gün o evde bir el bombası patlıyor. Özellikle Türkiye’de tek modeldir, sizin yaptığınız hizmet toplumun her kesimine dokunuyorsa, bir Hollanda değilsin, Katar gibi petrol zengini değiliz. Onlar gibi bir ekonomimiz yok. Toplumsal şartlar var, kıt kaynaklarla sonsuz ihtiyaçlar karşılanıyor. 30 senedir bu işin içindeyim. 2002’den sonra dezavantajlı gruplarla ilgili çok şey değişti, ben bunu bir partizan olarak söylemiyorum. Evde bakım parasından yaşlı maaşı artırılması 2002’den önce o azdı, engelli maaşı SED (sosyal ve ekonomik destek) yardımları, çocuk yardımları arttı ama hala yetersiz bence. Şu anda ayrılan kaynaklar var ama yeterli değil. Örnek, sosyal güvenlik şemsiyesinde, Avrupa’da özel sigorta meselesi var, onla karşılaştıramam ama yaşlılık için bizde sağlık priminin dışında bir şey yok. Eğer bu aşamada bir çalışma yapılırsa, her kesime dokunan hizmet var ama Türkiye gerçekleri maalesef, hizmetleri geliştirmek biraz da ekonomiye bağlı.” (SHB).

Neoliberal politik ekonominin en önemli çıktısı işsizlik ve yoksulluktur. Yoksulluğun temeli ise gelir adaletsizliğine ve dengesizliğine dayanır. Orta sınıf yok olurken yoksullar ve zenginler olmak üzere ikili bir sınıfsal kutup ortaya çıkar. TÜİK’in 2020 yılı “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”na göre en yüksek gelir

grubuna sahip %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay %47,5 iken, en düşük gelire sahip %20'lik grubun aldığı pay ise %5,9'dur.²⁸

Son yıllarda yaşlılığa yönelik sosyal politikalarda görüşmecinin de ifade ettiği gibi önemli değişiklikler görülmüştür. Bunlardan bir tanesi de yukarıdaki alıntıda bahsi geçen evde bakım parasıdır. Yılmaz, son on yılda Türkiye'de bakım alanında devletin eğiliminin değiştiğini ifade eder. Bunu ortaya çıkaran iki sebepten birincisi kurum temelli bakımın kapasitesinin artık arttırılmıyor olması, ikincisi ise sosyal bakımda ailenin merkezi rolünü devam ettirmeye yönelik nakit desteğidir. Aile merkezli bakımda, bakım sorumluluğunu aile üyelerinden bir tanesinin yerine getirmesi koşulu ile yoksulluk içerisinde bulunan hanelere düzenli nakit transferi sağlanmaktadır. Nakit transferi bir taraftan sosyal bakımı kamusal bir politika haline getirmeye çalışmakta ki bu anlamda kamunun rolünde geçmişe nazaran bir genişlemeyi ifade eder, fakat diğer taraftan bakım desteği veren kişiyi çalışan kişiler olarak tanımlamamaktadır. Bu sebeple sosyal bakım ilişkisi özel alana hapsedilir²⁹ (2017: 185). Bu durum özellikle feminist kanatta oldukça eleştirilen meselelerden bir tanesidir. Çünkü devletin aile temelli bakım olarak ifade ettiği şey pratikte büyük oranda kadınların hizmet vermesi ile sonuçlanmıştır. Bu da kadınların toplumsal cinsiyete dayalı bakım rolleri içine sıkıştırıldığı, aile merkezli bakımın bunu yeniden ürettiğine yönelik eleştirileri doğurmuştur. Rittersberger Tılıç ve Kalaycıoğlu'nun da belirttiği gibi, Türkiye'de ev işçiliği ve bakıcılık ucuz kadın emeğine dayanmakta, bakıcılık işleri enformel sektör içerisinde kalmaktadır. Bu sebeple sosyal koruma farkındalığının oluşması ve çalışma koşullarının düzenlenmesi gerekmektedir³⁰ (2017: 324-5).

²⁸ Detaylı bilgi için bkz: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>.

²⁹ Sosyal bakım nakit transferine ilişkin tarihsel bir yaklaşım sunan Yılmaz, bu politikanın geçmişten üç bakımdan farklı olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi yukarıda bahsedilen, bakım meselesinin özel alana hapsedilmesidir. İkincisi, kamunun rolünün genişlemesi ve üçüncüsü de bakım alanında uzmanlaşma eğiliminin kısıtlanmasıdır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Yılmaz, V. (2017). Sosyal Politika ve Yaşlanma, içinde Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinler Arası Bakış Açıları (ed. Alan Duben). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

³⁰ Refah devleti ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi daha detaylı incelemek için bkz: Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın (Der. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sosyal hizmetlerde yapılan görüşmede, görüşmeci 2002'den sonra dezavantajlı kesimlerle ilgili önemli gelişmelerin olduğunu hatırlatmaktadır. Bu doğrudur. Buna göre Buğra (2015:19-20) devlet memurları ve formel sektör çalışanları dışında sosyal politika tartışmaların ilk defa geniş halk kesimlerini kapsayan önlemler şeklinde tartışıldığını belirtir. Fakat Buğra'ya göre (2015: 219) bu paradoksal bir durumdur. Çünkü muhafazakâr bir gelenekten gelen AKP'nin genel eğiliminin zor durumda olan vatandaşın aile ve İslami dayanışma mekanizmalarıyla kalkındırılması eğiliminin olması beklenirdi. Bu paradoksal durumun arkasında ise IMF'nin Türkiye'ye önerdiği sosyal politika tutumu, 2001 ekonomik krizi ve AB (Avrupa Birliği) ile ilişkiler olmak üzere üç temel sebep vardır³¹. Görüşmecinin de ifade ettiği dezavantajlı gruplarla ilgili gelişmelerin arkasında bu üç sebep vardır. Benzer şekilde Bezmez (2013) ise engellilik ve kent hakkı arasındaki ilişkiyi tartıştığı çalışmasında, engellilere yönelik oluşturulan politikalarda BM ve AB gibi uluslararası kurumların etkili olduğunu belirtmiştir.

Yukarıdaki alıntıda görüşmecinin de ifade ettiği gibi dezavantajlı kesimlere yönelik refaha dayalı yardımlar yeterli değildir. Bununla birlikte yine, katılımcının "Türkiye gerçekleri" şeklinde ifade ettiği ekonomik yetersizliklerin temelinde Neoliberal politikalar yer almaktadır. Söz konusu Türkiye gerçekleri dışa dönük piyasanın izlenmesi, özel sermayenin ağırlık kazanması şeklinde özetlenebilir. Neoliberal politikaların en önemli çıktılarından biri güvencesizlik, esnek çalışma, kayıt dışılık ve yarı zamanlı istihdamdır. Bu dönemde belediyelerde taşeronluk sistemi de ağırlık kazanmıştır. Belediyelerdeki taşeronluğa ilişkin bugünkü yapı sorulduğunda sosyal hizmet dairesinden görüşülen görüşmeci şunları ifade etmiştir:

"...Üniversiteler dâhil olmak üzere kamu kurumları kendi şirketleri aracılığıyla bir nevi yarım kadro gibi 3 yıllık sözleşmeyle. Devlet memuru, sözleşmeli personel ve kadrolu işçi olarak üç kategoride çalışanlar var. Taşeronlar şimdi sözleşmeli oldular. En son çıkan KHK'ya göre 3 yıllık sözleşme sonunda sözleşme yenileniyor." (SHB)

³¹ Her bir sebebin daha geniş anlatımı için Bkz: Buğra, A. (2015). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika. İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşeron sistemi ile dışardan hizmet alımının altında yatan temel sebeplerden biri de işgücünün ucuza mal edilmek istenmesidir. Söz konusu sistemle de ilgili tartışmalar sürüp gitmektedir.

5.2.2. Yaşlılara Yönelik Mekân Üretimi ve İmkânlar

Yerel yönetimin kentsel eşitsizliklere ve yaşlılara yönelik bakış açısının eşitlikçi söylemler taşıdığı görülmektedir. Gerek sosyal hizmetler gerek kültürel işler dairesi gerekse imar ve şehirciliğin ayrışma- ayrıştırma yapmadan herkesi dâhil eden projeler hazırlamak istedikleri görülmektedir. Bununla birlikte dezavantajlı olana yönelik pozitif ayrımcılığa olumlu baktıkları görülmüştür:

“Sırf yaşlıya tecrit yok. Bana kalırsa özel hizmet gerektirmediği müddetçe herkese açık merkezler. Yaşlılar da gelir. Emirgan’da mesela sırf yaşlıların gelip vakit geçirdiği bir mekân oluşturuldu. Yaşlılara ücretsiz çorba, çay gibi. Pozitif yaklaşımımız var. Osmanlı Evi, örneğin. Bir gruba özel tesis yapmak yerine her tesisi, herkesin yararlanabileceği cinsiyet, engel durumu, vs. herkesin faydalanabileceği özellikte olması lazım. Mesela bir engelli, spor tesisinden faydalanabilmeli, vs. bu tür tedbirleri yaşlı, engelli, hamile kadınların ihtiyaçları planlayarak, yerinde, ulaşılabilir hizmetin verilmesini amaçlıyoruz.” (SHB)

“Tabii ki şehircilik anlamında kentte dezavantajlılara yönelik planlamalar var. Planlama olarak özellikle biz yaşlılar veya engelli vatandaşlarla ilgili, mesela engelli yaşam merkezi var. Buna benzer sosyal tesisler ön planda. Planlamada bunlar rutine bindi. Yaya ve kaldırım park yollarının düzenlenmesi gibi, parklarda özel vatandaşların rahat etmesi ve normal vatandaş gibi rahat etmesi hesaplanıyor. Özel vatandaşların da ihtiyaç ve karşılaşacağı problemlerde planlamada ve uygulamada dikkate alınıyor. Huzurevi olsun, yaşlı bakım evleri olsun, bizim belediye bünyesindeki sosyal tesislerin içinde bunlara yönelik, kiraathane gibi, emeklilerin oturduğu çay ocakları gibi birçok mahallede buna benzer sosyal tesislerde mutlaka bu vatandaşlar için ayrılmış yerler vardır. Çay, kahve, ocak, şeker gibi malzemeler de alınıp veriliyor.” (İŞB)

“7’den 70’e sloganımız var. Yaş ayrımı yok. Engelli, yaşlı gibi dezavantajlı olana dikkat ediyoruz. Özel uygulamamız var, mesela, sandalye ayırma, rampalı çıkışlar gibi... Pozitif ayrımcılık yapabiliyoruz, mesela öne oturma gibi... Engellilere zaten ayrı yer ayırıyoruz... Bizim Kaytur A. Ş. var. Orda kafelerimiz var. Kefelerin yanında yaşlılar için yerler ayrıldı. Normalde vatandaşa 2 TL ise onların bölümünde 1 TL. Kaytur belediyenin bir şirketi, yemek üzerine bir şirket. Diğer taraflara da oturmak isteyen oturabilir, ama onlara ayrılmış özel yerler var. Ama ayrı alana oturlarsa bu böyle. Diğer tarafa oturlarsa çay normal fiyat. Yaşlılar evde duramıyorlar, gelip vakit geçiriyorlar.” (KSİB)

Yukarıdaki üç farklı bölümden idarecinin de üzerinde durduğu bir konu Kaytur A. Ş.’nin yaşlılara yönelik kafelerin içerisinde mekân ayırmasıdır. Buna sosyal hizmetler kapsamında pozitif ayrımcılık olarak bakıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili Kaytur A. Ş.:

“65 yaş üstüne sosyal hizmet olarak düşünüyoruz bunu, maliyetine hizmet veriliyor onlara. Çay 1 TL idi, normal yerde 2 TL. Yemekler de %25 uygun. Sabahları bedava çay veriyoruz, iki-üç kez günde. Çorba veriyoruz sabahları. Buluşma noktası oldu, sabahtan gelirler, çay dağıtıyoruz özel günlerde, simit, lokum dağıtırız. Bu tür etkinlikler oluyor... Toplamda 26 tane ekmek büfesi, 7 restoran, 12 kafe var. Sadece Emirgan’da yaşlıya böyle bir bölüm var. Bunu biz yapmadık. Doğal olarak oluştu. Oralarda buluşmaya başladılar ve talep ettiler bize, fiyatta yardımcı olun diye. Biz de böyle bir strateji güttükçe, belediye başkanlarına da söylediler ve çalışma yaptık, karar aldık bu şekilde.” (Kaytur A. Ş.)

Bu uygulama, ekonomik açıdan yoksulluk içerisinde olan ve aynı zamanda ev dışında sosyalleşecek yer arayan yaşlıya fayda sağlamaktadır. Talebin yaşlılardan gelmesi de yaşlıların bir anlamda toplumsal mekânlar oluşturmada etkili olduklarını da göstermektedir. Fakat bu uygulamanın bazı handikaplarını tartışmak, mevcut uygulamanın daha eşitlikçi ve içermeci bir politikaya dönüşmesini sağlayabilir. Bu haliyle sosyal dışlanmayı yeniden üreten bir konumda olduğu açıktır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, 65 yaş ve üzeri ile olan görüşmede, bir katılımcının dikkat çektiği

gibi, bu tür mekânlarda yaşa dayalı olarak yapılan bu ayrıştırma yaşlıların kendilerini kenarda, atıl olarak kalmış, kenara itilmiş, vb. gibi hissetmelerine neden olmuştur. Sadece kendilerine ayrılan bölümde fiyatların düşük olması ise ekonomik tasarruf yapmak isteyen (veya bunu yapmak zorunda olan) zorunlu olarak 65 yaş için ayrılmış bölüme yönlendirmektedir. Bu konumlandırma yaşlının diğerleri içerisindeki görünümünü azaltmakta ve onları diğerlerinden dışlamaktadır. Buradaki problemin aşılabilmesi için böyle bir ayrıştırıcı mekânın ortadan kaldırılması, fakat ekonomik anlamdaki pozitif ayrımcılığın devam ettirilmesi gerekir. Bunun için örneğin bu mekânı kullanımda geçerli bir kart veya kimlik ibrazı dahi yeterli olabilir. Aksi takdirde mekâna dayalı bu ayrıştırma kuşaklararası iletişimi koparan bir mekân temsiline doğru evrilme tehlikesini taşıyabilir. Görüşmenin devamında Kaytur A. Ş.'nin şu söylemleri başka türden eşitsizliklerin doğabileceğinin de sinyallerini vermektedir:

“Sabah gelip bir öğün yemek yerler, ama 7-8 bardak çay içerler. Çay bizim için çok kritik. Çay muhabbeti yaparlar... Emirgan'da bir emekli bölümü bir de normal bölüm var. Kiraathane havası var, TV var, gazete gelir. Hep kendi arkadaş çevreleri, siyaset konuşurlar. Genelde erkek yaşlılar... Kadınlar evde kalabiliyorlar diye düşünüyorum. Bir (kadın) öğretmenimiz vardı, her gün Emirgan'a gelirdi, ailesi de yoktu, yalnızdı. Çok fazla kadın yok yani.” (Kaytur A. Ş.)

Yaşlılara yönelik mekânın bir kiraathane havasına bürünmesi kadınların buraları kullanmaları noktasında çekinceler yaratabilir. Bu da toplumsal mekânı kullanmada cinsiyete dayalı eşitsizlikleri pekiştirir. Görüşülen kişinin bu konudaki gözlemleri bu nedenle yerindedir. Tıpkı İkinci Bahar evlerinde olduğu gibi, her ne kadar burada cinsiyete dayalı bir mekân üretimi söz konusu olmasa bile, sosyolojik gerçeklikler cinsiyete dayalı toplumsal normların önemini göstermektedir.

Yerel yönetimin yaşlılara yönelik geliştirdiği uygulamalar arasında son yıllarda önemli ve olumlu olarak değerlendirilebilecek gelişmelerin olduğu görülmüştür. Bunlar yaşlı yaşam merkezlerinin kentte açılmaya ve kapasitelerinin artmaya başlamış olmasıdır. Yeni projelerden de bahsedilmektedir. Öte yandan engellilere yönelik de son yapılan planlamalarda daha fazla duyarlı olunduğu sahada yapılan gözlemlerde de

dikkat çekmiştir. Fakat yine de tam anlamıyla katılımın sağlanacağı bir mekân üretiminin yeterli olmadığı söylenebilir. İhtiyaçlar doğrultusunda kentte genel anlamda dezavantajlılara veya özelde yaşlılara yönelik hizmetler şu şekilde aktarılmıştır:

“İhtiyaçlara göre planlama yaptık. Huzurevi yaparken bile 200 kapasiteli iki huzurevi yaptırdık. Eleştiri oldu. Ama artacak diye düşündük kapasitesi. Sosyal projelere bakarak hizmet verdik. Ulu çınarlarda yatılı kurum bakımı yanında yaşlıların yerinde hizmet verme noktasına gidiyor şu anda da devletin politikası. Bunlara da ihtiyaç var dedik... Uluçınarlar da talep üstüne oldu. Sosyalleşecek alan istiyoruz dediler... Uluçınarlar da merkezde olsun ki tek otobüsle insanlar gelsin dedik. Engelsiz çocuk evini de merkeze yaptık. Ondan sonra ihtiyaca göre diğer ilçelere yapabiliriz.” (SHB)

Kayseri, kent olarak çok merkezli bir kent olmaya doğru gitse de henüz Cumhuriyet Meydanı merkez olma özelliğini büyük ölçüde korumaktadır. Toplu taşımayı birbirine bağlayan ve birbirleri arasında aktarma yapılmasını sağlayan bölge merkez olarak kabul edilen *meydandır*. Bu nedenle herkesin rahatlıkla ve çoğu zaman her yerden tek vasıta ile ulaşabileceği yer burasıdır. Görüşmenin devamında bununla ilişki olarak SHB:

“Net olarak söyleyim, bizdeki projeler planlı gider. Yolundan sosyal tesisine. Birini Erciyes Üniversitesi karşısına, bir şehir hastanesi yanına misafirhane yapıldı. Ben yaşlı yaşam merkezi veya engelsiz çocuk evi açtığımda ulaşılabilir ve erişilebilir olmasını planladık. Sosyal dokuya da zarar vermeden cıvı cıvı bir ortamda yaptık. Talep. Beyazşehir tarafında engelli çocuğu olan aileler var Beyazşehir’de engelsiz çocuk evi yaptırdık. Üçüncü engelsiz çocuk evini raylı sistemin yanında Belsin’de düşünüyoruz... İhtiyaç planlayarak. Yerinde, ulaşılabilir, erişilebilir hizmetin verilmesini amaçlıyoruz. (SHB)

Görüşmecinin bahsettiği yaşlı yaşam merkezinin adı Mustafa Kumlu Uluçınarlar Yaşlı Yaşam ve Dayanışma Merkezi’dir. Yaşam merkezinin adının önündeki hayırsever ismi hemen dikkat çekmektedir. Söz konusu yaşam merkezinin temeli 2019 yılında atılmış olup, henüz iki yıldan az bir geçmişe sahiptir. Merkeze

ilişkin büyükşehir belediyesinin resmi internet sayfasında “2 yıldan bu yana yaşlı çınarlara hizmet veren Mustafa Kumlu Ulu Çınarlar Yaşlı Yaşam ve Dayanışma Merkezi, lüks otel konforunda ve sıcak ilişkiler kurulan ortamda yaşlı vatandaşları misafir ederken, yaşlı çınarların gönlünü hoş tutmaya özen gösteriyor”³² ifadesi yer almaktadır. Aynı zamanda bu merkezin, AKP’nin yerel yönetimlerde uygulama emri verdiği gönül belediyeciliğinin bir uygulaması olduğu belirtilmiştir (Kayseri BŞB). Merkezin faaliyetleri noktasında yerel yönetim şu bilgileri vermiştir:

“Güzel, parkın içinde bir yer, günde bir defa aperatif yemek verilir. Evde olanlar haftanın belli günlerinde gelirler, 9 buçuk 4 buçuk arası. Orada, diyelim ki uğraş terapisi alanında çalışan meslek ve sanat öğretmeni var. Hafif demans Alzheimer’ı olanlar için hafızayı güçlendirici akıl oyunlarının oynandığı yer var... Uluçınarlar’da her türlü program var. Çanakkale, Urfa gezisi vardı, sağlığı elverişli olanlarla. Kayseri’de kültürel turizme yönelik mekânların gezilmesi, etkinliklerin yapılması. Kamp yapmayı bile düşündük ama pandemi başladı. Şimdi şart olarak ise aşı yapılmamış olanı mekâna almıyoruz. Allah göstermesin...” (SHB)

Görüşmecinin de belirttiği gibi yaşlı yaşam merkezinde yaşlılar açısından yaşam kalitesinin artırmak adına önemli faaliyetler düzenlenmektedir. Büyükşehir belediyesi dinlenme odaları, fizik tedavi odası, sağlık odası, kişisel bakım odası ve sosyal alanların bulunduğunu belirtmektedir (Kayseri BŞB).

Buna benzer, ekonomik kaygı gütmeyen veya yaşlılar açısından ekonomik olarak uygun ve erişilebilir olan mekânların önemi yine Kaytur A. Ş. İle yapılan görüşmede ortaya çıkmıştır:

“Saat 11 oluyor, tesis kapanacak, (çalışan) arkadaşlar (mekânı) kapatıyoruz diyorlar. (Yaşlılar) kapatmayın diyorlar. Merak ettik sorduk (nedenini). Ailelerinin, gelinin, damadın yanında yaşıyorlar. Sabah erken gelip, çalışır

³² Haberin devamı için bkz: <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/kayserinin-ulu-cinarlari-buyuksehir-konforunda-yasli-yasam-merkezinde7714>.

gibi gece 11'e kadar kalıyorlar. Gitmek istemiyorlar. Ama bizim de sınırimız var çok fazla yapacağımız bir şey yok.” (Kaytur A. Ş.)

Kayseri’de yaşlıların mekânsal görünimleri ve sosyal içirme süreçlerine eklenebilecek bir diğer mekân temsili ise 2018 yılında açılan sosyal yaşam merkezleridir. Büyükşehir belediyesi Spor A. Ş.’ye bağlı olarak açılan tesislerde fitness ve yüzme gibi sportif faaliyetler yer almakta, 15-64 yaş arasına ücretli olup, 65 yaş için ücretsiz oldukları öğrenilmiştir. Şu anda Kocasinan ilçesinde Beyazşehir Mahallesi, Melikgazi ilçesinde Köşk Mahallesi ve Talas ilçesinde Talas sosyal yaşam merkezi olmak üzere üç adet sosyal yaşam merkezinin olduğu görülmektedir. Bir diğer önemli proje ise “hobi bahçeleri”dir. Buna ilişkin İŞB:

“Bizim her şeyden önce hobi bahçelerimiz var. Şartlardan biri emekli veya 50 yaş üstü olmaları. Ülkemizdeki emeklilik yaşı 50 biliyorsunuz, ona göre belirlendi. Bu da yaşlılara yönelik bir çalışma aslında. Nerede bunlar: Karpuzatan, Cırgalan, Eskişehir Bağları Ve Altınoluk’ta var. Bazı şartları da var. Burada sebze, meyve, ufak tefek toprakla uğraşabilecekleri, sosyal alanları da var buraların, çay içeceği baraka gibi veya kazma kürek koyabileceği yerler var, elektrik- suyu var. Günlük gidip gelinebiliyor. Yıllık ücretleri 900 TL idi, bu sene 1500 olacak. Çok cüzi, sembolik bir ücret. Parasız verirsek kıymeti olmuyor. Alıyor, devrediyor başkasına, bakmıyor, problemler çıkıyor.” (İŞB)

Görüldüğü gibi hobi bahçeleri genellikle yaşlılara hitap eden bir uygulamadır. Fakat burada yine eşitsizlikler meselesine değinilecek olursa, trafikte araç kullanamayan veya aracı olmayan yaşlılar için hobi evlerine ulaşım zor olabilir. Çünkü arazinin genişliği gereği şehir merkezinde değil, görece kenarlarda kalan bölümlerindedir. Fakat yine de kır hayatını özleyen, bitki ekip hem ev ekonomilerine katkı sağlamaları hem de boş zamanları değerlendirici bir aktivite olması bakımından son zamanlardaki önemli uygulamalardan bir tanesidir, denebilir.

Tüm bunların henüz iki- üç yıllık gibi bir geçmişe sahip olması, kentsel yaşlanma noktasında Kayseri’nin önemli farkındalıklar kazandığının da bir göstergesidir.

Bununla birlikte kısaca YADES olarak isimlendirilen ve açılımı Yaşlı Destek ve Koordinasyon Merkezi olan bir birim ekonomik yoksulluk ve sosyal yoksunluk içerisinde olan yaşlılara hizmet vermektedir. YADES Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından başlatılan, Türkiye genelinde yaşlılara hizmet veren bir programdır. Kayseri Büyükşehir Belediyesinin yine resmi internet sitesinde YADES'in hizmetleri şu şekilde sıralanmaktadır: Yaşam alanı temizliği, kişisel bakım, bay-bayan kuaför, sağlık desteği, hasta nakil desteği, psikolojik destek, ihtiyaç halinde yemek ve çağrı merkezi desteği. Görüşülen SHB ise YADES'in özelliklerinden şöyle bahsetmiştir:

“Hem evde YADES kapsamında günlük 3 ekip, kimsesiz, yalnız yaşayan, sosyal güvencesi ve geliri olmayan yaşlıların ev temizliği, vücut bakımları, yemek desteği eve gönderiliyor. Ev, beden, genel temizlikleri. Bunların içinde toplu taşıma kullanamayan, hastaneye gidecek olan araçla alınır, getirilir, götürülür.” (SHB)

YADES ve Uluçınarlar Yaşlı Yaşam Merkezi arasındaki farktan ise şu şekilde söz etmiştir:

“Kamu kurumları arasında yaşlı dayanışma merkezleri diye açılır, ama fonksiyonlar değişir. Yaşam merkezine gelenlerde ekonomik kriter yok, herkese açık. Evde destek verdiğimiz yaşlılar için destek ekonomik. Sonuçta belediyenin ücretsiz cari hizmeti. İhtiyacı olana YADES kapsamında destek veriyorum. Mesele şu: devletin sosyal yardım kriteri vardır. Sosyal yoksunluk birinci şarttır, ikinci şart ekonomik yoksunluk. Hanede kişi başına düşen gelir 600 TL'yi geçiyorsa ekonomik destek verilmez. Devletin hiçbir kurumu ücretsiz destek vermez bu anlamda. Sosyal yardımlarla ilgili karşılıksız yardımlarla ilgili yaşlılarda kriterimiz bu. Veya engelli. O yetersiz zaten. Ama adam emekli 2500 TL maaş alıyor diyelim, ev kendinin, bu adama ben ücretsiz hizmeti vermiyorum çünkü bu işe girersem, 150 bine yakın 65 yaş üstü insan var. Bu yapılabilir sosyal devlet olmanın gereği, ama bizimki öncelikli olana, dezavantajlı olana hizmet vermek. İster engelli ister yaşlı ister diğer olsun, bu kriteri ararım.” (SHB)

Sosyal yoksunluk şartının ekonomik şarttan da önce gelmesi, yaşlı bakımı meselesinin aile ve topluluk bağları içerisinde çözülmeye çalışmasına benzemektedir. Büyükşehir belediyesinin YADES kapsamında verdiği desteklere bakıldığında, örneğin yaşam alanı hizmetlerinde, kişinin kendi temizliğini yapamaması durumunda maddi gelirin yetersiz olması ve temizliğini yapacak başka akrabası ve yakınının olmaması şartının arandığı görülür (<https://www.kayseri.bel.tr/yades>, 2017). Bu ise yaşlıyı başkalarına bağımlı hale getirme riskini taşıyan bir kriterdir. Maddi imkânının olmaması durumunda, kişinin kendi evinin temizliği için kurum desteği yerine ilk olarak kan bağı olan akraba veya arkadaş, dosta bakılması bu riski taşır ve hak temelli bakış açısı ile çelişir. Bu BM yaşlı ilkelerinden “bağımsızlık” ilkesiyle de çelişmektedir. Buradaki bakış açısı yaşlıyı güçlendirmek ve kendine yeterli hissetmesini sağlamak olmalıdır. Enformel ilişki ağlarının birincil konuma konması hak temelli anlayışla uyumlu değildir. Bugün Türkiye’de her dört haneden birinde en az bir tane yaşlı bulunmakta, yaşlı bulunan her beş haneden birinde ise yaşlılar yalnız yaşamaktadır (TÜİK, 2020). Özellikle yalnız yaşayan yaşlılar düşünüldüğünde böylesi kriterler yaşlıyı güçlü hissettirmek şöyle dursun, mahcup hissettirecek yaklaşımlardır. Ekonomik olarak özel bakım alamayacak ve sosyal yoksunluk içerisinde olan fakat devletin yardım için 600 TL kişi başı gelir kriterine uymayan kesim için, muhtaçlığı hak edemeyen kesim için, arada kalanlar, arafta kalanlar için Türkiye’nin etkin bir sosyal politikaya ihtiyacı olduğu açıktır. Bu tür yaklaşımlar bazı kesimlerin arada kalması ile sonuçlanmaktadır. Bu durum da arada kalan bu kesimi kendine yetersiz ve güçsüz hissettirmektedir.

5.2.3. Kentlilik Bilinci ve Demokratik Karar Alma Mekanizmaları

Çalışmada yerel yönetimlere iletişim kanallarına sorular yöneltilmiştir. Yerel yönetim ise beyaz masa, mail, 153, cimer, telefon ve internet yoluyla isteklerin iletebileceğini belirtmiştir. Ayrıca kentsel konularda vatandaşın katılımını sağlayacak kanallar sorgulanırken, özellikle yaşlılık bağlamında çok önemli olan yaşlı meclisleri de sorulmuştur:

“Bir tesis yapılacağı zaman bölgede o ihtiyaç var mı, halkla yapılan toplantılar, muhtarların yaptığı mahalle toplantılarında dile getiriliyor. Bir arşiv var. Bir de sosyal medya ve diğer iletişim kanalları ile rahatlıkla

ihtiyaçları bize iletiyor. Şikâyet hattı, çağrı merkezinde hangi konuda yoğun şikâyet var, inceleniyor. Mesela şehir hastanesi raylı sistem ihtiyaçtı, yapılıyor. Otobüsle zor diye talep geldi. Metro istediler. Ama tarihi yapılar var, müsaade alamıyoruz, tarihi dokuya dokunamıyoruz. O da elimizde olmayan sebeplerden dolayı her istek yapılamıyor.” (SHB)

Halkın yerel yönetimlere ulaşımı noktasında katılımcının da belirttiği gibi bazı kanallar mevcuttur. Fakat önemli olan bunların varlığı değil, niteliğidir. Bu çalışma sadece yerel yönetimlerle yapılıyor olsaydı, yukarıdaki alıntıdan kentte yaşayan yaşlıların yerel yönetime rahatlıkla ulaşılabilirdi. Fakat çalışma, giriş bölümünde de belirtildiği gibi daha kapsamlı bir analizi içermektedir. Çoğu zaman teori ve uygulama veya diğer bir deyişle söylemsel olanla pratikte olan uyuşmaz. Yaşlılarla yapılan görüşmelerde yaşlıların yerel yönetime ulaşım kanallarından haberdar olmadıkları öğrenilmiştir. Sadece muhtarlarla iletişime geçtikleri öğrenilmiştir. Bu sebeple tabandan yayılan bir siyasetin güdülmesi, halka inilip sosyolojik anket ve görüşmelerin yapılması çok önemlidir. Bununla birlikte belediyelerdeki yaşlı meclisleri bu konudaki eksikliği gidermede önemli bir adımdır. Kayseri yerel yönetiminde yaşlı meclisinin eksik olduğu öğrenilmiştir:

“Yaşlı meclisi yok. Gençlik ve çocuk meclisi var. Yaşlı meclisiyle ilgili de teklif oldu, oluşturulacak. En azından, ayda normal büyükşehir belediye meclisi ayda bir toplanır diyelim, bunu da aylık veya iki ayda bir bu insanları bir araya getirip, temsil ettiği kitleyi dinleyecek, başkan seçecek kişileri belirleyeceğiz. Çalışma var. Yapılacak.” (SHB)

İnsan Hakları Kentleri Projesi’nde yaşlanma göstergelerini kaleme alan Arun (2021: 76), kentsel hizmetlerin eksik yanlarını ve buna ilişkin çözüm yollarını belirleyebilmek için özellikle yaşlı ve çocuk merkezlerinin çok önemli olduğunu belirtir. Çünkü bu meclisler, yaşlılar açısından değerlendirilecek olursa, yaşlı meclisleri, yaşlıların birer ana aktör konumunda olmaları sebebiyle izleme, değerlendirme ve geliştirme çalışmalarında önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu noktada eklenmesi gereken oldukça önemli bir diğer konu ise YADES ve Uluçınarlar Yaşlı Yaşam Merkezi’nden bir-iki katılımcı dışında kimsenin haberdar

olmamasıdır. Hatta daha da ilginç kısmı, TÜED’in dahi yaşlı yaşam merkezinin varlığını bilmemesidir. Görüşme sırasında TÜED, Kayseri’de yaşlıların faydalanabileceği mekânların ve hizmetlerin yer aldığı, kendi bünyelerinde hazırladıkları bir broşürü paylaşmıştır. Burada Uluçmarlar Yaşlı Yaşam Merkezinin olmamasının araştırmacı tarafından belirtilmesi üzerine, böyle bir merkezden haberdar olmadıklarını, olsalardı mutlaka bu broşüre eklemiş olacaklarını belirtmişlerdir. Anahtar kişi olarak yardımcı olan muhtarların da merkezden haberi yoktur. Bu durum yaşlı yaşam merkezinin halk tarafından henüz bilinmediğini göstermektedir. Fakat bu anlaşılır bir durumdur. Zira 2019 yılında temelleri atılmış bir merkezin açılışından kısa bir süre sonra tüm dünyanın pandemi ile tanışması ve özellikle 65 yaş ve üzerine fazladan sokağa çıkma kısıtlamasının getirilmesi merkez hakkında bilgi edinilmesini kısıtlamış olabilir. Fakat 1 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla normalleşme dönemine geçilmiş ve tüm kısıtlamalar ortadan kalkmıştır. Bundan sonraki süreçte bilgi ve enformasyon adına yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Ayrıca SHB, görüşme sırasında yaşlılıkla ilgili bir projeleri daha olduğunu, “Kıdemli Yaşlılar Yaşam Merkezi” adında bir kurumun daha projesiyle ilgilendiklerini belirtmiştir.

Eşitsizliğin; kentleşme, kentsel dönüşüm ve mekân üretimi ile kesiştiği noktalarda nasıl tezahür ettiğine dair yerel yönetimin duruşunun sosyal yapıyı düzenleme ve çoğunluğu temel olarak ihtiyaçlara göre planlama yaptığı görülmüştür. Fakat burada bazı noktalar dikkat çekicidir:

“Bölgenin gelişimi ve ihtiyacı doğrultusunda (kamusal/toplumsal mekânların) planlamaları tasarlanıyor. Tutup da bir sanayi alanını Çay Bağları’na yapmıyorsunuz. Hacılar’a yapmıyorsunuz. Sanayi alanı belirlerken sanayinin gelişimine göre, konutlar belirlerken, vs. bir sürü faktör var, ona göre belirleniyor... Teknik olarak olay değerlendirilir ve idari olarak karar verilir. Teknik alt yapı oluşmuyorsa olmaz. Herhangi bir baskı grubu veya istek yok. Biz Eskişehir bağlarını konuta açtık, gecekonduların olduğu Battalgazi’ye belediye en büyük yatırımı oraya yaptı. Oradaki gecekonduları sosyal yapıyı düzeltmek amaçlı, çok katlı yapıları kendi herhangi bir ticari beklentisi olmaksızın yaptı. Satmadık, takas yaptık oradaki parselleri... Bütün alanlarımızda hem nüfus yoğunlukları yönetmeliğe göre belirlenir ve sosyal

donatı alanları yaşayacak nüfusa göre belirlenir. Biz vatandaşla birlikte hareket eder, onu ön plana alır ve kesim ayrımı yapmayız.” (İŞB)

“Biz mesela, çok eleştiri almıştık bazı kesimlerden sosyal alanların yerini belirlerken. Mesela Eskişehir Bağları’nı bilirsiniz, sosyo ekonomik olarak alt grupta bir kesim. Bundan 10 sene önce 10 milyonluk sosyal tesis alanı yaptık, yüzme havuzundan internet ve düğün salonuna akar devasa bir tesis yaptık ve çok eleştiri aldık neden bu kadar parayı buraya harcarsınız, gelmezler dediler. Memduh başkan da dedi ki ben yapıyım da, onlar da alıacak, ben yapıyım, onlar gelmesin yine de, dedi. Yapıldı. Sosyal özgüven ve kültür meselesi. Asgari ücretle çalışıyor, yorulmuş, gelmiş vardiyalı çalışıyor, şimdi çocuğu alıp havuza mı gidelim diyecek, ama bunlar değişti. Alistılar şimdi. Gesi-İldem tarafında ekonomik yapıya bakmaksızın yüzme havuzu ve kurs merkezi yapıldı. Alparslan’a yapılan yatırımdan daha fazlası oraya yapıldı, çünkü okullar teknolojik olarak desteklendi. İlk akıllı tahta o zaman o tarafa yapıldı. Belediye kendi yaptığı binayı Battal Gazi’ye (mahalle) yaptı. Yine aynı eleştiriler yapıldı. Eleştiriler belli bi kesimden geliyor. Konuşurken insanlar arada bunları söylüyor.” (İŞB)

İŞB’nin bahsettiği Eskişehir Bağları bölgesindeki değişim, gecekondu önleme projeleri kapsamında yürütölmüş olup, burası Türkiye’de ilk kentsel dönüşüm projesinin hayata geçirildiği yerdir³³. Kentsel dönüşüm ve beraberinde getirdiği sorunlar Kurtuluş’a göre eleştirel kentleşme yaklaşımlarında birincisi “rant”, ikincisi “sosyal ve kültürel dokunun tahribatı” şeklinde bir çerçeveye yerleştirilerek tartışılır ki bu çerçeveye kent hakkı, kentsel adalet ve rant farkı gibi meseleler de eklenir. Genellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde demokratik katılım süreçleri ise göz ardı edilir. (2019: 80). İŞB’nin sözlerinde de dikkat çektiği gibi bu türden değişimler sosyal dokuyu da derinden sarsar. Dolayısıyla eleştiri alınması normaldir. Kent hakkını ifade eden karar alma süreçlerine demokratik olarak katılım, kentsel dönüşümlerde çoğunlukla gerçekleşmez. Kentsel dönüşümdeki rant sağlama meselesi ise Kayseri’de

³³ <https://www.denizpostasi.com/haber/20-gundem-haberleri/46125-ozhaseki-turkiye-deki-ilk-kentsel-donusum-uygulamasini-yerinde-inceledi>.

Sümer Bank örneği üzerinden okunabilir. Fakat burada paradoksal bir durum söz konusudur. Kuyucu ve Danış (2020) kentsel dönüşümü Sümer Bank fabrikalarının dönüşümü üzerinden incelediği çalışmalarında Kayseri’deki Sümer Bank arazisinin özelleşmediğini (dolayısıyla rant haline getirilmediğini), Abdullah Gül üniversitesi kampüsüne çevrilerek kamulaştırıldığını söylerler. Yazarlara göre bu Kayseri’yi özel bir vaka haline getirmektedir. Oysa eldeki bu çalışma kapsamında iş dünyasından isimlerle yapılan görüşmelerde, Görüşmeci 1 (G1)’in de ifade ettiği gibi, o bölge kamulaştırılmış olsa bile, şu anda Kayseri’de ekonomik anlamda en pahalı mekânlar (ister konut, ister ihtiyaca yönelik mekân olsun) arazinin bulunduğu Sümer tarafındadır. Arazi kamulaştırılmış, fakat oradan hala büyük ekonomik karlar elde edilmektedir. Dolayısıyla arazi kamulaştırılsa bile, Kayseri ekonomik rasyonaliteye bağlılığı anlamında şaşırtmamış, kampüsün etrafını kentin sınıfsal olarak en üst konumlarından birine taşımıştır.

Kentsel alanları dönüştürme noktasında bir diğer dikkat çeken tasarım ise 2020 yılının Mart ayında açılması beklenen, SHB’nin deyişiyle *“Kayseri’nin en değerli yeri”*ne yapılacak olan ve şu anda halen yapımı devam eden millet bahçesidir. Kayseri’ye yapılan millet bahçesi Türkiye’nin en büyük millet bahçesi olma özelliğine sahip olup, 1 milyon 260 bin metrekarelik alana yapılmaktadır. Buna ilişkin İŞB:

“Millet bahçesini biz teklif ettik, biz oluşturduk. Kayseri’de yapma fikri bizden geldi... Ne istersen var. 1 milyon 260 bin metre kare. Yaşlılara, çocuklara, gençlere, her kesime hitap eden yaşam alanları oluşturuyoruz, ama ayrıştıracak değil. Ama çocuk alanı var.” (İŞB)

Kentsel dönüşümde demokratik katılımın eksikliği burada da görülmektedir. Bu çalışmanın birinci saha bulgularına bakıldığında, bazı yaşlıların şehir hastanesine ulaşmakta zorlandığı, şehir hastanesinin daha merkezi bir yere yapılan millet bahçesinin yerine yapılmasını daha uygun buldukları ortaya çıkmıştır. Eğer demokratik katılım sağlansaydı, Kayseri’de yapımı süren millet bahçesine olan ihtiyaç ve onay halk nezdinde görülebilirdi.

5.2.4. Sosyal Belediyecilikten Gönül Belediyeciliğine

Refah devletinden Neoliberal politik ekonomiye geçişle birlikte sosyal güvenlik, yoksullukla mücadele gibi konularda devletin fonksiyonu ve görevi azalırken, gönüllük esaslı bir bakış gelişerek, yoksulluğu azaltma vakıf ve dernek faaliyetleri üzerinden yürütülmeye başlamıştır. Bu doğrultuda sosyal politikalar ve hizmetlerde hayırseverlik, aile merkezilik ve dini hassasiyetler noktasında bir arka plan oluşmuştur. Sahada karşılaşılan gönül belediyeciliği söylemi de bu minvalde tartışılabilir. 2002 seçimlerine “adil düzen” sloganı ile giren AKP, Mart 2019 seçimlerinde ise “gönül belediyeciliği” sloganını kullanmıştır. Haberler.com sitesinin Ocak 2019 tarihli yazısında o zaman başkan adayı olan Büyükkılıç’ın “*gönül belediyeciliği olmazsa olmaz projemizdir*” sözleriyle seçim kampanyası yürüttüğü görülmüştür (<https://www.haberler.com/buyukkilic-gonul-belediyeciligi-olmazsa-olmaz-11620375-haberi/>, 2019)³⁴.

Türkiye geneliyle birlikte Kayseri’de de muhafazakâr yönetimin belediyecilik anlayışında yoksullara yardım, toplu sünnet düğünleri ve nikâhları, vb. sosyal ve kültürel faaliyetlerin geleneksel kodlarla birleştirilerek sunulması “sosyal belediyecilik” olarak karşılığını bulmuştur. Bu durumu kent yönetiminin kamucu-üretici boyutlarının özellikle Özhasseki dönemiyle birlikte yerini giderek piyasaya bırakmasına Doğan “eğreti kamusalılık” demektedir. Belediye, sosyal refahı geliştirecek uygulamalar yerine yerel popülist söylem ve uygulamalarını devreye sokmuştur. Bu yukarıdan aşağıya doğru örgütlenmedir. Oysaki ki hak temelli anlayışla yürütülecek bir sosyal politika aşağıdan yukarıya doğru bir örgütlenmeyi gerekli kılar. Öte yandan tüm bunlarla birlikte şeffaf ihale, muhtarlarla görüşme, düğün ve cenazelere mesaj yollama, vb. şeyler kentsel gerilimleri hafifletmektedir (Doğan, 2007: 245-50). Bugün karşılaştığımız “gönül belediyeciliği” tabiri de bu anlayışa paralel şekilde ilerlemektedir. Yapılan saha mülakatları sırasında her üç sahanın katılımcıları da bugünün Kayseri Büyükşehir Belediye başkanının halkla iç içe olduğunu, eline bir çiçek, bir gül alarak berberlere, kasaplara, marketlere, açık

³⁴ Haberin devamı için bkz: <https://www.haberler.com/buyukkilic-gonul-belediyeciligi-olmazsa-olmaz-11620375-haberi/>. (Erişim tarihi 25.11.21)

alanlara, vb. giderek kamu ile buluştuğunu, vatandaşın dertlerini dinlediğini belirtmişlerdir. Tıpkı bir sonraki sahanın bulgularında, görüşme yapılan iş dünyasından isimlerin söylemlerinde de görüleceği gibi, “halkın patlamaya gelmeyecek durumda tutulması”, Erbakan’ın “pansuman tedavisi” dediği şeye denk gelmektedir. Bu, hayırseverlik ve yardım faaliyetleriyle halkın bir anlamda durumunun stabil tutulmaya çalışılması burada gönül belediyciliği ile karşılık bulmaktadır. Böylelikle ortaya çıkan tablo, yoksulluğu ve eşitsizliği ortadan kaldıracak hak temelli sosyal politikaların değil, Neoliberal anlayışı yeniden üreten bir politik dildir. Sahada gönül belediyciliği tabiri sık sık duyulmuş ve bu nedenle görüşülen kişilere bu konudaki görüşleri sorulmuştur. Gönül belediyciliğine ilişkin imar ve şehircilik bölümünden görüşülen görüşmeci şunları ifade etmiştir:

“Gönül belediyciliği, halkın talepleri dinlenerek sahada yapılan belediycilik. Sahaya çıkarsınız, vatandaşı dinlersiniz, makul ve hukuka uygun taleplerini gerçekleştirirsiniz. Vatandaşa rağmen değil, onun istediğini gerçekleştirirsiniz. Memduh başkan sürekli sahadadır, kahvede, cenazede, köyde, mağazada, markette vatandaşla görüşür. Sonra bakar bir ihtiyacı var mı, talebi, derdi var mı? Dolayısıyla vatandaş dinlenir ve talepleriyle hareket edilir. Vatandaş bir çeşme isterse bir sebebi vardır, yapılır. Gönül belediyciliği vatandaşla birlikte yapılan belediyciliktir.” (İŞB)

“Ak Parti belediyciliği gönül belediyciliği olarak mihenk taşı edildi. Bu felsefeyle bu noktaya geldik. Belediyeçilik noktasında, şunu iyi biliriz ki, ben vatandaşa hoş geldin dediğim zaman vatandaş bakardı, bana mı dedi, başkasına mı dedi diye. Vatandaş kendisini tersleyeceğiz sanırdı, bunların hepsi aşıldı, şimdi vatandaş gelip bana bir çay söyler misiniz diyor.” (İŞB)

Kayseri’de pek çok kurum ve kuruluşun ön adı bir hayırsever adını taşımaktadır. Örneğin, yukarıda görüleceği üzere yaşlı yaşam merkezinin tam adı Mustafa Kumlu Yaşlı Yaşam ve Dayanışma Merkezi’dir. Yine büyükşehir belediyesinin resmi internet sayfasında görüleceği gibi, engelsiz çocuk evinin tam adı Yüksel Ateş Engelsiz Çocuk Evi’dir ve bu hizmet “gönül belediyciliğine bir halka daha eklendi” şeklinde lanse edilmiştir (<https://m.facebook.com/kayseribsel/videos/2841960055832038/>, 2019). Gönül

belediyeciliği hayırseverlerin destekleri ile yürütülen, devletin kamu harcamalarını kısın ve bu konudaki görevlerini küçültün ve Neoliberal uygulamaları yeniden üreten bir belediyecilik anlayışıdır. MÜSİAD’la olan görüşmelerde görüleceği üzere, iş insanları Kayseri’nin temel mottosunun “*hayrın kadar konuş*” olduğunu ve örneğin Erciyes Üniversite’sinde, dünyanın hiçbir yerinde bu kadar hayırseverin yaptırdığı binanın olmadığını belirtmişlerdir. Gerçekten de Erciyes Üniversitesi fakültelerinin isimlerine bakıldığında her fakültenin önünde bir hayırseverin ismi görülür³⁵. Konuyla ilgili İŞB:

“Kayseri’de hayırsever çoktur, sırada bekleyen hayırsever vardır ki, bana bir cami veya okul yeri gösterin de hayır yapayım diye.” (İŞB)

Gönül belediyeciliği söylemlerinde muhafazakâr ve dini referanslar sıklıkla yinelenmektedir. Kayseri BŞB’nin resmi internet sitesinde verilen habere göre başkan Memduh Büyükkılıç’ın huzurevi ziyareti sırasındaki söylemleri dikkat çekicidir: *“Güzel insanların dualarını almak, onların gönlünde yer etmek... Gönül Belediyeciliği bu olsa gerek. Onların hizmetkârı olmak, varsa bir ihtiyaçları bunu gidermek için ziyaret ettik... Onların memnun olması Mevla’nın memnun olması demektir. Onlar bizim dua kaynağımız. Cenabı Allah hepsine sağlıklı uzun ömürler versin”*. Aynı haberde çalışanlara yönelik ise başkanın *“Allah’ın gönlünde yer etmek için kulunun gönlünde yer edeceksiniz”* (Kayseri BŞB) şeklinde tavsiye verdiği görülmektedir (<https://www.kayseri.bel.tr/haberler/gonul-belediyeciligi-bu-olsa-gerek>, 2019).

Yukarıdaki haberde de görüleceği üzere, Bezmez’in (2013) de belirttiği gibi, yönetimdeki partiyle uyumlu olacak şekilde Kayseri yerel yönetimi de sosyal politika ve vatandaşlık konularında Neoliberal söylemleri İslami iyilik ve hayırseverlik ilkelerini kendine referans veren dini duruşla birleştirmektedir. Bezmez yönetimdeki partinin “sosyal belediyecilik” ile kast ettiğinin bu olduğunu belirtirken, bugün bunlar “gönül belediyeciliği” söylemi altında görülmektedir. Bunlar kültürel popülizm içeren söylem ve uygulamalardır (Bezmez, 2013). Bu anlamda ekonomik ve toplumsal

³⁵ Buna ek olarak kampüs çevresine yapılan kız ve erkek öğrenci yurtlarının da ön isimleri genellikle bir hayırseverin ismidir.

ilişkilerde geleneksel- kültürel bağların ağırlığı ile gündeme gelen bir yönetim anlayışının (Doğan, 2007: 270) temsilcisi konumundadır.

Kısaca özetlemek gerekirse, yukarıdaki tüm örneklerden de anlaşılacağı üzere, gönül belediyciliği hak temelli yaklaşımla uyuşmayan, popülist söylemlerle bezenen belediycilik anlayışıdır. Tüm bunlar piyasanın hâkimiyetini sağlamlaştıran politikalar olarak eşitsizlikleri her geçen gün daha da derinleştirme riskini taşırlar.

5.3. Mekânın Üretimi, Eşitsizlikler ve Kayseri’de iş İnsanlarının Konumu

Kayseri’nin ekonomik atmosferi ile siyasi yapısı geçmişten bugüne birbirini tamamlayan bir yapı arz etmektedir. Hatta bu durumun kentteki tarihselliği düşünüldüğünde, bir gelenek haline geldiği söylenebilir. Diğer bir deyişle, Kayseri’nin yerel yönetimindeki siyasi aktörler ile şehrin büyüklü küçüklü esnaf ve sanayicileri arasında enformel bir sosyal sözleşme varmışçasına, kent her zaman siyasi rüzgarla eş güdümlü bir sosyal hayat üretmiştir.

Kayseri, ülke politikalarının hayata geçirildiği daha küçük bir kentsel dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kent, hem makro anlamda ulusal politikaların uygulama alanı hem de gündelik yaşamda bu politikaların etkin bir şekilde yaşandığı bir yapıyı temsil etmektedir. Kültürel dinamikleri açısından da nevi şahsına münhasır bir hüviyet gösteren Kayseri, Kayserililik kimliği ve kültürel evren bireysel kimlikler üzerinde oldukça baskın bir özellik gösterir. Bununla birlikte ekonomik dünyayı ve iş insanlarını bu politik ve kültürel evren dışında düşünmenin mümkün olmadığı da görülmüştür. Bu kendine has politik, kültürel ve ekonomik evren Kayseri’yi birçok açıdan diğer şehirlerden ayırırken, problemleri çözme kabiliyetleri, kente ve insana bakışları, tutumları, vb. bu iç dinamikler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Muhafazakârlık, kültürel ve geleneksel yaşama olan ilgi ve ekonomik alana olan yönelim pek de alışık olunmayan bir profil ortaya çıkartmaktadır. Weber “Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu” adlı bu alışık olunmayan birlikteliği ele aldığı çalışmasında dindarlık ile ekonomik alanın rasyonel olmayan birlikteliğini “pürten ahlak” çerçevesinde tartışırken, ekonomi gibi rasyonel bir alanın rasyonel olmayan ve amaç edilmemiş nedenler çerçevesinde nasıl nedensel ilişkinin bir parçası olduğunu

gözler önüne sermiştir. Bu bölümde Weber'in çalışmasından farklı olarak dindarlık ve ekonomik girişim arasındaki ilişkinin niteliği ve nedenselliğinden ziyade ekonomik-politik ve kültürel hayatın birlikteliği ve ayrılmazlığı "Kayserililik" vurgusu çerçevesinde tartışılmıştır. Ayrıca bu birlikteliğin Kayseri'nin mekân üretimi, mekânsal kurgusu, sosyoekonomik eşitsizliklerin giderilmesi ve dezavantajlılık - yoksulluk ve yaşlılık- bağlamındaki pozisyon alışları ve bakış açıları çerçevesinde tartışılmıştır.

Politik, ekonomik ve kültürel olanı yansıtacak bir örneklem olarak seçilmiş olan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), bu çerçevede kentin ekonomik ve siyasi yönünün tartışılabilceği bir imkân verirken, bununla beraber Kayserili iş insanlarının profili ve iş insanlarının Kayseri'nin mekânsal, toplumsal, ekonomik yaşantısına olan etkisi ve ilgisi bu bölüm içerisinde ele alınmıştır. Görüşmecilerin kimlik bilgileri gizli tutulmak amacıyla bu bölümde kendilerine dair herhangi bir bilgi verilmemiş olup, "görüşmeci" kelimesinin baş harfi alınarak ve bu harfin yanına sırasıyla rakamlar verilerek anonimleştirilmiştir. Diğer bir deyişle kişi isimleri G1, G2, G3 ve G4 şeklinde verilerek, şu anda aktif olarak MÜSİAD yönetim kurulu üyesi olan dört kişi ile görüşülmüştür.

5.3.1. Mekânın Üretimi ve Kayseri'de İş İnsanları

Kent ölçeğinde Kayseri'de iş insanlarının ekonomik etkisi, mekânsal ve toplumsal üretimi de etkileyebilecek boyuttur. Kentsel yaşlanma konusunda yapılan bu araştırmada Kayserili iş insanlarının sahaya dâhil edilme sebeplerinin en başında bu gerçek gelmektedir. Çalışma kente sosyolojik açıdan yaklaşmaktadır ve sosyolojik açıdan mekânsal dinamikleri ortaya çıkaran sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerin izi sürülmeye çalışılmıştır. Bu nedenle sosyolojik gerçekliği tam anlamıyla yakalayabilmek adına, Kayseri söz konusu olduğunda, iş insanlarının konumu da sürece dâhil edilmiştir. Araştırma sahasının bu kısmı sosyolojik "*anlama*"nın bir parçası niteliğindedir.

MÜSİAD üyeleri ile yapılan görüşmelerde mekânın üretimi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal yeniden üretim süreçlerinde kentin ileri gelen iş insanlarının hem yerel hem de bölgesel anlamda etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bir

görüşmecinin şu sözleri kentteki ekonomik ve siyasi hayatın nasıl bir atmosfere sahip olduğunu açıklığa kavuşturmaktadır:

“Kayseri’nin tarihinde hep bu vardır. Siyasetçi hep iş dünyasından çıkmıştır. Bizde akademik siyasetçi çok azdır. İhtiyacı iş insanları belirtmek zorunda kalmıştır.” (G3).

“Strateji geliştirme komisyonu var MÜSİAD’ın. MÜSİAD’ın mottolarını oluşturalım diye yola çıktık, dört başlık belirledik. Mevzu şudur, şehri yeniden endüstriyel tasarım gibi düşünsen, neye bakarız?” (G3).

Görüldüğü gibi mekân üretimi konusunda kentin önde gelen iş insanları şu an bir proje hazırlığı içerisinde. Yapılan görüşmelerde bu projenin adının “Bir Şehir Tasarlamak” olduğu öğrenilmiştir. Projenin teorik arka planını oluşturan ve yine MÜSİAD’ın yönetim kurulu üyesi olan bir diğer görüşmeci söz konusu projeyi şu şekilde detaylandırmıştır:

“MÜSİAD’da komisyonlar var ve 4 yıl önce kurulmuş Strateji ve İş Geliştirme Komisyonu var. Bu 3. Dönemi. Dönemler 2 yıllık. 5. Yılın başındayız şu anda. Bu komisyonda hem MÜSİAD’ın STK olarak şehre bakışı hem de ulusal manadaki bakışını değerlendirirken Kayseri MÜSİAD’ın şehre dair söylemlerinin olması gerektiğine dair gelişme oldu. Komisyonda 8 kişiyiz. Görüşmeci 1 de bunun arasında. 5-6 toplantı yaptık buna dair ve komisyon üyeleri 12 madde önerdiler. Şehri 3-5 yıl içinde derinden etkileyebilecek sosyo ekonomik gelişmeler nelerdir? Şu an kimsenin fark etmediği flu olan, gri bölgede kalan problemler nedir? diye düşündük. Onun üstüne 12 madde oluştu. Sonra biz bunları 4 alanda kategorize ettik: (ET)ik, (E)konomi, (S)iyaset ve (A)kademi. ETESA olarak kısalttık. Mottomuz ise “sözümüz var” oldu. Hala çalışma aşamasında. Geçen de toplantı yaptık. ETESA’nın ilk maddesindeki etik konusu, Kayseri’nin merkezde olması hasebiyle Anadolu şehirleri içerisinde yönetim ve kontrol merkezi olmasını sağlamak. Şehirde yaşayanlara akademisyenlere ve sanatçılara ve dışarıdan yatırımcılara pazarlanması için şehri endüstriyel bir ürün gibi tasarlayabilir miyiz? Amaç hem sosyallik olsun hem de sanatçılar gelsin istiyoruz şehre. Yatırımcıların da gelmesini istiyoruz.

Bütün bunları kapsayacak şekilde şehir tasarımı endüstriyel ürün gibi düşünülebilir mi. Bunu amaçlıyoruz.” (G4).

Buradan iş insanlarının Kayseri’yi Orta Anadolu’nun bir merkezi olarak gördükleri ve bu bölgeye örnek teşkil edecek bir mekân üretimine odaklandıkları görülmektedir. Görüşmenin devamında G4 bu türden uygulamalar ile kent siyasetinde etkili olmak istediklerini, şehre yön vermek istediklerini ve gelecekte de bunu hedeflediklerini belirtmiştir. Fakat bununla beraber “Bir Şehir Tasarlamak” isimli bu projenin kentin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğunun da altını çizmektedir:

“Arz ile talep arasında bozulma olduğunu görüyoruz. Bize sunulan, arz edilen şeye tüm toplum olarak sanki biz talep ediyormuşuz gibi kabul ediyoruz. Çünkü hiçbirimiz şehrin planını bilmiyoruz. Şehir ne tarafa büyüyor, yaşlıya, engelliye ne yapıyor bilmiyoruz. Arz ediliyor ve bu talep edilmiş gibi görünüyor. Talep edilen şeyin arz edilecek şekle gelmesi lazım. O nedenle endüstriyel ürün gibi düşünüyoruz. Bir ürünü düşünün kaç mal edicez, kime satıcaz, ergonomisi nasıl olmalı, rakip var mı, alternatif ürün var mı, gibi bir sürü prosedürden sonra ürün çıkıyor ortaya. Şehri de böyle düşünebilir miyiz? Şehre beyin göçü almak istiyoruz. Yatırımcı istiyoruz. Siyasette aktif particilik değil, irade hükmünde yönetim ve sanatçıların şehre çok şey katacağını düşünüyoruz. Kayseri bir ürün ise, bu kesimlerin ve içinde yaşayanların isteklerini karşılamamız lazım. Biz şehir planı değil ama şehir planını etkileyebilecek söylemler geliştirmek istiyoruz. Sözümüz var derken onu kastediyoruz. Bu yakalanabilir bir hedef olsun, o bitince de başka bir şey söyleyelim, ama hep etik ve bilgi alanında kalalım.” (G4)

Bu ifadelerden Kayserili iş insanlarının şehri de endüstriyel bir ürün gibi düşündükleri ve şehrin, içinde yaşayan tüm kesimlerin ihtiyacını karşılamaya yönelik bir şekilde tasarlanması gerektiğini düşündükleri görülmektedir.

5.3.2. Politik Bir Hamle Olarak Hayırseverlik

Yoksulluk ve dezavantajlılık siyasal ya da toplumsal kuramlar açısından bir problem alanı, önlenmesi ve giderilmesi gereken bir olgu olarak ele alınmasına rağmen gerek yoksulluğun gerekse dezavantajlılığın kaynağının ne olduğu, bu olgu ile nasıl ve

ne şekilde mücadele edileceği farklılıklar gösterir. Juan Luis Vives' in 1526 yılındaki "On Assistance to the Poor" adlı çalışmasını kiliseye değil doğrudan idari pozisyona, belediye yönetimine sunarak dönemin din-kilise merkezli hâkim anlayışa karşı durmuştur. Böylece yoksullukla mücadelenin bir dini hassasiyet, dini tutum ve hayırseverlik ekseninde çözülemeyeceği, yoksulluğun çok boyutlu olduğu vurgulanmıştır. Böylece Vives, yoksulluk ve dezavantajlılık ile mücadelenin politik ve yönetsel anlamda idari bir iş olduğunu vurgulamış ve sosyal politika tartışmalarına zemin oluşturmıştır. Tarihsel süreç sosyal politika tartışmaları çerçevesinde önemli tartışmalara sahne olurken yoksulluk ve dezavantajlılıkla mücadele noktasında neoliberal politik ekonomi yeniden bir değişim sürecini ortaya çıkarmış ve bu anlamdaki mücadelede etkin görevin devletten alınıp sivil topluma ve hayırseverliğe dönüştürülmesine neden olmuştur. Bu anlamda Kayseri'de iş insanları ile MÜSİAD örneğinde yapılan görüşmelerde yoksulluk ve dezavantajlılığın giderilmesi hususundaki hâkim dilin hayırseverlik çerçevesinde oluşmuş olduğu görülmüştür.

"Kayseri'de sadece kar odaklı bir anlayış yok. Kayseri'de itibar zenginlikten ziyade "hayrın kadar konuş" derler burada, işte itibar orada yatar. Kayseri'nin mottosu budur." (G1).

İhtiyaç sahiplerine yönelik yardım ve hamilik Neoliberal dönemde devletten sivil topluma kaymıştır. Bu anlayış aynı zamanda dünya ölçeğindeki politik dili de yansıtmaktadır ve bu politik hamle Kayseri özelinde başarılı bir şekilde uygulanmaktadır.

"Hayrın kadar konuş çok doğru bir ifade bizim için. Erciyes üniversitesine baktığımızda dünyanın hiçbir üniversitesinde bu kadar hayırseverin inşa ettiği yapı bulamazsınız. Devlet bu üniversiteye üç bina yaptıysa Kayseri'de hayırsever iş adamları otuz bina yaptı. Ne Türkiye'de ne dünyada bunun başka bir örneği yoktur." (G3).

Hayırseverlik önemli bir toplumsal dayanışma olarak Kayseri özelinde belirgin bir şekilde ortaya çıksa da yoksulluğun önlenmesi ya da toplumsal eşitsizlik meselesi tartışılması, önlenmesi gereken bir durum olarak görülmemektedir. Yoksulluk ve

dezavantajlılık ile mücadele noktasında benimsenmiş olan hayırseverlik dinî ya da vicdanî hassasiyetlerle ortaya çıktığı kadar sistemi ve mevcut yapıyı korumanın bir yolu olarak da görülmektedir.

“Aslında eşitsizliği gidermek değil bu, Kayseri’deki hayrın temel mantığı toplumsal patlama boyutuna gelmesini önleyecek kadar istikrarı korumak.” (G1).

“Yokluk maraz doğurur. Maraz sıkıntıdır. Etrafınız yok oldukça varlığınızı koruyamazsınız. Kayserilide bu duygu vardır, Kayserili asla aç bırakmaz çünkü dönüp kendisine tehdit olacağını bilir. Patlamaya gelecek noktayı iyi bilir, önler.” (G3).

Yoksulluk ve dezavantajlılığın bireysel bir problem olarak görülmesi neoliberal dilin temel mantığını yansıtır, mücadele yolu ise siyasetin de rehberliğindeki sivil toplumun hayırseverlik ve yardım kampanyaları kapsamında ele alınır. Böylelikle yapısal bir problem olarak görülmez. Kayseri’de görüşme yapılan iş dünyasından isimlerde de bu hâkim dilin etkin olduğu görülmüştür.

Ancak sosyal politika tartışmaları bu eksen üzerinde hayat bulurken yoksulun ya da muhtacın birilerinin himayesinde olması ya da birilerinin merhametine muhtaç olması anlayışının karşısında durarak devlet politikasının esas alınmasını önerir.

5.3.3. Toplumsal Dayanışmanın Temeli Olarak Aile ve Sosyal Ağlar

Sosyal politika uygulamalarının temelinde ailenin mi, piyasanın mı yoksa devletin mi olduğu tartışması önemli bir eksen oluştururken bir önceki bölümde hayırseverlik çerçevesindeki tartışmada gördüğümüz gibi hayırseverlik ve aile merkezlilik mevcut ekonomi politiğin hâkim dili olarak belirlemektedir. Yoksul ya da dezavantajlı olan öncelikle mevcut sorunlarının çözümünü ailesinden-yakın akrabasından gidermelidir. Aksi takdirde ise hayırsever iş insanları, ya da yardım kuruluşları ile karşılaşmalıdır. Devlet bu anlamda aile ve hayırseverin karşılayamadığı durumda devreye girecek bir aygıt olarak görülmektedir.

“Aile bizim toplumumuz için vazgeçilmezdir. Biz iş adamları olarak aileyi ve aile büyüklerini her zaman dinlemiş ve ona göre hareket etmişizdir. Aldığımız kararlar bu şekilde oluşmuştur.” (G4.)

İş dünyasında aile büyüklerini dinleme ve kararlarını uygulama yaşlıya olan saygıyı da göstermektedir. Buna göre iş insanları fiili olarak çalışmasa bile babalarının, dedelerinin, kısaca yaşlı aile büyüklerinin tavsiyelerini her zaman dinlediklerini ve ona göre pozisyon aldıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle iş dünyasında yaşlılığın “ihtiyarlık” anlamında bir işlevi olduğu görülmektedir:

“Bizim aile geleneğimizde...Hamdi amca, mesela, vefatından bir sene önce bile, çarşıya gider, alacağını alır, geçerken de kimi tanırsa selam verir. Buyur, kahve iç dediğimizde fabrikada oğlum bekliyor derdi. Capcanlı işin içendeydi. Bizde yaşlı demek, halk için elden ayaktan kesilmiş doğru olabilir, ama tüccar için akli muhakemesi yerinde olduğu müddetçe yaşlı kabul edilmez. İstişare edebildiğiniz müddetçe yaşlı değil, ihtiyar olur bizim için. Bizim MÜŞİAD’ın yaşlı üyelerinin bulunduğu komisyon da var. İstişare heyetidir. Sıkıştığımızda danışırız. Bu aslında toplumun aynası. İstişare heyeti kimin başkan olacağına değil, ama kimin başkan olmayacağına karışır. Sebebi de, çok detaya girilmez. Anadolu’da ayıpların açığa vurulmaması kaidesi gereğince çok açıklama yapmazlar. Biz de dinleriz onları.... Fıkıhta külli kaideler diye bir kavram var, detaydaki kurallar değil de makro kurallar belirleme anlamında, o belli bir yaşın üstü, 65 yaş aslında bizde çok genç, 75 üstü kabul edelim. Külli kaideler söylerler. Şuna dikkat et, uzak dur gibi. Ama yaşlıların ne yapılacağını söylemekten ziyade, ne yapılmayacağını söyleme fonksiyonu, engelleme fonksiyonu daha yüksek. Bir gün babam beni çağırdı, abinle konuş o adamla bir daha iş yapmasın dedi. Neden dedim. Dün bir konuşmalarına şahit oldum dedi. Bunlar arsa temizleyip bina yapıyorlar, onun da prosedürü var. Bu adam diğer hak sahiplerini bunaltarak, diğer insanları naçar bırakarak kabul ettirmeye zorlamış. O adam haksız kazanç elde ediyor, döner bizi bulur dedi. Ben de abime söyledim. O adamla ilişkiyi kestik. Babam da o dönemlerde hiç karışmamasına rağmen, ona karıştı.” (G1).

Yukarıdaki pasajda görüşmecinin yaşlılık tanımlamasında “halk için elden ayaktan kesilmiş doğru olabilir, ama tüccar için akli muhakemesi yerinde olduğu müddetçe yaşlı kabul edilmez” ifadelerine ayrı bir parantez açılması gerekmektedir. Çünkü iş dünyasında yaşlıların yaşından dolayı olumsuz bir imajının olmadığı veya

herhangi bir toplumsal dışlanma mekanizması ile karşılaşmadığı görülmektedir. Hatta yaşça büyük olanlar yaşlı olarak bile tanımlanmamaktadır. Bunun yerine *ihtiyar* kelimesi kullanılmaktadır. İhtiyar kelimesi iş insanları tarafından “iradesi olmak, kanaat getirebilmek” anlamında kullanılmaktadır.

Arun, yaşlıların tarih boyunca bedensel görünümlerindeki gerilemelerle birlikte yoksulluk içinde tasvir edildiğini söyler. Ekonomik olarak üst sınıflar ise bu tasvirlerin dışında kalmıştır. Çünkü hem ekonomik hem de eğitim açısından daha iyi durumda olanlar yüksek statülü yaşlılardır. Bundan dolayı ne medyada ne de kitaplarda bu kişiler yaşlı olarak resmedilmemiş, hatta yaşlı kelimesi de bir tanımlama çerçevesi olarak kullanılmamıştır (Arun, 2021b: 53). Bu nedenle çalışmanın bu sahasında yapılan görüşmeler yaşlılığın sınıf bağlamındaki veya sosyo-ekonomik durum bağlamındaki değişen yüzlerini de anlamaya olanak tanımaktadır. Bilindiği gibi politik iktisat teorisi de yaşlıların kemdi aralarındaki eşitsizliklerin en temelde sosyo-ekonomik durumlarından kaynaklandığına vurgu yapar. Yukarıdaki alıntı ve çalışmanın esas özneleri olan 65 yaş ve üzeri ile yapılan görüşmeler bir arada düşünüldüğünde bu ifadelerin sosyal dünyada karşılığı olduğu görülmektedir.

Muhafazakâr bakış ve ailenin toplumsal yapının en küçük ve en önemli mikro örneği olarak kutsallığı ve önemi problemlerin aile içinde çözülmesi gereken bir durum olarak görülmesini de desteklemektedir.

“Bir tarafta ticaret, bir tarafta aile ve bir tarafta inanç var. Hepsini tatlı bir ahenkte götürüyoruz. Aile bizim kültürümüzde ve inancımızda çok önemlidir, kıymetlidir. Sorunlar öncelikle burada çözümlenir.” (G2).

Ayrıca sosyal ilişkilerin ve komşuluk ilişkilerinin öneminin azımsanmayacak boyutta olduğunu dile getiren bir başka görüşmeci bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

“Özellikle Kayseri özelinde şunu belirtmem lazım, bu konuda ne kadar farklı olduğumuzu, özverili olduğumuzu herkesin bilmesi gerekir. Yalnız başına ihtiyaç sahibi bir teyze var ise mutlaka ona komşuları destek çıkar, her anlamda destek çıkar. Biz bunu yapacak güçteyiz, sahipsiz birini bizim şehrimizde bulmak çok zordur. Aile ilk sıradadır fakat aile yoksa komşu vardır.” (G3)

Türkiye’de özellikle yaşlı ve hasta bakımı noktasındaki politikaların ilkin aile merkezli olarak çözümlenmesi, temel sorumluluğun aileye verilmesi sosyal politika yaklaşımı noktasındaki Türkiye’nin yerini önemli ölçüde yansıtmaktadır.

5.3.4. Kayserililik Habitusu ve Oturmalar: Girişimcilik, Ticaret ve Sosyal Sermaye

Kayseri başka bir kentte görmeye alışık olunmayan derecede içinde yaşayan bireylere belirli bir kimliksel ve kültürel bir form sağlamaktadır. Kayseri’nin tarihsel kodlarıyla da ilintili olan bu özellik ticari girişimcilik, toplumsal izolasyon ve buna bağlı bir tür iç dayanışmaya bağlı olarak ortaya çıkar.

“Kayseri’de sanıldığığının aksine sanayi çok gelişmemiştir. Kayseri geleneksel olarak ticaretin ağırlıkta olduğu bir şehirdir. Üretmenin, stoklamanın riskini göze almazlar. Alıp satmaya dayalı bir ticaret söz konusudur.” (G1).

Kayseri’de ticaret kültürünün esasında risk almamaya yönelik ve pratik olana yönelmeye dair bir anlayışın gelişmiş olduğu, ekonomik aktiviteyi yatırıma yönelik değil aktif olarak gündelik ticaret ile yapmayı tercih eden ve sermayesi büyüdükçe farklı alanlarda da al-sat ekonomisini geliştirmeye çalışan bir ekonomik aynı zamanda kültürel bir form oluşturmuşlardır. Bu sebeple Kayseri’de sanayinin fazlaca gelişmemesi görüşmeciler açısından doğal bir süreçtir.

“Kayserili pratik zekâya sahiptir fakat bu pratik zekâ uzun soluklu sanayiciliğe müsaade etmiyor. Alacak ve satacak, kârını görecek. Kayserili malını iyi pazarlar bu yüzden de belki de yüzyıllardır burası bir ticaret şehri olarak görülür.” (G1).

Kimi nükteli sözlerle de Kayserilinin ticari zekâsı birçok anlatıya konu olmuştur. İki kere ikinin kaç ettiği sorusu bunun en çarpıcı örneklerindendir. Kayserili için bu soruya verilecek cevap alış-veriş sürecinin neresinde olduğuna göre değişecektir. Dolayısıyla alırken mi satarken mi diye bu soruya cevap verilmesi Kayseri’deki ticaret ve pazarlama kültürünün ne derece belirgin olduğunu göstermektedir. Bir habitus olarak ticari kabiliyet ve ilgi nesiller arasında önemli ölçüde sürdürülmektedir.

“Ticaret bizim için dededen babadan bir miras gibi. İkisi kız biri oğlan üç çocuğum var. Çocuklarım ve eşleri dâhil hepsi işletme mezunu. Bunu iyi anlamda değerlendirmek istedik. Biz yaşlanınca onlar işleri artık devraldılar. Çocuklar mağazacılık yapıyor, bunu dijitale de döktüler aynı zamanda inşaat, pastırma, sucuk gibi işler de devam ediyor tabi.” (G2).

Ticari kabiliyet ve ilgi bir habitus olarak nesiller arasında sürerken aynı zamanda form değiştirmekte, çağa ayak uydurmaktadır. Gerek eğitim aracılığı ile artık alaylı-mektepli ikilemi ortadan kaldırılırken gerek teknolojik gelişmeleri ve yeni süreçleri takip eden ve buna ayak uyduran bir anlayışı görülmektedir.

Bununla birlikte dışa kapalı yapısı ekonomik faaliyetin de Kayseri içinde sürdürülmesi dışardan kimi girişimleri kabul etmezken aynı zamanda dışarıya da insan ya da ekonomik güç ihraç etmemesi ekonomik özelliğin ve ticaretin Kayseri içinde büyümesinin yanı sıra kültürel örüntünün ve habitusun benimsenmesi ve yaşanması adına önemli bir yapı oluşturulmuştur.

“Biz Kayserilimiz, Kayseri’nin çok ilginç bir özelliği var, içine aldığı göçlere kültür verir, kültür almaz. Kendi kültürünü her zaman devam ettirir. Dışarıdan almadığı gibi dışarıya açılmayı da sevmez. Ekonomik olarak da bu böyledir. İşimi büyüttüm Ankara’ya İstanbul’a gideyim düşüncesi burada çok olmaz. Sermayenin içerde dönmesi, içerde büyümesi Kayserili için önemlidir.” (G3).

Ayrıca bu kültürel özelliğin ve habitusun devamlılığını sağlayan bir işlev olma özelliği de gösteren “oturmalar” kültürel döngüyü sağladığı gibi ekonomik döngüyü de önemli ölçüde korumakta ve gelişimini sağlamaktadır.

“Şehir kendi içinde gelişmeye müsait... Oturma kültürü bu bakımdan çok önemli. Belki Kayseri’yi kapalı toplum olmasına neden oluyor, fakat şehri ayakta tutan önemli bir dinamik.” (G1).

“Biz yeni nesil iş adamları olarak bizden büyüklerin tavsiyeleri ve yönlendirmeleri ile yaptık her ne yaptıysak, oturmalar bu anlamda yeni nesli besleyen bir süreç. Büyüklerin tecrübeleri, yeni işler ne, atılımlar noktasında bize hep yol gösterici olur. Biz de her zaman büyüklerimize sorarız, her ne yapıyorsak. Yeni nesiller arasında İstanbul’a Ankara’ya gitmek, işini büyütmek

isteyen de çıkar elbet, ama sermayenin şehirde kalması bizim için önemli.” (G4).

Kültürel döngünün “oturmalar” vasıtasıyla önemli ölçüde sağlandığını belirten görüşmeci, oturmaların öncelikli işlevinin ekonomik olmadığını fakat kimi ekonomik kararların ya da uygulamaların burada gündeme geldiğini belirtir:

“Oturma kültürü, yaşlıların gençleri eğittiği, haberlerin aktarıldığı, yorumların yapıldığı, aynı zamanda Kayseri’yi kendi içine kapatan, dışardan kimseyi almayan bir kültürel özellik gösterir... Aslında ticari kaygı olmaz bu oturmalarda. Haç arkadaşlığı, yol arkadaşlığı, iş arkadaşlığı gibi durumlarda bu grup bir de oturma düzenler. Bu oturmalar evlerde olur, kamusal alanda olmaz... Ticari kaygı yok ama burada korkunç bir bilgi akışı olur. Kime mal verilecek, kime verilmeyecek, kimle iş tutulur, kimle tutulmaz tüm bunlar burada paylaşılır.” (G1).

Bu oturmalar aynı zamanda kurmuş olduğu sosyal ağ sayesinde önemli ölçüde bir dayanışma ağı da geliştirmektedir:

“İkinci olarak oturmalarda çaresizlik ya da ekonomik kötü gidişat ile zayıflamış, kötü duruma düşmüşse bir kişi, elinden tutulur oturma vasıtasıyla. İstanbul’a mal vermiş, düzeni bozulmuşsa hemen yardım edilir.” (G1).

Nevi şahsına münhasır bir ticari kültür ve ekonomik girişimcilik özelliği gösteren Kayseri ve Kayserili, kurmuş olduğu ağlar ve oturmalarla mevcut ekonomik döngünün önemli ölçüde yeniden üretilmesini sağlarken aynı zamanda bu yeniden üretim kültürel yapının da sürdürülmesi anlamında nesiller arasındaki döngüyü de sağlamaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yirminci birinci yüzyılın öne çıkan toplumsal fenomenlerinden kentleşme ve demografik dönüşüm, günümüz politikalarını şekillendiren oldukça önemli iki toplumsal olgu olarak görülmektedir. Bu nedenle özellikle son yirmi yılda kentsel yaşlanma çalışmaları hem uluslararası hem de ulusal literatürde sık tartışılmaya başlanan konular arasına girmiştir. Türkiye açısından demografik dönüşümün en çarpıcı yanı ise Avrupa'nın yüzyıldan daha uzun bir sürede ulaştığı, %25'lere varan yaşlı nüfus oranına Türkiye'nin 60-70 yıl gibi oldukça kısa bir sürede ulaşacağıdır. Bu hızlı dönüşümde adımların sağlam atılması ve refahın adil bir şekilde dağılabilmesi için geleceğe yönelik bir reçeteye ihtiyaç vardır.

Kentsel yaşlanmanın ulusal literatürdeki karşılığına bakıldığında çalışmaların ağırlıklı olarak ülkenin kıyı kentlerinde ve metropol olmasından dolayı İstanbul'da yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bunlar arasında Antalya, Çanakkale, Muğla, Mersin veya bu illerin komşuları olan Isparta, Denizli gibi kıyıya yakın kentlerde yaşlılık çalışmalarının yoğunlaşmış olduğu söylenebilir. Fakat Orta Anadolu kentlerinde yaşlılık çalışmalarının az olması oldukça çarpıcıdır. Çünkü Orta Anadolu'nun yaşlı nüfusu da bugün Türkiye'nin genel yaşlı nüfus oranını yakalamaktadır. Hatta bazı Anadolu kentlerinde (Yozgat, Sivas, Kırıkkale, vb.) yaşlı nüfus oranının %14'e yaklaştığı TÜİK (2020) yaşlılık haritasında rahatlıkla görülebilir³⁶. Orta Anadolu'da yapılan yaşlılık çalışmaları ise genellikle Eskişehir ve Ankara ile sınırlı kalmaktadır. Ankara ve Eskişehir kentlerinin ise kendilerine has toplumsal yapıları diğer Anadolu kentlerinden farklılık göstermektedir. Oysa Orta Anadolu muhafazakâr, milliyetçi ve geleneklere bağlılığı ile kendine has birtakım toplumsal motiflere sahip olarak yukarıda sözü edilen kentlerden ayrılmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde Orta Anadolu'da kentsel yaşlanmanın sosyolojik çıktılarına oldukça az değinilmiş, burası araştırmaya ve araştırılmaya açık bir alan olarak kalmıştır.

Orta Anadolu'nun kültürel ve toplumsal dinamiklerini yansıtan bir evren olarak seçilen Kayseri'de yapılan bu çalışmada kültürel ve toplumsal unsurları yansıtan

³⁶ Yaşlılık haritası için çalışmanın ikinci bölümüne bakınız.

önemli sosyolojik olgular açığa çıkmıştır. Bunlar arasında aileye ve aile büyüklerine (yaşlıya) yapılan vurgu, kentin muhafazakârlık ve modernliği başarıyla bünyesinde harmanladığı düşüncesi ve tarihsel süreçte dışı kapalı bir toplumsal yapı oluşturması ön plana çıkmaktadır. Burada ortaya çıkan bu türden kültürel ve toplumsal unsurlar Türkiye geneli sosyal politikalarda görülmekle beraber (özellikle aileye vurgu bağlamında), kentin yerel yönetim uygulamaları ve ekonomik aktörlerinin yaklaşımlarına da yansıdığı ortaya çıkmıştır. Bu unsurlar ve aralarındaki etkileşimin mekânsal boyutta nasıl tezahür ettiği aşağıda detaylı olarak tartışılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümü iki şekilde ele alınmıştır. İlk olarak yaşlıların kendilerinin yaşlanma ve yaşlılığa yüklediği anlamlar ve deneyimler, kentte ailesi ve diğerleri ile kurduğu ilişkiler, kentte yaşamının ve yaşlanmanın getirdiği avantaj ve dezavantajlar, mekânın nasıl algılandığı, mekânsal pratiklerin ve etkileşim biçimlerinin neler olduğu ve mekâna yönelik bilinç veya diğer bir deyişle kentlilik bilinci, vb. konular tartışılmıştır. Sonrasında politik ve ekonomik yapılanmanın kentsel yaşlanma deneyimini nasıl yönlendirdiği, nasıl etkilediği ve buradaki uygulamaların yaşlılığa ve yaşlanma sürecine ilişkin ne türden eğilimler ortaya çıkardığı ele alınmıştır. Bu kısmın sonunda her iki sahanın müşterek olarak ortaya çıkardığı sonucun sosyolojik açıdan neler ifade ettiği birbirleri ile ve literatür eşliğinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Fakat ilk olarak değerlendirme için bir bakış açısı kazandırması bakımından Kayseri'nin kent kimliğinden çok kısa bahsedilecektir. Çünkü buradaki sosyolojik bakış açısı diğer bulguları ve sonuçları tartışırken hep geri planda bir şekilde akılda tutulması gereken bir konudur. Yani bir nevi çalışmanın tartışma bölümüne ışık tutmaktadır.

Küresel ölçekte nasıl 1980 sonrası dönemde kentsel mekânlar sermaye birikimini sağlayan ve aynı zamanda bu birikimi eritecek mekânlar olmaya başladıysa, Kayseri'de de bunu görmek mümkündür. “Marka Kent Kayseri”, “Dünya Şehri Kayseri” gibi söylemler de bunu göstermektedir. Kent sadece Orta Anadolu'nun değil, tüm dünyanın dikkatini çekmeye çalışan bir marka kent veya bir dünya kenti olmak gibi güçlü bir iddiaya sahiptir. Bu nedenle mekân üretimi küresel standartlarla örtüştürülmek istenmektedir. Öte yandan Çelik'in (2017) de belirttiği gibi, kente kimliğini kazandıran özelliklerden bir tanesi de hayırseverliktir. Yerel milliyetçiliği ve kent aidiyetini besleyen hayırseverlik kentte kendisini en çok dini hizmetlerde

göstermektedir. Bu nedenle kentsel yapılanmaya ilişkin söylemlerde toplumsal yapıyı da ifade eden bir kavram daha eklenerek, kent son dönemlerde “Hayırseverlerin Dünya Kenti Kayseri” tanımlamasıyla bilinir hale gelmiştir. Kent muhafazakârlık ve modernlik arasındaki uyumu da aslında kendine has birtakım mekânsal pratiklerle korumaktadır. Bu da *oturma* kültürüdür. Kayseri’ye yakıştırılan Weberci teorinin aksine, kentteki ekonomik beceri, Tanrının şanını yüceltmekten değil, fakat kentte var olan ister dini olsun, isterse başka türden, yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı toplumsal yapıdan kaynaklanmaktadır. Bu yapının yeniden üretilmesini sağlayan şey ise “oturma” denilen *mekânsal pratik*dir. Böylece kent “Kayserililik” kimliğini büyük bir sahiplenişle ön plana çıkarır. Kentin toplumsal, kültürel ve dini yapısından kaynaklı olarak ortaya çıkan mekân pratiğinin kendisi de bu toplumsal yapıyı yeniden üretir. Dolayısıyla mekân ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkide nasıl ki toplum mekânı şekillendiriyorsa, aynı zamanda mekân da toplumu ve toplumsal ilişkileri etkileyip onları yeniden şekillendirir (Wiles, 2005). Bu yüzden kent kapalı bir toplumsal yapıya sahiptir ve bunu kıramaz. Bunun kırılması oldukça zordur, çünkü bu oturmalar sadece halk arasında değil, kenti çekip çeviren, kente yön veren ve kent mekânını üreten siyasi aktörlerle ekonomik aktörler arasında oldukça sıkı bir şekilde devam ettirilmektedir. Kısaca 65 yaş ve üstü katılımcıların kenti tanımlarken bahsettiği “Kayserimiz” kelimesi bu nedenle gelişigüzel söylenmemiştir. Mekân olarak Kayseri korunan, sahiplenilen, benimsenen ve bütünleşilen bir yerdir. Kayserililiği veya diğer bir deyişle “biz duygusu”nu, buradaki milliyetçiliği ortaya çıkaran bu türden sosyolojik gerçekler ve gerekçeler vardır.

Çalışmanın 65 yaş ve üzeri yaşlılar ile yapılan görüşmelerinde ortaya çıkan en temel vurguları yaşlılığın kronolojik bir olgudan ziyade daha çok psikolojik ve toplumsal bir olgu olduğuna ilişkindir. Yaşlılık tanımlamaları katılımcılar tarafından genellikle psikolojik yaşlanmaya atıfla açıklanırken, yaşlılığın toplum tarafından üretilen bir inşa olduğu da görülmektedir. Psikolojik açıdan yaşlılık tanımlamasında bu çalışmanın ortaya koyduğu en özgün yan, evlatların dertlerinin kişilerin kendilerini yaşlı hissetmelerine sebep olduğudur. Buna göre evlatların yaşadığı çeşitli sıkıntılar yaşlılarda bir tür psikolojik rahatsızlığa, yorgunluğa, depresyona yol açmaktadır. Burada Kayseri’nin bir aile ve akrabalık şehri olduğu (Çelik, 2017) düşüncesi net bir

şekilde kendini göstermektedir. Burada toplumsal yapının yaşlıların kendi inşa süreçlerine nasıl yansıdığı görülmektedir. Psikolojik yaşlanmada bile aile bağları etkili olmaktadır. Fakat aynı meseleyi dile getiren yaşlıların, sıkıntının temeline ilişkin söylemlerinde cinsiyete dayalı bir farklılık vardır. Kadın katılımcılar genellikle çocukların evlilik hayatıyla ilgili meselelerden yakınırken, erkek katılımcılar ise ekonomik meselelere değinmişlerdir. Her ikisi de psikolojik yaşlanmaya sebep olmaktadır. Psikolojik anlamda yaşlılığı ifade eden bir diğer önemli kavram ise “gönül” kavramı olmuştur. Buna göre kronolojik yaş ile gönül yaşı tam tersi anlamları ifade etmektedir. Gönül yaşı aynı zamanda yaşam tatminini, yaşama hevesini ve hayatla barışık olmayı, hayatla mücadelenin henüz bitmediğini anlatmaktadır. Böylece çalışma yaşlılığın öznel açılarından nasıl anlamlandırıldığına dair, daha önce literatürde yeterince tartışılmamış iki önemli olguyu tartışmaya açmaktadır. Fakat burada belirtilmesi gereken bir diğer şey ise gönül kavramının kentin gündelik dilinde oldukça yaygın olarak kullanılıyor olmasının unutulmaması gerektiğidir. Yerel yönetim görüşmelerinde de belediyeçiliğin gönül belediyeçiliği kapsamında yapıldığı belirtilmiştir. Bu nedenle bu kavram her ne kadar psikolojik yaşlanmayı açıklıyor gibi görünse de altında sosyolojik sebepler bulunmaktadır. Gönül kavramı kentte yaşayanlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi, samimiyeti, kentin gelenekselci yapısını, muhafazakârlığını ve kapalı toplumsal yapısının altını dolduran ilişki biçimlerinin bir tür söylemsel karşılığıdır. Nitekim görüşülen katılımcıların çoğu ya Kayseri doğumludur, ya da kente yakın bir köyden buraya göç etmiştir. Dolayısıyla kültürel ve sosyal sermayeleri birbiri ile benzerdir. İşte bu yüzden Orta Anadolu’nun kendine has bir kentsel yaşlanma deneyimi vardır. Bu nedenle kentsel yaşlılık çalışmalarında atıl bir alan olarak kalmamalıdır.

Sosyolojik açıdan yaşlanmaya ilişkin sonuçlar irdelendiğinde yaşlılığın yaşlılar tarafından aciz, güçsüz ve sağlıklı olmak ile ilişkilendirilmiş olması ilk dikkat çeken konular arasındadır. Fakat bununla birlikte araştırmaya katılan yaşlıların neredeyse tamamının kendilerini bu bakış açısının dışında tutmaya çalıştıkları da görülmüştür. Kronolojik yaşlılığın yaşlılar için genellikle bir anlam ifade etmediği, aksine bedensel ve biyolojik yaşlanmanın kendi habituslarında yaşlılık düşüncesini doğurduğu görülmüştür. Bu nedenle kendilerini hala diri ve aktif hisseden, işlerini başkalarının

yardımı almadan yapabilen kişiler kendilerini yaşlı olarak tanımlamamaktadır. Daha başka bir ifade ile aktiflik ile yaşlılık bir arada düşünülememekte, bu ikisi arasında bir tür tezatlık olduğu düşünülmektedir. Bu da akla *aktif yaşlanma* kavramını getirmektedir. Fakat aktif yaşlılığın kavram çerçevesi son zamanlarda özellikle eleştirel gerontolojide tekrar ele alınması gereken bir kavram olarak düşünülmektedir. Çünkü aktif yaşlanma kavramı genellikle başarılı veya sağlıklı yaşlanma kavramlarıyla (medikal söylemlerle) bir arada ele alınmaktadır. Aktif yaşlanmayan ise başarısız/sağlıksız olarak görülmektedir. Fakat bu bakış açısı yaşlıyı Neoliberal bir özne olarak yeniden üretmenin ötesine geçemez. Zira Neoliberal dönemde aktifliğini kaybetmiş, yani, üretici olma özelliğini kaybetmiş bir özne her zaman toplumsal ve ekonomik anlamda bir yük olarak düşünülür. Bu nedenle bu haliyle aktif yaşlılık tanımlamasına daha temkinli yaklaşılmalı, bu kavram, engelleri olan, sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan kendi ihtiyaçlarını karşılamada destek almak zorunda olan, vb. yaşlıları da kapsayan bir çerçeveye sığdırılmalıdır. Bunun yapılabilmesi demek, yaşlılık ve aktifliği bir arada düşünebilmenin önünün açılması, yaşlılığın negatif bir anlamdan kurtarılması demektir. Unutulmamalıdır ki bugün yaşlıların sadece %20,6'sı yatağa girip çıkma, oturup kalkma gibi bedensel aktivitelerde zorluklarla karşılaşmaktadır (TÜİK, 2020). Bir insanın bedensel olarak aktif olamadığında topluma katkı sağlayamadığını düşünmek son derecede tehlikeli ve ayrımcılığı körükleyen bir zihniyeti doğurur ve bunu tekrar tekrar yeniden üretir. Bu sebeple çoğu yaşlı, yaşlılığı kendisine yakıştırmamakta, kendisini yaşlı görmemekte, hatta yaşlı olarak nitelendirildiğinde alınmakta, kırılmaktadır. Bu durumu bilimsel anlamda ifade eden kavram ise *içselleştirilmiş yaşçılıktır*. Yaşa dayalı olarak yapılan ayrımcılık yaşçılık olarak tanımlanırken (Butler, 1980), yaşçılığın kişinin kendisi tarafından benimsenmesi ise içselleştirilmiş yaşçılıktır (Levy 2009; Levy vd., 2020). Yaşlılık yaşamın evrelerinden bir tanesi olarak her canlının erişeceği ve kaçınılmaz bir durumdur. Fakat herkesin uzun yaşamak istemesine rağmen yaşlılıktan kaçınmaya çalışılması (Curryer ve Cook, 2020) yaşlılığın sosyal olarak da toplum tarafından nasıl inşa edildiğini en net şekilde göstermektedir (Butler, 1980; Levy, vd., 2009). Yaşlılığa yönelik kalıpyargılar ve anlamlar ise kentsel deneyimi doğrudan etkilemektedir. Kent mekânlarına katılımı, buraların ne kadar sahiplenildiğini, algılanan mekânın ne olduğunu, vb. kısaca yaşlıların kentlerdeki görünürlüklerini doğrudan etkilemektedir.

Bu açıdan kır ve kent arasında bir ayrım olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle son dönem kentleşme pratikleri ve tüketim kültürünün, yaşam kalitesinin kendisi haline gelmesi son derece önemlidir.

Yaşlıların kentle olan ilişkisine bakıldığında ilk dikkati çeken konunun kır ve kent arasında yapılan ayrım olduğu görülmektedir. Katılımcılar kırsal alanın özellikle temiz havası gibi yaşam kalitesini artırıcı unsurların ve ekonomik şartlarının kendileri için daha uygun olduğunu, toplumsal ilişkilerin orada daha sıcak ve yakın olduğunu belirterek kırsal alana özlem duyduklarını ifade etmişlerdir. Kayseri'nin tarihsel ve toplumsal anlamda geçmişten bugüne önemli bir geleneğe sahip olan “bağ kültürü” ise ekonomik gücü yerinde olanlara kentte bir tür kır yaşantısı imkânı sağlamaktadır. Fakat bunun sınıfsal bir avantaj olduğu belirtilmelidir. Politik iktisat teorisine göre yaşlılıktaki eşitsizliklerde sosyoekonomik farklılıklar en önemli sebeplerden bir tanesidir. Yaşlıların kendi aralarındaki eşitsizliğin kaynağı da budur. Fakat öte yandan katılımcılar tarafından kentin avantajları da göz ardı edilmemektedir. Katılımcılar yaşlılıktan kaynaklı sağlık problemlerinin artması ile kentlerde bu türden ihtiyaçlarını daha rahat giderebildiklerini, ürün çeşitliliğinin burada daha fazla olduğunu da eklemektedir. Genel anlamda hem kıra hem de kente yönelik olumlu ve olumsuz düşüncelerin birbirinin peşi sıra geldiği ve bir arada değerlendirildiği söylenebilir. Burada belirleyici olan faktörün ise ekonomi olduğu açıktır. Yaşlılara göre şehirde her imkân vardır, ama ekonomik gücün yeterli ise vardır. Emeklilik maaşlarının yetse de yetmese de bir şekilde idare edildiği, “çok şükür” gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Bu idare ediş ve şükrediş yaşam kalitesi beklentisini etkilemektedir. Yaşlıların çoğunun bir tevekkül anlayışı içinde veya kaderci bir perspektifle bu konuya baktıkları söylenebilir. Çoğu bu durumu kabullenmiş ve yaşam kalitelerini yükseltebilmek adına kendi stratejilerini belirlemişlerdir. Başka bir ifade ile hangi mekânın kendilerine uygun, hangilerinin uygun olmadıklarını bu türden taktiklerle belirlemişlerdir. Konuyla ilgili Şentürk ve Kurtkapan (2017) da kentin yaşlılar için sürekli yenilenen bir stratejik alan olması ve yaşlıların bu stratejik alanlarda taktikler geliştirerek sosyalizasyonu sağladıklarına dikkat çekmişlerdir.

Yaşlılıkta ekonomik yetersizlikler yoksulluğun kaçınılmazlığı ile sonuçlanmaktadır. Neoliberal kentlerin dinamizmi, hızı ve akışkanlığı bu dönemde

çalışmak isteyen veya çalışmak zorunda olan yaşlıları istihdam piyasasının dışına itmektedir. Çünkü günümüz kapitalist kentlerinde tecrübe yerini dinamizme ve canlılığa bırakmıştır. Dolayısıyla iş gücü piyasasında bir eşitsizliğin olduğu söylenebilir. Yaşlılara yönelik olumsuz kalıpyargılar ise bu düşüncüyü beslemektedir. Bu nedenle günümüzde yaşlılık çoğunlukla yoksullukla birlikte ele alınmaktadır. Neoliberal kentte yaşlılık yoksulluk olgusundan ayrı tartışılmaz. Bu çalışmada katılımcıların neredeyse tamamının görüşme yapılan dönemde yoksulluk ve açlık sınırı arasında veya bu sınırların da altında olduğu öğrenilmiştir. Yaşlı yoksulluğu sağlık giderlerini karşılayabilme, yeterli gıdayı temin edebilme, sosyalleşecek ve kültürel faaliyetlere katılabilecek gücü bulabilmede zorluklar yaşama gibi olumsuzluklara yol açabilmektedir. Bu da olumsuz yaşam koşullarının yanında yaşlıların kentsel görünümünü de azaltmaktadır. Karadeniz ve Öztepe (2013) bu konuya dikkat çekerek yoksulluğun sadece ekonomik kaynaklara erişimdeki kısıtlılıkla değil, aynı zamanda sosyal kısıtlılıklar; eğitim ve sağlığa erişim, toplumsal ve siyasal hayata katılımı da ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Neoliberal dönemde yaşlının ekonomik gelirindeki azalma aynı zamanda aile ve toplumsal ilişkilerini de etkilemektedir. Benzer şekilde Özen ve Özbek (2017) de yaptıkları çalışmada ekonomik gücü azalan yaşlının ailedeki ve toplumdaki otoritesinin zayıfladığını belirtmişlerdir. Bu çalışmada da yaşlanma ve emeklilikle beraber yaşlılara yönelik saygının azaldığı ve yaşlıların ailevi konularda karar alma mekanizmalarının çoğunlukla dışında kaldığı görülmüştür. Bu durumu katılımcılar “görünmez olmak” şeklinde dile dökmüşlerdir. Bu noktada ise yine cinsiyet bağlamında farklılıklardan söz etmek mümkündür. Buna göre kadınların bu türden dışlayıcı pratiklere daha az maruz kaldıkları çünkü torun bakmak, yemek yapmak, vb. gibi birtakım rolleri yerine getirdikleri görülmüştür. Ataerkil ve geleneksel yapıların dönüşüme uğraması ve değişmesi erkek yaşlılar üzerinde daha olumsuz psikolojik çıktılara sebep olmuştur. Geleneksel ve ataerkil toplumlarda otorite rolünü genellikle erkeklerin, özellikle de en yaşlı erkeğin üstlenmesi modern ve sanayileşmiş toplumlarda kırılmaya uğramıştır. Yaşlı erkekler bu nedenle otorite kaybı yaşadığını belirtmektedir.

Kentin fiziki açıdan sağladığı imkânlar ve bunların sosyal yaşantıya olan etkisine bakıldığında ise yukarıda bahsedilen sahiplenme duygusunun eleştirel bir bakışa kaydığı görülmektedir. Kentte yaklaşık son yirmi-yirmi beş yıllık mekân yapılanmasında, on beş kata kadar varan yüksek katlı binaların ve dikey kentleşmenin temel bir karakteristik özellik haline gelmeye başladığını düşündürmektedir. Hatta bunlar katılımcılar tarafından “mantar gibi” yükselen binalar olarak tarif edilmiştir. Bunların çevresine yapılan yeşil alanın ise çoğunlukla yetersiz olduğu düşünülmektedir. Öte yandan kentin kamusal mekânlarında yukarıdakine benzer şekilde yine toplumsal cinsiyete dayalı bölünme göze çarpmaktadır. Tunçer (2017) de İstanbul-Kadıköy’de yaptığı çalışmada aynı sonucu elde etmiştir. Bu durum eldeki çalışmanın saha pratiğinin her kesiminde ortaya çıkarak en temel bulgulardan bir tanesi haline gelmiştir. Kadınların genelde evlerinde, erkeklerin ise dışarıdaki yeşil alanlarda ve kamelya tarzı oturma alanlarında vakit geçirdikleri görülmüştür. Benzer bir sonuç Düzenli ve Alpak’ın (2017) çalışmasında da ortaya çıkmıştır. Buna göre yaşlılar sosyalleşebilmek için en çok parkları tercih etmektedir. Ayrıca yaşlıların bu mekânları tercih sebepleri ulaşılabilirlik, güvenlik ve doğallıktır. Çalışmanın mekân bağlamında ortaya çıkan benzer bir diğer sonucu ise bu yeşil alanların genellikle yaşlıların kendi yaşadıkları bölgelerde olması ve katılımcıların daha çok yaşadıkları ev ve apartman çevresinde sosyalleşmeleri olmuştur. Öztürk ve Turan Kızıldoğan (2017) da benzer bir sonucu vurgulamışlardır. Katılımcılar belirtildiği gibi daha çok yeşil alanlarda vakit geçirirken, bunun yanı sıra yaşlı erkekler genellikle cami altlarına yapılan İkinci Bahar Evleri veya açık alandaki Osmanlı Evi gibi mekânlarda da sosyalleşmektedirler. Yaşlı ve mekân arasındaki ilişkiye bir katkı olarak, Büyükgümüş’ün (2017) elde ettiği sonuca göre ise yaşlılar sosyalleşebilmek amacıyla büyük kentlerde eczane, banka, sağlık ocağı gibi mekânlarda uzun sohbetler ederek vakit geçirmektedirler. Buna göre yaşlılar kent yaşamında sosyalleşebileceği alternatif mekânlar aramaktadır.

Ekonomik duruma ve eğitim durumundaki farklılaşmaya göre yaşlıların mekân pratiklerinin de değiştiği görülmektedir. Sahabiye’de yaşayanların hem ekonomik hem de eğitim seviyelerinin diğerlerine göre yüksek olduğu ve Kafe, AVM gibi mekânlara nadiren de olsa gittikleri görülürken, bunların dışında kalanların genellikle kendi

yaşam alanları çevresindeki park ve bahçeleri tercih ettikleri görülmektedir. Fakat çalışmanın mekân pratikleri açısından en çarpıcı sonuçlarından bir tanesi genel anlamda, yaşlıların kafe ve AVM gibi mekânlara kendilerini yakıştırmamaları olmuştur. Bir taraftan kendilerini yaşlı olarak kabul etmezken, diğer taraftan da buraların yaşlılara uygun olmadığını ve kendilerine yakışmadığını da dile getirmişlerdir. İşte tam burası kendilerinin yaşlı olduğunu kabul etmediklerini fakat toplum tarafından yaşlı göründüklerinin bilincinde olduklarını göstermektedir. Bu nedenle yaşçılık içselleştirilmiştir. İçselleştirilen bu ayrımcı düşünce yaşlıların kent mekânlarındaki görünürlüklerini azaltmakta, kamusal alanın dışına itmekte, sosyalleşebilecekleri alanları sadece kendi yaşadıkları fiziki çevre ile sınırlandırmaktadır. Burası kent hakkından da dışlandıklarını gösterir. Bezmez'in (2013) de ifade ettiği gibi, kent hakkındaki *sahiplenme* hakkından dışlanmak birkaç şekilde gerçekleşir. Bunlardan biri o toplumsal mekâna ait olmadığını düşünme, o mekânları kullanmadaki kısıtlılık şeklindedir. Çünkü bu düşünceyi toplumun kendisi üretir. Neoliberal kent böyle bir toplumsal bilinç oluşturmıştır. Bu çalışma bağlamında yaşlıların “toplum yaşlıları bu tür yerlere kabul etmiyor, buralar bize yakışmıyor” sözleri ile AVM, kafe gibi dinamik ve hızlı akan kent mekânlarına kendilerini yakıştırmamaları ve bu sözleri oldukça önemsediklerini belirtmeleri yaşlılığın toplum tarafından üretilen olumsuz kalıpyargılarını kanıtlar niteliktedir. Bu nedenle çalışmada en başından beri sürekli vurgulanan şey, Neoliberal kentlerde yaşlılığa yönelik olumsuz kalıpyargıların asla göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Bunun için öncelikli olarak yerel yönetime, sonrasında ise sivil topluma büyük görevler düşmektedir. Farklı kuşakları bir araya getirerek bu algının kırılabileceği fakat bunun da zaman alacağı düşünülmektedir. Çünkü bu bir anlamda sosyal değişimin arzulanması demektir ve sosyal değişim kolay olmayacaktır, zaman alacaktır. Fakat şimdiden adımların atılması gelecek yıllarımız açısından son derece önemlidir.

Sosyal hayattan dışlanma durumu sadece kalıpyargılardan değil, ekonomik sebeplerden de kaynaklanabilmektedir. Aslında kentin bunu fark edip pratiğe döktüğü bir mekân temsili (Emirgan Kafe) de vardır. Zaman zaman yaşlılara yönelik pozitif ayrımcılık bağlamında uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Kayseri'nin kültürel olarak geleneklere ve aile büyüklerine yönelik pozitif tutumunun yönetim açısından

benimsendiği görülmektedir. Kentin merkezinde bulunan Emirgan Kafe'ye yaşlıların kendi istekleri doğrultusunda açılan ayrı bir bölüm (yaşlı bölümü), bu düşüncenin gündelik hayattaki somut karşılığı olarak değerlendirilebilir. Fakat sosyolojik bilginin eksikliğinden kaynaklı olarak bu durum, mekân üretiminde ve politikalarında ilk başta hedeflenenenden başka bir eksene kaymaktadır. Yerel yönetim yaşlılar için *yaş dostu mekân* üretmek isterken yaşa bağlı olarak bir mekânsal ayrılmaya sebep olmuştur. Yönetim tarafından *pozitif ayrımcılık* olarak düşünülen uygulamanın bariz bir şekilde *yaşçı* bir karakter kazandığını gözden kaçırmamak gereklidir. Kent yönetiminin söylemlerinin eşitlikçi ve adil bir dili kapsaması ve uygulamalar ile kentte bunun yapılmaya çalışılması, bu söylemlerin uygulamadaki karşılıkların da eşit ve adil sonuçlar üreteceğini göstermez. Adalet ve eşitlik, saygı ve hürmet, birlikte ve bir arada yaşama, vb. gibi temel olgular sadece dilde kalmamalı, uygulamalara da yansımali, gündelik hayatı sarıp sarmalamalıdır. Bu çalışmada olduğu gibi incelenen fenomene eleştirel açıdan yaklaşan çalışmalar araştırma pratiğinin yanında daha adil ve eşitlikçi bir dünya için dönüştürücü ve güçlendirici bir duruş sergilerler. Çünkü eleştirel nitel çalışmaları eleştirel yapan şey, sadece problemi incelemesi ve toplumu anlaması değil, aynı zamanda toplumu eleştirerek onu değiştirme hedefinin olmasıdır (Merriam, 2009: 34). Bunun için de sosyolojik bilgiye ve çalışmalara ihtiyaç olduğu sahadan alınan verilerde çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sosyal politika alanında yaş ile mekân arasındaki ilişkiyi araştıran Akyıldız (2016) da tam olarak buranın altını çizmektedir. Bu nedenle Emirgan Kafe'deki yaşlılara ayrılmış bölüm, yaşlının diğer kuşaklarla olan bağlantısını kırmakta ve böylece kent mekânlarındaki görünürlüklerini bir anlamda gölgede, geri planda bırakmaktadır. Oysaki farklı yaş gruplarının ve kuşakların bir arada olması yaş ayrımcılığını da önleyecektir. Tural ve Üstün (2009) de yaş dostu mekânlar bağlamında Eskişehir'de yapmış oldukları araştırmada kent yönetiminin yaşlılara özgü politikalarında farklı kuşakları bir araya getirebilecek mekânsal yapıların oluşturulmasının önemli olduğu sonucuna varmışlardır. İkinci Dünya Yaşlılık Asamblesi'nde de bu konu ön plana çıkan konular arasındadır. Asamble, insan hak ve özgürlüklerinin yaşama geçirilebilmesi ve tüm yaş gruplarını kapsayıcı politikalar oluşturulabilmesi için kuşaklararası iletişim ve etkileşimin güçlendirilmesini özellikle vurgular (Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı, 2002: 8). Bununla birlikte sözü edilen mekânın giderek kiraathane havasına bürünmesi ve

kadınların buralara gel(e)memesi, mekân ve yaş arasındaki etkileşimden ortaya çıkan ayrımcılığa toplumsal cinsiyet faktörünü de eklemektedir. Benzer bir iyi niyet uygulaması İkinci Bahar Evleri olarak isimlendirilen mekânlarda da ortaya çıkmaktadır. Bu mekânların direkt olarak erkeklere yönelik yapılması fakat buna karşılık kadınlar için bir girişimin olmaması, yaşlıların mekân pratiklerinde toplumsal cinsiyete dayalı farklılığın yerel yönetimler tarafından da pekiştirildiğini göstermektedir ki bu farklılık kültürel ve toplumsal bir olgu olarak zaten kentin kendisinde mevcuttur. Araştırmacının tüm çabalarına rağmen kamusal alanda kadın katılımcı bulmakta zorlanması da bunu göstermektedir. Bu durumun daha da pekiştirilmesini kırmak, bunun yerine kadın yaşlıların (veya genel olarak kadınların) da kamusal ve kentsel mekânlarda görünürlüklerinin artırılmasını sağlamaya yönelik uygulama ve politikalar üretilmelidir. Böyle olmadığı sürece kent hakkına erişim ilk olarak cinsiyet faktörü bağlamında bir engel ile karşılaşacaktır.

Kentsel mekânlara katılımın bir diğer bileşeni bu mekânlara erişme ve ulaşma imkânıdır. Erişim ve ulaşım ise hem yaşlının kent içindeki hareketliliğini (mobilité) etkilemesi hem de kent hakkının diğer öğeleri olması bakımından çalışma kapsamında oldukça önemli bir yerdedir. Kayseri şehir planlaması anlamında genel olarak bakıldığında düzenli ve iyi planlanmış bir şehir izlenimi vermektedir. Şehir içi ulaşım oldukça kolay ve imkânlar da fazladır. Katılımcılar sadece bekleme duraklarındaki oturma koltuklarının sayısının azlığından yakınmışlardır. Bununla beraber asıl dikkate alınması gereken konu buradaki fiziki yapı değil, sosyal yapıdır. Saha bulgularına göre yaşlılar yaşlılığa yönelik dışlayıcı uygulamalarla en çok toplu taşımada karşılaşmaktadır. Fakat burada dikkati çeken nokta ise bu yaşçı tutumları halkın değil, genellikle araç şoförlerinin sergiliyor olmasıdır. Çalışmada ortaya çıkan bulgulardan bir tanesi de yaşlıların sosyallik ve gezme maksadı ile kendi bulundukları yerden otobüse/raylı sisteme binip, bir-iki durak sonra inmeleri veya sırf ekmek almaya gezerek gitmek için ekmeği merkezdeki bir yerden almaları ve bunun için de toplu taşıma kullanmalarıdır. Toplu taşıma ise Kayseri’de sınırsız ve süresiz bir şekilde 65 yaş ve üzerine ücretsizdir. Bu uygulama yaşlıların en çok hoşuna giden uygulama olmuştur. Fakat burada oraya çıkan mekânsal pratik otobüs şoförlerinin oldukça kırıncı bir şekilde yaşçı söylemlerde bulunmasına yol açmıştır. Hatta bu konu bazı yaşlıların

kendisi tarafından da doğru bulunmuş ve “yaşlıdır, otursun evinde” tarzında söylemlerin de ortaya çıktığı görülmüştür. Yine bu algının kırılması için yukarıda bahsedilen sosyal değişmeye ihtiyaç vardır. Konuyla ilgili Arun (2021b) sadece 65 yaşı kapsayan toplu taşıma indirimlerinin bir hata olduğunu, çünkü belirli bir kesimi kapsayan bu türden uygulamaların kuşaklarlar arası çatışmaları besleyeceğini düşünür. Bu uygulama da 65 yaş ve üzerindeki herkesin yoksul, düşkün veya desteğe ihtiyacı varmış gibi algı yaratır. Onun çözüm önerisi ise yoksul kesimlerden başlanarak ücretsiz toplu taşımanın hak bağlamında verilmesidir. O, bu uygulamanın sürdürülebilir olması için daha kapsayıcı olması gerektiğini ve kimseyi dışarda bırakmaması gerektiğini belirtir. Ancak ekonomik yetersizliklerin yanında, yaşlıların bilişsel ve biyolojik durumlarında da gerilemeler meydana gelebileceğini, kas ve kemik yapılarının zamanla yıpranabileceğini, gözlerin bozulmaya başlayabildiğini, hafızada kısa veya uzun dönemli unutkanlıkların da yaşanabileceğini unutmamak gerekir. Bu nedenle kendisini araç kullanacak durumda hissetmeyenler de toplu taşıma kullanmak isteyebilirler. Günümüzde en azından yaşlılar için bunun sağlanabilmesi de olumlu bir uygulama olarak düşünülebilir.

Ulaşım ve erişim konusunun çalışma açısından tartışmaya açılması gereken bir diğer yüzü ise kentlerin *makbul vatandaşlara* göre düzenlendiği eleştirilerini hatırlatmaktadır. Burada kentte farklılıkların göz ardı edildiği, dezavantajlı konumda olanların dikkate alınmadığı, bunun da içselleştirildiği, sorgulanmadığı ve öylece kabul edildiği görülmektedir. Çalışmada katılımcılar bu durumu “her yorulana bir han yapılmaz” şeklinde ifade etmişlerdir. Buna göre katılımcılarda fiziksel olarak çeşitli düzeylerde engeli (ama hafif ama ağır engel) olanlar için ayrı imkânlar yaratmanın mümkün ol(a)mayacağı düşüncesi hâkimdir. Bu hem kent mekânları hem de toplu taşıma için geçerlidir. Sonrasında gelen çaresizlik düşüncesi ise katılım ve karar alma süreçlerine yönelik tartışmalara kapı aralamaktadır. Yerel yönetimin sosyolojik ve sosyal bağlamı yakalamaya yönelik halk yoklamaları, anketler, vb. gibi çalışmalarının eksik olduğu öğrenilmiş olmakla beraber yaşlıların isteklerini iletebilecekleri kanalları da bilemedikleri ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile *katılım hakkına* erişimin kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle “yapılacak bir şey yok” şeklinde mevcut duruma razı gelme eğilimi söz konusudur. Bu konu yerel yönetimle olan görüşmede özellikle

sorulmuştur. Buna göre yönetim, Kayseri için kentin makbul vatandaşa yönelik yapıldığı tanımlamasının yanlış olacağını belirtmiştir. Otobüslerde de son dönemlerde engelli olana yönelik iyileştirmelerin yapıldığı belirtilmiştir. Burada şunun da vurgulanması önemlidir ki, katılımcıların *kentlilik bilinci*ni tam olarak geliştiremedikleri bir gerçektir. Kentlilik bilinci kent sakinleri tarafından kenti dönüştürme potansiyelinin farkında olunmasıdır. Katılımcılar kentle ilgili istek ve taleplerini iletebilecekleri kanalları bilmemekte, işlerini sadece muhtarlar aracılığı ile çözmektedirler. Saha gözlemlerine bakıldığında ise son dönem kent pratiklerinin geçmişe oranla daha erişilebilir olduğu söylenebilir. Elbette bu yeterli değildir. Erişimin ve ulaşımın hak olarak verilebilmesi için daha kapsamlı uygulamalara ihtiyacın olduğu açıktır. Özellikle sağlık hakkına erişim bağlamında şehir hastanesine ulaşımın zor olması ve en merkez dışındakilerin en az iki vasıta ile ulaşmak durumunda olması yaşlı, gebe, engelli gibi kesimlerin zor durumda kalmasına sebep olabilir.

Çalışmanın yerel yönetimler ile ilgili ortaya çıkan sonuçları değerlendirildiğinde ise genel anlamda yönetimin ayrımcılık gözetmeden her kesimi kapsayan bir şehircilik ve hizmet anlayışının olduğu, en azından söylemlerin bu yönde olduğu görülmüştür. Yaşlılığa ilişkin ön plana çıkan ilk konu ise aile politikalarının ağırlık kazanmış olmasıdır. Bu durum, yaşlının devlet desteğine ihtiyaç duymadan yaşlılıkla ilgili ortaya çıkabilecek sorunların aile içinde çözüleceğine ilişkin söylemde kendisini en net şekilde göstermektedir. Yılmaz (2017) da bu konuya dikkat çekerek Türkiye’de yaşlının ihtiyaç halinde aile içinde bakılmasının zaten kültürel bir norm haline geldiğini belirtir. Bunlar çalışma kapsamında iş dünyasıyla yapılan görüşmelerde de oldukça ön plana çıkmıştır. Buna göre tıpkı diğer sorunlarda olduğu gibi yaşlılıkta ortaya çıkabilecek olumsuzluklar ilk olarak ailede giderilmelidir, anlayışı hâkimdir. Bu da Akdeniz Aileciliği (Akkan, 2018) olarak literatürde karşılığını bulan Güney Avrupa refah devleti sistemleri ile benzerlik göstermektedir. Fakat bu anlayış devletin rolünü geri planda bırakarak yaşlıları ilk olarak başka birine bağımlı hale getirmektedir. Sosyal hizmetler ile yapılan görüşmede yaşlıya ekonomik ve sosyal yardım yapılabilmesinin ilk şartının maddi durum değil, kişinin sosyal yoksunluk içerisinde olması şartı bunu göstermektedir. Günümüz koşullarında aile ve

akrabalık bağlarının da giderek çözülmeye başlaması göz önüne alındığında bu şart hak kayıplarının önünü açacaktır. Ayrıca yardım için ön koşulan ekonomik yetersizlik sınırı oldukça zorlayıcıdır. Bununla birlikte, bir taraftan devletten yardım alacak kadar düşük gelire sahip olmayan fakat özel bakım alabilmeye de ekonomik gücü yetmeyen ve diğer taraftan yardım edecek kimsesi bulunmayan kişiler için yaşlılık hayatın en zor dönemlerinden biri olacaktır. Akkan (2018) bu durumu “hak eden muhtaçlar” olarak tanımlamaktadır. Yani devletin ailesiz ve kimsesiz olan yaşlıya (veya engelliye) sosyal hizmeti vermesi için onun bu yardımı hak edecek muhtaçlıkta olması beklenmektedir. Türkiye’de her dört haneden birinde en az bir tane yaşlı bulunmakta, yaşlı bulunan her beş haneden birinde ise yaşlılar yalnız yaşamaktadır (TÜİK, 2020). Özellikle yalnız yaşayan yaşlılar düşünüldüğünde böylesi kriterler yaşlıyı güçlü hissettirmek şöyle dursun, mahcup hissettirecek yaklaşımlardır. Yaşlılar için hak temelli yaklaşımların en temellerinden bir tanesi olan BM “Yaşlılar için Prensipler” bildirgesinde de bağımsızlık ilkesi ilk maddedir. Bu nedenle hak temelli yaklaşımlar ışığında yaşlılıkta ortaya çıkabilecek olası bakım ihtiyacı karşısında kamunun desteğinin artırılması ve yardım kriterlerinin günün gerçekliğini yakalayabilmesi önemlidir.

Yaşlılara yönelik mekân üretimi ve hizmetlerde Kayseri yerel yönetiminin son iki yılda önemli adımlar attığı da görülmektedir. YADES ve Uluçınarlar Yaşlı Yaşam Merkezi gibi mekânların iki yıllık bir geçmişi vardır. Bunun dışında 50 yaş veya emekli olanlara yönelik hobi evlerinin yapılması, belediyeye ait bir şirket olan Spor A. Ş. kapsamında 65 yaş ve üzerine tüm spor faaliyetlerinin ücretsiz olması gibi konular kentteki son dönem iyileştirme çalışmalarına örnektir. Fakat en büyük eksikliklerden bir tanesi belki de belediyede genç ve çocuk meclisi olmasına rağmen yaşlı meclisinin olmamasıdır. Yaşlı meclisleri yaşlıların kenti kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda şekillendirmelerinde en önemli kanallardan bir tanesidir. Türkiye’de son yıllarda yaş dostu kent bağlamında birkaç belediye bunu yapabilmeyi başarmıştır.

Çalışmanın yerel yönetimle ilgili saha bulgularında ortaya çıkan ve tartışmayı hak eden konulardan bir tanesi de “gönül belediyeciliği” söylemi olmuştur. Bu söylem araştırmacının sahadan önce düşünmediği, direkt olarak saha etkileşimi sırasında karşılaştığı bir söylemdir. Bu nedenle hem idarecilerle hem de iş insanlarıyla bu konu hakkında görüşülmüştür. AKP’nin 2019 seçimlerine girerken bu ifadeleri bir slogan

olarak kullanması kavramın politik zeminini oluşturmaktadır. Gönül belediyciliği söylemi Neoliberal rasyonaliteyle uyum içindedir. Buğra (2015) 1990'dan sonra Türkiye'nin sosyal politikalarında söylemin gönüllülüğe kaymaya başladığını belirtir. Bu bağlamda gönül belediyciliği de Buğra'nın belirttiği gibi yönetimin “sosyal devletle milleti bir araya getirme” ve bu sayede kamu harcamalarını kısma yoluna gitme çabası bağlamında değerlendirilebilir. Çünkü burada devletle millet arasında bir tür gönül bağı olduğuna yönelik bir söylem vardır. Doğan'ın (2007) kentsel gerilimleri hafifletmek olarak ifade ettiği bu durum, sosyolojik açıdan bir *emniyet sübabı* işlevi görmektedir. Aynı zamanda bu söylemin hayırseverlik faaliyetlerine eklemlendiği, kente yapılan bazı sosyal hizmetlerin “gönül belediyciliğine eklenen halkalar” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Yaşlının duasını alarak Mevla'nın duasını almanın da gönül belediyciliği olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle gönül belediyciliği denilen politika biçimi Bezmez'in (2013) ifade ettiği şekliyle popülist söylemleri ihtiva etmektedir. Çünkü ona göre yönetimin dinî iyilik ve hayırseverlik ilkelerini kendine referans vererek yaptığını iddia ettiği sosyal belediycilik, kültürel popülizm içeren uygulama ve söylemleri kapsamaktadır. Gerçekten de çalışmanın saha bulgularında, iş insanlarının da belirttiği gibi, Kayseri'deki hayırseverliğin boyutları dünyanın hiçbir yerinde bu kadar ön plana çıkmamıştır. İş insanlarının da belirttiği gibi Kayseri'nin mottosu “hayrın kadar konuş”tur. Bir anlamda yapılan hayırseverlikler bile bir yarış içindedir. Üniversitelerin ve öğrenci yurtlarının, hatta yaşlı ve engelli yaşam merkezi gibi dezavantajlılara yönelik birçok kurumun isminin başında önce onu yaptıran hayırseverin ismi vardır. İmar ve şehircilik bölümünde görüşülen ilgili kişinin de dediği gibi, Kayserili hayır yapmak için sırada beklemektedir. İş insanları kentin bu duruşunu yoksulluğun ya da toplumsal eşitsizliğin önlenmesi bağlamında görmemektedir; fakat onlar bunun dinî ya da vicdani hassasiyetlerle ortaya çıktığı kadar aynı zamanda sistemi ve mevcut yapıyı korumanın bir yolu olarak da görmektedirler. Yoksulluk ve dezavantajlılığın bireysel bir problem olarak görülmesi Neoliberal dilin temel mantığını yansıtır, mücadele yolu ise siyasetin de rehberliğindeki sivil toplumun hayırseverlik ve yardım kampanyaları kapsamında ele alınır. Böylelikle yapısal bir problem olarak görülmez. Ancak sosyal politika tartışmaları bu eksen üzerinde hayat bulurken yoksulun ya da muhtacın birilerinin himayesinde olması ya da birilerinin merhametine muhtaç olması

anlayışının karşısında durarak devlet politikasının esas alınmasını önerir. Eşitsizlikler ve dezavantajlı olanla mücadele ne ihtiyaç halinde uygulanacak bir tür politik stratejiye ne de zenginin merhametine kalmalıdır. Devletin kamucu yönü bu meselenin merkezinde olmalıdır.

Günümüz kentlerinde Neoliberal rasyonalite kentsel yaşlanma söz konusu olduğunda da gözden kaçırılmaması gereken bir gerçekliktir. Neoliberal dönemde kentlerde yaşlanma yoksulluk ve sosyal dışlanma konularından ayrı ele alınamaz. Yaşam kalitesinin bir tür tüketim kültürü haline geldiği Neoliberal kentlerde yaşlılık bir anlamda dezavantajlılık olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü yaşlılar bu dönemde en az tüketen kesimlerden biridir. Onlar sadece sağlık alanında birer tüketici olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yaşlılığa yönelik olumsuz kalıpyargılar da ayrımcı ve yaşçı tutumları yeniden üretmektedir. Bu çalışmanın farklı sahalarla etkileşim kurması yaşlılıkta ortaya çıkabilecek dışla(n)ma mekanizmalarına dair birbiri ile karşılaştırma yapmayı sağlayacak da bir bakış sunmasını sağlamıştır. İş insanları ile yapılan görüşmelerde ortaya çıkan yaşlılık algısının 65 yaş ve üzeri ile yapılan görüşmelerden çok daha farklı olduğu, hatta iş insanlarının “yaşlı” yerine “ihtiyar” kelimesini kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Politik iktisat teorisine göre yaşlılık sosyal olarak inşa edilmiştir ve yaşlıların kendi aralarında eşitsizliğin sebeplerinden bir tanesi de sosyo-ekonomik durumdur. 65 yaş ve üzerinin yaşlılık tanımlamasındaki olumsuzluklar ile iş insanlarının yaşlılık tanımlamaları arasındaki farklılık bu açıdan yorumlanabilir. Çünkü Arun’un (2021b) belirttiği gibi, yaşlılık geçmişten günümüze bedensel gerileme ve yoksullukla beraber tasvir edilirken, sosyo-ekonomik durum açısından üst sınıfta olanlar bu betimlemelerin dışında tutulmuştur. Bu yüzden çalışma kapsamında söylenebilir ki, yaşlılığın anlamının buna göre değişmesi aslında kategorik olarak yaşla ilgili bir mesele değildir. O yüzden yaşlılığı deneyimleme, medikal yaklaşımların aksine, sınıfsal, kimliksel, vb. gibi yapısal bir meseledir. Elbette yaşlıların homojen bir sosyal grup olmadığı gözden kaçırılmamalıdır, ancak meselenin bu yüzü her zaman su üzerinde kalan kısımdır. Günümüz politikalarında ise eşitsizlikler ve dezavantajlılığı ortadan kaldıracak etkin bir politika yürütmenin aksine, bu çalışmada da ortaya çıktığı gibi sistem ve mevcut yapı olduğu gibi sürdürülmektedir. Neoliberal kentte ortaya çıkan her türlü dezavantajlılık bireysel

başarısızlık olarak görülmekte ve mağdur suçlayıcı bir dil kullanılmaktadır. Bundan sıyrılmak için günümüz şartlarında yaşlılık, engellilik, vb. gibi olgular, eşitlik ve sosyal adaletin sağlanması için hak temelli yaklaşımlar etrafında tartışılmalıdır. Bunun için de sosyal hizmetleri sağlamada piyasadan ziyade devletin kamucu rolü tekrar ön plana çıkmalıdır. Hatta insan hakları bağlamında, tıpkı mültecilik, engellilik veya çocuk hakları gibi uluslararası bir yaşlılık hakları sözleşmesinin yapılması ve bunun taraf devletleri bağlayıcı özelliklerinin olması günümüz koşullarında “iyi yaşlanma”ya giden yolda önemli bir adım olacaktır.

Orta Anadolu kentlerinden Kayseri’de kentsel yaşlanmayı geniş bir perspektifle ve tüm boyutları ile ele almaya çalışan bu çalışma, konuya eleştirel açıdan yaklaşmakta ve literatürde eksik kalan oldukça önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Çalışmanın sonuçları kapsamında sosyolojik bakışın geliştirilmesi ve kentsel yaşlanmaya ilişkin sosyal politikalara yön verebilmesi adına aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Yaşlılık bir toplumsal inşadır. Bu inşada olumsuz kalıpyargılar yaşlıların tüm kentsel yaşantısını etkilemektedir. Bu nedenle bu olumsuz bakışı tersine çevirecek aktivite, uygulama ve söylemlere ihtiyaç vardır. Bu kapsamda yerel yönetimlerle sivil toplum kuruluşlarının beraber düzenleyeceği, bilinçlendirmeye yönelik uygulamalar bu durumu değiştirmek için etkili olacaktır.
- Yaşa bağlı olumsuz kalıpyargılar yerel yönetimin mekân üretimi ile pekiştirilmektedir. Bu sebeple mekân üretiminde yaşıya bağlı ayrıştırmalar yapılmamalı; aksine farklı kuşakları bir araya getirerek birbirleri ile etkileşim kurabilecekleri ve birbirlerinin yaşam tecrübelerinden faydalanabilecekleri mekânlar üretilmelidir. Yaş dostu mekân üretebilmek ancak böyle mümkün olabilir. Kuşaklararası etkileşimin önemine özellikle vurgu yapan bu çalışma, çocuk, genç ve yaşlı kuşakları bir araya getirerek yapılacak uygulama ve aktivitelerin yaşlılığa ilişkin olumsuz kalıpyargıları azaltacağını düşünmektedir.
- Yaş dosyası kentler ve mekânlar üretebilmek adına yerel yönetimlerde yaşlı meclislerinin kurulması oldukça etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

AĞARTAN, T. İ., (2017). **Toplumsal Cinsiyet Ve Sağlık Reformu: Politikalar Ve Etkileri**, İçinde Türkiye’de Refah Devleti Ve Kadın (Ed. Saniye Dedeoğlu Ve Adem Yavuz Elveren). İstanbul: İletişim Yayınları.

AKIŞ, A. G. Ve Korkmaz Yaylagül, N. (2020). Yaşam Seyri Perspektifi Ve Yaşlılık. **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14 (38). <https://doi.org/10.14520/Adyusbd.867560>.

AKKAN, B. (2018). Türkiye’de Aileci Refah Rejiminin Dönüşen Çehresi: Engelli Ve Yaşlı Bakımlarında Devamlılık ve Değişim, İçinde Türkiye’nin Büyük Dönüşümü: Ayşe Buğra’ya Armağan. İstanbul: İletişim Yayınları.

AKYILDIZ, N. A. (2016). **İnsan- Mekân İlişkisi Bağlamında Yaşlı Dostu Mekânlar**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Yıldırım Bayezit Üniversitesi.

ALKAN OLSSON, I. (2019). Uluslararası İnsan Hakları hukukunda Yaşlı Hakları. **Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi**, 3, 39-47. <https://orcid.org/0000-0002-7973-6197>.

ALVER, K. (2010). Mahalle: Mekân Ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. **İdeal Kent Dergisi**, 1 (2).

ALVES, F. B. And Mendes, L. T. M. (2012). Urban Design And Ageing - Public Space For Elderly People İn Residential Areas. **CITTA 5th Annual Conference On Planning Research Planning And Ageing**. Think, Act And Share Age-Friendly Cities.

ANDREWS, G. J., Milligan, C., Philips, D. R. And Skinner M.W., (2009). Geographical Gerontology: Mapping A Disciplinary Intrsection. **Geography Compass**, 3 (5), 1641-1659.

ARUN, Ö. (2019). “Büroyla Saha Arasında: Yaşlanma Çalışmalarında İlişkisellik”, **Strata İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi**, 0, 75-86.

ARUN, Ö. (2020). **Yaş Dostu Kentlere Doğru: Hızla Yaşlanan Bir Toplumda Yaş Dostu Çevreler Ve Hizmetler Yaratmak**. İstanbul: Research Worldwide İstanbul.

ARUN, Ö. (2021). **Yaşlanma Göstergeleri**. İçinde İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri (Ed. Bahar Özden Coşgun Ve Gülin Özdemir Eroğlu). Ankara: Emsal Matbaa.

ARUN, Ö. (2021b). Covid-19 Gündeminde Yaşlılara Yönelik Hak İhlalleri ve Ayrımcı Uygulamalar. **Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları**.

ARUN, Ö. Ve Karademir Arun, B. (2011). Türkiye’de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(4):1515 -1527.

ASİ KARAKAŞ, S. Ve Durmaz, H. (2017). Yaşlılık Dönemi Psikolojik Özellikleri Ve Moral. **Kocatepe Tıp Dergisi**, 18.

ASLAN, M. Ve Hocaoglu, ç. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. **Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 7 (1).

ASLANOĞLU, R. A. (2000). **Kent, Kimlik Ve Küreselleşme.** Bursa: Ezgi Kitabevi.

ATCHLEY, R. C. (1989). A Continuity Theory Of Normal Aging. **The Gerontologist**, 29 (2).

ATTOH, K. A. (2011). What Kind Of Right is The Right To the City? **Progress in Human Geography**, 35(5) 669–685. DOI: 10.1177/0309132510394706.

AYDINER BOYLU, A. Ve Günay, G. (2018). Yaşlı Bireylerde Algılanan Sosyal Desteğin Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi. **İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 2.

BAHCELARD, G. (1996). **Mekânın Poetikası** (Türkçesi Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayıncılık.

BALLESTEROS, r. F. (2002). Social Support and Quality of Life Among Older People in Spain. **Journal of Social Issues**, Vol. 58, No. 4, pp. 645—659.

BAŞ, Ş. A. (2019). **Evde Yaşayan Yaşlıların Aktif Yaşlanma Ve Yaşam Kalitesi Yönünden Değerlendirilmesi: Nazilli Örneği.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

BAYRAM, M. (2001). Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi. **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (10) , 1-11.

BELEK, İ. (2014). **Sağlık Reformları Ve Yaşlı Sağlığı Açısından Türkiye'ye Yansımaları**, İçinde Küreselleşme Ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye Giriş (Ed. Niliüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı). Ankara: Ütopya Yayınları.

BERCAW, l. E. (2020). Supporting Aging in Place: A Policymaking Blueprint for Addressing U.S. Older Adults' Unmet Home Modification Needs. **Journal of Aging and Environment**, 34 (4), <https://doi.org/10.1080/26892618.2019.1707737>.

BEZMEZ, D. (2013). Urban Citizenship, The Right To The City And Politics Of Disability İn Istanbul. **International Journal Of Urban And Regional Research**, 37 (1), 93-114. Doi:10.1111/J.1468-2427.2012.01190.X.

BINSTOCK, R. H. (1983). The Aged As Scapegoat. **The Gerontologist**, 23 (2).

BİRREN, J. E. (1999). **Theories Of Aging: A Personal Perspective**, İn Handbook Of Theories Of Aging, (eds. Vern L. Bengtson and K. Warner Schaie) Springer Publishing Company.

BRODSKY, A.E., Buckingham, S. L., Schibler, J. E. And Mannarini, T. (2016). **Introduction To Qualitative Approaches in Handbook Of Methodological Approaches To Community-Based Research** (Eds. Leonard A. Jason And David S. Glenwick). New York: Oxford Universit Press.

BROWN, A. (2013). The Right To The City: Road To Rio 2010. *International Journal Of Urban And Regional Research*, 37 (3). DOI:10.1111/1468-2427.12051.

BUFFEL, T. And Phillipson, C. (2018). A Manifesto For The Age-Friendly Movement: Developing a New Urban Agenda. *Journal of Aging & Social Policy*. <https://doi.org/10.1080/08959420.2018.1430414>.

BUFFEL, T., Phillipson, C. And Scharf, T. (2012). Experiences Of Neighbourhood Exclusion And Inclusion Among Older People Living in Deprived Inner-City Areas in Belgium And England. *Ageing And Society*, 33: 89-109.

BUĞRA, A. (2015). **Kapitalizm, Yoksulluk Ve Türkiye’de Sosyal Politika.** İstanbul: İletişim Yayınları.

BUĞRA, A. (2017). **Türkiye’nin Değişene Refah Rejimi: Neoliberalizm, Kültürel Muhafazakarlık Ve Yeniden Tanımlanan Toplumsal Dayanışma,** İçinde Türkiye’de Refah Devleti Ve Kadın (Ed. Saniye Dedeoğlu Ve Adem Yavuz Elveren). İstanbul: İletişim Yayınları.

BUĞRA, A. And Keyder, Ç. (2006). The Turkish Welfare Regime In Transformation. *Journal Of European Social Policy* 0958-9287; Vol 16(3): 211–228; 065593. DOI: 10.1177/0958928706065593.

BUĞRA, A. Ve Sınmazdemir, N. T. (2007). **Yoksullukla Mücadelede İnsani Ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği,** İçinde Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru (Der. Ayşe Buğra Ve Çağlar Keyder). İstanbul: İletişim Yayınları.

BUTLER, R. N. (1980). Ageism: A Foreword. *Journal Of Social Issues* Volume 36, Number 2.

BÜYÜKGÜMÜŞ, R. B. (2017). **Yaşlı Bireylerin Metropol Hayatı İçerisindeki Bireysel Ve Mekânsal Etkileşimleri: Üsküdar Örneği.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

CANNUSCIO, C. (2003). Social Capital and Successful Aging: The Role of Senior Housing. *Ann Intern Med.*;139:395-399.

CASTELLS, M. (2014 [1978]). **Kent, Sınıf, İktidar** (Çev. Asuman Türkün). Ankara: Phoenix Yayınevi.

CENGİZ, K. (2013) **Yav İşte Fabrikalaşak; Anadolu Sermayesinin Oluşumu: Kayseri-Hacılar.** İstanbul: İletişim Yayınları.

CHOW, N. (2007). Aging And The Family In Hong Kong. *International Journal Of Sociology Of Family*, 33 (1), 145-155.

CHOİ, E. Y., Youngsun Kim, Edson Chipalo, MSW, Hee Yun Lee, , MSW, Does Perceived Ageism Widen the Digital Divide? And Does It Vary by Gender?, *The Gerontologist*, Volume 60, Issue 7, Pages 1213–1223, <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa066>.

COLEMAN, v. J. (2015). **The Greying of American Cities: Evaluating Built Environment Indicators for Ensuring an Age-Friendly City.** A Thesis

Submitted In Partial Satisfaction Of The Requirements For The Degree Master Of Urban And Regional Planning. Los Angeles University Of California.

CON WRİGHT, G. (2020). **Yaşlanma, Yaşlılık Ve Yaşlılar: Kavramsal Tartışmalar, Toplumsal Algılar Ve Yaşlının Sosyal Statüsü**, İçinde Hasta Bir Dünyada Yaşlanmak. Cogito, 98.

CORNWELL, B. And Shafer, M. H. (2016). **Social Networks Of Later Life** In Handbook Of Aging And The Social Sciences. Elsevier.

COŞGUN, B. Ö. (2021). Giriş. İçinde **İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri** (Ed. Bahar Özden Coşgun Ve Gülin Özdemir Eroğlu). Ankara: Emsal Matbaa.

CRESWELL, J. W. (2013). **Research Design: Qualitative, Quantitative And Mixed Methods Approaches**. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

CRESWELL, J. W. (2015). **Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni** (Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir Çev. Ed.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

CUMMING, M. E. (1964). **New Thoughts On The Theory Of Disengagement**, İn R. New Thoughts On Old Age, Kastenbaum (Ed.), Springer.

CURRIER, C. And Cook, P. S. (2021). Counting The Costs Of Ageism: Discrimination And COVID-19. **Australasian Journal of Ageing**, DOI: 10.1111/Ajag.12993.

ÇAĞLAR, T. (2015). **Türkiye Ve Almancada Karşılaştırmalı Yaşlı Bakım Ve Model Uygulamaları**. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ÇAPÇIOĞLU, İ. ve Alpay, A. H. (2019). **Çevresel Gerontoloji Bağlamında Yerde Yaşlanmanın Temel Belirleyicileri Ve Aktif Yaşlanma Süreciyle İlişkisi**. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 8 (3), 1949-1966.

ÇAYIR, K. (2018). **Ders Kitaplarında Yaşlılık Temsili**, (Ed. Alan Duben) İçinde Yaşlanma Ve Yaşlılık: Disiplinlerarası Bakış Açıları. İstanbul: İstanbul Bigi Üniversitesi Yayınları.

ÇELİK, C. (2017). **Kayseri’de Sosyo-Dini Kültür ve Şehir Dindarlığı**, içinde Bir Şehrin Hafızası: Kayseri’de Sosyokültürel Hayat (ed. Faruk Karaarslan ve Mustafa Derviş Dereli). İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

ÇUKUR, D , Ergin, Ş . (2008). Yaşlılık Döneminin “Öteki”Leştirilmesi Sorununun Kentsel - Sosyal Altyapı Bağlamında İrdelenmesi . **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi** , 1 (2) , 107-120.

DAHLBERG, L. (2020). Ageing In A Changing Place: A Qualitative Study Of Neighbourhood Exclusion. **Ageing And Society**, 40, 2238-2256.

DEMİR, Ş. (2018). İkinci Dünya Yaşlılık Toplantısı’nın (Madrid Planı) Ülkelerin Yaşlılık Politikalarına Etkisi: Türkiye, Tayland, İspanya Ve Rusya Örnekleri. **Sosyal Bilimler Dergisi** , 5(30), 365-380.

DENZİN, N. K. And Lincoln, Y.S. (2017). **The Sage Handbook Of Qualitative Research**. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

DOĞAN, A. E. (2007). Eğreti Kamusalılık: Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik. İstanbul: İletişim Yayınları.

DOWD, J. J. (1981). Age And Inequality: A Critique Of The Age Stratification Model. Hum Dev, 24:157–171. <https://doi.org/10.1159/000272676>.

DÜZENLİ, T. Ve Alpak, E. M. (2017). Yaşlıların Kentsel Açık Mekan Kullanımlarının İncelenmesi: Trabzon Kenti Örneği. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10 (2), 1-8.

ELDEN, S. (2004). Between Marx And Heidegger: Politics, Philosophy And Lefebvre's The Production Of Space. Antipode, 36(1), 86-105. [Doi.Org/10.1111/J.1467-8330.2004.00383.X](https://doi.org/10.1111/J.1467-8330.2004.00383.X).

ERDÖNMEZ, M. E. Ve Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 1 (1), 2005, 67-87.

ESENDEMİR, Ş. (2016). Türkiye’de Yaşlanma Ve Mekân Gerontolojisinin Temel Parametreleri. Sosyoloji Dergisi, 36, 411-429.

ESTES, C. Et Al. (2001). Social Policy And Aging: A Critical Perspective. California: Sage Publications.

EUROPEAN STABILITY INITIATIVE (ESI) (2005). İslami Kalvinistler - Orta Anadolu'da Değişim ve Muhafazakârlık.

FİLHO, A.S. (2014). Neoliberalizm; Muhalif Bir Seçki. İstanbul: Yordam Kitap

FİNLAY, J. M. And Finn B. M. (2020). Geography's Blind Spot: The Age-Old Urban Question. Urban Geograpy, DOI: 10.1080/02723638.2020.1742468.

FONER, A. (1974). Age Stratification And Age Conflict İn Political Life. American Sociological Review , Apr., Vol. 39, No. 2.

FOSTER, I. And walker, a. (2015). Active and Successful Aging: A European Policy Perspective. The Gerontologist, 2015, Vol. 55, No. 1, 83–90. [doi:10.1093/geront/gnu028](https://doi.org/10.1093/geront/gnu028).

FOZARD, J. L. Jan Rietsema, Herman Bouma, J. A. M. Graafmans (2000) Gerontechnology: Creating Enabling Environments For The Challenges And Opportunities Of Aging, Educational Gerontology, 26:4, 331-344, Doi: 10.1080/036012700407820.

GENÇOĞLU, A. Y. (2012). Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi Ve İş Adamları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

GEORGE, L. K. And Ferraro, K. F. (2016). Aging And The Social Sciences: Progress And Prospects İn Handbook Of Aging And The Social Sciences (eds. Linda K. George and Kenneth F. Ferraro). Elsevier.

GHULYAN, H. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal Ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 26 (3), 1-29.

- GIDDENS, A. (2012). **Sosyoloji**. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GLASER, B. (1967). **Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research**.
- GÖRGÜN BARAN, A. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon Ve Yaşam Kalitesi. **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, 2.
- GÖRGÜ BARAN, A. (2019). Yaş Dostu Şehirler Kapsamında Yaşlılar İçin Yaşam Düzenlemeleri. **Kartepe Zirvesi, Şehircilik Ve Mutlu Şehir Uluslar Arası Akademik Bildiriler**.
- GÖRGÜN BARAN A, ve Kurnaz Z. (2019). **Yaşlıların Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Sosyal İlişkilerinin Aktif Yaşlanma Açısından Analizi**. (Ed. Akdemir N.) içinde Geriatri Ve Gerontolojiye Disiplinlerarası Yaklaşım. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri;. S. 39-47.
- GÖZÜBÜYÜK TAMER, M. (2017). Yaşlı Hastalarına Bakım Veren Kadınların Deneyimleri Işığında “Evde Bakım Hizmetinin” Değerlendirilmesi. **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (Hütad)**, 26, 157-186.
- GUBA, E. (1978). **Toward a Methodology of Naturalistic Inquiry in Educational Evaluation**.
- GUBRIUM, J. F. And Holstein, J. A. (1998). Narrative Practice And The Coherence Of Personal Stories. **The Sociological Quarterly**, 39 (1). <https://doi.org/10.1111/J.1533-8525.1998.tb02354.x>.
- GÜLHAN, S. T. (2019). Toplumsal Mekân Ve Düşünsel Bir Kent Sosyolojisi İnşası: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak. **İdeal Kent Dergisi**, 10 (26).
- GÜNDOĞAN, E. (2014). David Harvey: Kent, Sermaye, Sınıf. Doğu Batı Şehir Yazıları-I. Ankara: **Doğu Batı Yayınları**, 67.
- GÜRBÜZ, D. (2018). Neo-liberal Muhafazakârlık Etkisinde Kentleşme ve Gaziantep Örneği. **Tematik Yazılar, Toplum ve Demokrasi**, 12 (25-26).
- HARRINGTON, T. L. And Harrington, M. K. (2000). **Gerontechnology: Why And How**. Herman Bouma Foundation For Gerontechnology, Eindhoven, The Netherlands.
- HARVEY, D. (2008). **The Right To The City**. New Left Review.
- HARVEY, D. (2015). **Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru**. Ayşe Deniz Temiz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- HARVEY, D. (2016 [1989]). **Kent Deneyimi**. (Çev. Esin Soğancılar). İstanbul: Sel Yayınları.
- HAZER, O. Ve Özsungur, F. (2017). Kuşaklararası İş Birliği Ve Gerontechnoloji. **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4 (11), 445-472.
- HOCHSCHILD, A. R. (1975). Disengagement Theory: A Critique and Proposal. **American Sociological Review**, Vol. 40, No. 5, pp. 553-569.

HOLSTEIN, M. B. And Minkler, M. (2007). Critical Gerontology: Reflections For The 21st Century In Critical Perspectives On Ageing Societies (Eds. Miriam Bernard And Thomas Scharf). The Policy Press.

HOLTON, R.J. (1999). Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık (Çev. R. Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.

HOYMANN, N., Kıyak, A. (2018). Social Gerontology: A Multidisciplinary Perspective. Tenth edition. NY: Pearson.

İŞİKER BEDİR, D. (2021). Yaşlı Stismarı Ve İhmali. Ankara: Nobel Yayıncılık.

İÇLİ, G. (2017). Yavaşlayan Kentler Ve Yaşlılar. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10 (2) , 67-75.

İPEK, A. (2021). Gündelik Hayat Sosyolojisi Bağlamında Kadın Günleri: Akşehir Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

JOY, M. (2017). An Urban Revolution Through Age Friendly Cities: The Case Of Toronto. Dissertation Presented To Ryerson University In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Doctor Of Philosophy In The Program Of Policy Studies. Toronto: University Of Toronto.

JOY, M. (2021). Neoliberal Rationality And The Age Friendly Cities And Communities Program: Reflections On The Toronto Case. Cities, 108.

KALINKARA, V. (2017). Yaşlanan Kentler: Kentsel Alanda Aktif Yaşlanmayı Destekleyecek Kapsayıcı Tasarım Ve Ergonomi. Toplum Ve Demokrasi, 11 (24), Temmuz-Aralık, S. 229-248.

KALINKARA, V., Başbüyük, G. Ö. Ve Ay, F. (2016). Yaşlıların Geronteknolojik Ürünleri Kabulüne Yönelik Tutumları. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 9, 1-19.

KALINKARA, V. Ve Kapıkıran, Ş. (2017). Yerinde Yaşlanma Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Psikometrik Özellikleri. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10 (2), 54-66.

KANO, M., Rosenberg, P.E. & Dalton, S.D. (2018). A Global Pilot Study of Age-Friendly City Indicators. Soc Indic Res 138, 1205–1227.

KARADENİZ, O. Ve Öztepe, N. D. (2013). Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu Çalışma Ve Toplum, 3.

KARASU, M. A. (2008). Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (78), 37–52.

KARATEPE, Ş. (1999) Kendini Kuran Şehir. Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

KAYGALAK, S. (2006). Kapitalistleşme Sürecinde Bir Osmanlı Anadolu Kenti: Bursa, 1840-1914. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

KELEŞ, R. (2012). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitapevi.

KENDİĞ, H. (2003). Directions in Environmental Gerontology: A Multidisciplinary Field. **The Gerontologist**, 43 (5): 611-15.

KEYMAN, E. F. Ve Koyuncu Lorasdağı, B. (2010). **Kentler: Anadolu'nun Dönüşümü, Türkiye'nin Geleceği**. İstanbul: Doğan Kitap.

KILINÇ, G. Ve Zengin, H. (2012). Muhafazakâr Yerel Yönetim Çerçevesinde Küresel Kentleşme Deneyimi: Kayseri Üzerine Bir Değerlendirme. **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 21, Sayı 4, Ekim 2012, s. 27-45.

KNAPP, M. R. J. (1977). The Activity Theory Of Aging An Examination In The English Context. **The Gerontologist**, 17 (6).

KOÇAK, B. Ve Bektaş, M. (2019). Ulusal Ve Uluslararası Hukuk Sisteminde Kentli Hakları Ve Katılım. **Kent Akademisi**, 12 (36), 104-117.

KORKMAZ, N., and Yazici, S. (2014). Old age, family and the transfer of the capitals in the context of Pierre Bourdieu: examples from two fieldworks in Turkey. In *Identidades, Vínculos y Transmisión generacional* (pp. 115-125). Ediciones Manantial.

KURİAN, r. And uchiyama, c. (2012). Models of Elderly Care in Japan and the Netherlands. **The International Journal of Social Quality**, <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2012.020106>.

KURTAR, S. (2013). Mekânı Yaşamak: Lefebvre Ve Mekânın Diyalektik Oluşumu. . **TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu**, Ankara.

KURTKAPAN, H. (2017). **Kentleşme Sürecinde Yaşlılık Ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

KURTKAPAN, H. (2018). Aktif Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği. **Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi**, 2, 38- 52.

KURTKAPAN, H. (2019). Yaşlılar İçin Bir Sosyal Sermaye Kaynağı Olarak Emekli Dernekleri: İstanbul Örneği. **Muhakeme Dergisi/Journal**, 2 (1), 72-82.

KURTULUŞ, H. (2019). Kentsel Dönüşümün Sessiz Mağdurları Yaşlılar. İçinde, **Mekânda Adalet Ve Yaşlılık**. Ed. Didem Danış Ve Adnan Yaşar Adanalı. Beyond.İstanbul.

KUYUCU, T. Ve Danış, D. (2020). **Benzer Süreçler, Farklı Sonuçlar: Kayseri, Denizli Ve Malatya'da Kentsel Dönüşüm Projelerinin Karşılaştırmalı Analizi**, (Ed. Şerife Geniş) İçinde Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekan, İnsan. Ankara: Nika Yayınevi.

LAWTON, M. P. (1980). Housing The Elderly: Residential Quality And Residential Satisfaction. **Research On Aging**, 2 (3), 309-328.

LEE, h. And hashimoto, s. (2018). Governing Care Provision: A Comparative Perspective on Japan and Korea, **Development and Society**, Vol. 47, No. 1, pp. 39-61.

LEFEBVRE, H. (2014a). **Mekânın Üretimi**. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayınları.

LEFEBVRE, H. (2014b). **Kentsel Devrim**. (Çev. Selim Sezer). İstanbul: Sel Yayınları.

LEFEBVRE, H. (2017). **Şehir Hakkı**. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayınları.

LEHNING, A. J. Richard J. Smith & Kyeongmo Kim (2016): “Friendly” Initiatives: An Emerging Approach to Improve Communities for Vulnerable Populations, **Journal of Policy Practice**, DOI: 10.1080/15588742.2015.1125331.

LEON, L. P., Mangin, J. P. L. And Ballesteros, s. (2020). Psychosocial Determinants of Quality of Life and Active Aging. A Structural Equation Model. Int. J. Environ. Res. **Public Health**, 17, 6023; doi:10.3390/ijerph17176023.

LEVASSEUR, M., Dubois, M. F., Genereux, M., Menec, V., Raina, P., Roy, M., Gabaude, C., Couturier, Y. And St-Pierre, C., (2017). Capturing How Age-Friendly Communities Foster Positive Health, Social Participation and Health Equity: A Study Protocol Of Key Components And Processes That Promote Population Health In Aging Canadians. **BMC Public Health**, 17.

LEVİTAS, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E. And Patsios, D. (2007). **The Multi Dimensional Analysis Of Social Exclusion**. London: Cabinet Office.

LEVY, B. (2009). Stereotype Embodiment A Psychosocial Approach To Aging. **Current Directions In Psychological Science**, 18 (6).

LEVY, B. R., Slade, M. D., Chang, E. S., Kanno, S. And Wang, S. Y. (2020). Ageism Amplifies Cost And Prevalence Of Health Conditions. **The Gerontologist**, Vol. 60, No. 1, 174–181, Doi:10.1093/Geront/Gny131.

LUI, C. W., Everingham, J. A., Warburton, J., Cuthill, M. And Bartlett, H. (2009). What Makes A Community Age-Friendly: A Review Of International Literature. **Australasian Journal On Ageing**, 28 (3), 116–121.

MASHALL, V, W, And Bengtson, V. L. (2011). **Theoretical Perspectives On The Sociology Of Aging** In Handbook Of Sociology Of Aging (Eds. Richard A. Settersten, Jr. Jacqueline L. Angel). Springer.

MENEC, V., Menas, R., Keating, N., Parkhursts, G. And Eales, J. (2011). Conceptualizing Age-Friendly Communities. **Canadian Journal On Aging**, 30 (3), 479-493.

MERRIAM, S. B. (2009). **Qualitative Research: A Guide To Design And Implementation**. Revised And Expanded From **Qualitative Research And Case Study Applications In Education**. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

MERRIAM, S. B. Ve Tisdell, E. J. (2016). **Qualitative Research: A Guide To Design And Implementation** Forth Edition, San Francisco, CA: Jossey-Bass.

MERRİFIELD, A. (2017). **Yeni Kent Sorunu**. (Çev. Duygu Toprak Ve Ceren Akyos). İstanbul: Tekin Yayınevi.

MİTCHELL, D. (2014). **Kent Hakkı: Sosyal Adalet Ve Kamusal Alan Mücadelesi** (Çev. Aydın Çavdar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MOORE, E.G. And Pacey, M.A. (2004). Geographic Dimensions Of Ageing In Canada 1991-2001. **Canadian Journal Of Ageing**, 23, 5-21.

MOULAERT, T., Wanka, A. And Drilling, M. (2018). The Social Production Of Age, Space And Exclusion: Towards A More Theory-Driven Understanding Of Spatial Exclusion Mechanisms in Later Life. **Sociální Studia / Social Studies, Masaryk University**, 15 (1): 9-23. Hal-01895265v2.

MOULAERT, T. And Garon, S. (2016). **Age-Friendly Cities And Communities In International Comparison Political Lessons, Scientific Avenues, And Democratic Issues** (Eds. Thibault Moulaert And Suzanne Garon). Switzerland: Springer International Publishing.

MUMFORD, L. (2013). **Tarih Boyunca Kent.** (Çev. G. Koca, T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MÜFTÜLER, H. G. (2016). **Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Açısından Kurumsallaşma Ve Maneviyat.** Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

NACAK, İ. (2017). **Taşrada Mekân İmgesi: Kayseri,** içinde Bir Şehrin Hafızası: Kayseri’de Sosyokültürel Hayat (Ed. Faruk Karaarslan Ve Muştada Derviş Dereli). İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

NEUMAN, W. Lawrence (2011). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar I. Cilt** (Çev: Sedef Özge). İstanbul: Yayın Odası Yayıncılık.

NIEBOER, A. P. And Cramm, J. M. (2017). Age-Friendly Communities Matter For Older People’s Well-Being. **Journal Of Happiness Studies**, 19, 2405-2420.

ÖZEN, S. Ve Özbek, Ç. (2017). Çalışma Yaşamında Yaşlılık: Yaşlı Çalışanlar Ve İnsan Kaynakları Uygulamaları. **Çalışma Ve Toplum Dergisi**, 2.

ÖZKUL, M., Kalaycı, I. Ve Aslan, A. (2017). Yaşlılık Ve Kadın Sorunlarını Toplumsal Sermaye Perspektifinden Düşünmek. **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2, Sayı:27, S.366-386.

ÖZTOP, H., Şener, A. Ve Güven, S. (2008). Evde Bakımın Yaşlı Ve Aile Açısından Olumlu Ve Olumsuz Yönleri. **Yaşlı Sorunları Araştırmaları Dergisi**, 1, 39-49.

ÖZTÜRK, A. Ç. Ve Turan Kızıldoğan, E. (2017). Yaşlı Bireylerin Kentsel/Kamusal Mekanları Kullanım Analizi: Eskişehir Örneği. **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, 10 (1), 1-13.

PARK, R.E. ve Burgess E.W. (2015). **Şehir; Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler.** (Çev. P. Karababa Kayalığı). Ankara: Heretik.

PARLAK, B. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Ve Kentli Hakları Perspektifinden Kent Kültürü Ve Kent Kimliğinin Dönüşümü: Bir Proje Örneği. **TESAM Akademi Dergisi**, Yerel Yönetimler Özel Sayısı.

PEKTAŞ, E. K. Ve Akın, F. (2010). Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak “Katılım Hakkı” Ve Türkiye. **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, 12 (2).

PHILLIPSON, C. (2004). Urbanisation And Ageing: Towards A New Environmental Gerontology. **Ageing And Society**, 24 (6): 963-72. Doi: 10.1017/S0144686x04002405.

PHILLIPSON, C. (2007). The ‘Elected’ And The ‘Excluded’: Sociological Perspectives On The Experience Of Place And Community in Old Age. **Ageing And Society**, 3: 321-42. DOI: 10.1017/S0144686X06005629.

PHILLIPSON, C. (2010). **Ageing And Urban Society: Growing Old In The ‘Century Of The City’.** In The Sage Handbook Of Social Gerontology. (Eds. Dale Dannefer And Chris Phillipson). London: SAGE Publications Ltd.

PHILLIPSON, C. (2016). **Foreword.** in **Age-Friendly Cities And Communities** In International Comparison Political Lessons, Scientific Avenues, And Democratic Issues. Moulaert, T. And Garon, S. (Eds.). Springer.

PIERİ, M. And Diamantinir, D. (2010). Young People, Elderly And ICT. *Procedia - Social And Behavioral Sciences*, 2 (2). <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.348>.

PLOUFFE, L., Kalache, A. And Voelcker, I. (2016). A Critical Review Of The WHO Age-Friendly Cities Methodology And Its Implementation. T. Moulaert And S. Garon (Eds.), **Age-Friendly Cities And Communities In International Comparison, International Perspectives On Aging** 14. DOI 10.1007/978-3-319-24031-2_2.

PUNCH, K. F. (2005). **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel Ve Nitel Yaklaşımlar** (Dursun Bayrak, H. Bader Arslan Ve Zeynep Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

PURCELL, M. (2003). Citizenship And The Right To The Global City: Reimagining The Capitalist World Order. **International Journal Of Urban And Regional Research**, 27 (3), 564-90.

PURCELL, M. (2014). Possible Worlds: Henri Lefebvre And The Right To The City. **Journal Of Urban Affairs**, 36 (1), 141-154. DOI: 10.1111/Juaf.12034.

QUADOGNO, J. (2017). **Ageing And The Life Course: An Introduction To Social Gerontology.** Mcgraw-Hill Education.

RHOADS, E. C. (1984). Reevaluation Of The Aging And Modernization Theory: The Samoan Evidence, **The Gerontologist**, 24 (3), 243–250, <https://doi.org/10.1093/Geront/24.3.243>.

RİLEY, M. W., Johnson, M. And Foner, A. (1987). **Ageing And Society. Volume Three: A Sociology Of Age Stratification.** New York: Russel Sage Fondation.

RİTTERBERGER TILIÇ, H. Ve Kalaycıoğlu, S. (2017). **Çocuk Ve Yaşlı Bakıcıları: Enformel Sektördeki Kadınlar**, İçinde Türkiye’de Refah Devleti Ve Kadın (Ed. Saniye Dedeoğlu Ve Adem Yavuz Elveren). İstanbul: İletişim Yayınları.

SAUNDERS, P. (2013). Sosyal Teori; Kentsel Sosyoloji. (Çev. S. Getir). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

SAVAGE, M. And Warde, A. (1993). Urban Sociology, Capitalism and Modernity. London: The Macmillan Press Ltd.

SAYDAM, A. (2018). Türkiye’de Emeklilik Reformları ve Emeklilik Piyasası, İçinde Türkiye’nin Büyük Dönüşümü: Ayşe Buğra’ya Armağan. İstanbul: İletişim Yayınları.

SAYER, A. (2017). Sosyal Bilimlerde Yöntem: Realist Bir Yaklaşım (Sabri Gürses, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.

SCHARF, T., Phillipson, C. And Simith, A. E. (2005). Multiple Exclusion And Quality Of Life Amongst Excluded Older People In Disadvantaged Neighbourhoods. Office Of The Deputy Prime Minister: London. Social Exclusion Unit.

SCHMID, C. (2012). Henri Lefebvre, The Right To The City, And The New Metropolitan Mainstream, in Cities For People, Not For Profit: Critical Urban Theory And The Right To The City (Eds. Neil Brenner, Peter Marcuse, Margit Mayer). London And New York: Roudledge.

SECOND WORLD ASSEMBLY ON AGEİNG (SWAA) (2002). Political Declaration And Madrid International Plan Of Action On Ageing. New York: United Nations.

SETTERSTEN, A. And Angel, J. L. (2011). Handbook Of Sociology Of Aging. New York Dordrecht Heidelberg London: Springer.

SEVER, H. (2021). Yaşam Seyri Boyunca Biriktirilen Avantaj Ve Dezavantajlarla Yaşlılıkta Tek Başına Yaşamak: Gaziantep Örneği. Gaziantep University Journal Of Social Sciences 2021 20(1).

SMİTH, A. E. (2009). Ageing In Urban Neighbourhoods. Bristol University Press.

SİMMEİ, G. (2000). Metropol Ve Zihinsel Yaşam, İçinde Şehir Ve Cemiyet (Ed. Ahmet Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.

SİMPSON, C. M. (2010). Older People And Engagement in Neighbourhood Renewal: A Qualitative Study Of Stoke-On-Trent. Thesis Of Ph. D. UK: Keele University.

STAVRİDES, S. (2016). Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru. (Çev. Ali Karatay). İstanbul: Sel Yayıncılık.

ŞAHİN TAŞĞIN, N. (2017). Yoksulluk, İnsan Hakları Ve Sosyal Hizmetler. Değişen Anlayışlar: Refah Devletinden Hayırseverliğe Yoksulluktan Sosyal Dışlanmaya. Ankara: Nika Yayınevi.

ŞENTÜRK, M. (2015). Sonuç Ve Tartışma: Bir Yaşam Alanı Olarak Kent Ve İstanbul’da Yaşlanmak. (Ed. Murat Şentürk Ve Harun Ceylan). İçinde İstanbul’da Yaşlanmak. İstanbul: Açılım Kitap.

ŞENTÜRK, M. (2019). Yeni Kentleşme Dinamikleri Ve Kentte Yaşlılık, İçinde, **Mekânda Adalet Ve Yaşlılık**. Ed. Didem Danış ve Adnan Yaşar Adanalı. Beyond.İstanbul, 5, 61-69.

ŞENTÜRK, M. Ve Ceylan, H. (2015). **İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması**. İstanbul: Açılım Kitap.

ŞENTÜRK, M. ve Kurtkapan, H. (2017). Yaşlılığın Mekânsallaşması: Kadıköy Moda'daki Bir Apartman Üzerine Nitel Bir Çalışma. **Senex Yaşlılık Çalışmaları Dergisi**, 1, 4-19.

T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (ASPB) (2017). **Türkiye'de Yaşlı Bakım Hizmetleri Raporu Avrupa'dan En İyi Uygulama Örnekleri ve Türkiye İçin Bir Model Tasarımı** (hazırlayan Emine Özmeye ve Shereen Hussein).

T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (ASPB) (2018). **Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı Ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu**. Ankara: Ertem Basın Yayın Dağıtım San Ve Tic. Ltd. Şti.

TEDDLİE, C. ve Tashakkori, A. (2020). **Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri**. (Çev. Ed. Yüksel Dede Ve Selçuk Beşir Demir). 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

TEKELİ, İ. (2014). **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme Ve Kentsel Dönüşüm**. İlhan Tekeli Toplu Eserler-20. Tarih Vakfı Yayınları.,

TİBBİTS, C. (1954). A Sociological View of Aging. Proceedings of the **American Philosophical Society**, 1954, Vol. 98, No. 2, pp. 144-148.

TORLAK, S. (2016). **Mekân Meselesine Bir Giriş**. İçinde, **Mekân Meselesi** (Ed. Soner Torlak Ve Önder Kulak). İkinci Baskı. İstanbul: Tekin Yayınevi.

TÖNNİES, F. (2000). **Gemeinschaft ve Gessellschaft**, İçinde **Şehir Ve Cemiyet** (Ed. Ahmet Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.

TUNÇER, M. (2017). **Urban Ageing And The Right To The City: Experiences Of Elderly in Kadıköy**. Dissertation. Sociology MA Programme. İstanbul: İstanbul Bilgi University.

TUTAL, O. Ve Üstün, B. (2009). Yaşlılık Ve Yaş Dostu Kentler: Eskişehir. **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, 1, 1-23.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2015). **İllerde Yaşam Endeksi**.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2018) **İstatistiklerle Yaşlılar**.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2019). **İstatistiklerle Yaşlılar**.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2020) **İstatistiklerle Yaşlılar**.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2020). Merkezi Dağılım Sistemi. **Kayseri İlçeler 65 Yaş Ve Üzeri Nüfus Bilgileri**. Rapor Oluşturulma Tarihi: 19.02.2021.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2021). **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)**, 4 Şubat 2021 Raporu.

TÜMERDEM, Yıldız (2006). “Gerçek Yaş”, **Türk Geriatri Dergisi**, 9 (3).

UNITED NATIONS (1991) **Principles for Older Persons**, Adopted by General Assembly Resolution 46/91 of 16 December 1991.

URRY, J. (2018). **Mekânları Tüketmek**. (Çev. Rahmi G. Ögdül). 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

VİCTOR, C. (2005). **The Social Context Of Ageing**. London And New York: Roudledge.

WAHL, H. W. And Lang, F. R. (2003). Aging in Context Across The Adult Life Course: Integrating Physical And Social Environmental Research Perspectives. **Annual Review Of Gerontology & Geriatrics**, 23.

WAHL, H. W. And Weisman G. D. (2003). Environmental Gerontology At The Beginning Of The New Millennium: Reflections On Its Historical, Empirical, And Theoretical Development. **The Gerontologist**, 43 (5): 616-27.

WALSH, K., Scharf, T. And Keating, N. (2016). Social Exclusion Of Older Persons: A Scoping Review And Conceptual Framework. **European Journal Of Ageing**, DOI 10.1007/S10433-016-0398-8.

WALSH, K., Scharf, T. Van Regenmortel, S. And Wanka, A. (2021). **Social Exclusion In Later Life: Interdisciplinary And Policy Perspectives**. New York: Springer.

WANKA, A., Moulaert, T. And Drilling, M. (2018). From Environmental Stress To Spatial Expulsion – Rethinking Concepts Of Socio-Spatial Exclusion in Later Life. **International Journal Of Ageing And Later Life**, 12(2): 25–51. Doi: 10.3384/İjal.1652-8670.18-402.

WARNES, B. (1981). Towards A Gerographical Contribution To Gerontoogy. **Progress in Human Geography**, 1.

WARNES, A. M. (1990). Geographical Questions in Gerontology: Nedeed Directions For Research. **Progress in Human Geography**, 1.

WİLES, J. (2005). Conceptualizing Place İn The Care Of Older People: The Contributions Of Geographical Gerontology. **International Journal Of Older People Nursing İn Association With Journal Of Clinical Nursing** 14 (8b), 100–108.

WİRTH, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. **The American Journal of Sociology**, Vol. 44, No. 1 pp. 1-24. The University of Chicago Press.

WOOLRYCH, R. And Sixsmith, J. (2020). Ageing in An Unequal World Implications For Age- Friendly Cities And Communities. **CAPA**, 4 (13). DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.15210/PIXO.V4I13.19383](https://doi.org/10.15210/PIXO.V4I13.19383).

WORLD HEALTH ORGANISATION (WHO) (2007). Global Age-Friendly Cities: A Guide.

YAŞLANMA ULUSLARARASI EYLEM PLANI (2002). (Çev. Gonca Oktay Koçoğlu Ve Nazmi Bilir). GEBAM.

YAZICI, S. (2014). Gerontoloji Ve Gelişim Süreci (Ed. Nilüfer Korkmaz Ve Suzan Yazıcı), İçinde Küreselleşme Ve Yaşlılık: Eleştirel Gerontolojiye Giriş. Ankara: Ütopya Yayınevi.

YILMAZ BAKIR, N. (2013). Kayseri Kenti Ve Neoliberal Kentleşme Pratikleri. **4. KBAM Sempozyum**, Mersin, Türkiye.

YILMAZ BAKIR, N. (2017). Üretmek Mi? Tüketmek Mi? Kayseri'nin Son Dönem Kentsel Projeleri Üzerine... **Akitera**, 8 Şubat 2017.

YILMAZ, V. (2017). Sosyal Politika ve Yaşlanma, içinde Yaşlanma ve Yaşlılık: Disiplinler Arası Bakış Açıları (ed. Alan Duben). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ZEYBEKOĞLU SADRI, S. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss.2-16.

İnternet kaynakları

Kayseri Büyükşehir Belediyesi (BŞB). <https://www.kayseri.bel.tr/>.

<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/erciyes-teknopark-genisliyor/1955898>. (Erişim tarihi, Ekim, 2021).

<https://www.turkis.org.tr/eylul-2021-acilik-ve-yoksulluk-siniri-3/>. (erişim tarihi: Eylül, 2021).

<https://www.melikgazi.bel.tr/proje/ikinci-bahar-evi>. (Erişim tarihi: Ağustos, 2021).

<https://www.haberler.com/yaslilar-icin-ikinci-bahar-evleri-5367004-haberi/>. (erişim tarihi: Eylül, 2021).

<http://www.tuedkayseri.org.tr/anlasmali-kurumlar.html>. (Erişim tarihi: Aralık, 2021).

www.tued.org (Erişim tarihi: Aralık, 2021).

<https://www.tued.org.tr/uploads/tued/merkez/destek-%C5%9Fart.htm>. (Erişim tarihi: Aralık, 2021).

<https://www.tued.org.tr/uploads/tued/merkez/destek-%C5%9Fart.htm>. (Erişim tarihi: Aralık, 2021).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>. (Erişim tarihi: Ocak, 2022).

<https://www.kayseri.bel.tr/haberler/kayserinin-ulu-cinarlari-buyuksehir-konforunda-yasli-yasam-merkezinde7714>. (Erişim tarihi: Kasım, 2021).

<https://www.denizpostasi.com/haber/20-gundem-haberleri/46125-ozhaseki-turkiye-deki-ilk-kentsel-donusum-uygulamasini-yerinde-inceledi>. (Erişim tarihi: Aralık, 2021).

<https://www.haberler.com/buyukkilic-gonul-belediyeciligi-olmazsa-olmaz-11620375-haberi/>. (Erişim tarihi: Kasım, 2021).

<https://www.kayseri.bel.tr/haberler/gonul-belediyeciligi-bu-olsa-gerek>. (Erişim tarihi: Kasım, 2021).

<https://m.facebook.com/kayseribsel/videos/2841960055832038/> (Erişim tarihi: Kasım, 2021).